

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Мотрук Валентина Григорівна

УДК 378.147.091.33:004: [811.161.2:008:005.336.2] (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
ЗАСОБАМИ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ**

01 Освіта/Педагогіка

015 Професійна освіта

Подається на здобуття наукового ступеня *доктора філософії (PhD)*

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Мотрук В. Г.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницького державного

педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Жовнич О. В.

Вінниця 2025

АНОТАЦІЯ

Мотрук В. Г. Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 015 Професійна освіта. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, Вінниця, 2025.

Сучасні темпи розвитку технологій та їх впровадження у різні професійні сфери спонукають до модернізації освіти, а впровадження технологій в освітній процес має за мету формувати кваліфікованого фахівця, який здатен до роботи та конструктивної комунікації через засоби ІТ-технологій. Нині система освіти спрямована на формування професійних компетентностей майбутнього фахівця економічних спеціальностей, але професійно спрямовані компетентності не можливо сформувати без загальноосвітніх, які стосуються вивчення нефахових дисциплін, що сприяють розвитку професійності. Важливим фактором для висококваліфікованого фахівця є здатність на високому професійному рівні комунікувати з іншими, тому вивчення української мови (за професійним спрямуванням) є необхідним для майбутніх фахівців економічних спеціальностей, особливо тих, які спрямовані на роботу з людьми (маркетинг, фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок тощо). Також за допомогою зазначеної дисципліни відбувається формування засобами ІТ-технологій такої важливої складової професійної компетентності, як лінгвокультурна компетентність. Про актуальність проблеми формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей свідчать численні праці, які висвітлено у філософських, філологічних, лінгвістичних, психолого-педагогічних джерелах вітчизняних та зарубіжних науковців.

У вступі дисертації висвітлено актуальність обраної теми, досліджено новітні підходи до застосування ІТ-технологій у викладанні української мови та їх вплив на формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Представлено впровадження основних положень дисертаційного дослідження в освітній процес та зв'язок роботи з науковими програмами та планами. Запропоновано мету, об'єкт, предмет та гіпотезу дослідження, з'ясовано наявність виявлених суперечностей, визначено наукову новизну, представлено практичне застосування одержаних результатів та їх впровадження, обсяг та структуру дисертації.

У першому розділі дисертації «Теоретичний аналіз формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами інформаційних технологій» розкрито методологію дослідження формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами інформаційних технологій та зосереджено увагу на необхідних методологічних підходах, до яких віднесено компетентнісний, діяльнісний, соціокультурний, лінгвістичний підходи. Охарактеризовано понятійно-категоріальний апарат лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей та запропоновано авторське визначення *лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей*, яке вважаємо конгломератом культурологічних, мовних (лінгвістичних), історичних знань та вмінь, які гуртуються на національних традиціях, що формують соціально необхідні навички та поступово інтегруються у професійний досвід, базуючись на психолого-етнічних особливостях кожної особистості. В цьому розділі обґрунтовано структурні компоненти лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Також виокремлено низку структурних компонентів цієї компетентності, які сприятимуть її ефективному формуванню: мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-лінгвістичний, аксіологічний, соціокультурний.

Другий розділ дисертації «Організаційно-педагогічні умови та модель формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій» пропонує організаційно-педагогічні умови, які сприятимуть формуванню лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.

Перша організаційно-педагогічна умова спрямована на сприяння психологічної готовності суб'єктів освітнього процесу до використання сучасних інноваційних технологій навчання під час формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Проаналізовано підходи сучасних та зарубіжних науковців до психологічної готовності молодого людини до навчання у закладі вищої освіти, вплив особливостей студентського віку до соціалізації та адаптації у нових освітніх умовах. Розглянуто вплив мотивації на формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. Проаналізовано важливість професійної ідентичності на психологічну готовність студентів до вивчення української мови (за професійним спрямуванням). Складовими психологічної готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей виокремлено професійну мотивацію, професійну ідентичність, професійну соціалізацію.

Друга організаційно-педагогічна умова характеризує використання ІТ-технологій в освітньому процесі як засіб оптимізації формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей, у якому розглядаються проблеми використання педагогічних технологій в освітньому процесі, їх використання із засобами ІТ-технологій та вплив на успішність майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Охарактеризовано традиційні, інноваційні, інтерактивні технології навчання, ІКТ та ІТ-технології. Запропоновано авторські визначення інформаційно-комунікативних технологій, інформаційних технологій у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних

спеціальностей. Описано рівні застосування ІТ-технологій у процесі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, які включають початковий рівень, який застосовується здебільшого під час використання традиційного навчання, де увага зосереджена на теоретичному засвоєнні знань, їх репродукуванні та здатності застосовувати на практиці; другий рівень – спрямований на інноваційні технології, що допомагають тісній взаємодії викладача та студента, сприяють розвитку творчих здібностей особистості, впровадженню знань у практичну діяльність без використання шаблонних підходів навчання або на основі таких шаблонів, які допомагають створювати щось нове тощо; третій рівень розкриває використання ІТ-технологій у процесі дистанційного навчання і здатності студентів та викладачів до застосування ІТ-технологій у цьому процесі; четвертий рівень характеризується здатністю застосування ІТ-технологій у процесі змішаного навчання.

Третя організаційно-педагогічна умова полягає в тому, щоб спонукати майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвіти та удосконалення лінгвокультурної компетентності засобами ІТ-технологій. Пропонується детальний опис використання ІТ-технологій у викладанні української мови (за професійним спрямуванням), що спрямовані на формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Перераховані необхідні програми для проведення занять із використанням ІТ-технологій, які є ефективними у формуванні лінгвокультурної компетентності (PowerPoint (програма, спрямована на створення класичних презентацій з можливістю застосування елементарної анімації або руху картинок, є зрозумілою для користувачів або не підтримує 3D-моделі), Impress (інтерфейс, схожий до PowerPoint, але на відміну від першого дає змогу демонстрації 3D-моделі), Google Презентації, Prezi (створення сучасних презентацій, є вибір шаблонів), Focusky (під час створення презентацій є змога додавати ролики), ProShowProducer (програма для створення слайд-шоу, надає можливість використовувати зображення і

відеоролики та накладати на них аудіодоріжку); VideoScribe (створення презентацій-малюнків у мультиплікаційному стилі, відеороликів із додаванням аудіодоріжки та тексту); DaVinci Resolve (програма для монтажу відео з різноманітними інструментами), онлайн-платформа для організації освітнього процесу «Вчимо» (<https://vchymo.com/application/Vchymo>), онлайн-інструмент для створення презентацій, сайтів, ментальних карт, друкованих матеріалів «Canva» (<https://www.canva.com/>) та ін.). Описано методологію проведення вступного заняття з використанням інтерактивної дошки та шаблону ментальних карт на платформі «Canva»; лекції на тему «Державотворча роль мови» з демонстрацією короткометражного фільму «Що таке українська мова?» (запис із відеохостингу YouTube) та методом мозкового штурму; практичне інтерактивне заняття у стилі ток-шоу «В гостях у Етики» з тем «Поняття етики ділового спілкування, її предмет і завдання» та «Структура ділового спілкування. Мовленнєвий етикет», яке було проведено із застосуванням ІТ-технологій та спрямовано на розвиток навичок публічного виступу та уміння дискутувати; пошуковий семінар на тему «Занурення у stemming (морфологічний пошук)» з використанням методу навчального веб-серфінгу, який поєднує у собі здатність пошуку інформації та використання ІТ-технологій; самостійна робота через використання методу проєктів з використанням ІТ-технологій.

У цьому розділі запропоновано до розгляду структурно-функціональну модель, яку розглядаємо як унаочнення розвитку, функціонування та результативності запропонованої організації роботи, що об'єднує в одне ціле мету, підходи, методи та технології, цілісна і системна робота яких передбачає ефективність та результативність усієї моделі.

У третьому розділі дисертації «Експериментальна перевірка ефективності формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій» представлено критеріально-діагностичний апарат формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-

технологій, у якому визначено та охарактеризовано критерії (за основу було взято виокремлені компоненти лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей – мотиваційно-рефлексивний; когнітивно-лінгвістичний; аксіологічний; соціокультурний) на основі аналізу показників та рівнів (високого, середнього, низького).

Описано організацію та методику проведення педагогічного експерименту, охарактеризовано методи дослідження та чотири етапи проведення педагогічного експерименту: аналітико-констатувальний, діагностично-пошуковий, формувальний та завершально-узагальнювальний. Констатувальний та формувальний етапи педагогічного експерименту відбувалися із застосуванням психолого-педагогічних тестувань, авторських опитувальників, контрольних зрізів знань студентів. Результати формувального етапу педагогічного експерименту на рівні достовірності 95% маємо $\lambda_{емп} > \lambda_{кр}$, вказують на те, що відмінність груп за показниками сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій суттєво відрізняється на користь експериментальної групи.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій (*сприяти психологічній готовності суб'єктів освітнього процесу до використання сучасних інноваційних технологій навчання під час формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей; використання ІТ-технологій в освітньому процесі як засобу оптимізації формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей; спонукати майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвіти та удосконалення лінгвокультурної компетентності засобами ІТ-технологій*);

- виокремлено та охарактеризовано компоненти лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій (мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-лінгвістичний, аксіологічний, соціокультурний);

- розроблено критеріально-діагностичний апарат формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій (критерії (мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-лінгвістичний, аксіологічний, соціокультурний), показники, рівні – високий, середній, низький);

- спроектовано та реалізовано структурно-функціональну модель формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій;

- удосконалено методику формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій; впровадження ІТ-технологій в освітній процес майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі вивчення дисципліни українська мова (за професійним спрямуванням); створення сприятливого освітнього середовища та психологічної готовності до формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей; сприяння в мотивуванні майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самостійної роботи, самовдосконалення у вивченні української мови (за професійним спрямуванням) та формування лінгвокультурної компетентності.

Уточнено сутність понять «лінгвокультурна компетентність майбутніх фахівців економічних спеціальностей», «організаційно-педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей», «педагогічні технології», «інформаційні технології», «інформаційно-комунікативні технології», «структурно-функціональна модель».

Подальшого розвитку набули поєднання традиційних, інноваційних, інтерактивних технологій навчання із застосуванням засобів ІТ-технологій у

формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що впроваджено у практику методика реалізації організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій у поєднанні із традиційним, інноваційним, інтерактивним навчанням в умовах аудиторного, дистанційного та змішаного навчання: заняття з використанням мультимедійних презентацій, застосуванням аудіоматеріалів та відеолекцій, методів інтелект-мапи; інтерактивне заняття у стилі ток-шоу; пошуковий семінар із використанням методу навчального веб-серфінгу, методу проєктів з метою формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.

Матеріали дисертації можуть використовуватися у процесі підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей у закладах вищої освіти з метою удосконалення мовних знань, умінь та навичок під час проведення занять з української мови (за професійним спрямуванням) із застосуванням засобів ІТ-технологій.

Ключові слова: лінгвокультурна компетентність, майбутні фахівці економічних спеціальностей, ІТ-технології, інформаційно-комунікативні технології, українська мова (за професійним спрямуванням), інноваційні технології навчання, інтерактивні технології навчання, аудиторне навчання, дистанційне навчання, змішане навчання.

ABSTRACT

Motruk V. G. Formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties using IT technologies. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 015 Professional Education. Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky, Ministry of Education and Science of Ukraine, Vinnytsia, 2025

The current pace of technology development and their implementation in various professional spheres encourages the modernization of education, and the implementation of technology in the educational process aims to form a qualified specialist who is capable of work and constructive communication through IT technologies. Currently, the education system is aimed at forming professional competencies of a future specialist in economic specialties, but professionally oriented competencies cannot be formed without general educational ones, which relate to the study of non-specialized disciplines that contribute to the development of professionalism. An important factor for a highly qualified specialist is the ability to communicate with others at a high professional level, therefore, studying the Ukrainian language (for professional purposes) is necessary for future specialists in economic specialties, especially those aimed at working with people (marketing, finance, banking, insurance and the stock market, etc.). Also, with the help of this discipline, such an important component of professional competence as linguistic and cultural competence is formed using IT technologies. The relevance of the problem of forming linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties is evidenced by numerous works that are highlighted in philosophical, philological, linguistic, psychological and pedagogical sources by domestic and foreign scientists.

The introduction of the dissertation highlights the relevance of the chosen topic, explores the latest approaches to the use of IT technologies in teaching the Ukrainian language and their impact on the formation of linguistic and cultural competence of

future specialists in economic specialties. The implementation of the main provisions of the dissertation research into the educational process and the connection of the work with scientific programs and plans are presented. The goal, object, subject and hypothesis of the research are proposed, the presence of identified contradictions is clarified, scientific novelty is determined, the practical application of the obtained results and their implementation, the scope and structure of the dissertation are presented.

The first section of the dissertation “Theoretical analysis of the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties by means of information technologies” reveals the methodology for studying the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties by means of information technologies and focuses on the necessary methodological approaches, which include competency-based, activity-based, sociocultural, and linguistic approaches. The conceptual and categorical apparatus of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties is characterized and the author’s definition of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties is proposed, which we consider to be a conglomerate of cultural, linguistic (linguistic), historical knowledge and skills that are grouped together on national traditions, that form socially necessary skills and are gradually integrated into professional experience, based on the psychological and ethnic characteristics of each individual. This section substantiates the structural components of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties. A number of structural components of this competence have also been identified, which will contribute to its effective formation: motivational-reflective, cognitive-linguistic, axiological, sociocultural.

The second section of the dissertation “Organizational and pedagogical conditions and a model for the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties using IT technologies” offers organizational and pedagogical conditions that will contribute to the formation of

linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties using IT technologies.

The first organizational and pedagogical condition is aimed at promoting the psychological readiness of subjects of the educational process to use modern innovative learning technologies during the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties. The approaches of modern and foreign scientists to the psychological readiness of a young person to study at a higher education institution, the influence of student age characteristics on socialization and adaptation in new educational conditions are analyzed. The influence of motivation on the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties using IT technologies is considered. The influence of professional identity on the psychological readiness of students to study the Ukrainian language (by professional orientation) was analyzed. The components of the psychological readiness of future specialists in economic specialties were identified as professional motivation, professional identity, and professional socialization.

The second organizational and pedagogical condition characterizes the use of IT technologies in the educational process as a means of optimizing the formation of linguistic and cultural competence in future specialists in economic specialties, which considers the problems of using pedagogical technologies in the educational process, their use with IT technology tools and the impact on the success of future specialists in economic specialties. Traditional, innovative, interactive teaching technologies, ICT and IT technologies are characterized. Author's definitions of information and communication technologies, information technologies in the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties are proposed. The levels of application of IT technologies in the process of forming linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties are described, which include the initial level of application of IT technologies based, mainly during the use of traditional training, where attention is focused on theoretical assimilation of knowledge, its reproduction and the ability to

apply in practice; the second level of application of IT technologies in the educational process is aimed at innovative technologies that are aimed at close interaction between the teacher and the student, are student-centered, contribute to the development of creative abilities of the individual, the implementation of knowledge in practical activities without the use of template learning approaches or based on such templates to create something new, etc.; the third level reveals the use of IT technologies in the process of distance learning and the ability of students and teachers to apply IT technologies in this process; the fourth level is characterized by the ability to apply IT technologies in the process of blended learning.

The third organizational and pedagogical condition is to encourage future specialists in economic specialties to self-educate and improve linguistic and cultural competence using IT technologies. A detailed description of the use of IT technologies in teaching the Ukrainian language (by professional direction) is offered, which are aimed at forming linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties. The necessary programs for creating classes using IT technologies that are effective in forming linguistic and cultural competence are listed (PowerPoint (a program aimed at creating classic presentations with the possibility of using elementary animation or moving pictures, is understandable to users or does not support 3D models), Impress (an interface similar to PowerPoint, but unlike the first, allows for the demonstration of 3D models), Google Presentations, Prezi (creation of modern presentations, there is a choice of templates), Focusky (when creating presentations, there is the ability to add videos), ProShowProducer (a program for creating slideshows, provides the ability to use images and videos and overlay them with an audio track); VideoScribe (creation of cartoon-style presentations, videos with the addition of an audio track and text); DaVinci Resolve (a program for editing videos with various tools), an online platform for organizing the educational process "Let's Learn" (<https://vchymo.com/application/Vchymo>), an online tool for creating presentations, websites, mind maps, printed materials "Canva" (<https://www.canva.com/>), etc.). The methodology for conducting an introductory lesson using an interactive

whiteboard and a mind map template on the "Canva" platform is described; lectures on the topic "The State-Building Role of Language" with a demonstration of the short film "What is the Ukrainian Language?" (recorded from the YouTube video hosting) and the brainstorming method; a practical interactive lesson in the style of a talk show "Visiting Ethics" on the topics "The Concept of Business Communication Ethics, Its Subject and Tasks" and "Structure of Business Communication. Speech Etiquette", which was conducted using IT technologies and aimed at developing public speaking skills and the ability to debate; search seminar on the topic "Immersion in stemming (morphological search)" using the educational web surfing method, which combines the ability to search for information and the use of IT technologies; independent work through the use of the project method using IT technologies.

This section proposes a structural-functional model for consideration, which we consider as a visualization of the development, functioning and effectiveness of the proposed organization of work, which unites into one whole the goal, approaches, methods and technologies, the integral and systematic work of which provides for the effectiveness and effectiveness of the entire model.

In the third section of the dissertation "Experimental verification of the effectiveness of the formation of linguocultural competence of future specialists in economic specialties by means of IT technologies" a criterion-diagnostic apparatus for the formation of linguocultural competence of future specialists in economic specialties by means of IT technologies is presented, in which the criteria are defined and characterized (the basis was taken from the identified components of linguocultural competence of future specialists in economic specialties - motivational-reflective; cognitive-linguistic; axiological; sociocultural) based on the analysis of indicators and levels (high, medium, low).

The organization and methodology of the pedagogical experiment are described, the research methods and four stages of the pedagogical experiment are characterized: analytical-confirmative, diagnostic-search, formative and final-generalizing. The confirmative and formative stages of the pedagogical experiment

were carried out using psychological and pedagogical testing, author's questionnaires, control sections of students' knowledge. The results of the formative stage of the pedagogical experiment at a confidence level of 95% we have $\lambda_{emp} > \lambda_{cr}$, indicate that the difference between the groups in terms of indicators of the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties by means of IT technologies is significantly different in favor of the experimental group.

The scientific novelty and theoretical significance of the results obtained are that for the first time:

- the organizational and pedagogical conditions for the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties by means of IT technologies are theoretically substantiated (to promote the psychological readiness of subjects of the educational process to use modern innovative teaching technologies during the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties; the use of IT technologies in the educational process as a means of optimizing the formation of linguistic and cultural competence in future specialists in economic specialties; to encourage future specialists in economic specialties to self-education and improve linguistic and cultural competence by means of IT technologies);

- the components of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties by means of IT technologies are identified and characterized (motivational-reflective, cognitive-linguistic, axiological, sociocultural);

- a criterion-diagnostic apparatus for the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties by means of IT technologies has been developed (criteria (motivational-reflective, cognitive-linguistic, axiological, sociocultural), indicators, levels - high, medium, low);

- a structural-functional model for the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties by means of IT technologies has been designed and implemented;

- the methodology for implementing organizational and pedagogical conditions for the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties by means of IT technologies has been improved; the introduction of IT technologies into the educational process of future specialists in economic specialties in the process of studying the discipline of the Ukrainian language (by professional direction); the creation of a favorable educational environment and psychological readiness for the formation of linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties; assistance in motivating future specialists in economic specialties to work independently and improve themselves in learning the Ukrainian language (according to professional orientation) and forming linguistic and cultural competence.

The essence of the concepts of “linguocultural competence of future specialists in economic specialties”, “organizational and pedagogical conditions for the formation of linguocultural competence of future specialists in economic specialties”, “pedagogical technologies”, “information technologies”, “information and communication technologies”, “structural and functional model” has been clarified.

The combination of traditional, innovative, interactive teaching technologies with the use of IT technologies in the formation of linguocultural competence of future specialists in economic specialties has been further developed.

The practical significance of the obtained research results lies in the fact that the methodology for implementing organizational and pedagogical conditions for the formation of linguocultural competence of future specialists in economic specialties using IT technologies in combination with traditional, innovative, interactive learning in classroom, distance and blended learning conditions has been implemented: classes using multimedia presentations, using audio materials and video lectures, mind map methods; interactive classes in the style of a talk show; search seminar using the educational web surfing method, the project method with the aim of forming the linguistic and cultural competence of future specialists in economic specialties using IT technologies.

The materials of the dissertation can be used in the process of training future specialists in economic specialties in higher education institutions in order to improve language knowledge, skills and abilities during Ukrainian language classes (for professional purposes) using IT technologies.

Key words: linguistic and cultural competence, future specialists in economic specialties, IT technologies, information and communication technologies, Ukrainian language (by professional direction), innovative learning technologies, interactive learning technologies, classroom learning, distance learning, blended learning.

**Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації:**

1. Мотрук В. Г., Давидюк М. О. Методичні аспекти застосування інтерактивних освітніх технологій в умовах дистанційного та онлайн-навчання. Вісник науки та освіти. № 3(9). 2023. С. 365-376. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3\(9\)-365-376](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3(9)-365-376).
2. Мотрук В. Г. Формування лінгвокультурної компетентності в майбутніх фахівців економічного профілю. Наука і техніка сьогодні. № 4(32). 2024. С. 690-697. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4\(32\)-690-697](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4(32)-690-697)
3. Мотрук В. Г. ІТ-технології професійної компетентності фахівця економічного профілю. Суспільство та національні інтереси. 1(1). 2024. С. 228-236. [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-1\(1\)-228-236](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-1(1)-228-236).
4. Motruk V. H. Ensuring the quality of professional training of future economics with the help of it technologies. Актуальні питання у сучасній науці. № 4(22). 2024. С. 831-837. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-831-837](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-831-837).
5. Жовнич О. В., Мотрук В. Г. Соціально-педагогічні умови модернізації початкової освіти: виклики та перспективи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2024, № 4 (138). DOI 10.24139/2312-5993/2024.04/026-033 <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/07/%D0%96%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%87-2.pdf>
6. Жовнич О. В., Мотрук В. Г. Європейський досвід у формуванні стресостійкості учнів початкових класів. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 8 (36). С. 1166-1173. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)-1166-1172](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-1166-1172)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Мотрук В. Г. Формування лінгвокультурної компететності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами інформаційних технологій. Матеріали Всеукраїнської веб-конференції «Теорія і практика цифрового навчання в сучасних закладах освіти» (м. Вінниця, 23 травня 2024 року).

8. Матеріали Всеукраїнської веб-конференції «Теорія і практика цифрового навчання в сучасних закладах освіти» (м. Вінниця, 23 травня 2024 року).

9. V Всеукраїнська науково-методична конференція «Сучасні педагогічні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців у закладах фахової передвищої освіти: досвід, проблеми, перспективи» (м. Вінниця, 26 квітня 2024 р.).

10. Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки та освіти України в особливих умовах євроінтеграції» (м. Вінниця, 03-04 травня 2024 р.).

11. IV Всеукраїнська науково-методична конференція «Сучасні педагогічні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців у закладах фахової передвищої освіти: досвід, проблеми, перспективи» (м. Вінниця, 21 квітня 2023 р.).

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ABSTRACT	10
ВСТУП	22
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ	
ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ	
ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ	
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
	35
1.1. Методологія дослідження формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами інформаційних технологій	35
1.2. Загальна характеристика понятійно-категоріального апарату лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей	53
1.3. Обґрунтування структурних компонентів лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.....	68
Висновки до першого розділу.....	84
Список використаних джерел.....	86
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА	
МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ	
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ	
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ	
	104
2.1. Сприяти психологічній готовності суб'єктів освітнього процесу до використання сучасних інноваційних технологій навчання під час формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.....	108

2.2. Використання ІТ-технологій в освітньому процесі як засобу оптимізації формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей.....	123
2.3. Застосування стимулюючих сучасних технологій навчання, спрямованих на інтеграцію лінгвокультурної компетентності у професійну сферу майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.....	150
2.4. Структурно-функціональна модель супроводу організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.....	171
Висновки до другого розділу.....	178
Список використаних джерел.....	181

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ.....	202
3.1. Критеріально-діагностичний апарат формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.....	202
3.2. Організація та методика проведення педагогічного експерименту.....	213
3.3. Аналіз результатів педагогічного експерименту.....	226
Висновки до третього розділу.....	240
Список використаних джерел.....	242
ВИСНОВКИ.....	248
ДОДАТКИ	252

ВСТУП

Актуальність та доцільність дослідження. Формування компетентного фахівця потребує нового бачення до підходів навчання і має бути спрямованим на здобуття фахових знань, високого рівня володіння рідною мовою, толерантного ставлення до інших мов, культур, професій, релігій, етносів. Для фахівців економічної сфери є досить актуальними такі вимоги, адже вони комунікують з іншими людьми у сфері своєї професії, що вимагає здатності до конструктивного діалогу, тому вивчення української мови (за професійним спрямуванням) є необхідним елементом становлення майбутнього фахівця та формування його лінгвокультурної компетентності. Нинішні технології невпинно входять у всі професійні сфери, тому важливим в освітньому процесі є викладання із застосуванням ІТ-технологій, які на сучасному етапі реформування освіти тісно переплітаються з традиційними, інноваційними, інтерактивними технологіями навчання. Також ІТ-технології є необхідними у процесі удосконалення майбутніми фахівцями економічних спеціальностей знань, умінь та навичок, їх застосування у професійній діяльності та як мотиватор у вивченні української мови. Тому ІТ-технології нині стали невід'ємною складовою освітнього процесу на всіх його рівнях. Актуальність проблеми формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій, необхідність дослідження зумовлено низкою суперечностей: формування лінгвокультурної компетентності майбутнього фахівця економічних спеціальностей та розуміння ним важливої ролі лінгвокультурної компетентності в професійній діяльності; впровадження ІТ-технологій в освітній процес під час викладання дисципліни українська мова (за професійним спрямуванням) та здатністю викладачів і студентів до їх застосування; потребою створення організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій, недостатньою базою розробленого наукового та методичного інструментарію; інтеграцією

української мови у професійну діяльність майбутніх фахівців економічних спеціальностей та недостатністю практичних навичок її використання у професійній сфері.

Вивченням феномену мови у розвитку суспільства займалися науковці у різних наукових напрямках: філософії, як духовний та матеріальний прояв особистості (Л. Дротянко, П. Мовчан, О. Потебня та ін.); культурологічній – взаємозв'язок мови та культури (П. Кононенко, О. Кулакова та ін.) та мова в українській культурі (М. Лисинюк, І. Огієнко та ін.); психолого-педагогічному аспекті розвитку особистості (Л. Мамчур, П. Мовчан, Н. Непийвода, М. Пентиліук, В. Чуріна та ін.).

Нині погляди науковців у сфері формування майбутніх фахівців економічних спеціальностей спрямовані на впровадження компетентнісного підходу в освітній процес та на розвиток необхідних професійних компетентностей. Питання впливу та впровадження компетентнісного підходу в освітній процес висвітлюють низка зарубіжних та вітчизняних науковців (В. Андрущенко, І. Беха, Н. Бібік, Н. Кічук, І. Кучеренко, Х.- Ю. Ліндеман, В. Луговий, О. Овчарук, Л. Овсієнко, М. Пентиліук, О. Пометун, Г. Шевченко). Зокрема науковці досліджували проблематику впровадження компетентнісного підходу у вивчення рідної мови, ці дослідження розкриті у працях таких науковців, як Н. Дика, Л. Мамчур, В. Микитенко, М. Пентиліук, Л. Рускуліс, Г. Чорновол та ін.

Лінгвокультурна компетентність є складним утворенням, яке поєднує у собі лінгвістичну та культурну основу. Дослідження поняття культури, її впливу на соціум та професійне становлення особистості прослідковується у працях зарубіжних науковців (Р. Бенедикт, Дж. Бенкс, С. Гірц, К. Камерон, А. Шічінські, Е. Тейлор та ін.) та у наукових дослідженнях вітчизняних дослідників (В. Андрущенко, Л. Барановська, А. Білецький, Г. Васянович, Г. Груць, П. Герчанівська, М. Жулінський, І. Кучерак, Н. Ничкало, О. Шевнюк та ін.).

Про важливу роль мови у становленні особистості, збереження її як культурного коду народу та національної генетичної пам'яті, взаємозв'язок мови та культури досліджували науковці не одне століття (Д. Ганич, В. фон Гумбольд, Л. Дротянко, В. Жижченко, П. Кононенко, М. Лисинюк, Н. Непийвода та ін.). Такі дослідження вказують на необхідність володіння рідною мовою майбутніх фахівців економічних спеціальностей не лише у повсякденному житті, а й у професійній діяльності.

Проаналізувавши підходи зарубіжних та вітчизняних науковців, ми сформулювали авторське визначення *лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей*, яку розглядаємо як конгломерат культурологічних, мовних (лінгвістичних), історичних знань та вмінь, що ґрунтуються на національних традиціях, які формують соціально необхідні навички та поступово інтегруються у професійний досвід, базуючись на психолого-етнічних особливостях кожної особистості. Лінгвокультурна компетентність є осередком формування професійної компетентності фахівця економічних спеціальностей, який сприяє інтегративним процесам загальноосвітніх знань у професійний простір через призму особливостей мови і культури та набутого досвіду. Зазначена компетентність є складним та багатокomпонентним утворенням, нами було виокремлено необхідні для формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій компоненти, до яких віднесли: мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-лінгвістичний, аксіологічний, соціокультурний.

Проблеми впровадження організаційно-педагогічних умов для ефективності формування майбутнього фахівця розкрито у працях таких науковців, як А. Ашеров, Т. Гуцан, Г. Демидова, О. Єжова, А. Зубко, А. Литвин, О. Малихін, І. Матійків, Н. Мельник, О. Пехота, О. Повідайчик, О. Потапчук, О. Сагач, І. Сорочотяга та ін.

Моніторинг наукових досліджень та психолого-педагогічних джерел дав нам змогу сформулювати власне визначення *організаційно-педагогічні*

умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, які розглядаємо як такі, що систематизують, упорядковують та забезпечують результативність освітнього процесу, слугують об'єднуючим фактором усіх складових та конгломерують психолого-педагогічні, соціальні та культурні аспекти освітнього процесу та інтегрують їх у професійну готовність через застосування сучасних методів, технологій та засобів навчання. Для формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей ефективними вважаємо такі організаційно-педагогічні умови: сприяти психологічній готовності суб'єктів освітнього процесу до використання сучасних інноваційних технологій навчання під час формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей; використання ІТ-технологій в освітньому процесі як засобу оптимізації формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей; спонукати майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвіти та удосконалення лінгвокультурної компетентності засобами ІТ-технологій.

У формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей необхідним є їх психологічна готовність до здобуття професії, навчання у ЗВО, здатність до соціалізації та адаптації у новому середовищі. Розкриття цієї проблематики зустрічається у роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних дослідників (Е. Берн, М. Варій, А. Ватерман, Е. Еріксон, Л. Жданюк, Дж. Марсія, Р. Павелків, Ж. Піаже, К. Роджерс, О. Сергєєнкова та ін.). Аналіз наукових джерел надав змогу нам виокремити складові психологічної готовності у процесі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій, якими вважаємо професійну мотивацію, професійну ідентичність, професійну соціалізацію.

Актуальність проблеми використання педагогічних технологій в освітньому процесі розглянуто у багатьох наукових пошуках, у яких

дослідники розкривають їх суть через особистісно-зорієнтований підхід в освіті (І. Бех та ін.) та розглядають як ефективність досягнення запланованих результатів (О. Комар, О. Пометун, Л. Пироженко, П. Сікорський та ін.); систему дій, поєднання форм, методів та засобів навчання (О. Степанов, Д. Чернілевський, М. Фіцула та ін.); сукупність психолого-педагогічних настанов та когнітивних особливостей особистості (Дж. Брунер, В. Каплінський, О. Комар, М. Свініцькі, Д. Чернілевський та ін.); інтегративну педагогічну (дидактичну) систему (В. Ортинський, О. Пометун, Л. Пироженко, Д. Чернілевський та ін.); використання принципів організації освітнього процесу на основі та з використанням інновацій (І. Дичківська, В. Євдокімов, І. Прокопенко, Ю. Хайчіна та ін.)

Педагогічні технології вважаємо такими, що консолідують у собі форми, методи, засоби навчання, систематизують знання, уміння та навички і спрямовують їх на досягнення позитивного результату через освітньо-пізнавальну діяльність особистості. Різноманіття педагогічних технологій та їх застосування не буде мати позитивний результат без поєднання їх із інноваціями, які пропонує сучасна освіта, але основою залишається традиційний підхід до освіти.

Вплив інноваційних технологій на формування фахівців висвітлено у працях багатьох вітчизняних науковців (О. Гречановська, Р. Гуревич, І. Дичківська, О. Дубасенюк, Н. Дудник, М. Кадемія, В. Стрельников, Н. Токарева, Л. Шевченко, В. Хименець та ін.).

Використання ІТ-технологій є необхідною складовою формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, тому у наукових доробках зустрічаються підходи, у яких інформаційні технології розглядають як сукупність відповідних методів, технічних та інструментальних засобів, методів засвоєння знань (В. Балута, Р. Гуревич, М. Жалдак, М. Кадемія, А. Любович, Н. Морзе, В. Плескач, В. Тарасюк, І. Шахіна та ін.); сприяють оволодінню новими засобами освіти (В. Браткевич, В. Ковальчук, М. Кадемія, Л. Коношевський, А. Любович та

ін.); елемент методики викладання та досягнення результатів (В. Балута, Р. Гуревич, В. Ключко, О. Ключко, Є. Рехлецький та ін.); психологічний чинник покращення професійної підготовки (Р. Вернидуб, В. Кириченко, Л. Коношевський та ін.). Інформаційні технології є популярним засобом вивчення української мови, про що свідчать наукові дослідження із зазначеної проблематики таких науковців, як Я. Галета, О. Горошкіної, О. Дорошенка, С. Карамана, О. Когут, Л. Скуратівського, Г. Шелехової, Х. Щепанської та ін.

У педагогіці використовують два поняття – інформаційні технології та інформаційно-комунікаційні технології. В одних наукових джерелах їх трактують як синоніми або вказують, що в інформаційних технологіях інша назва – інформаційно-комунікаційні технології (А. Любкевич, В. Тарасюк та ін.), узагальнене поняття (Р. Гуревич, В. Ключко, В. Плєскач та ін.), соціальні технологічні інструменти, що сприяють комунікації (К. Блертон, В. Ковальчук, А. Любович, Х. Стокхоф та ін.), важливий елемент оновлення та соціалізації освітнього процесу (М. Греб, М. Цуркан та ін.).

Аналіз наукових джерел дав нам змогу сформулювати визначення *інформаційних технологій у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей*, які ми розглядаємо як синергетичний комплекс, що об'єднує методи і засоби навчання, що сприяють міжособистісній взаємодії в освітньому середовищі та спрямовані на засвоєння знань та навичок майбутнього фаху з урахуванням його особливостей та доцільності (або «дозування») його використання. ІТ-технології під час формування лінгвокультури майбутніх фахівців економічних спеціальностей вважаємо доцільним, так як вони нададуть баланс між засвоєнням фахових, мовних та культурологічних знань.

Інформаційно-комунікативні технології вважаємо одним із провідних елементів та засобом інформаційних технологій, який здатний впливати на взаємодію та спілкування суб'єктів освітнього процесу з метою засвоєння та використання професійно необхідних знань. При формуванні лінгвокультурної компетентності у процесі вивчення української мови ІТ-

технології розглядаємо через призму використання технічних засобів, тоді як ІКТ розглядаємо як навчально-методологічну основу освітнього процесу.

Актуальність проблеми дослідження, науково-педагогічна вага проблематики, недостатня її теоретична та практична розробленість, зазначені суперечності зумовили вибір теми дисертації: **«Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки і освітнього менеджменту «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (РК № 01119U102999), кафедри цифрових технологій і професійної освіти «Інноваційні педагогічні технології навчання в умовах інформатизації освіти в Україні та за кордоном». Тему дисертаційної роботи затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 4 від 18.10.2023 р.).

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.

Об'єкт дослідження – освітній процес і професійна підготовка майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови та структурно-функціональна модель формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних

спеціальностей засобами ІТ-технологій буде ефективним за таких організаційно-педагогічних умов:

- сприяти психологічній готовності суб'єктів освітнього процесу до використання сучасних інноваційних технологій навчання під час формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей;

- використання ІТ-технологій в освітньому процесі як засобу оптимізації формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей;

- заохочення майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвіти та удосконалення лінгвокультурної компетентності засобами ІТ-технологій.

Відповідно до мети, об'єкта, предмета дослідження сформульовано такі **завдання**:

1. Проаналізувати наукові філософські, філологічні, психолого-педагогічні підходи до формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій та уточнити суть понять «лінгвокультурна компетентність», «інформаційні технології», «інформаційно-комунікаційні технології», «педагогічні технології».

2. Виокремити та охарактеризувати структурні складові, критерії, показники та рівні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

3. Встановити і описати організаційно-педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.

4. Експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.

Для ефективного розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів:

- *аналіз документації* (ознайомлення із нормативними документами Міністерства освіти і науки щодо надання освітніх послуг майбутнім фахівцям; вивчення, аналіз робочих навчальних програм та освітніх програм за необхідною спеціальністю або суміжними до неї спеціальностями; методичні матеріали щодо впровадження інноваційних та інтерактивних технологій, застосування ІТ-технологій у процесі вивчення української мови (за професійним спрямуванням);

- *вивчення передового педагогічного досвіду* (опрацювання філософських та психолого-педагогічних наукових джерел; вивчення історії, проблем та сучасного стану формування лінгвокультурної компетентності; аналіз різних підходів учених, які працюють над цією проблемою, виявлення суперечливих думок, що дало змогу сформулювати необхідні для дослідження поняття тощо);

- *спостереження* (метод педагогічного спостереження застосовувався для з'ясування когнітивних, мотиваційних, ціннісних, культурно-соціальних якостей та проявів учасників експерименту; визначення їх готовності до формування лінгвокультурної компетентності; з'ясування ставлення студентів до використання засобів ІТ-технологій у процесі вивчення української мови (за професійним спрямуванням); систематичність та частоту звертань до певних джерел інформації (особливо тих, що потребують застосування ІТ-технологій); обраний метод є ефективним для досягнення «чистоти» експерименту, так як найбільш наближений до природних умов; за результатами методу спостережень було підібрано та розроблено інноваційні та інтерактивні технології навчання для формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей);

- *методи опитування* (анкетування, психологічне тестування, бесіда, інтерв'ю, які допомогли з'ясувати проблеми, що виникають у майбутніх економістів у процесі вивчення української мови; процес соціалізації у

студентському середовищі та адаптації до навчання; ціннісного ставлення до майбутньої професії; осмислення значущості лінгвокультурної компетентності у професійній діяльності; визначати рівень зацікавленості до поглиблення культурологічних знань; бажання до самоосвіти та самовдосконалення);

- *методи математичної статистики* (визначення однорідності груп, аналіз результативності та сформованості компонентів лінгвокультурної компетентності на різних етапах педагогічного експерименту).

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій (*сприяти психологічній готовності суб'єктів освітнього процесу до використання сучасних інноваційних технологій навчання під час формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей; використання ІТ-технологій в освітньому процесі як засобу оптимізації формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей; спонукати майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвіти та удосконалення лінгвокультурної компетентності засобами ІТ-технологій*);

- виокремлено та охарактеризовано компоненти лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій (мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-лінгвістичний, аксіологічний, соціокультурний);

- розроблено критеріально-діагностичний апарат формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій (критерії (мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-лінгвістичний, аксіологічний, соціокультурний), показники, рівні – високий, середній, низький);

- спроектовано та реалізовано структурно-функціональну модель формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій;

- *удосконалено* методику реалізації організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій; впровадження ІТ-технологій в освітній процес майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі вивчення дисципліни українська мова (за професійним спрямуванням); створення сприятливого освітнього середовища та психологічної готовності до формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей; сприяння в мотивуванні майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самостійної роботи та самовдосконалення у вивченні української мови (за професійним спрямуванням) та формуванні лінгвокультурної компетентності.

Уточнено сутність понять «лінгвокультурна компетентність майбутніх фахівців економічних спеціальностей», «організаційно-педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей», «педагогічні технології», «інформаційні технології», «інформаційно-комунікативні технології», «структурно-функціональна модель».

Подальшого розвитку набуло поєднання традиційних, інноваційних, інтерактивних технологій навчання із застосуванням засобів ІТ-технологій у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що впроваджено у практику методику реалізації організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій у поєднанні із традиційним, інноваційним, інтерактивним навчанням в умовах аудиторного, дистанційного та змішаного навчання: заняття із використанням

мультимедійних презентацій, застосуванням аудіоматеріалів та відеолекцій, методів інтелект-мапи; інтерактивне заняття у стилі ток-шоу; пошуковий семінар із використанням методу навчального веб-серфінгу, методу проєктів з метою формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.

Матеріали дисертації можуть використовуватися у процесі підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей у закладах вищої освіти з метою удосконалення мовних знань, умінь та навичок під час проведення занять з української мови (за професійним спрямуванням) із застосуванням засобів ІТ-технологій.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі: Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського; Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка; Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка; Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/47 від 18.12.2024 р.); Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький) (довідка № 60-н від 29.11.2024 р.); Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка (довідка № 2879 від 04.12.2024 р.); Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (довідка № 01-01-2721 від 11.12.2024 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження та його результати презентовано на 4 міжнародних та науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській веб-конференції «Теорія і практика цифрового навчання в сучасних закладах освіти» (м. Вінниця, 2024 р.); V Всеукраїнській науково-методичній конференції «Сучасні педагогічні технології та інноваційні методики навчання

в підготовці фахівців у закладах фахової передвищої освіти: досвід, проблеми, перспективи» (м. Вінниця, 2024 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки та освіти України в особливих умовах євроінтеграції» (м. Вінниця, 2024 р.); IV Всеукраїнській науково-методичній конференції «Сучасні педагогічні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців у закладах фахової передвищої освіти: досвід, проблеми, перспективи» (м. Вінниця, 2023 р.).

Публікації. Основний зміст і результати дисертаційної роботи представлено у 10 публікаціях: із них 8 – одноосібних, 2 у співавторстві (6 статей опубліковано у фахових виданнях України; 4 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій).

Особистий внесок здобувача у працях, написаних у співавторстві: у статті [171] внесок автора полягає у висвітленні сучасних технологій навчання та євроінтеграційних тенденцій в освіті; у статті [191] дисертантка сформулювала та обґрунтувала соціально-педагогічні умови модернізації освіти початкової школи.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел (419 найменувань, з яких – 41 іноземною мовою) найменування у порядку появи посилань у тексті, додатків (12). Загальний обсяг дисертації становить 293 сторінки, у тому числі 177 сторінок основного тексту. Дисертація містить 15 таблиць на 6 сторінках та 8 рисунків на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Методологія дослідження формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами інформаційних технологій

Сьогодні висуває до майбутнього фахівця високі вимоги, які спрямовані на здобуття фахових знань, володіння високим рівнем рідної та іноземної мов, розуміння і знання рідної культури та культурних основ інших народів та етносів, толерантне ставлення до різних релігій. Особливо гостро ці вимоги стосуються фахівців, які безпосередньо взаємодіють з людьми. Швидкоплинний прогрес у різних сферах діяльності потребує гнучких професійних змін та засвоєння нових знань фахівців. Такі тенденції призвели до збільшення навчальної інформації, а її засвоєння потребує впровадження в освітній процес сучасних технологій навчання. Тому нині цей цикл тісно переплітається з освітніми та технологічними інноваціями і у сучасній освіті незмінним стало застосування інформаційних технологій, особливо для вивчення рідної мови та її використання у професійній сфері.

Основою людського буття є мова, про що свідчить перший вірш Євангелія від Івана (Новий Заповіт), який цитується: «На початку було Слово...», слово як початок мовлення та подальшої дії. Цей рядок свідчить також про тісний та нерозривний зв'язок мови з духовністю людини. Завдяки мові ми розрізняємо нації, розуміємо особливості культури – мова теж є основою цієї культури (без мови – немає нації). Сучасні вітчизняні філософи пов'язують функціонування мови із суспільними відносинами та міжособистісною комунікацією. При цьому комунікацію вважають джерелом пов'язаних із мовними засобами процесів, таких як зародження, розвиток, трансформація, через які проявляються зміст та форма

культури того чи іншого суспільства на певному історичному відрізку часу [1, с. 7], тобто, мова виступає вагомим чинником культури. Також вона є визначальною у культурі народу як генетичний код нації, який надає можливість ідентифікувати себе як частину суспільства. Про це свідчать роботи відомого українського філософа і мовознавця О. Потебні, який ще у ХІХ ст. розглядав мову у контексті культури, прослідковуючи зв'язок мови із фольклором та міфами як похідними для її розвитку. Науковець вважав мову засобом не вираження готової думки, а процесом її створення, мова «не відображення світоспоглядання, яке склалося, а діяльність, яка його складає». Філософ акцентував увагу також на національній важливості мови як самовираженні народу, народного духу, самостійності спільноти, національного світогляду [2].

Про мову як живе функціонування народного духу, а не одних мертвих знаків пише у своїх роботах відомий український громадський діяч, журналіст, поет і перекладач П. Мовчан, який також зазначив, що «мова – річ не матеріальна, але постійно матеріалізована» [3]. Мова, як і культура, має духовну основу, без якої не буде чогось матеріального.

Про визначальну роль мови у розвитку нації, її зв'язок із культурними та національними основами йдеться у державних законодавчих документах. У Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (документ 2704-VIII, чинний, редакція від 31.12.2023) зазначено, що «українська мова є визначальним чинником і головною ознакою ідентичності української нації, яка історично сформувалася і протягом багатьох століть безперервно проживає на власній етнічній території, становить переважну більшість населення країни і дала офіційну назву державі, а також є базовим системотвірним складником української громадянської нації» [4].

У чинній Концепції державної мовної політики (від 15 лютого 2010 року N 161/2010) зазначається, що українська мова є засіб спілкування та інтелектуального виявлення особистості, що відображає самобутність багатомільйонного українського народу і є основою його духовності та

історичної пам'яті. У зазначеному документі серед аналізу причин виникнення мовної проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання зазначено, що Україна успадкувала деформовану мовну ситуацію, яка «склалася внаслідок асиміляції українців, та зазначено, що у минулому під гаслами боротьби з «малоросійським сепаратизмом» та «українським буржуазним націоналізмом» знищувалася мовно-культурна ідентичність українців». Також у Концепції вказано на небезпеку політизації мовного питання, політичної спекуляції, що призводить до розколу в суспільстві [5]. Забезпечити розв'язання проблем мовного питання та формування у суспільстві мовної культури можуть заклади освіти, де у процесі формування професійної компетентності буде відбуватися формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Феномен мови у розвитку суспільства досліджувався в різних наукових сферах: філософії, як духовний та матеріальний прояв особистості (Л. Дротянко [1], П. Мовчан [3], О. Потебня [2] та ін.); культурологічній, про взаємозв'язок мови та культури (П. Кононенко [6], О. Кулакова [7] та ін.), мова в українській культурі (М. Лисинюк [8], І. Огієнко [9] та ін.); психолого-педагогічному аспекті розвитку особистості (Л. Мамчур [10], П. Мовчан [3], Н. Непийвода [11], М. Пентиліук [12], В. Чуріна [11] та ін.).

Безперечно, що рідна мова займає провідне місце в житті людини і, за словами науковиці Л. Мамчур, завдяки мові особистість здатна не лише спілкуватися, а й займатися певною діяльністю, орієнтуватися в загальному інформаційному просторі. Також науковиця вказує на те, що мова не може існувати поза культурою, як і культура не може існувати без мови, і спільно ці два феномени складають одне ціле, оскільки будь-які зміни однієї частини призводять до зміни іншої. Людина є творцем культури, а мова – засобом її вираження. Авторка акцентує увагу на тому, що чим вищий рівень культури, тим вищий рівень мовної підготовки [10, с. 97]. Таке бачення взаємозалежності мови і культури підводить до висновків про провідну роль закладу освіти у становленні особистості, адже мовну підготовку людина

проходить у процесі навчання, яке спрямоване не лише отримувати мовні знання, а й до культурологічних основ мови та їх застосування у професійній сфері та повсякденному житті. Така підготовка не може оминати майбутніх фахівців економічних спеціальностей, робота яких залежить від спілкування та взаємодії з іншими.

Вітчизняні науковці вважають культурні знання такими, що засвоюються особистістю в залежності від виконання рольової діяльності та необхідного рольового репертуару (батька, учителя, товариша тощо). Важливою роллю особистості дослідники відзначають національну роль, розвиток якої відбувається з перших етапів входження особистості в соціум і в подальшому розвивається поетапно протягом життя, а ядром мислення і спілкування виступають культурні знання і знання мови [13, с. 254]. Український вчений І. Огієнко надавав мові особливий статус, що був значущим для формування національної свідомості. Науковець вважав, що у мові присутні усі ознаки культури, та акцентував увагу на тому, що мова – це форма культурного і національного життя [9]. Окрім ролей, пов'язаних з повсякденною діяльністю однією з важливих соціальних ролей, ми розглядаємо таку, що пов'язана з професією. Професійна роль особистості, професіоналізм залежить від рівня мовлення та культурологічних знань, які мають поєднуватися та спрямовувати особистість до їх удосконалення протягом життя незалежно від роду діяльності.

Про необхідність знання рідної мови та її культурну основу, що важлива у побутовому житті та професійній діяльності, вказують вітчизняні лінгвісти Н. Непийвода та В. Чуріна, які зазначають, що ці знання – це не сукупність правил, а культура взаємодії в суспільстві, світобачення та засіб самовираження особистості [11, с. 10].

Аналіз досліджень науковців показав, що у процесі підготовки майбутніх фахівців під час вивчення української мови (за професійним спрямуванням) необхідно особливу увагу звертати на поєднання мови та знань з культури, які складають одне ціле, тобто, лінгвокультуру майбутнього

фахівця економічних спеціальностей, яка є важливою основою та необхідною ланкою соціального життя людини.

Проблеми мовної освіти сьогодні є актуальними, так як освітні заклади мають спрямовувати максимум зусиль на осучаснення форм, методів, засобів навчання рідної мови. Наприкінці минулого століття дослідники провідною функцією мовної освіти розглядали формування мовної особистості через призму підсилення традиційних аспектів мови (лінгвістичний, педагогічний, психологічний, моральний, естетичний) українознавчим, етнопедагогічним, етнолінгвістичним, культурологічним аспектами, які покликані спільно формувати вміння розв'язувати комунікативні завдання [11, с. 11]. Функції мовної освіти та її зв'язок із національною культурою, зазначені науковцями, залишаються актуальними і донині, але сучасний світ модернізується й потреби здобувачів освіти змінюються в залежності від оновлення технологій, які стали невід'ємною частиною освітнього процесу. Вітчизняні науковці у працях стосовно сучасних методів навчання підкреслюють, що засвоєння знань студентами повинно відбуватися в контексті модернізації всієї дисципліни з опорою на інноваційні технології [14, с. 287], а інформаційні технології (із залученням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)) сприятимуть освоєнню будь-якої діяльності. Стосовно сучасних викладачів дослідники зауважують, що не опанувавши новітні технології, вони не будуть здатні до ефективної педагогічної діяльності, а з часом перестануть бути затребуваними суспільством [15]. Тобто, у своїх визначеннях науковці вказують на необхідність оновлення методологічних підходів у формуванні майбутнього фахівця, пошуку і впровадження сучасних технологій навчання та активної технологізації освітнього процесу, тобто, впровадження в освітній процес інформаційних технологій як таких, що стали провідними у сучасній освіті.

Багатогранність у вивченні рідної мови, складні етапи її засвоєння потребують оновлення викладання, що буде відповідати сучасним запитам

студентів, та спонукають педагогів до пошуку ефективних методологічних підходів у формуванні лінгвокультурної компетентності.

Не зважаючи на різноманіття формування компетентностей, які зазначені в освітніх програмах, використовуються різні методологічні підходи, що їх формують. У педагогіці поняття «підхід» розглядають як низку компонентів, за допомогою яких є можливість досягати оптимальних результатів в освітньому процесі (навчанні, вихованні та розвитку), та концентрацію науково-педагогічних здобутків для їх реалізації [16].

Погоджуємося з вітчизняними дослідниками, які розглядають підхід до вивчення мови як методологічну категорію лінгводидактики, яка є багатовимірною, системною і включає в себе принципи, технології, методи, прийоми, засоби, форми навчання та характеризується концептуальністю, процесуальністю, системністю, керованістю та дієвістю [17, с. 4].

Аналізуючи бачення науковців щодо вивчення мови, вважаємо, що результативність формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей необхідно розглядати з позицій компетентнісного, діяльнісного, соціокультурного та лінгвістичного підходів.

Сучасна вітчизняна освіта орієнтована на компетентнісний підхід у становленні майбутнього фахівця, про що свідчить перелік компетентностей в освітніх програмах. У процесі вивчення української мови (за професійним спрямуванням) майбутніх фахівців економічних спеціальностей акцентується увага на формуванні таких компетентностей: загальних (здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; застосовувати знання в практичних ситуаціях; зберігати і примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області; реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства тощо); спеціальних (здатність здійснювати ефективні комунікації між фахівцями й користувачами послуг; підтримувати належний рівень знань та постійно підвищувати рівень професійної підготовки і т. ін.) (Додаток А). Зазначені компетентності є дотичними як до

професійного спрямування майбутнього фахівця, так і пов'язані з мовою та культурою, а їх сформованість є важливим елементом професійної компетентності, що вказує на актуальність формування у майбутніх фахівців економічних спеціальностей лінгвокультурної компетентності.

Поняття «компетентнісного підходу» розпочало активно вкорінятися в педагогіці наприкінці минулого століття, але залишається актуальним і донині. Не зважаючи на тривалий період вивчення та впровадження компетентнісного підходу в освітній процес, до сьогодні тривають наукові дискурси щодо його ролі у формуванні майбутніх фахівців. Серед наукових пошуків щодо проблеми компетентнісного підходу в освіті заслуговують на увагу роботи таких дослідників, як В. Андрущенко [18], І. Беха [19], Н. Бібік [20], Н. Кічук [21], І. Кучеренко [22], Х.-Ю. Ліндеман [23], В. Лугового [24], О. Овчарук [25], Л. Овсієнко [26], М. Пентилюк [27], О. Пометун [28], Г. Шевченко [29]. Зокрема науковці досліджували питання компетентнісного підходу у процесі вивчення рідної мови, а доробки з цієї проблематики розкривалися у роботах Н. Дикої [30], Л. Мамчур [31], В. Микитенко [31], М. Пентилюк [27], Л. Рускуліс [32], Г. Чорновол [33] та ін.

Компетентнісний підхід, на думку відомої української дослідниці О. Пометун, необхідний, щоб внести трансформацію в освіту, та з моделі, яка існує «об'єктивно» для «всіх», орієнтуватися на суб'єктивні надбання одного, конкретного учня, такі надбання, які можна виміряти [28].

Компетентнісний підхід є необхідним елементом модернізації освіти, який відображає зміст освіти не односторонньо, базуючись лише на знаннєво-орієнтованому компоненті, а передбачає набуття досвіду у низці соціально необхідних компетенцій, досвіду вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій. Науковці акцентують увагу на тому, що цей підхід зумовлює не інформованість здобувачів, а процес розвитку умінь вирішувати проблеми, які виникають [24, с. 20].

Вітчизняні педагоги звертають увагу на те, що окрім здобуття знань, навичок та досвіду у процесі вивчення рідної мови, компетентнісний підхід

також зорієнтований на формування здібностей та пізнання професійної майстерності й соціальних навичок. Усі необхідні якості формуються у процесі професійної підготовки [21, с. 254]; доповнюють традиційну систему освіти, репрезентовану знаннями, вміннями, навичками, практичним досвідом [22, 57]. Отож, компетентнісний підхід спрямований на особистість як соціальну одиницю та покликаний формувати та розвивати соціально-культурні й професійні знання, уміння та навички, здатність їх застосовувати в різних ситуаціях.

У сучасних педагогічних дослідженнях немає єдності щодо класифікації компетентностей. Цікаву класифікацію пропонує дослідниця Г. Чорновол, яка, узагальнюючи компетентності, виокремила три види компетентностей, що ними має володіти сучасний спеціаліст. До них віднесено: професійні компетентності, спрямовані на уміння використовувати знання, уміння, навички в конкретних умовах, досягаючи при цьому максимального результату; міжкультурні компетентності полягають в успішному спілкуванні з представниками інших культур, толерантності; комунікативні компетентності надають особистості можливість ефективного спілкування, встановлювати та підтримувати контакт з іншими людьми, бути гнучким у спілкуванні та зрозумілим для інших [33, с. 124]. Тобто помічаємо чітко окреслене провідне значення мови у формуванні майбутнього фахівця і у трьох групах компетентностей, запропонованих авторкою, дві групи – міжкультурні та комунікативні пов'язані зі спілкуванням та взаємодією із іншими. Поєднання цих компетентностей вказує на необхідність формування лінгвокультурної компетентності, яка поєднує у собі культурні та комунікативні особливості, що формуються за рахунок дисциплін із вивчення та удосконалення рідної мови.

На зв'язок компетентнісного підходу з вивчення мови вказують дослідження науковців, де цей підхід слугує орієнтиром для професійної діяльності вчителя, що реалізує головну мету мовної освіти у вихованні особистості, яка володіє необхідними знаннями та навичками, здатними забезпечити високий рівень спілкування [27, с. 3], а щодо ролі викладача-

мовника, то він має володіти низкою здібностей (когнітивних, емоційних, вольових), без яких буде неможливе формування професійних компетентностей [34]. Тобто вчитель для впровадження компетентнісного підходу має володіти психолого-педагогічними задатками, які спрямовуються на формування професійних компетентностей у майбутнього фахівця за рахунок суб'єкт-суб'єктних відносин та студентоцентризму у процесі викладання мовних дисциплін. Основою компетентнісного підходу у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей є розвиток мовної особистості.

Науковці завдяки компетентнісному підходу виокремлюють реалізацію низки можливостей, таких як: узгодження мети навчання та особистих цілей здобувача освіти через призму психологічних чинників; спрямовувати того, хто навчається, на свідоме і відповідальне навчання й здобуття освіти; використання мови в подальшій діяльності; стимулювати до поглибленого вивчення мови; вироблення навичок спілкування з урахуванням мети, завдання й ситуації; формування комунікативного компонента особистості [31]. Зазначені можливості є актуальними і в процесі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Аналіз праць вітчизняних науковців вказує на те, що компетентнісний підхід є фундаментом у формуванні фахівця через лінгвістичну та культурну основу, але цей процес неможливий без активної діяльності, адже вивчення мови та її застосування і є діяльністю, без якої не відбудеться її подальше удосконалення та використання на практиці. Тому одним із підходів у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей вченими виокремлено діяльнісний підхід.

Про зв'язок компетентнісного та діяльнісного підходів свідчать роботи багатьох науковців (Л. Овсієнко [26], О. Пометун [28], Х.-Ю. Ліндеман [23], Г. Шевченко [29] та ін.). Беззаперечним є твердження української науковиці та дослідниці з питань компетентностей О. Пометун, яка вказує на те, що

перевірити ефективність формування тих чи інших компетентностей у особистості можливо лише у процесі виконання тих чи інших дій [28].

У зарубіжній науковій літературі науковці акцентують увагу на тому, що навчання, яке орієнтується на формування компетентностей, відбувається на різних рівнях підготовки та освіти протягом життя, але незмінним питанням залишається проблема формування складних компетентностей. Автори вважають, що сучасна освіта пропонує лише орієнтовні підказки для застосування того чи іншого методу у формуванні компетентностей, тоді як основні ідеї, спрямовані на дію, можуть бути набагато результативнішими та полегшити формування навіть складних компетентностей [23].

Низка вітчизняних науковців стверджують, що для формування суб'єктами навчання власної системи соціальних потреб, здатності до самореалізації може відбуватися тоді, коли замінити традиційне репродуктивне навчання на творчодієве, що спрямоване на отримання досвіду [29, с. 125]. Тобто, компетентнісний підхід спрямований на навчання дією через самостійне вирішення реальних завдань, розвитку здібностей тощо [26, с. 47].

Про взаємозв'язок компетентнісного та діяльнісного підходів свідчать і законодавчі документи, одним із яких є Державний стандарт базової і повної середньої освіти, де вказано, що цей документ «ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і в результативних складових змісту базової та повної загальної освіти». У документі акцентується увага на тому, що компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових та предметних компетентностей, тоді як діяльнісний підхід спрямований на «розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища» [35].

Тлумачення діяльнісного підходу у Державному стандарті базової і повної середньої освіти спрямоване на розвиток умінь та навичок особистості через навчально-виховний процес, уміння застосовувати набуті знання на практиці, успішну адаптацію особистості в соціумі, професійну

самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти [35]. Аналізуючи це визначення, зазначаємо, що у формуванні особистості, і у тому числі професійної, діяльнісний підхід впливає на перераховані спрямування, що не може відбуватися без взаємодії з іншими і потребує, першочергово, мовної взаємодії. Адже не може відбуватися успішна адаптація без спілкування та толерантності, самореалізація вимагає професійно правильного спілкування, колективна діяльність на пряму пов'язана з безконфліктним спілкуванням і т. ін.

Важливість діяльнісного підходу у формуванні компетентностей у майбутніх фахівців економічних спеціальностей є беззаперечною, адже будь-які наші здобутки та досягнення базуються на діяльності. У формуванні лінгвокультурної компетентності буде відсутня результативність, якщо не буде активної дії у будь-якому напрямку – когнітивному, творчому, психологічному. Тому питання діяльнісного підходу в освіті розглядають вітчизняні науковці через призму філософського вчення (Г. Балл [36], І. Бех [37] та ін.); як основу організації освітнього процесу (Г. Бовсунівська [38], О. Гречановська [39], Т. Молнар [40], Т. Трохименко [38] та ін.); у процесі вивчення української мови (Н. Голуб [41], Т. Груба [42], І. Ліпчевська [43] та ін.).

У педагогіці діяльнісний підхід пов'язаний з когнітивними процесами особистості, що ґрунтуються на мисленні. Вважаємо беззаперечним твердження відомого вченого І. Беха щодо знань, які розглядає з дуалістичної точки зору – як результат мислення і одночасно процес його здобуття, тобто, відображення дійсності через способи мисленнєвих дій. Науковець стверджував, що в освіті має бути така модель засвоєння знань, що буде об'єднувати одночасно процес розвитку розуму та здатності мислити, має бути зв'язок теоретичного знання зі способом діяльності [37, с. 5].

Процес учіння через діяльність також розглядає науковиця Т. Молнар, яка вважає, що світогляд особистості, знання про світ, здатність вирішувати задачі залежать від діяльності, яка проявляється через активність людини у взаємодії з навколишнім світом та має за основу вирішення завдань, що

визначають існування та розвиток особистості [40, с. 77.]. Тобто, процес здобуття фаху у закладі освіти будь-якого рівня вважаємо діяльністю, яка охоплює всі соціально важливі для існування людини сфери, у тому числі і здобуття професійних знань.

Метою діяльнісного підходу у формуванні майбутніх фахівців науковці визначають проектування та організацію навчально-виховного процесу через активну дію та спосіб дій, що відображають чи імітують професійні ситуації, мотивують до здобуття знань, спонукають до самостійності, оцінки ситуації, самоконтролю, спрямування на творчість [39, с. 116].

У формуванні майбутніх фахівців економічних спеціальностей необхідним вважаємо розвиток творчого потенціалу особистості. Про творчість як елемент діяльнісного підходу стверджує вітчизняний науковець, психолог Г. Балл. Він акцентує увагу на тому, що самореалізація та особистісне зростання студентів сприяє охопленню діяльністю із урахуванням індивідуальних особливостей кожного індивіда, розвитку його творчого потенціалу [36].

Отже, діяльнісний підхід є дотичним до усіх психологічних, соціальних, когнітивних процесів особистості і за допомогою цього підходу відбувається розвиток творчого потенціалу, що позитивно впливає на професійну підготовку. Вивчення мови та розуміння її культурологічних основ, зв'язок мови та професії, потребує включення діяльнісного підходу в освітній процес та сприятиме результативності у формуванні лінгвокультурної компетентності, так як формування усіх її компонентів потребує від майбутнього фахівця економічних спеціальностей активних дій. Також необхідно звернути увагу на те, що нині традиційна освіта втрачає популярність та може слугувати допоміжним засобом у формуванні майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Сучасну молодь, яка приходить здобувати професійні знання, уже не зацікавиш звичайними репродуктивними заняттями, необхідне впровадження новітніх форм і методів навчання, які тісно пов'язані з інформаційними технологіями та

активно використовуються у всіх сферах діяльності людини. Ці технології внесли свої корективи і в освітній процес, що також потребує від студентів активних дій для їх застосування у виконанні завдань.

У педагогічних наукових джерелах серед різноманіття діяльностей виокремлюють соціокультуру, яка пов'язує у собі культурологічну, соціальну, педагогічну складові. Соціокультурна діяльність розглядається як певна система дій, що є керованим суспільством і соціальними інститутами процесом залучення людини до культури та її активної участі у цих процесах [44, с. 22]. Тому наступним підходом, який спрямує майбутнього фахівця економічних спеціальностей до формування лінгвокультурної компетентності розглядаємо соціокультурний підхід.

Соціокультурний підхід є дуальним явищем, у якому поєднуються два важливі для особистості аспекти – соціальний та культурний, на яких будується уся сутність людини. Під поняттям «соціальний» розуміють усе міжлюдське, те, що пов'язано з різними формами спілкування людей, із спільним життям, тобто, усе те, що стосується усіх соціальних інститутів та має суспільний характер [45, с. 503]. Культуру, у класичному розумінні цього терміну, розглядають як комплекс, який об'єднує вірування, мораль, закон, мистецтво та різні здібності і навички особистості, що засвоюються нею як членом суспільства [46]. Тобто ці поняття є взаємозалежні і їх поєднання можна трактувати як взаємодію та спілкування у суспільстві людей, залежних від культурних особливостей того оточення, у якому вони існують.

Нині питання соціокультурного підходу активно розглядається багатьма науковцями (Є. Борінштейн [47], Л. Єршова [48], О. Кучерук [49], О. Михайлюк [50], Н. Селютіна [51], Е. Стрига [52], С. Шехавцова [53] та ін.).

Поняття «соціокультура» розглядається у різних науках. Так у соціально-гуманітарних науках у цьому понятті об'єднуються дві сфери – соціальна та культурна, які є необхідними умовами життєдіяльності особистості в соціумі, адже особистість є носієм соціальних характеристик і дій, виробником культурних цінностей [53].

Низка науковців основу соціокультурного підходу вбачають у єдності культури і соціальності, що формуються та перетворюються діяльністю людини [51, с. 77]; інтеграції культурного у соціальне, що розкриваються в соціокультурній реальності [47, с. 5]. Отже, соціокультурний підхід поєднує три важливих для формування особистості та її професійного зростання аспекти: культурний, соціальний та діяльнісний.

Соціокультурний підхід розглядають також через аналіз соціальних і культурних проявів, дослідження структур та суспільних процесів, їх взаємозв'язку. Значну увагу науковці приділяють соціальному аналізу, який включає в себе соціальну реальність та її сприйняття, уявлення про розвиток. Також акцентують увагу на аналіз соціальних позицій особи, що залежать від структурних рамок та визначають як суб'єктивні уявлення особистості, так і ментальні моделі осягнення соціального світу. Такі прояви припускають різноманітні стилі життя існуючих у суспільстві груп, етносів, релігійних та соціально-культурних утворень [50, с. 13].

Зв'язок соціокультурного підходу та його роль у професійному становленні особистості прослідковується у працях вітчизняної науковиці Е. Стриги, яка вважає, що соціокультурний підхід передбачає відповідний комплекс можливостей та засобів професійного середовища, що забезпечує педагогічно відповідну організацію професійної освіти. Науковиця стверджує, що саме соціокультурний підхід покликаний спрямовувати професійно-педагогічний процес на повагу до загальнолюдських, національних та професійних цінностей [52, с. 149].

У лінгводидактиці соціокультурний підхід у процесі навчання мови розглядають як систему методологічних орієнтирів, які визначають принципи, педагогічні технології, методи, форми, засоби навчання мови, результатом цього є соціокультурний розвиток мовної особистості. Також, дослідники стверджують, що для зазначеного підходу в освітній сфері особливими є принципи навчання, які спрямовані на формування

культурного, духовного, патріотичного носія мови, здійснення ефективного мовленнєвого спілкування засобами української мови з урахуванням регіональної, національної та загальнолюдської культури. Серед цих принципів виокремлюють активність навчання, навчальної співпраці, діалогічності, культурної самоідентифікації особистості тощо. Дослідники також вказують на реалізацію цих принципів через систему методів навчання, що мають в основі соціокультурний розвиток особистості. Серед методів визначають метод «діалогу культур», метод проєктів, метод лінгвокультурного дослідження та ін. Актуальною є поняттєва схема соціокультурної бази для організації навчання мови, до цієї схеми входить «мова-культура-соціум-освіта-мовна особистість», що спрямована на охоплення необхідних соціокультурних аспектів [49, с. 12].

Соціокультурний підхід у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей розглядаємо як необхідний компонент, що об'єднує культурні, інтелектуальні, духовні засади особистості, які відображаються у професійній діяльності, та пов'язує її із суспільними цінностями через мовний аспект. Висвітлення проблеми лінгвістичного підходу у становленні фахівців прослідковується в роботах багатьох науковців та дослідників (І. Гуменюк [54], І. Данилюк [55], Л. Мамчур [31], С. Ніколаєв [56], О. Старова [57], Т. Панова [57] та ін.).

Підходи до вивчення мовної особистості у лінгвістиці базуються на аналізуванні: психологічному, соціологічному, культурологічному (узагальнення відомих представників суспільства та їхній вплив на поведінку всіх представників суспільства), лінгвістичному (комунікативна поведінка представників елітарної та масової культур, рівень комунікативної компетентності, креативна та стандартна мовна свідомість), прагмалінгвістичному аналізу (типи комунікативної тональності). З урахуванням такого підходу науковців зазначають, що лінгвістичний підхід нині набуває нової актуальності, що пов'язують із

можливістю опрацювання великих обсягів мовних даних, які генерує людина у повсякденному та професійному житті [55, с. 94].

Аналізуючи методологічні підходи у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей необхідним вважаємо лінгвістичний підхід. Серед трактувань значення цього підходу розглядають вивчення мовознавчої теорії та здатності застосування набутих навичок. Реалізацію зазначеного підходу розглядають через розуміння функцій мови та її суспільної ролі, вивчення мови в цілісній системі, мовного збагачення особистості, формування комунікативних умінь здобувачів, уміння працювати з текстом тощо [31].

Необхідність застосування лінгвістичного підходу в освітньому процесі прослідковується у положеннях Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, де виокремлено підходи до вивчення мови, рівні володіння мовою, розвиток комунікативних компетентностей, які поділяють на когнітивні та комунікативні складники [56].

Реалізацію лінгвістичного підходу до навчання української мови розглядають через аналіз типових мовних помилок студентів. Серед таких помилок вплив діалектів та російської мови, суржик, відсутність звички до читання, низька мотивація, недостатній рівень вивчення української мови у закладах освіти [57, с. 131]. Науковці серед проблем реалізації також виокремлюють порушення норм української мови в усних та письмових текстах, що спрямовує викладачів до поєднання теорії і практики лінгвістичної підготовки, систематизації отриманих знань, переведення їх у комунікативну площину. Такий вид роботи потребує позитивної мотивації, чому сприяють дослідницькі завдання, які стосуються мовного контенту не лише суб'єктів навчання, а й текстів оголошень, реклами, методичних матеріалів тощо [54].

Тобто лінгвістичний підхід можемо розглядати з позиції не лише навчання, здобуття знань та мовних навичок, а й пов'язувати цей підхід як такий, що об'єднує мову та сучасні технології. В освітньому процесі

використання засобів сучасних інформаційних технологій є поширеним явищем, тому лінгвістичний підхід, який поєднує аспекти вивчення мови та новітні технології у формуванні лінгвокультурної компетентності, є важливим освітнім елементом.

Виокремлені нами методологічні підходи у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій мають відповідну послідовність, яка не є ієрархією, так як усі підходи вважаємо рівноцінними, але дотримання такої послідовності дасть змогу підвищити результативність формування цієї компетентності (рис. 1.1).

Огляд методологічних підходів розпочинаємо із компетентнісного підходу, який вважаємо провідним та таким, що професійно спрямовує молодь до засвоєння фахових знань, умінь та навичок, які проявляються у сформованості компетентностей. Розглядаючи формування фахівців різних спеціальностей, базовим підходом вважаємо компетентнісний, поряд з яким інші підходи будуть його доповнювати та професійно насичувати для реалізації та отримання позитивного результату у процесі формування необхідних компетентностей. Наступним важливим підходом у формуванні лінгвокультурної компетентності вважаємо діяльнісний, так як цей підхід є необхідним етапом трансформації від теоретичних знань до застосування їх на практиці, що особливо є важливим у процесі вивчення мови та здатності особистості до взаємодії з іншими, до безконфліктного спілкування, здатності працювати в групі чи колективі. Тому формування таких навичок відбувається за допомогою діяльнісного підходу.

Рис. 1.1. Структура взаємодії методологічних підходів у процесі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей (джерело розроблено автором)

У процесі формування лінгвокультурної компетентності значну роль відіграє соціокультурний підхід, який розглядаємо наступним, так як після поєднання теоретичних та практичних знань молодій людині необхідно донести розуміння культурних основ мови та їхній вплив на соціум. Цей підхід поєднує соціум та культуру та є, на нашу думку, нерозривним та таким, що дає можливість переходу до лінгвістичного підходу, який відповідає за високий рівень та лінгводидактику в освітньому процесі. За допомогою зазначеного підходу відбуваються також інтеграційні процеси, які відповідають за зв'язок мови та сучасних інформаційних технологій, їхній вплив на спілкування особистості та формування культурно-лінгвістичного вербального та невербального спілкування. На рисунку 1.1. нами зображено підходи у процесі, який є круговим, так як після проходження лінгвістичного підходу ми повертаємося до компетентнісного для удосконалення уже отриманих знань та навичок у спілкуванні, їх професійного застосування. Запропонована нами структура є змінною, але зміщення її елементів може призвести до незапланованих результатів. Також звертаємо увагу на те, що ця структура

буде результативною у процесі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, а для іншого фаху буде необхідно ввести корективи.

1.2. Загальна характеристика понятійно-категоріального апарату лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, що притаманні сучасному суспільству, спрямовують особистість до конструктивної взаємодії з іншими, активного спілкування, розуміння культури інших народів, гнучкості до змін та вміння швидко навчатися. Тому нині у сучасній освіті гостро стоїть питання про те, що окрім професійних компетентностей важливим є формування загальноосвітніх компетентностей, так як вони формують *soft skills* («м'які» навички), які є не менш вагомими у процесі підготовки фахівця будь-якого профілю. На Всесвітньому форумі у Давосі [58] було окреслено низку навичок, набуття яких буде необхідним для фахівців до 2027 року. Серед важливих складових навичок виокремлювали такі, як пізнавальні навички, навчання та наставництво, сервісна орієнтація та обслуговування клієнтів, глобальне громадянство, управлінська майстерність, маркетинг, соціальний вплив, емпатія та ін. Науковці акцентують увагу на тому, що *soft skills* не є матеріальними чи технічними навичками, вони є особистісними, такими що впливають на здатність особистості бути лідером, посередником у конфлікті, уміння слухати та вести переговори. Це навички, що вказують на якості особистості, а не на знання чи технічні можливості [59]. Тобто більшість навичок орієнтується на взаємодію з іншими, що вказує на те, що для ефективного функціонування у професійній сфері окрім професійних компетентностей необхідна сформованість компетентностей, що сприятимуть взаємодії з людьми того самого культурного і соціального простору, безконфліктному спілкуванню у полікультурному соціумі. Фахівці

економічних спеціальностей потребують уміння високого рівня спілкування з іншими та відповідно розвитку таких особистісних якостей, які будуть сприяти спілкуванню. Це вказує на актуальність та необхідність формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Для кращого розуміння проблематики дослідження необхідно з'ясувати феноменологію понять «лінгвістика», «культура», «мова» через розкриття їхнього змісту та співвідношення в освітньому процесі під час підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

У науково-педагогічних джерелах дослідники, розглядаючи майбутнього фахівця, у першу чергу акцентують увагу на тому, що оцінка особистості має проявлятися не лише орієнтуючись на її базових якостях, також необхідно звертати увагу на її духовну та соціальну особливості, розглядати людину як соціальний суб'єкт, що характеризується власною культурою, є ретранслятором та здатний здійснювати зворотній зв'язок відповідно до своїх здібностей, інтелекту, особливостей, професіоналізму і власної культури [60, с. 49]. Тобто культура представлена як важливий компонент особистості.

Про вагоме значення культури у формуванні майбутнього фахівця свідчить отримання освіти, яка у Законі України «Про освіту» визначається як основа «інтелектуального, духовного, фізичного та культурного розвитку особистості», що пов'язано з успішною «соціалізацією, економічним добробутом, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою як держави». Також у Законі зазначено, що освіта є державним пріоритетом [61], що свідчить про важливе значення культури у формуванні особистості та її професійних пріоритетів.

У сучасних гуманітарних науках поняття «культура» є фундаментальним, хоча у наукових джерелах зустрічаються різноманітні трактування цього явища. Поняття «культура» в наукову термінологію вперше увів англійський культуролог Е. Тейлор, який протлумачив цей феномен у своїй фундаментальній праці «Первісна культура: дослідження розвитку міфології, філософії, релігії, мистецтва

та звичаїв» і визначив культуру як комплекс, що об'єднує знання, вірування, мистецтво, мораль, закон, а також різноманітні здібності і навички, що засвоєні людиною як членом суспільства [46]. Тобто автор включив у поняття культури усі соціально та життєво необхідні нематеріальні елементи. Це визначення донині вважають класичним.

Культуру, з позиції об'єднання відповідних духовних проявів, розглядають філософи. У філософському словнику бачення культури акцентується на тому, що це є «поліпшення, догляд, ушляхетнення тілесно-душевно-духовних сил, здібностей людини» і культура розподіляється на культуру тіла, душі та духу. Також культура нерозривно пов'язана із діяльністю людини та розглядається як локалізоване у просторі та часі соціально-історичне утворення, що визначається за історичними типами, етнічними, релігійними, континентальними характеристиками суспільства [45, с. 313].

Нині немає єдиного підходу до визначення феномену культури та нараховується більше 500 трактувань цього поняття. Серед зарубіжних науковців питання культури та проблем її розвитку і впливу на розвиток особистості розкрито у працях таких науковців, як Р. Бенедикт [62], Дж. Бенкс [63]. С. Гірц [64], К. Камерон [65], А. Шічінські [66], Е. Тейлор [46] та ін.

У сучасній вітчизняній науці проблема культури в різних сферах діяльності людини та її вплив на професійне становлення особистості прослідковується у працях В. Андрущенка [67], Л. Барановської [68], А. Білецького [69], Г. Васяновича [70], Г. Груць [71], П. Герчанівської [72], М. Жулінського [73], І. Кучерак [74], Н. Ничкало [75], О. Шевнюк [76] та ін.

Сучасні науковці вважають, що єдиним критерієм розвитку суспільства є культура, яка виражається у культурі людини, особистості, і об'єднує усі сфери людської свідомості та абсолютно всі чинники розвитку суспільства [73].

Зарубіжні науковці наголошують, що культура – це не біологічний прояв і не те, що передається у біологічний спадок, це те, що здобувається у процесі навчання. Знання, інформація про речі і людей, цінності і норми – є предметом передачі культури [66, с. 26].

У словниках культуру пов'язують з духовними та матеріальними цінностями, створеними людством упродовж історії для задоволення духовних потреб людини [77]. Обираючи професію, молода людина, першочергово, орієнтуються на власні, духовні бажання, які хоче задовольнити, а уже у подальшому роздумує над економічною вигодою обраної професії. Незадоволення духовних потреб під час вибору професії негативно впливають на мотивацію до вивчення професійно необхідних дисциплін та психологічний стан особистості. Тому ми підкреслюємо важливе значення культури у професійній діяльності та подальшій освіті.

Цікавим до розуміння культури є підхід вітчизняного науковця А. Білецького, який культуру людського суспільства розглядає як багаторічне та багатостороннє явище, що має такі сторони, як: логічну (накопичення знань); ідеологічну (релігія, філософія); політичну (державний устрій, міжнародні відносини, союзи тощо); етичну (побут, звичаї); економічну (промисловість, виробництво, обмін, торгівля тощо); технічну (створення засобів виробництва, знарядь праці тощо); артистичну (мистецтво, словесність, музика, поезія, архітектура, скульптура тощо) [69, с. 166]. Науковець поєднав усі духовні та матеріальні життєвонеобхідні аспекти, щоб вказати на інтеграцію культури у суспільстві.

Орієнтуючись на культуру, яка переродить освіту на полікультурне явище, американський дослідник Дж. Бенкс, стверджує, що культура є духовною основою життєдіяльності особистості, спрямованої на зміст та мету навчання, що сприятиме відродженню та впровадженню вічних цінностей, які будуть впливати на розвиток суспільства [63]. Професійну освіту ми теж вважаємо частиною полікультурного явища, яка спрямована на збереження духовних цінностей, серед яких для кожного народу є рідна мова, через знання та прояв якої можна визначити рівень культури та освіченості людини.

Серед вітчизняних науковців побутують поняття, у яких пов'язують культуру та рівень освіченості, вихованості особистості, а також рівень її компетентності у певній галузі знань або діяльності [71, с. 28]. Також науковці

зазначають, що культура визначає рівень розвитку людини, яка проявляється через її індивідуальність, соціокультурне життя, рівень умінь у певній сфері знань. Культура формує особливе середовище, у якому відбувається становлення особистості, проявляються її інтереси, потреби, створюється ієрархія цінностей [74, с. 149].

У наукових дослідженнях щодо становлення майбутнього фахівця дослідники вказують на набуття знань, які використовуються особистістю для означення досягнень, визначення певного рівня оволодіння знаннями, принципами, нормами, рекомендаціями, що належать до певної галузі знань [68, с. 190]. Тобто формується відповідна ієрархія цінностей у певній професійній галузі.

Отже, культура є результатом освітнього процесу, що впливає на професійний розвиток особистості та створює таке середовище під час отримання професії, яке утворює відповідний простір, де формується професійна ідентифікація людини та відповідна ієрархія цінностей, притаманна цьому фахові.

Беззаперечним є те, що основою існування людства є спілкування та взаємодія, адже саме ці фактори дали можливість людям розвиватися, навчатися, удосконалюватися, здобувати професію тощо. Спілкування сприяє взаємодії людей та допомагає здійснювати узгодження цінностей, норм, ідеалів, настроїв, усіх атрибутів душевного та духовного світу людини [78, с. 276].

Взаємозв'язок мови та культури, важливість збереження мови як народного культурного спадку та національної генетичної пам'яті досліджували науковці не одне століття, ці питання розкривали вітчизняні та зарубіжні науковці (Д. Ганич [79], В. фон Гумбольд [80], Л. Дротянко [81], В. Жижченко [82], П. Кононенко [83], М. Лисинюк [84], Н. Непийвода [85] та ін.).

У словниках можна зустріти різні визначення поняття «мови»: здатність висловлювати, говорити свої думки; сукупність довільно відтворювальних загально-прийнятих у межах даного суспільства звукових знаків...,

загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думки; вираження якої-небудь думки, що може бути засобом спілкування [77, с. 682]; найважливіший засіб спілкування людей, вираження і повідомлень думок, почуттів, волевиявлення; засіб вираження, формування і оформлення думки; мовна система, що відтворює одну із функцій природної мови або функціонує як її заміник [79]; суспільний продукт, що виробляється колективом для забезпечення потреб у комунікації і зберігається в пам'яті членів колективу, а також у текстах, побудованих засобами даної мови [45].

Один із відомих філософів, лінгвістів, першопроходець у виокремленні лінгвістики як науки В. фон Гумбольд, який розвинув учення про мову як про неперервний творчий процес, вбачав у мові духовну силу, визначав її як світ-посередник, що лежить між світом зовнішніх явищ та внутрішнім світом людини [80].

Вітчизняний філософ Л. Дротянко вважає людське буття неможливе без мови, яка виступає не лише засобом обміну інформації, а, у першу чергу, способом буття людини в культурі. Суспільні відносини є важливою умовою функціонування мови, а комунікація породжує розвиток та трансформацію мовних засобів, які є проявом культури певного суспільства на певному історичному етапі. Автор наголошує, що внутрішні зміни мови можуть викликати певні зміни і в різних видах культури, так як мова відіграє значну роль у формуванні комунікативного співтовариства, яке є носієм мови [81, с. 9]. Науковець чітко вказує на взаємозв'язок мови, культури і суспільства як про нерозривні процеси.

Прогресивним до сьогодні залишається погляд українського науковця, філософа В. Жижченка, який у своїх працях, присвячених мові та культурі, акцентує увагу на тому, що при втраті культури народ перестає бути народом, суб'єктом історичного процесу, що у подальшому призведе до виродження народу, який може стати фізіологічною основою для збільшення іншого народу, часто народу-агресора (що ми спостерігаємо нині). Нам імponує думка автора, який наполягає на тому, що культура народу нерозривна від мови [82, с. 156].

Провідна роль мови та культури у розвитку особистості висвітлюється у роботах українських лінгвістів, які вказують на те, що знання мови у повсякденному житті та професійній діяльності базується не лише на сукупності правил, а на співіснуванні у суспільстві через культуру, світобачення, формування і самовираження кожної особистості [85, с.11].

Вітчизняні науковці також акцентують увагу на психологічному впливові слова та мови на особистість. Слово супроводжується різними почуттями, збуджує емоції, виражається в залежності від ситуації. Емоції через слова та відношення (невербально) до тих чи інших предметів, ситуацій передаються від батьків до дітей. Почуття, закріплені за словами, залежать від досвіду народу, тобто від його культурної основи. Дослідники вважають, що без мови не можливий розвиток понятійного мислення, досягнення рівня людського логічного мислення [82, с. 158].

Науковець В. Жижченко визначає такі функції мови, пов'язані із культурою: накопичення досвіду народу; інструмент бачення, сприйняття світу; унікальне, неповторне знаряддя творчості; засіб перетворення дійсності; передача інформації. Автор також наголошує на тому, що із зникненням мови зникає і культура, втрачається закодований у словах моральний досвід, відбувається деморалізація народу, порушуються закони створення художніх та музичних образів народу, слова втрачають національну прив'язку, стають хаотичними і т. ін. [82, с. 165].

У плеяді наук виокремилася наука лінгвістика (від лат. *lingua* — мова), яка розкриває розвиток мови та її роль у суспільстві, спрямована на вивчення мови у всіх її проявах та складнощах, вчення про мову взагалі та окремо про мови світу і їх представників. Ця наука виокремлена як один із розділів культурології та має особливість у тому, що мовознавство не завжди відокремлює психологічну основу мови від її носія, тобто поєднує чуття мови із умінням замислюватися над мовними почуттями, що називається інтроспекцією або самоспостереженням за власними почуттями.

У мовознавстві також є інтегративна галузь, яка поєднує у собі мову та культуру – лінгвокультурологія. Зазначена галузь науки вивчає взаємозв'язок і взаємодію культури і мови, її функціонування й узагальнює цей процес як цілісну структуру одиниць у єдності мовного і культурного змісту. Лінгвокультурологія є новим явищем у науці і нині перебуває у стані становлення на перетині етно- та соціолінгвістики [86].

У поєднанні понять та створенні визначення «лінгвокультурний» ми вбачаємо вивчення усього, що стосується мови (історичні та соціальні процеси, психологічний вплив мови на особистість, особливості мови (регіональні, етнічні, сленг тощо) та її прояви (мовна ідентифікація, правила мови і т. ін.) через культурний аспект та вплив мови і культури на становлення особистості, її діяльність у соціумі (у тому числі професійну).

Сучасна освіта орієнтується на компетентнісний підхід та спрямована на формування необхідних для майбутнього фахівця компетентностей. Різні професійні сфери формують необхідні компетентності та визначають з них пріоритетні. У формуванні майбутніх фахівців економічних спеціальностей нами було виокремлено лінгвокультурну компетентність як необхідний елемент професійної компетентності. Нині немає одностайної думки щодо поняття компетентності та точиться дискусія щодо розмежування та використання понять «компетенція» та «компетентність». Доцільним вважаємо охарактеризувати зазначені поняття та їх поєднати у визначення «лінгвокультурна компетентність».

Застосування поняття «компетенції» не є новим у сучасній науці, як стверджують джерела. Вперше його використали у XVI ст. в юриспруденції та трактували його як сукупність юридичних явищ, що тягнуть за собою відповідальність та визначаються конституцією [87, с. 39]. В середині XX ст. в теорію мови було введено термін «компетентність», який почали застосовувати в педагогіці. Також у цей період в освіті почали використовувати термін «компетентнісний підхід». Використання

компетентнісного підходу набирало популярності і наприкінці ХХ ст. стали активно застосовувати поняття «компетентнісна освіта».

Нині у вітчизняній педагогічній науці ведеться дискурс щодо розмежування термінів «компетенція» та «компетентність». Існує припущення, що під час перекладу рекомендацій Ради Європи відбувся неточний переклад слова «competency» як «компетенція». Помилку розглядають у тому, що в українській мові існує два терміни «компетенція» і «компетентність», тоді як в англійській мові лише одне – «competency» [88, с. 267]. Але науковці також відзначають, що в англійській мові існує також два слова-синоніми «competency» й «competence», а поняття «competence» походить від латинського «competentia» і перекладається як компетенція [89, с. 225].

Компетентність як психологічну якість особистості характеризують у психології та асоціюють її із впевненістю, успішністю і користю для особистості, що сприяє усвідомленню спроможності взаємодіяти з оточенням [90, с. 203].

У державних документах поняття компетентності спрямоване, здебільшого, на психологічні та соціальні особливості особистості. У методичних рекомендаціях щодо розроблення стандартів вищої освіти компетенція включає в себе здатність до соціалізації, навчання, здійснення професійної діяльності, основою якої є динамічне застосування знань, умінь і навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [91, с. 5].

У зарубіжних та вітчизняних дослідженнях поняття «компетентність» і «компетенція» спричиняє низку дискусій та є такими, які охоплюють як психологічні особливості особистості, так і професійні досягнення. Компетентність окреслюють як: здатність до ефективного виконання дій, тобто, через діяльність в конкретній галузі (С. Бондар [92], Р. Боятзіс [93], О. Кучай [94], Н. Нагорна [95], О. Пометун [96], Дж. Равен [97] та ін.); психологічну якість особистості (В. Луговий [24], Р. Юварай [98], В. Шапар [90] та ін.); загальні здібності та здатності особистості (Дж. Куллахан [99],

С. Лейко [100], В. Луговий [24] та ін.); сукупність професійних знань, умінь та навичок, які особистість здатна використовувати (С. Гончаренко [101], Р. Гуревич [102], С. Лейко [100], Н. Ничкало [103], О. Пометун [104], І. Родигіна [105] та ін.); ціннісну систему, моральні та загальнозначущі ціннісні орієнтири особистості (С. Бондар [92], Дж. Куллахан [99], С. Лейко [100], Л. Хоруджа [106] та ін.). Спільним є те, що науковці вказують на виконання певних професійних функцій, та, здебільшого, зорієнтовані на отриманні знання. У зарубіжних дослідженнях науковці тісно пов'язують компетентність із процесом соціалізації, який відбувається через використання набутих знань та засвоєних умінь, які сприяють ефективному функціонуванню в суспільстві через діяльність [107].

Щодо поняття «компетенція», то науковці вказують більше на внутрішні особливості людини: готовність до оцінювання, цілепокладання, рефлексію, риси характеру та мотивація (О. Пометун [104], Ф. Хартле [108] та ін.); розв'язання проблем, володіння інформацією, творчі здібності (С. Бондар [92], С. Лейко [100] та ін.); потенційні здатності особистості, досвід (М. Головань [89], С. Ткачов [109] та ін.) тощо (Додаток Б).

Низка науковців звужує поняття «компетенція» та характеризує її як складовий елемент компетентності, що спрямований на професійну діяльність, прихильниками цієї теорії є С. Бондар [92], М. Каленик [110], В. Калінін [111], О. Пометун [104] та ін.

Вітчизняний дослідник В. Калінін стверджує, що компетентність є більш широким поняттям та характеризує і визначає рівень професіоналізму особистості, а мету професійної підготовки фахівця складають досягнення, які набувають через здобуття необхідних компетенцій [111, с. 8].

Різницю між поняттями «компетентність» і «компетенція» вбачає зарубіжний науковець С. Вудфорд, який компетентність пов'язує з поведінковим аспектом особистості, від якого залежить компетентне виконання будь-якої роботи, а компетентність особистості у сфері професійної діяльності вважає компетенцією [112].

Цікавим є підхід дослідника М. Голованя, який вважає, що поняття «компетентність» і «компетенція» знаходяться у різних площинах, і компетенція пов'язана зі сферою діяльності, тоді як компетентність спрямована на особистість та характеризується як здатність якісно виконувати роботу [89, с. 230].

Нам імпонує підхід науковця І. Бега, який акцентує увагу на тому, що «компетентність» поділяє на два рівні. Компетентність, яка вказує на досвідченість особистості в певній галузі, що не обмежується лише обізнаністю чи поінформованістю у певній галузі. Учений переводить компетентність у більш особистісний простір суб'єкта, який пов'язаний з мотивом, що в основі має самоствердження, почуття гідності, потужні соціальні мотиви. Тоді як компетентність вищого рівня залежить від якості навчальних здобутків, які мають трансформуватися на компетентність особистості, і потенціал такої компетентності залежить лише від власних наукових (теоретичних) досягнень особистості [19, с. 26]. Поняття «компетентності» науковець виносить за межі професійного досвіду та переводить його на вищий, науковий рівень, як зразок досягнень у професійній діяльності.

В наукових дослідженнях немає однаковості у підходах щодо їх класифікації та видів. Загальновідомою є класифікація вітчизняної науковиці О. Пометун, яка виокремила ключові (надпредметні компетентності, котрі є здатністю особистості до поліфункціональних, предметних, культуродоцільних видів діяльності, здатності розв'язувати проблеми тощо); загальногалузеві (здобуття галузевих знань у процесі навчання в університеті); предметні (вивчення того чи іншого предмету) [28].

Нестандартним та актуальним є бачення поняття «компетентність» у дослідженнях вітчизняного науковця В. Лугового, який вбачає у будові компетентності трискладову психологічну основу, що сприяє здійсненню діяльності та синтетично складається з потреб (мотиватори діяльності), здібностей (психічні механізми задоволення і розвитку потреб), вмінь

(способи реалізації та здійснення здібностей) та виділив такі компетентності, як інтелектуально-знаннєві, творчо-інноваційні, ціннісно-орієнтаційні, діалого-комунікаційні, художньо-творчі [24, с. 16].

На нашу думку, компетентність є вужчим поняттям, ніж компетенція і може формуватися за допомогою професійних знань у процесі навчання у закладі вищої освіти, тоді як компетентність потребує практичних умінь та навичок, які базуються на отриманих знаннях. Для формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей ми вбачаємо необхідним та важливим елемент практичного застосування знань, що відбувається за допомогою впровадження інформаційних технологій в освітній процес.

Беззаперечним є твердження О. Попова стосовно того, що лінгвокультурне середовище особливе у кожному закладі освіти та є складною, полікомпонентною системою, що позитивно впливає на потенціал у комунікативному розвитку студентів. Вміння і навички студентів розвиваються і удосконалюються у науковому, професійному, науково-професійному спілкуванні через засоби лінгвокультури. Вона виконує функції входження студентів у лінгвокультурне професійне поле через взаємодію із викладачами спеціальних дисциплін, фахівцями із обраної спеціальності під час проходження практики через засвоєння морально-етичних норм, правил професійної взаємодії та ін. [113]. Отже, лінгвокультура є основою професійного становлення майбутнього фахівця і розглядається як лінгвокультурна компетентність.

Поняття «лінгвокультурна компетентність» є достатньо суперечливою та недостатньо висвітленою у наукових джерелах. У вивченні феномена лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців велику увагу звертають на формування цієї компетентності у процесі вивчення іноземної мови (О.Бурко [114], Т. Стеченко [115], Н. Ушакова [116], Ю. Федоренко [117], Д. Ципіна [118], С. Шехавцова [119] та ін.). Науковці акцентують увагу на міжкультурності та інкультурації у процесі вивчення мови, звертають увагу на

розуміння іншої культури через мовний аспект. На нашу думку, важливим та необхідним для майбутнього фахівця мати знання з рідної мови на високому рівні, уміти застосовувати їх у професійній діяльності. Високий рівень знань із рідної мови дасть змогу кращому розумінню та засвоєнню іноземної мови. Тому, ми вважаємо, що формування лінгвокультурної компетентності необхідно і для студентів нефілологічних спеціальностей, що сприятиме подальшому засвоєнню професійних знань.

Провідне місце лінгвокультурній компетентності у процесі вивчення рідної мови відводять у своїх дослідженнях такі науковці, як І. Давидченко [120], Н. Замкова [121], Т. Симоненко [122], О. Торосян [123], Л. Цзінь [124], А. Шелякіна [123] та ін. Про необхідність формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей висвітлено у роботах Н.Замкової [121], К. Ковальнової [125], О. Попової [126], Т. Симоненко [122], Ю. Федоренко [117] та ін.

У педагогічній науці дослідники визначають передумови використання поняття «лінгвокультурна компетентність» та розглядають його розвиток у трьох напрямках: культурно-історичному – характеризує вхід України у світовий освітній простір, підведення вітчизняної освіти до міжнародних стандартів, де поряд із знаннями, уміннями та навичками звертають увагу на ціннісні орієнтації, мотивацію, творчі здібності, саморегуляцію та самоорганізацію у професійній діяльності; теоретичному – зміна характерологічних ознак компетентності, посилення міжкультурної спрямованості досліджень комунікативної компетентності відповідно та наведення переліку компонентів унаочнення іншомовної комунікативної компетентності відповідно до загальноєвропейської компетенції; практичного – емансипація лінгвокультурології як галузі наукового знання та її самостійне функціонування, що аналізує поєднання мови та культури в процесі їхнього розвитку [120, с. 20]. Тобто, на розвиток лінгвокультурної компетентності впливають як євроінтеграційні процеси, так і культурно-соціальні, які мають

позитивний ефект у процесі формування професійної компетентності майбутнього фахівця.

Вітчизняні науковці визначають лінгвокультурну компетентність як систему знань про культуру, що втілена у національну мову та об'єднана із здатністю використовувати ці знання у практичній діяльності, а якщо узагальнювати це поняття, то можна сказати, що це знання того, хто розмовляє та того, хто слухає, і вони охоплюють усю систему культурних цінностей, виражених у мові [120].

Також лінгвокультурну компетентність розглядають як інтегративну функцію, що утворюється у процесі соціалізації особистості та інкультурації мовної свідомості через пізнання національної культури та способів вираження її у відповідній мові, що сприяє соціокультурній адекватності та відповідній комунікативній поведінці в межах своєї лінгвокультури [115].

В наукових працях також розглядають поняття «лінгвокультурна компетенція», і у її склад включають знання базових елементів культури (національні звичаї, традиції тощо) країни, мовою котрої здійснюється комунікація; здатність виявляти країнознавчу інформацію і користуватися нею для досягнення мети; здатність до міжкультурної комунікації, що пов'язана із знанням лексичних одиниць із національно-культурним компонентом семантики і навичок адекватного їх уживання для взаєморозуміння [127]. Отже, лінгвокультурну компетенцію розглядають як основу та підготовку до міжкультурної комунікації та інкультурації, але ми вважаємо цю компетенцію складовою лінгвокультурної компетентності.

Розмежування між лінгвокультурною компетенцією і лінгвокультурною компетентністю прослідковується у дослідженнях О. Жеманової, яка лінгвокультурну компетентність вважає здатністю студента до практичного застосування знань про культуру, ця компетентність покращує рівень умінь та навичок професійного спілкування. Формування лінгвокультурної компетентності відбувається через педагогічний вплив, а її складовими є культурологічна, комунікативна, лінгвокультурологічна компетентності та

лінгводидактика. Причиною низької лінгвокультурної компетентності вважають низький рівень попередньої підготовки, відсутність мотивації, невпевненість у собі тощо. Тоді як лінгвокультурну компетенцію розглядають як здатність до розуміння та взаємодії з представниками іншомовної культури, а основним чинником її застосування є мотивація [128].

У формуванні майбутніх фахівців економічних спеціальностей досліджують також таке явище, як лінгвосоціокультурна компетентність, та вважають її стійкою сукупністю специфічних лінгвокраїнознавчих, соціолінгвістичних, соціально-психологічних, культурознавчих і міжкультурних знань, навичок і вмінь, що дають можливість особистості бути учасником міжкультурного діалогу та посередником під час виконання професійної діяльності. До складу зазначеної компетентності відносять соціолінгвістичну, соціокультурну, соціальну компетентності, які розглядають як поєднання знань, умінь, навичок, здатності та готовності до процесу міжкультурної комунікації [125, с. 139]. У цьому визначенні науковці більше опираються на соціальний досвід народу, ми ж акцентуємо увагу на культурному досвіді, у який включаємо і соціальний аспект.

У сформованості лінгвокультурної компетентності передбачають: знання історичного та етнічного матеріалу; знання лексичних одиниць з національнокультурною семантикою та особливостей писемного мовлення; здатність орієнтуватися в полікультурному просторі та проявляти толерантність до інших культур; знання поведінки представників інших культур, адекватно оцінювати поведінку інших, емпатувати; знати мовні особливості іншого соціокультурного середовища [129, с. 75].

Аналізуючи усі вищезазначені підходи зарубіжних та вітчизняних науковців, ми сформулювали власне визначення *лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей* як конгломерат культурологічних, мовних (лінгвістичних), історичних знань та вмінь, які ґрунтуються на національних традиціях, що формують соціально

необхідні навички та поступово інтегруються у професійний досвід, базуючись на психолого-етнічних особливостях кожної особистості.

Лінгвокультурна компетентність є осередком формування професійної компетентності фахівця економічних спеціальностей, який сприяє інтегративним процесам загальноосвітніх знань у професійний простір через призму особливостей мови і культури та набутого досвіду.

Отож, у науковому дискурсі немає однастайності у визначеннях понять «компетентність» та «компетенція». Аналізуючи дослідження ми прийшли висновку, що ці поняття різняться, і компетентність вважаємо більш ширшим поняттям, аніж компетенція. Формування компетентностей відбувається через призму поєднання мови та культури, що підвело нас до розгляду низки понять, таких як «культура», «мова», «лінгвокультурологія», «лінгвокультурна компетентність».

Розглядаючи лінгвокультурну компетентність майбутніх фахівців економічних спеціальностей, вважаємо її складовою професійної компетентності та такою, основою якої є ті знання та загальні компетентності, які були отримані студентом під час навчання у загальноосвітньому навчальному закладі, та які поступово переходять у професійну площину, базуючись на національні мовні та культурні орієнтири.

1.3. Обґрунтування структурних компонентів лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей

Сучасний ринок праці характеризується глобальними змінами, що вимагають від майбутніх фахівців гнучкості, мобільності, проінформованості, динамічності, прояву творчості у виконанні завдань. Зорієнтовані на ці зміни роботодавці окреслюють низку вимог, які базуються на професійній підготовці та є необхідними для ефективної роботи фахівців економічних спеціальностей. Професійну підготовку розглядають як формування професійної компетентності майбутнього фахівця економічних спеціальностей та вказують на такі її

характеристики, як високий рівень вирішення професійних завдань, розв'язання проблем, ініціативність, креативність, здатність до самоосвіти та самореалізації, адаптація до сучасних вимог ринку праці [130, с. 47]. Але ми хочемо зауважити, що усі характеристики пов'язані як із мовними аспектами, так і культурною основою особистості.

Випускник загальноосвітньої школи, який потрапляє у професійно спрямоване освітнє середовище, уже повинен мати відповідні компетентності, серед яких виокремлюють спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземною мовою; математична, природнича, технологічна, інформаційно-цифрова компетентності; здатність навчатися упродовж життя; ініціативність та підприємливість; соціальна та громадська компетентності; обізнаність і самовираженість у сфері культури та ін. [131]. Тобто, у зазначених компетентностях випускника загальноосвітньої школи уже є закладені основи лінгвокультурної компетентності, які орієнтуються на знання мов, культурологічний аспект, на громадську та соціальну компетентності.

Питання щодо знань з мови та культури розглядаються у «Рекомендаціях щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя», запропонованих Європарламентом та Радою Європи у 2006 році. У документі акцентується увага на восьми ключових компетентностях, до яких першочергово увійшли спілкування рідною та іноземною мовами, математична компетентність, цифрова компетентність, здатність навчатись, соціальна і громадянська компетентність, почуття ініціативності та взаємодії, культурна впевненість і самовираження [132]. Зазначені компетентності є базовими у розвитку особистості як професійному, так і для повноцінного співіснування у соціумі.

Українські науковці виокремлюють такі ключові компетентності, як: уміння вчитися, що базується на індивідуальних психологічних особливостях людини, що об'єднує психолого-особистісні якості за змістовою та процесуальною основою учіння та трансформує їх у діяльність; соціальна

компетентність, яка покликана до співпраці та роботи у групі чи команді, здатності розв'язувати конфлікти, розуміти мету комунікації, застосовувати мовні стратегії спілкування в залежності від ситуації, емоційно налаштовуватися на спілкування з іншими; загальнокультурна компетентність передбачає формування культури міжособистісної взаємодії, розуміння вітчизняної та світової культурної спадщини, толерантного ставлення до інших; здоров'язберігаюча компетентність спрямована на збереження фізичного, соціального, психологічного, духовного здоров'я; інформаційно-комунікаційні компетентності дозволяють вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти та оперувати інформацією тощо; громадянська компетентність допомагає вільно орієнтуватися в питаннях суспільно-політичного життя країни, діяти відповідно до законодавства тощо; підприємницька компетентність передбачає здатність співвідносити власні економічні інтереси з інтересами інших, орієнтуватися в етиці трудових відносин, оцінювати власні професійні здібності тощо [25].

Головними стратегічними завданнями у «Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» визначено виховання національно-свідомої особистості, патріота з активною громадянською позицією, який знає, цінує і пропагує етнокультурний досвід [133]. В основу цієї концепції покладено компетентнісний підхід, який ще чітко не окреслює професійні компетентності, але має в основі лінгвокультурну компетентність, яка пронизує усі завдання.

У підготовці фахівців економічних спеціальностей науковці вбачають основним завданням компетентнісного підходу в освітньому процесі не сам цикл, а кінцевий результат, який пропагує студентоцентрованість, а компетентність майбутніх економістів має формувати необхідні компетентності як систему, а не як сукупність окремих елементів знань, умінь та навичок, так як саме система професійних знань, умінь, навичок особистісних якостей дає змогу особистості стати компетентним фахівцем [134].

До структури професійної компетентності фахівців економічних спеціальностей відносять дві ланки компетентностей: ключові, загальногалузеві та предметні компетентності, які формуються під час здобуття освіти і частково при самоосвіті та професійні компетентності, що формуються у процесі здобуття того чи іншого фаху, і які набувають подальшого розвитку безпосередньо у професійній діяльності [135, с. 144]. Деякі науковці також пропонують розглядати у структурі професійної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей такі компетентності, як базові, які відображають професійно необхідні навички (планові, прогностичні, аналітичні, обліково-статистичні, проєктні, методичні та ін.) та передбачають сформованість початкового професійного рівня; спеціальні – високий рівень володіння професійною діяльністю, готовність до самостійного та творчого виконання завдань [136, с. 146].

Отже, формування загальних компетентностей особистості включає в себе культурно-мовний аспект, а у переліку складових професійної компетентності прослідковуються ті елементи, які необхідні при взаємодії з іншими, впливають на знання та використання мови і культури. Це дало нам змогу виокремити місце лінгвокультурної компетентності як складової у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, яка є основою загальноосвітніх знань, самоосвіти, соціально-психологічних проявів.

Лінгвокультурна компетентність є складотворним явищем, яке в своїй основі є дуальним, так як поєднує у собі два надважливих для особистості компонента – мову та культуру, тому необхідно детальніше розглянути складові цієї компетентності, щоб зрозуміти шлях її формування. Для виокремлення складових лінгвокультурної компетентності ми орієнтувалися на дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців. Виокремлювати компоненти у компетентностях вперше запропонував В. Хутмахер та узагальнив чотири компоненти, до складу яких увійшли складові: інформаційна (способи прийому, збереження, оформлення та передачі

інформації); проєктувальна (визначення цілей, ресурсів досягнення, дії, дедлайн); оцінна (здатність порівняння результатів, класифікація, прогнозування, систематизація і т. ін.); комунікативна (передача інформації та взаємодія з іншими для досягнення власних цілей) [137].

Вітчизняні науковці вважають, що задля формування лінгвокультурної компетентності необхідні три взаємопов'язані складові – культура мови, міжкультурна комунікація, мовна особистість як користувач мови. Також ця компетентність включає в себе такі компоненти, як когнітивний (лінгвокультурологічні знання, розуміння, уявлення, ціннісність), діяльнісний (здатність використовувати лінгвокультурні знання у міжкультурній комунікації), особистісний (особисті якості, суб'єктивний і соціальний досвід, індивідуальні здібності) [115].

Аналізуючи різні підходи щодо змісту, мети та складових формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, нами було виокремлено низку компонентів цієї компетентності, які сприятимуть її ефективному формуванню: *мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-лінгвістичний, аксіологічний, соціокультурний*.

Беззаперечним є той факт, що провідним у становленні особистості та її існування є активна діяльність, пошуки нового, організованість, відповідна поведінка, процес самоаналізу і осмислення своїх дій, задоволення потреб. Тому, одним із провідних компонентів у формуванні лінгвокомунікативної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей було визначено *мотиваційно-рефлексивний компонент*. У науковій літературі є різне трактування мотивації, яку вважають сукупністю психологічних процесів, що спрямовують особистість до відповідних дій, корегують її поведінку та є стимулятором між потребами та можливістю їхнього задоволення [138]. Мотивацію також розглядають через діяльність людини як її суб'єктивну сторону, до якої входить великий діапазон бажань, почуттів, інтересів [139, с. 5]; сукупність зовнішніх та внутрішніх чинників, що спрямовують людину до діяльності та

корегують її поведінку [140]. Отож, мотивація є впливовим фактором на здійснення тих чи інших дій у будь-якій сфері.

Нинішні вимоги до конкурентноспроможного працівника не обмежуються професійними знаннями, а потребують навичок взаємодії та спілкування з іншими. Особлива увага приділяється тим професійним сферам, які працюють у тісному діалозі з людьми, і до таких напрямів відносять низку економічних спеціальностей, таких як маркетинг, фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок, правові відносини та ін. Тому мотивація у засвоєнні цих професій необхідна не лише для вивчення фахових предметів, а й таких, які, на перший погляд учня, уже ним вивчені. До таких дисциплін відносять українську мову, яку розглядають як таку, що вивчалася у загальноосвітньому навчальному закладі і особистість нею вільно володіє, тому мотивація до її удосконалення доволі невисока. У такому випадку, основним завданням викладача є стимулювати бажання учня до удосконалення мови й вивчення культури та інтегрувати їх у професійне русло майбутнього фахівця, вказати на їх важливість та необхідність, продемонструвати взаємозв'язок культури, мови і професії. Професійне становлення майбутнього фахівця економічних дисциплін є одним із етапів соціалізації, яка також не може відбуватися без лінгвістичних та культурних аспектів та формування соціальних та професійних ролей особистості.

У професійній підготовці мотивацію розглядають як персоніфікований процес, який формує внутрішню готовність особистості до прийняття рішень, обумовлених соціальними обставинами та її особистісними якостями, що сприяє навчально-пізнавальній діяльності [141, с. 14]. Науковці зауважують, що у професійній підготовці мотивація до навчання має відповідну динаміку, яка проявляється через феномен «збідніння» мотиваційної структури незалежно від професійного напрямку, що характеризується не психологічними, а культурними або соціально-економічними чинниками [142], що вказує на взаємозалежність мотивації з культурними особливостями особистості.

Українські дослідники мотивацію навчання не обмежують вивченням фахових предметів, а вважають її складним утворенням із відповідними ознаками, комплексом стимулів до навчальної діяльності, багатокomпонентним явищем, яке постійно змінюється та утворює нові взаємовідношення [143;144]. Мотивацію у формуванні лінгвокультурної компетентності можна розглядати як складний комплекс особистісних якостей, спрямований на поглиблене вивчення (аудиторне та самостійне) мови та культури рідного краю для виконання професійної діяльності.

Формування лінгвокультурної компетентності буде не повним, якщо не буде пов'язане із рефлексією. Професійну діяльність із рефлексією пов'язував відомий український науковець І. Бех та вказував на те, що для інтеграції професії в ієрархію особистих цінностей, необхідно, щоб з ранніх етапів професійного становлення учні почали рефлексію через бачення зв'язків із цілями та завданнями майбутньої професії, розвивали свої смислові орієнтири [145, с. 254].

Рефлексію у психології трактують як внутрішній прояв через міркування, сумніви, протиріччя. Також як аналіз власного психічного стану – «осмислення суб'єктом того, якими засобами і чому він справив те або інше враження на партнера зі спілкування», відтворення або віддзеркалення дій один одного, як особистості сприймаються та оцінюються іншими, розуміння того, хто рефлексує та його когнітивні уявлення. Рефлексію розглядають із різних позицій особистості – якою вона себе бачить, якою є в дійсності, точка зору іншої особистості [146].

В економічних науках рефлексію вважають психологічним механізмом організації самоаналізу, який здійснюється через внутрішню роботу особистості, спрямовану на самоосмислення, аналіз поведінки, власних дій і станів, самопізнання власного духовного світу, практичного життєвого досвіду, подій. Науковці вказують, що нині є чотири основних підходи до розуміння рефлексії: кооперативний (групова взаємодія та кординація рольових стосунків); комунікативний (міжособистісне спілкування); когнітивне (мислення та самоаналіз); особистісний (особистісний розвиток та

самоусвідомлення). Також автори акцентують увагу на спілкуванні та досягненні взаєморозуміння між партнерами, де переважає реальне уявлення один про одного, яке базується на адекватній самооцінці – чим реальніше уявлення про себе та інших, тим продуктивнішим буде спілкування [147]. Рефлексія у суспільних відносинах є провідним фактором, який сприяє комунікації, а отже і культурному розвитку особистості. Так само культурний розвиток особистості не можливий без впливу рефлексії, особливо, якщо йдеться про міжособистісне спілкування, на яке впливають етнічні, соціальні, економічні чинники.

Отже, мотиваційно-рефлексивний компонент у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей має в основі стимулювання до вивчення рідної мови, культури та їхнього самовдосконалення; усвідомлення зв'язку мови, культури та обраної професії; розуміння інших, незалежно від їх віросповідання, культурних чи етнічних особливостей та здатності до безконфліктної взаємодії з іншими та емпатійних проявів. Запропонований компонент можна розглядати як загальнопсихологічний, так як залежить від тих психічних проявів, які притаманні кожній особистості (у різних проявах) та незалежні від професії. Мотиваційно-рефлексивний компонент допомагає учням внутрішньо відчувати взаємозв'язок двох явищ (лінгвістичного та культурного) та застосовувати свої знання на практиці, контролювати свої відчуття та аналізувати інших, що є важливим у роботі з людьми.

У лінгвістичній науці є напрям, який вивчає мову як загальний когнітивний механізм – це когнітивна лінгвістика. У ній когнітивним засобом виступає система знаків, яка відіграє значну роль у репрезентації (кодуванні) й трансформації інформації. Науковці розглядають цю систему семіотичним інструментом людини, який одночасно є зовнішнім і внутрішнім об'єктом, і така двоякість мови відрізняє мову від решти когнітивних видів діяльності людини [148; 168]. Дослідження у когнітивній лінгвістиці спрямовані на розкриття механізмів людської когніції загалом та явище мови розглядають

через когніції людини, тому лексична структура мови трактується як результат передачі інформації людини із семантичним параметром, властивим цій мові [149, с. 414]. Ця наука спрямована на вивчення системного опису та пояснення механізмів людського засвоєння мови і принцип їх структурування [150, с. 2]. Основним завданням когнітивної лінгвістики вважають «опис та пояснення мовної здатності або знань мови як внутрішньої когнітивної структури, що розглядається як система переробки інформації і співвідносить цю інформацію на різних рівнях [151; 168]. Тобто когнітивна лінгвістика вивчає мову як вид пізнавальної діяльності, взаємозв'язок свідомості та мови, їхнє співвідношення, когнітивно-мовні процеси.

Отже, пізнавальну діяльність та мову науковці пов'язують між собою як взаємозалежні явища, тому одним із компонентом у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей вважаємо за необхідне виокремити *когнітивно-лінгвістичний компонент*. Але якщо когнітивна лінгвістика розглядає проблеми пізнання мови в науковому широкому сенсі, то когнітивно-лінгвістичний компонент спрямований на формування лінгвокультурної компетентності.

З перших днів життя особистість задіяна до різних видів діяльності, не виключенням є і пізнавальна або когнітивна діяльність, яка спрямована на розвиток знань. Когнітивністю є здатність до розумового сприйняття і переробки зовнішньої інформації, пізнання. Низка вітчизняних науковців у рамках науки управління «когнітивність» вважає властивістю об'єкта або явища, яка при відображенні у свідомості особистості потребує доосмислення, реконструкції або встановлення асоціацій між його складовими. Також когнітивність розглядають у широкому розумінні, як акт пізнання або самопізнання, та може потрактовуватися як поява й становлення знань і концепцій, пов'язаних з цими знаннями, відображених як у думках, так і в діях [152].

У психології виокремлюють декілька форм прояву когнітивної активності: функціональну (когнітивне сприйняття, візуалізація, мислення),

інформаційну (сприяє роботі з технічними пристроями), феноменологічну (вплив особистості на всі прояви когнітивної діяльності) [153, с. 99].

У професійній компетентності майбутнього фахівця когнітивний компонент базується на інтелектуальній сфері діяльності, яка відображає обізнаність і пізнання особистості стосовно майбутньої професії, здатність застосовувати теоретичні та практичні знання, на які орієнтуються праксеологічні основи фахової діяльності та практичне мислення фахівця, способи оволодіння знаннями [154, с. 46].

Когнітивний компонент у процесі комунікації розглядають як такий, що керується законами морального вибору на основі суджень, поглядів щодо гуманістичних цінностей, на які орієнтується особистість у процесі взаємодії з іншими. Цей компонент розглядають як простий, який зорієнтований на мінімум інформації про предмет та складний, у який входить ґрунтовна інформація про предмет [155, с. 133]. Отже, когнітивний компонент сприяє засвоєнню знань, умінь, навичок і здатності їх застосовувати на практиці, та залежить від внутрішніх духовних, моральних установок і цінностей. Також цей компонент напряму пов'язаний із лінгвістичним аспектом розвитку особистості, так як через мову він має здатність розвиватися.

Вітчизняна дослідниця О. Горошкіна розглядає вивчення української мови через призму когнітивної діяльності суб'єктів у процесі освітньої діяльності, яка є особистісно-орієнтованою та спрямованою на особистісні якості особистості, формування низки компетентностей, реалізації самостійних творчих можливостей, завдяки яким визначається реальне ставлення до мови [156, с. 57]. Також лінгвістичний компонент у процесі вивчення української мови розглядають як такий, що сприяє лінгвістичним основам пришвидшити розуміння мовної системи, виокремлення достатнього навчального матеріалу, пізнання та засвоєння структури рівнів мови [157, с. 11].

Цікавим є бачення мовленнєвої діяльності як функціонального двостороннього процесу, де лінгвістичний компонент спрямований на засвоєння мови, а комунікативний відповідає за її використання у процесі

комунікації. Науковці стверджують, що породження або кодування мовленнєвої діяльності трансформує внутрішнє мовлення у зовнішнє (говоріння та писання), а декодування – сприйняття і розуміння (слухання і читання) [158].

Аналізуючи лінгвістичний компонент, можемо констатувати, що він відповідає за знання та вміння, пов'язані з різними мовними системами та нормами, поглибленням мовних знань, розширенням словникового запасу, поглибленням знань про мову та її історичний розвиток, здатністю співвідносити мовні засоби із умовами спілкування, усвідомлювати доцільність використання того чи іншого мовленнєвого матеріалу.

Для формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей вважаємо за доцільне виокремлення *когнітивно-лінгвістичного компонента*, який поєднує у собі пізнавальну, інтелектуальну, практичну діяльність у процесі вивчення української мови та мовний і мовленнєвий матеріал, який орієнтується на морально-духовні та культурологічні засади тієї мови, яка вивчається, і спрямований на удосконалення знань про мову та її розвиток, які майбутній фахівець буде умотивовано використовувати під час професійної комунікації.

Пізнання та набір відповідних знань не «оживить» мову та культуру народу, важливою складовою «життя» є внутрішня складова мови, ціннісні орієнтири, за допомогою яких сформувалася культура народу. Мова є цією душею, що відрізняє мову одну від одної, надає особливих національних рис, що ґрунтуються на духовних, моральних, естетичних та інших цінностях. Розглядаючи структуру лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, ми зацентрували увагу на *аксіологічному компоненті*.

Культура характеризує особливості поведінки і свідомості особистості, працю та діяльність людини, мову, спосіб життєдіяльності як одного індивіда, так і всієї спільноти чи суспільства в цілому. У систему культури науковці включають соціальні норми, настанови, духовні цінності, взаємовідносини з оточуючим світом, між собою, до самої себе [159]. Основним

системоутворюючим елементом культури розглядають цінності, а однією із функцій культури – аксіологічну, яка презентує культуру у вигляді сукупностей цінностей, через призму яких проявляються найбільш соціально значущі смисли. Також науковці розглядають цінності особистісної культури як відповідність соціальним зразкам, нормам, ідеалам, але будь-який прояв матеріальної чи духовної культури теж вважають цінностями [160]. Тому, аксіологію потрактовують як систему цінностей, що вивчає сутність, види, співвідношення цінностей [161].

У формуванні лінгвокультурної компетентності, яка базується на культурі та мові, ціннісне ставлення до оточуючого світу є необхідним, адже це може проявлятися по відношенню до інших через спілкування та внутрішні ціннісні установки. Нам імпонує підхід науковців, які прирівнюють аксіологію до своєрідного культурного «коду», котрий гарантує процес ідентифікації загальнолюдської, національної, етнічної культури, що є унікальною для кожного народу з лише її ціннісною системою [162, с. 44]. Такий підхід демонструє зв'язок цінностей не лише з культурою, а й з мовою, яка є унікальним «кодом» народу.

Розглядаючи формування майбутнього фахівця дослідники визначають важливим у цьому процесі ціннісне ставлення до професії, професійної діяльності, здатності ідентифікувати себе як професіонала [163, с. 254], що є основою аксіологічного компоненту у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Серед цінностей професійної діяльності вітчизняні дослідники виокремлюють три групи цінностей-норм, до яких відносять: професію в цілому через вираження соціальних функцій та визначення її місця в житті суспільства; особисті якості представника професії та особливості його поведінки, які проявляються через особистий взірець представника професії, моральні якості, стиль життя, етична поведінка; взаємовідносини з іншими професіями та із соціальним середовищем через оцінку соціальних функцій інших професій, тобто, толерантне ставлення до них [164].

Низка вітчизняних науковців пов'язують аксіологію та вивчення мови і вважають, що аксіологія тісно обумовлена з темою аксіології мови, «з питаннями мови в її аксіологічному аспекті рефлексії». Науковці проводять паралелі із ціннісно-визначальним напрямом у вивченні мови та потрактовують це як «мова цінностей», яка потребує переходу від «пізнання і мови» до багатовекторної системи «людина і мова» [165].

Отже, у системі компонентів лінгвокультурної компетентності аксіологічний компонент виступає як перехід від когнітивно-лінгвістичного до соціокультурного компонента. Аксіологічний компонент у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей є поєднанням загальнолюдських та професійних цінностей, входження загальноприйнятих ціннісних норм, положень у професійну діяльність через мовні та культурні аспекти. Важливим у цьому компоненті є здатність до безконфліктної взаємодії з представниками інших професій та не знецінення своєї, ставлення з повагою до цінностей представників інших культурних та релігійних напрямів, що дасть змогу повноцінного існування у соціумі та гнучкого пристосування до різних змін.

Усім відомий факт, що людина – соціальна істота, яка потребує соціуму та інтегрується у нього через процес спільної діяльності, стосунки, спілкування, визначення своєї ролі та визнання інших у суспільстві тощо. Соціум – це те, що нас об'єднує в залежності від місця проживання. У філософії поняття «соціальний» потрактовують як такий, що охоплює все міжлюдське та пов'язують його із різними формами спілкування людей, спільним співіснуванням, усе, що має стосунок до спільноти та суспільства, його характеру [45], Тобто, прослідковується зв'язок із мовним аспектом існування людини, так як спілкування розглядається як основа співіснування у спільноті, а усе міжлюдське та суспільне можна розглядати як таке явище, що базується на культурних основах. Процес входження особистості у суспільство, придбання та користування людиною соціальних навичок, норм,

цінностей, засвоєння та відтворення культурно-соціального досвіду є соціалізацією.

У педагогіці соціалізацією також вважають «входження» особистості в соціум та культуру, уведення суб'єктів навчання у систему нових цінностей, нормативних та ціннісно-сміслових установок культури, визначення критеріїв оцінок, принципів добору соціально прийнятих форм і способів здійснення діяльності, визначених суспільством [166, с. 148]. Цей процес зорієнтовують на взаємодію між людьми, ми у своєму дослідженні наголошуємо на значний вплив культури, як основи взаємовідносин, а не як споживачів, як у процесі соціалізації, що дало змогу визначити такий компонент, як соціокультура.

Науковці у понятті «соціокультура» поєднують дві сфери – культурну та соціальну, але науковці акцентують на тому, що це є самостійні явища та обов'язкові умови життєдіяльності соціума, а соціальний суб'єкт є носієм соціальних характеристик, дій, виробником культурних цінностей [53].

У процесі вивчення рідної (або іноземної) мови науковці вважають соціокультурний компонент таким, який спрямований на формування в учнів цілісного уявлення про багатство та всі неповторні надбання культури народу, мова якого вивчається. Цей компонент орієнтується на виховання національних якостей та поваги до інших культур, толерантного ставлення до їх представників [167].

Соціокультурний компонент у структурі лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей охоплює знання з історії мови та культури; здатність до спілкування з іншими у культурному полі (міжкультурне спілкування); толерантне ставлення до інших; збереження етнічної ідентифікації; знання рідної мови для повсякденного спілкування та у професійній сфері; здатність до інкультурації не втрачаючи власної національної ідентифікації тощо. Зазначений компонент, здебільшого, розглядають у процесі вивчення іноземних мов, як складову, за допомогою якої відбувається міжнаціональне або полікультурне спілкування, але ми вважаємо, що соціокультурний компонент необхідний і в процесі вивчення рідної мови. Адже взаємодія з іншими у

культурній площині – це не лише із представниками інших національностей, це взаємодія з представниками субкультур, інших релігій та віросповідань, різних представників кіберкультур. Соціокультурний компонент забезпечує здатність спілкування в інтернет-просторі, де нині молодь спілкується набагато частіше.

Метою соціокультурного компоненту є нормування відчуття етнічної ідентифікації у культурному й мовному аспектах та зниження відчуттів етнотерору (відхід від своєї етнічної групи у пошуку стійких соціальних ніш не за етнічним критерієм); індиферентності (невизначеність етнічної приналежності); етнотерору (порівняльне сприймання інших із своїм народом); етноізоляціонізму (впевненість у перевагах власного народу над іншими, ксенофобія) тощо.

У структурі лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей соціокультурний компонент спрямований на засвоєння та розширення особистістю знань про рідну культуру, мову, звичаї, традиції, інтеграційні процеси української мови та культури у світовий простір, здатність до толерантного спілкування з представниками різних конфесій та культур, що сприятиме застосуванню цих знань, умінь і досвіду у професійній сфері.

Запропоновані нами компоненти є взаємопов'язані (рис. 1.2).

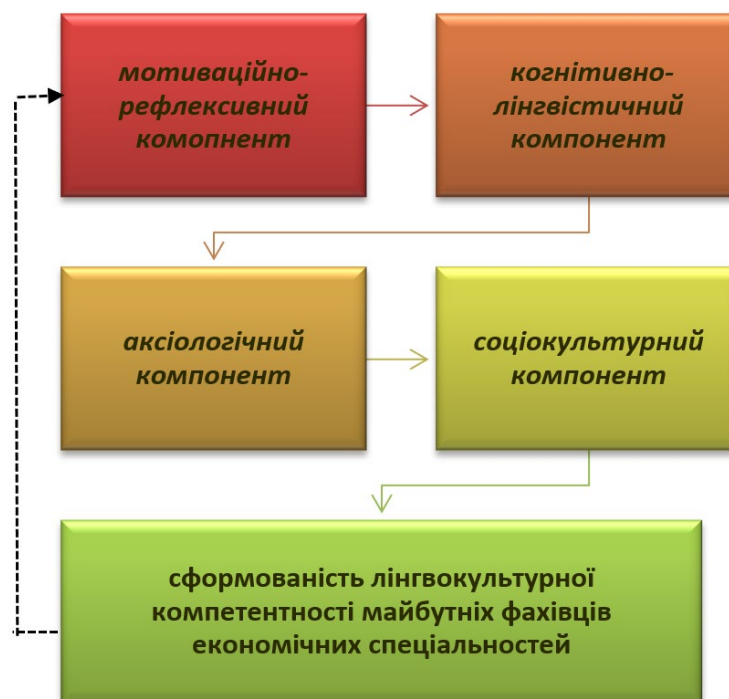

Рис. 1.2. Структурні компоненти лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей

Мотиваційно-рефлексивний компонент є початковим, який необхідно сформувати, так як він відповідає за бажання учня інтегруватися у культурно-мовний простір, який є професійно спрямованим, на відміну від мотивації вивчення української мови у загальноосвітньому навчальному закладі. Від цього компоненту буде залежати подальше сприйняття навчального матеріалу майбутнім економістом як професійної основи через призму культури, що може ускладнити цей процес, так як невелике поглиблення у цю сферу не є напряду пов'язане із спеціальними дисциплінами.

Мотиваційно-рефлексивний компонент закладає основи до самостійного вивчення мови і самовдосконалення та є психологічною основою учня, його психологічною готовністю до формування лінгвокультурної компетентності. Під час формування цього компоненту необхідна поступова підготовка до формування когнітивно-лінгвістичного компоненту, який виступає уже пізнавальним етапом у формуванні лінгвокультурної компетентності, але без психологічної готовності (відсутність бажання до вивчення дисципліни) цей компонент сформувати неможливо. Когнітивно-лінгвістичний компонент спрямований на пізнавальну та практичну діяльність у процесі вивчення української мови, але «сухий» теоретичний матеріал не буде дієвим у формуванні лінгвокультурної компетентності без морально-ціннісної основи. Тому у процесі засвоєння знань відбувається перехід до формування аксіологічного компоненту, який є об'єднуючим елементом між пізнавальними та соціальними процесами особистості, підкріплює знання майбутнього фахівця здатністю адаптуватися та соціалізуватися до професії, розуміти її функції у суспільстві. Завершальним компонентом цієї структури є соціокультурний компонент, який є підсумком та здатністю особистості не лише до реалізації усіх отриманих знань, а й уміння їх використовувати на практиці, знаходячись у будь-якій соціальній групі чи суспільстві в цілому. Також цей компонент сприяє збагаченню знань про рідну культуру та мову, здатності до її

пропагування у світовому просторі не порушуючи етичні, духовні, моральні норми та притримуючись толерантного ставлення до інших.

Отож, виокремлені нами компоненти лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей є взаємопов'язані та взаємозалежні один від одного та потребують чіткої послідовності у їх формуванні. Порушення цієї послідовності або не сформованість одного із компонентів може призвести до негативних результатів у процесі формування лінгвокультурної компетентності. Також зауважуємо, що виокремлені нами компоненти є важливими для формування майбутніх фахівців економічних спеціальностей і їх основи спрямовані на цю професію, а формування лінгвокультурної компетентності фахівців інших спеціальностей може потребувати трансформації цієї структури та компонентів у цілому.

Висновки до першого розділу

У першому розділі дисертації «Теоретичний аналіз формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами інформаційних технологій» проаналізовано філософську, психолого-педагогічну наукову літературу та узагальнено підходи вітчизняних та зарубіжних науковців до питання формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

У процесі дослідження нами було визначено сутність базових понять дисертації: «лінгвістика», «культура», «мова», «лінгвокультурологія», «лінгвокультурна компетентність», «лінгвокультурна компетенція». Аналіз праць науковців дав змогу визначити місце лінгвокультурної компетентності, яку ми визначили як складову професійної компетентності фахівців економічних спеціальностей та є осередком її формування, який сприяє інтегративним процесам загальноосвітніх знань у професійний простір через призму особливостей мови і культури, набутому досвіді. Нами

сформульовано власне визначення *лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей* як конгломерат культурологічних, мовних (лінгвістичних), історичних знань та вмінь, які гуртуються на національних традиціях, що формують соціально необхідні навички та поступово інтегруються у професійний досвід, базуючись на психолого-етнічних особливостях кожної особистості.

Ретельний розгляд наукової методологічної літератури сприяв визначенню необхідних для формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей методологічних підходів, що дало змогу відобразити їх взаємодію у розробленій структурі. Серед методологічних підходів ми акцентували увагу на компетентнісному, діяльнісному, соціокультурному та лінгвістичному підходах.

У структурі лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей виокремлено мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-лінгвістичний, аксіологічний, соціокультурний компоненти, які взаємопов'язані та потребують чіткої послідовності у їх формуванні, а її порушення може призвести до несформованості лінгвокультурної компетентності.

Основні результати дослідження відображено у публікаціях автора [169; 170; 171; 172].

Список використаних джерел до першого розділу

1. Дротянко Л. Трансформація комунікативної функції мови в добу інформатизації. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2012. № 2 (16). С. 5–9.
2. Потебня О. О. Естетика і поетика слова : збірник / пер. з рос. упоряд., вступна ст., приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодної. Київ : Мистецтво, 1985. 302 с.
3. Мовчан, П. М. Мова-явище космічне : Все, літературно-критичні статті / П. М. Мовчан. Київ : Всеукр. т-во «Просвіта», 1994. 167 с.
4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (документ 2704-VIII, чинний, редакція від 31.12.2023) Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
5. Концепції державної мовної політики (від 15 лютого 2010 року N161/2010) Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text>
6. Кононенко П., Кононенко Т. Українознавство XXI століття: стан, проблеми, перспективи розвитку як системи інтегративних знань // Українознавство. 2013. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2013_2_3 (дата звернення : 15.04.2018).
7. Кулакова О. М. Культурологічні аспекти комунікативної функції мови // *Культура України*. 2010. Вип. 29. С. 112–124.
8. Лисинюк М. В. Мова як форма буття української культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал*. 2020. № 4. С. 21-26.
9. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Київ: Обереги, 1994. 57 с.
10. Мамчур Л. І. Взаємодія мови і культури – необхідна умова формування комунікативної компетентності учнів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць УДПУ ім. Павла Тичини*. Умань, 2006. Вип. 17. С. 92–98.
11. Непийвода Н., Чуріна В. Мовна підготовка у школі та вузі. *Українська мова та література*. 2000. № 5. С. 9–11.
12. Пентилюк М. І. Основні аспекти навчання рідної мови // *Початкова школа*. 1997. № 4. С. 10-12.
13. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 344 с.

14. Андрущенко Т. В. Застосування сучасних методів навчання як інструмент підвищення якості вищої освіти в Україні. Гілея: науковий вісник : зб. наук. праць . Серія : Політичні науки. 2018. Випуск 137. С. 287–289.
15. Бойчук В. М., Уманець В.О. Застосування електронних освітніх ресурсів як інноваційний чинник удосконалення підготовки майбутніх педагогів. Молодь і ринок, 2019, 5 (172).
16. Сікорський П. Основні педагогічні підходи та їх вплив на формування навчальних технологій. *Освітні обрії*. 2021. № 1 (52), С. 96–99. Режим доступу: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/11028/1/5349%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-13196-1-10-20210919.pdf> (дата звернення: 12. 10.2021)
17. Омельчук С. «Підхід до навчання» як базова категорія сучасної лінгводидактичної науки / С. Омельчук // Українська мова і література в школі. 2013. № 2. С. 2–7.
18. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу. Вища освіта України. 2004. № 1. С. 3–9.
19. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. *Виховання і культура*. 2009. № 12 (17, 18). С. 5–7.
20. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* / під. заг. ред. О. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 45–50.
21. Кічук Н. В. Проблеми застосування компетентнісного підходу у вищій технічній школі. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. Вип. 179. С. 22–25.
22. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в середній школі: монографія. Умань: ФОП Жовтий О. О. 2014. 410 с.
23. Dr. Hans-Jürgen Lindemann The principle of Action-Oriented Learning Berlin, Februar 2002 <http://www.halinco.de/html/docde/HOL-prinzip02002.pdf>

24. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія : науково-теоретичний та інформаційний журнал*, 2009. № 2. С. 13–25.

25. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.

26. Овсієнко Л. М. Проблеми впровадження компетентнісного підходу в процес підготовки майбутніх педагогічних кадрів. *Українська мова і література в школі*, 2011. № 6. С. 46–48.

27. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*, 2010. № 2. С. 3-5.

28. Пометун О. І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С, 2004. 112 с.

29. Шевченко Г. П. Концептуальна сутність компетентнісного підходу : європейський вимір. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України*. Київ : Педагогічна думка, 2009. С. 121–130. С. 125.

30. Дика Н. М., Микитенко В. О. *Формування мовної особистості студента на засадах компетентнісного підходу в умовах реформування освіти в Україні*. Український психолого-педагогічний науковий збірник (12). 2017. с. 59-63.

31. Мамчур Л. І. Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи: монографія. Умань: «Сочінський», 2012. 449 с.

32. Рускуліс Лілія. Методика навчання української мови у схемах, таблицях, рисунках та коментарях: навч. посіб. Миколаїв – Одеса: Видавництво ТОВ Лерадрук, 2022. 202с.

33. Чорновол Г. В. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості фахівця на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця. Збірник наукових статей, матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 травня 2018. Національна академія Національної гвардії України. Харків: ХОГОКЗ, 2018. С. 123-128.

34. Пентилюк М. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. URL:

https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2014/2/39.pdf.

35. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс] / Режим доступу : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>

36. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта. Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти / Г. О. Балл. Рівне : Ліста-М, 2003. 128 с.

37. Бех І. Курс на діяльнісно-компетентнісний підхід / Л. Зайцева // Дошкільне виховання. 2013. № 1. С. 2–5. С.5.

38. Бовсунівська Г., Трохименко Т. Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу в початковій школі. Житомирщина педагогічна, № 2 (26). 2022.

URL: <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2022/07/7.>

[%D0%91%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%93.%D0%93.](https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2022/07/7.%D0%91%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%93.%D0%93.)

[%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%85%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%0%BA%D0%BE-%D0%A2.%D0%9E-56.pdf](https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2022/07/7.%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%85%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%0%BA%D0%BE-%D0%A2.%D0%9E-56.pdf) (дата звернення: 04.07.2022)

39. Гречановська О. В. Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 015 – професійна освіта (спеціалізація: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти). Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, 2020. 589 с. С. 116.

40. Молнар Т. Діяльнісний підхід до організації навчального процесу в початковій школі. Молодь і ринок. 2016. № 1. С. 76-79. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/1384?locale=de> (Дата звернення: 18.10.2022). С. 77.
41. Голуб Н. Б. Підходи до навчання української мови в основній школі / Н. Б. Голуб // [Електронний ресурс]. URL: <http://lib.iitta.gov.ua>
42. Груба Т. Л. Сучасні підходи до формування мовної особистості учнів на уроках української мови (профільний рівень) / Т. Л. Груба // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. № 1 (64). С. 65-71.
43. Ліпчевська, І. Упровадження компетентнісного підходу до вивчення української мови у 1–4 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин. *Український Педагогічний журнал*. (4). 2021. С. 189–197. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-189-197>
44. Кочубей Н. В. Соціокультурна діяльність. Навчальний посібник . Суми : Університетська книга, 2015. 122 с.
45. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ : «Абрис», 2002. 751 с.
46. Edward Burnett Tylor, *Primitive Culture: Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom*, 2016. Vol. 2, Mineola, New York: Dover Publications, (1874). 502 p.
47. Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства. автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра філос. наук за спеціальністю 09.00.03. Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. м. Одеса, 2010. 31 с.
48. Єршова Л. Є. Трансформація виховного ідеалу в Україні (XIX – початок XX століття). Київський, Одеський, Харківський навчальні округи : монографія. Житомир : Вид. Євенок О. О., 2015. 642 с.
49. Кучерук О. А. Соціокультурний підхід до формування україномовної особистості учня основної школи. – Методичний пошук: Викладацько-студентські

наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури. Житомир: Вид-во: ЖДУ ім. І. Франка, 2014. Випуск дванадцятий. Частина I. С. 6-14.

50. Михайлюк О. В. Соціокультурний підхід як методологія історичного дослідження. Теоретико-методологічні засади аграрних досліджень. Український селянин. Випуск 16. 2016. С. 9-14.

51. Селютіна Н. Ф. Можливості та обмеження застосування соціокультурного підходу у сфері державного управління. Теорія та практика державного управління. 2013. Вип. 3. С. 75-80.

52. Стрига Е.В. Соціокультурний підхід як умова формування професійного менталітету майбутніх учителів / Е.В.Стрига // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Харків, 2009. №6. С.147-150.

53. Шехавцова С. О. Сутність соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у контексті компетентнісного підходу. *Науковий вісник Донбасу*. 2011. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2011_2_25.pdf (дата звернення: 20.01.2021)

54. Гуменюк І. М. (2021). Лінгвістичний і екстралінгвістичний підходи в методиці навчання української мови за професійним спрямуванням. *Педагогічний альманах*, (49). С. 130-135. URL: <https://doi.org/10.37915/pa.vi49.266>

55. Данилюк І. Автоматизовані методи опису та розпізнавання мовної особистості / І. Данилюк // *Лінгв. студії* : зб. наук. пр. 2016. Вип. 32. С. 93-100.

56. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.

57. Старова О. О., Панова Т. М. Типові мовні помилки й організація роботи з їх корекції під час викладання дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. 2015. Випуск 26. С.127–134. С. 131

58. World Economic Forum Future of Jobs Report. May 2023. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/in-full/3-jobs-outlook/>

59. Balaram Bora. The Essence of Soft Skills International Journal of Innovative Research and Practices Vol.3, Issue 12, December 2015. 7-22 pp. URL: https://www.forum4researchers.com/cw_admin/docs/IJIRP-DEC-15-02.pdf
60. Каплінський В. В. Професійне становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки: теорія і практика : монографія. Вінниця : «Твори», 2018. 492 с. С. 49.
61. Закон України «Про освіту» № 2179-IX від 01.04.2022} URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
62. Ruth Fulton Benedict *Patterns of Culture*. Boston-New York : Houghton, Mifflin and Company, 1934. 260 p.
63. Banks J. *Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum and Teaching*, 2001. 180 p.
64. Geertz C. *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York : Basic Books, 1973. 478 p.
65. Cameron K. S. Quinn R. E. *Diagnosing and Changing Organizational Culture: Based on the Competing Values Framework*. Reading, Mass : AddisonWesley Prentice Hall, 1999. XVIII. 221 p.
66. Siciński Andrzej. *Styl życia, kultura, wybór*. Warszawa : Wyd. IFiS PAN, 2002. S. 25.
67. Андрущенко В. П. Цивілізація культури. *Вища освіта України*. 2015. № 4. С. 5–10.
68. Барановська Л. В., Барановський М. М. Проблеми формування духовної культури майбутніх фахівців технічної галузі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 21. С. 186–190.
69. Білецький А. О. Про мову і мовознавство: Навч. посібник. Київ: Арттек, 1997. С.166-169.
70. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч. пос. Київ : Академвидав, 2011. 256 с.
71. Груць Г. Основи формування загальної і педагогічної культури майбутнього вчителя. *Наукові записки Тернопільського національного*

педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Педагогіка. 2007. Вип. 7. С. 28–32. С. 28.

72. Герчанівська П. Е. Культурологія : навч. пос. для дистанційного навчання / за ред. В. І. Панченко. Вид. 2-ге випр. і доп. Київ : Університет «Україна», 2006. 323 с.

73. Жулінський М. Г. Заявити про себе культурою : тези трибунні, позатрибунні, а також роздуми і сповіді за парадною завісою. Київ : Генезис, 2001. 646 с.

74. Кучерак І. В. Адаптаційний потенціал особистості майбутнього учителя початкової школи в умовах сучасних соціальних трансформацій. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2017. Вип. 13. С. 60–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_

75. Мистецтво у розвитку особистості : монографія / за ред., перед-мова та післямова Н. Г. Ничкало. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. 224 с.

76. Шевнюк О. Л. Культурологія : [навч. посіб.]. Київ : Знання-Прес, 2004. 353 с.

77. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

78. Андрущенко В. П., Дзвінчук Д. І. Основи сучасної філософії освіти : навчальний посібник. Ів.-Франківськ : Місто НВ, 2009. 456 с.

79. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. Київ: Вища школа. Головне вид-во, 1985. 360 с.

80. Humboldt W. Gesammelte Werke : In 7 Bänden / Wilhelm von Humboldt. – Berlin : G. Reimer, 1841. 1852 p.

81. Дротянко Л. Трансформація комунікативної функції мови в добу інформатизації. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2012. № 2 (16). С. 5–9.

82. Жижченко В. П. Мова і культура // Гуманітарне знання у викликах сучасності: Збірка наукових праць. Дніпро: НГУ, 1917. С. 156-166.

83. Кононенко П., Кононенко Т. Українознавство ХХІ століття: стан, проблеми, перспективи розвитку як системи інтегративних знань //

Українознавство, 2013. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2013_2_3 (дата звернення : 15.04.2018).

84. Лисинюк М. В. Мова як форма буття української культури. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2020. № 4. С. 21-26.

85. Непийвода Н., Чуріна В. Мовна підготовка у школі та вузі. *Українська мова та література*. 2000. № 5. С. 9–11.

86. Лінгвокультурологія / Л. В. Кравець // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-55509>

87. Помилуйко В. А. Психологія розвитку ключових компетентностей у дорослому віці : дис. на здоб. наук. ступеня д-ра пед. наук : 19.00.07 /НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 541 с.

88. Нагорна Н. В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*. 2007. № 1–2. С. 266–268.

89. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 224–234.

90. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2004. 604 с.

91. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. URL:<https://drive.google.com/file/d/1wCmjmqZhB8PwEiQsNcQhZ9ZCfrdiJpvh/view> с. 5

92. Бондар С. Компетентність особистості: інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*. 2003. № 2. С. 8–9.

93. Boyatzis R. E. The competent manager: A Model for Effective Performance. New York : Wiley, 1982. 328 p.

94. Кучай О. В. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. *Рідна школа*. 2009. № 11. С. 44–48., с. 45.

95. Нагорна Н. В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*. 2007. № 1–2 (11–12). С. 266–268.
96. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–24.
97. Raven, J., Stephenson, J. (Eds.). *Competence in the Learning Society*. New York : Peter Lang. 2001. 348 p.
98. Yuvaraj R. Competency Mapping: A Drive For Indian Industries. *International Journal of Scientific & Engi-neering Research*, 2011.Vol. 2. Issue 8. URL: <https://www.ijser.org/onlineResearchPaperViewer.aspx?Competency-Mapping.pdf>
99. Дж. Куллахан. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : наук.-метод. пос. / за ред. І. Г. Єрмакова. Запоріжжя : Центуріон, 2005. 650 с.
100. Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 4. С. 128–135., с. 133.
101. Професійна освіта: Словник: Навч. пос. / Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; За ред. Н.Г. Ничкало. Київ: Вища школа, 2000. с. 149.
102. Гуревич Р., Коношевський Л., Костенко Н. Цифрова компетентність педагогів в умовах інформатизації освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*, (74). 2023. С. 7–13. URL: <https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-74-7-13>
103. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький : ТУП, 2002. 334 с.
104. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. № 1. С. 65–69.
105. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Харків: Вид. група «Основа», 2005. 96 с. (Б-ка журн. «Управління школою»; вип. 8(32)), с. 32-33.

106. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика. Київ, 2003. 319 с.
107. Brittel D., Landshejer V. The wholistic competency profile: A model. Ottawa: Staffing Policy and Program Development Directorate, Public Service Commission of Canada, 1996.
108. Hartle F. How to Re-engineer your Performance Management Process. London : Kogan Page, 1995. 245 p.
109. Ткачов А. С. Теоретичний аналіз понять «компетентність» та «компетенція». Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». 2016. Вип. 55. С. 37–42.
110. Каленик М. В. Поняття компетенція, компетентність, навчальні досягнення учнів з фізики. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2010. Вип. 90. С. 117–120.
111. Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур : автореф. дис...канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2005. 20 с.
112. Woodruffe C. Competent by any other name. *Presential Management*. 1991. September. P. 30–33.
113. Попова О. В. Педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів в процесі фахової підготовки. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 4(91). 2019. С. 160-169.
114. Бурко О. В. Електронна газета як засіб формування лінгвокультурної компетентності інокомунікантів університету / О.В. Бурко // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Будапешт, 2020. VIII (94) Issue: 236. С. 14-17.
115. Стеченко Т. О, Ушакова Л. І. Зміст і структура лінгвокультурологічної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 2. С. 195–200.
116. Ушакова Н. І. Лінгвокогнітивні засади методики формування іношомовної лінгвокультурної компетентності / Н. І. Ушакова // *Викладання мов у*

вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. 2015. Вип. 27. С. 117-127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vmvmn_2015_27_16

117. Fedorenko Yu.P. Formation of future specialists' linguocultural competence = Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців / Yu.P. Fedorenko, T.A. Haiduchenko // Молодий вчений. 2020. № 7.1 (83.1). С. 126-129. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-83.1-32>

118. Ципіна Д. С. Формування лінгвокультурної компетентності засобами креолізованих текстів на занятті з іноземної мови / Д. С. Ципіна // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького держ. педаг-го ун-ту ім. І. Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: «Гельветика», 2021. Вип. 41. Т. 3. С. 256 – 261.

119. Шехавцова С. О. Педагогічні основи викладання іноземних мов: сучасні тенденції. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2014. 289 с. С. 28–29.

120. Давидченко І. Д. Структура формування лінгвокультурної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Імідж сучасного педагога. 2019. № 1(184). С. 19–23.

121. Замкова Н. Л. Формування професійних якостей майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у процесі вивчення іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 20 с. (дис. 84-88), 2005.

122. Симоненко Т.В. Лінгвокультурологічний аспект навчання рідної мови// Вивчаємо українську мову та літературу. 2011. № 34-36. С. 2-7.

123. Торосян О. М., Шелякіна А. В. Параметри лінгвокультурної компетенції мовної особистості. World Science. 8(48), 2019. Vol.3. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31082019/6642https://media.neliti.com/media/publications/320324%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%

[BE%D1%97%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%D0%BC-3d479ed4.pdf](#)

124. Цзінь Л. (2019). Динаміка сформованості лінгвокультурної компетентності учнів початкових класів. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, (89). 2019. С. 59-69.
<https://doi.org/10.26565/2227-8877-2019-89-09>

125. Ковальова Катерина. Формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх економістів в процесі вивчення іноземної мови. *Pedagogy and Psychology. Scientific Journal Natural Science Readings* No. 1, 2019, Vol. I С. 138-143.

126. Попова О. В. Педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів в процесі фахової підготовки. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 4(91). 2019. С. 160-169.

127. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Ф. С. Бацевич. Київ: Довіра, 2007. 205 с. URL : <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/k>.

128. Жеманова О. А. Лінгвокультурна компетентність студентів вишу / О. А. Жеманова // Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи : матеріали I Всеукр. (XVI міжвуз.) наук.-практ. інтернет-конф. Дніпро : ДДАЕУ, 2022. С. 87-88.
URL : <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/6659>

129. Шехавцова Світлана Олександрівна Лінгвокультурна компетентність майбутніх фахівців як ключова в сучасному освітньому просторі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, № 2 (333). Ч. II. 2020. С. 72-79 URL : <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5335/1/Shekhavtsova.pdf>

130. Мартиненко О. Окремі аспекти підготовки майбутніх економістів за сучасних умов / О. Мартиненко // Гуманізація навчально-виховного процесу. 2022. № 1. С. 42-49.

131. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html> (дата звернення: 22.12.2021).

132. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC). URL : <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006H0962> (дата звернення: 22.01.2021).

133. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <http://www.nmc.od.ua/wpcontent/uploads/2017/02/%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%9F%D0%A6%D0%86%D0%AF.pdf> (дата звернення: 12.05.2022).

134. Пономаренко В. С. Проблеми підготовки компетентних економістів та менеджерів в Україні : монографія / В.С. Пономаренко. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2012. 374 с.

135. Перевознюк Н. М. Професійна компетентність економіста: сутність та структура / Н. М. Перевознюк // Наука і освіта : наук.-практ. журнал. 2012. № 1. С. 41-46.

136. Копняк К. В. Сутність та структура професійної компетентності майбутніх економістів. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 45, 2021. С. 245-250.

137. Hutmacher W. Key competencies for Europe: Report of the Symposium Berne, (Switzerland 27-30 March, 1996). Strasbourg: Council for Cultural Cooperation a Secondary Education for Europe, 1997. P. 27–31.

138. Хміль Ф. І. Основи менеджменту: підручник/ Хміль Ф. І. Вид 2-ге, випр. доп. Київ : Академвидав, 2007. 576 с.

139. Богиня Д. П. Еволюція теорій мотивації на рубежі XXI ст.// Регіональні перспективи/ Богиня Д. П. 2002. № 3- 4 (22-23). С. 5-8.

140. Колот А. М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу: Навчальний посібник/ Колот А. М. Київ : КНЕУ, 1998. 224с.

141. Мотивація навчальної діяльності як запорука успішної професійної підготовки студента / Н. П. Коваленко, С. В. Пономаренко, Г. Д. Поспелова, О. Л. Шерстюк // Сучасний підхід до викладання навчальних дисциплін в контексті підвищення якості вищої освіти : матеріали 50-ї наук.-метод. конф. викладачів і аспірантів (Полтава, ПДАА, 26–27 лютого 2019 р.). Полтава, 2019. С. 13–16.

142. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Павленко В. М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів : навч. посіб. Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін.-т», 2011. 40 с.

143. Меденцова Т. М. Аналіз понять «мотиви» та «мотивація навчання» особистості. *Народна освіта*. 2009. Вип. № 1 (7). URL: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/7/statti/2medencova.htm (дата звернення: 09.02.2019).

144. Староста В. І., Попадич О. О. Мотивація навчальної діяльності студентів-першокурсників у процесі їх адаптації в умовах класичного університету. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2019. Випуск 2 (45). С. 173–177.

145. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с.

146. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.

147. Словник-довідник для фахівців фармації з питань управління та економіки / За ред. В. П. Черних. Харків, 2001.

148. Caron J. Les regularions du discours: Psycholinguistique et pragmatique du langage / J. Caron. P. : PUF, 1983. 255 p., с. 17–18.

149. Senft G. Ein Vorschlag, wie man standardisiert Daten zum Thema “Sprache, Kognition und Konzepte des Raumes” in verschiedenen Kulturen erheben kann / G. Senft // *LB*. 1994. Bd. 154. S. 413–428.

150. Felix S. W. Vorwort / *Śprache und Wissen: Studien zur Kognitiven Linguistik* / S. W. Felix, S. Kanngiesser, G. Rickheit. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1990. S. 1–3.
151. Wodak R. *Discourse and Racism : European Perspectives* / R. Wodak & M. Reisigl. Vol. 28, 1999. P. 175–199., p. 223.
152. Богдан О. І., Арістаров Є. М. Проблеми та розвиток когнітивних методів у стратегічному управлінні // *Економічний вісник Донбасу*. 2007. № 2(8). С. 96-99. URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15958/15-Bogdan.pdf?sequence=1>
153. Рубанець О. М. Когнітивна активність особистості. Мультиверсум. *Філософський альманах*. 2015. Випуск 9–10 (147–148). С. 99–107.
154. Макаренко В. І. Формування фахових компетентностей майбутніх лікарів у процесі природничонаукової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Центральноукр. держ. пед. ун-т. Полтава, 2017. 269 с.
155. Вовк О. Р. Основні характеристики когнітивного компонента готовності студентів до гуманістичного вирішення ситуацій морального вибору. «Молодий вчений». № 10 (25). Ч. 2. 2015. С. 130–133.
156. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничоматематичного профілю: монограф. / О. М. Горошкіна. Луганськ : Альма-матер, 2004. 362 с.
157. Селівестрова Л. Лінгвістична та психологічна основа навчання української мови як іноземної. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2007. Вип. 2. С. 8-13.
158. Рібцун Ю. В. Науково-теоретичні аспекти професійної діяльності вчителя логопеда / Ю. В. Рібцун // *Логопед*. 2012. № 1 (13) січень. С. 2–7.
159. Островецьова Н. М. Теоретичні засади формування технологічної культури керівника ЗНЗ [Електронний ресурс] / Н. М. Островецьова. URL : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/>

160. Возняк С. С. Культура як соціальне явище: аксіологічний вимір. Соціологічні студії. 2012. № 1. С. 16–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_5.
161. Крайнікова Т. С. Аксіологія. *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Аксіологія> (дата звернення : 27.02.2023).
162. Шайгородський Ю. Ж. Ціннісний конструкт міжкультурної комунікації. Український соціум. 2002. № 1. С. 41–48.
163. Ашиток Н. І. Культурологічний підхід до вивчення спеціальної освіти в інформаційну еру. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2019. № 1 (29). С. 107–110., с. 254.
164. Оссовський В. Л. Методологічні проблеми соціологічного дослідження цінностей професійної діяльності. *Філософська думка*. №1. 1986. С. 48-55.
165. Аксіологія освіти в сфері комунікативної культури: ціннісні акценти; комунікативні тенденції; дистанційний формат : навч.-метод. посіб. /Уклад.: Хрипко С. А., Яценко Г. Ю. / за загальною редакцією С. А. Хрипко. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 270 с.
166. Головіна Н. Проблема формування культурної компетентності особистості в контексті реформування вищої школи. *Філософські обрії*. 2015. С. 147–156. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/4770>
167. Остроушко О. А. Соціокультурний компонент у навчанні рідної та іноземної мов. Україна і Німеччина : етнокультурні, лінгводидактичні та мистецько-духовні обміни, взаємозв'язки та взаємовпливи : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2009. С. 139–145. URL : <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/1466/1/%D0%A1%D0%9E%D0%A6%D0%86%D0%9E%D0%9A%D0%A3%D0%9B%D0%AC%D0%A2%D0%A3%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D0%9F%D0%9E%D0%9D%D0%95%D0%9D%D0%A2.pdf>
168. Смаль О. В. Лінгвокогнітивні особливості моделювання знань у англomовному лекційному дискурсі : монографія / Оксана Віталіївна Смаль. –

Луцьк : Інформаційновидавничий відділ Луцького національного технічного університету, 2018. 180с.

169. Мотрук В. Г. Формування лінгвокультурної компетентності в майбутніх фахівців економічного профілю. Наука і техніка сьогодні. № 4(32). 2024. С. 690-697. URL : [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4\(32\)-690-697](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4(32)-690-697)

170. Мотрук В. Г. IT-технології професійної компетентності фахівця економічного профілю. Суспільство та національні інтереси. 1(1). 2024. С. 228-236. URL : [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-1\(1\)-228-236](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-1(1)-228-236).

171. Жовнич О. В., Мотрук В. Г. Сучасні тенденції євроінтеграції початкової школи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2024, № 3 (137). DOI 10.24139/2312-5993/2024.03/350-356. <https://pedscience.sspu.edu.ua/wpcontent/uploads/2024/07/%D0%96%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%87-1.pdf>

172. Мотрук В. Г. Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами інформаційних технологій. Матеріали всеукраїнської вебконференції «Теорія і практика цифрового навчання в сучасних закладах освіти» (м. Вінниця, 23 травня 2024 року).

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ

У період, коли вітчизняна освіта потерпає від глобальних змін та економічно-політичних трансформацій, спровокованих пандеміями та повномасштабною війною, для формування професійно важливих компетентностей необхідні відповідні умови, які будуть створювати таке психологічне та освітнє середовище, яке буде ефективно впливати на майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Розглядаючи лінгвокультурну компетентність, яку вважаємо однією із складових професійної компетентності, ми переконуємося у тому, що для її ефективного формування та функціонування як цілісної системи, необхідні чітко визначені організаційно-педагогічні умови. Беззаперечним є твердження науковців, що вірний вибір умов здатний забезпечити окрім позитивних показників та окремих високих результатів ще стабільність покращення якості освіти, що сприятиме результативності функціонування самої педагогічної системи [1, с.58].

Трактування поняття «умови» має багато різноманітних пояснень. У словниках його описують як обставини, що: сприяють чому-небудь, роблять можливим здійснення та утворення будь-чого, є особливостями реальної дійсності, що допомагають здійсненню чогось; є правилами і допомагають ефективній діяльності та положення, що лежать в основі будь-чого [2]; необхідна обставина, що робить можливим здійснення, утворення чого-небудь або сприяє його створенню [2].

З розвитком особистості умова постає у психології та вважається сукупністю явищ, що впливають на розвиток. Таке бачення спровокувало виокремлення психологічних умов, які включають в себе низку особистісних якостей людини, що стосуються мотиваційної, пізнавальної сфери, пов'язаних

з нахилами, інтересами та здібностями, впливають на освітній процес та його організацію, на соціальне оточення, культурні цінності та ін. [3, с. 70].

В освіті умови, здебільшого, пов'язують із визначенням «педагогічні умови» та «організаційно-педагогічні умови», але єдиного підходу до їх визначення немає і дослідники розрізняють їх за своєю суттю, про що свідчать наукові доробки з різних педагогічних напрямів (А. Ашерев [4], Т. Гуцан [5], Г. Демидова [6], О. Єжова [7], А. Зубко [8], А. Литвин [9], О. Малихін [10], І. Матійків [3], Н. Мельник [11], О. Пехота [12], О. Повідайчик [13], О. Потапчук [14], О. Сагач [15], І. Сорокотяга [16] та ін.).

Вітчизняна науковиця О. Пехота розглядає педагогічні умови категорією, що «визначається як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, котрі об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети» [12].

Одним із компонентів педагогічної системи вважає педагогічні умови М. Левочко та стверджує, що вони впливають на особистісний та процесуальний аспекти системи й забезпечують її ефективне функціонування та розвиток і є відображенням поєднання можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища [17]. У професійній підготовці майбутніх фахівців педагогічні умови вважають оболонкою педагогічних технологій чи педагогічних моделей та слугують відображенням готовності особистості до професійної діяльності [5].

Науковцями визначено низку вимог, яким мають відповідати педагогічні умови, і до них входять: системний характер умов, чітко визначена структура і забезпечення взаємозв'язку між усіма її елементами, враховувати особливості професійної підготовки в контексті професійної діяльності [4].

Цікавим є підхід до питання педагогічних умов через впровадження інновацій в освітній процес, де їх метою є підвищення реалізації та ефективності певних інновацій. Педагогічні умови пов'язують із досягненням конкретної педагогічної мети, що залежить від об'єктивних чи суб'єктивних обставин, а провідним чинником вважають психологічний аспект, який

впливає на зовнішній та внутрішній перебіг освітнього процесу з урахуванням особистісних параметрів усіх його учасників [9].

У педагогічній науці виокремлюють поняття «організаційні умови», які вважають зовнішніми чинниками для реалізації педагогічних умов, тоді як організаційно-педагогічні умови поєднують зовнішні та внутрішні чинники освітньої діяльності, що забезпечують її цілісність, системність, повноту, цілеспрямованість і ефективність [6]. Іншої думки дотримується дослідник О. Потапчук, який організаційно-педагогічні умови вважає різновидом педагогічних умов та залежними від особливостей організації освітнього процесу [14], що звужує функції організаційно-педагогічних умов та робить їх складовою педагогічних умов.

Дослідниця І. Сорокотяга вбачає в організаційних і педагогічних умовах єдине ціле однієї системи, вони є рівноцінними. Організаційні умови здійснюють супровід педагогічних умов. Науковиця робить висновок та вказує на те, що організаційно-педагогічні умови є характеристикою педагогічної системи та забезпечують її розвиток, упорядковане і спрямоване ефективне функціонування, реалізацію [16].

Організаційно-педагогічні умови створені викладачем та є запорукою поліпшення освітнього середовища, вибору форм, методів, засобів освітнього процесу, де відбувається взаємодія викладача та студента, котрі реалізують заплановані завдання, від яких залежить результат [11, с. 87]. Вони позитивно впливають на ефективність освітнього процесу через сприяння інформаційного середовища, професійного спрямування дисциплін, розроблення та застосування курсів, міждисциплінарні зв'язки спеціальних та загальних дисциплін [13, с. 16].

У професійній підготовці майбутніх фахівців економічних спеціальностей умови вважають такими, що допомагають розкривати відношення предмета до процесів і явищ, що довкола, і без яких неможливе існування та розвиток. Умовою є зовнішня складова предмета, вона створює

середовище для його існування та функціонування, та безпосередньо впливає на виникнення того чи іншого явища, процесу [18].

Для вдосконалення освітнього процесу науковці класифікують організаційно-педагогічні умови та розділяють їх на два напрями – умови, що забезпечують процес навчання (рівень професійності та ступінь готовності суб'єктів навчання), та умови, що забезпечують удосконалення освітнього процесу (матеріально-технічне, навчально-методичне забезпечення процесу) [8].

Нинішній освітній процес неможливо уявити без запровадження інформаційних технологій, тому в наукових дискусіях виокремлюють педагогічні умови, які пов'язані з інформаційно-комунікативними технологіями та акцентують увагу на таких умовах, як рівень підготовки професорсько-викладацького складу в умовах комп'ютеризації, технічне забезпечення освітнього процесу інтернет-сервісами, мультимедійними засобами та ін. [19].

Отож, *організаційно-педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей* розглядаємо як такі, що систематизують, упорядковують та забезпечують результативність освітнього процесу, слугують об'єднуючим фактором усіх складових та конгломерують психолого-педагогічні, соціальні та культурні аспекти освітнього процесу та інтегрують їх у професійну готовність через застосування сучасних методів, технологій та засобів навчання. Нами було виокремлено такі організаційно-педагогічні умови: *сприяти психологічній готовності суб'єктів освітнього процесу до використання сучасних інноваційних технологій навчання під час формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей; використання ІТ-технологій в освітньому процесі як засобу оптимізації формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей; спонукати майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвіти та удосконалення лінгвокультурної компетентності засобами ІТ-технологій.* Для розуміння суті виокремлених

організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей пропонуємо їх детальну характеристику.

2.1. Сприяти психологічній готовності суб'єктів освітнього процесу до використання сучасних інноваційних технологій навчання під час формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей

Сучасне суспільство, яке переживає період адаптації та активного входження в цифровізацію, комп'ютеризацію та інформатизацію, значну увагу приділяє значенню вищої освіти, що спрямована на формування висококваліфікованих працівників, від подальшої діяльності яких залежить розвиток суспільства в цілому. При підготовці майбутніх фахівців економічних спеціальностей, особливо тих, хто пов'язаний із роботою у соціальних сферах, необхідно зважати не лише на відповідність отриманої освіти міжнародним стандартам чи якості, значну увагу необхідно приділяти психологічному стану майбутнього фахівця, його гармонійному психологічному розвитку, мотивації до навчання та здатності до адаптації і соціалізації, саморозвитку та самовдосконалення, що у подальшому сприятиме професійній діяльності. Важливим чинником у підготовці майбутніх фахівців економічних спеціальностей вважаємо психологічну готовність до отримання знань, спрямованих на професійну діяльність та готовність.

Низка вітчизняних науковців пов'язують професійну готовність з діяльністю особистості та з високим рівнем морально-психологічної готовності, яка сприяє досягненню позитивних змін у професійній підготовці та допомагає у творчих досягненнях фахівця, забезпечує творчий підхід до виконання завдань, професійних функцій і обов'язків. Професійна готовність містить низку особистісних якостей, таких як громадянськість, праця на благо

суспільства, почуття обов'язку, відповідальність, самостійність, наполегливість тощо у виконанні завдань [20]. Тобто, окрім пізнавального аспекту у формуванні майбутніх фахівців економічних спеціальностей виокремлюється також психологічний, який можемо розглядати як психологічну готовність майбутнього фахівця.

Сучасні науковці вважають психологічну готовність істотною передумовою будь-якої цілеспрямованої діяльності, до її стійкості та ефективності (у тому числі і навчальної) [21, с. 121].

Особливості прояву феномена психологічної готовності доволі молоді і впровадження цього визначення в психологічну науку відбулося наприкінці ХХ століття. Нині питання, присвячені психологічній готовності, набирають розвитку у наукових колах різних професійних сфер, про що свідчать наукові роботи багатьох дослідників А. Бровченка [22], Л. Карамушки [21], О. Керницького [23], О. Кокуна [24], Л. Кондрашової [25], О. Самойленко [26], О. Хохліної [27] та ін.

Психологічну готовність потрактовують як суть властивостей і стану особистості, що вказує на «концентрований показник діяльності, міри та професійних здібностей». Також до цього явища включають «запас» професійних знань, умінь і навичок та особистісних рис, таких як здібності, інтереси, професійна пам'ять, мислення, увага, емоційність, моральні якості та інше, що забезпечує ефективне виконання професійних функцій. У суть психологічної готовності включають «моральні і психологічні якості й можливості особистості та відношення свідомості і поведінки, суб'єктивності і об'єктивності свідомості». До змісту психологічної готовності відносять інтегральні характеристики особистості, що мають у собі інтелектуальні, емоційно-вольові, професійно-моральні основи [25]. Також психологічну готовність до діяльності вважають інтегративною властивістю та складним психологічним утворенням особистості, яка проявляється через психічний стан готовності до дії через забезпечення ефективної роботи психіки та надійність знань, умінь і навичок [23, с. 46].

Психологічну готовність через діяльність вважають рівнем максимальних досягнень особистості у процесі її формування та можливостей. Готовність – це процес, який відбувається під час та після виконання завдань, але психологічна готовність – це взаємопов'язані психологічні якості, що спрямовані на ефективність їх виконання [26].

Вітчизняні науковці до структури психологічної готовності відносять стійкий інтерес до праці, високий рівень розвитку змістово-операційної сторони трудової діяльності (знання, уміння, навички), комплекс навичок особистісної саморегуляції (інтелектуальної та емоційно-вольової сфер) [28, с. 30].

Психологічна готовність майбутніх фахівців економічних спеціальностей залежить від вікової категорії суб'єктів освіти. Спрямовання молоді людини до психологічної готовності у професії відбувається у процесі отримання професійної освіти, а вивчення мови та входження у культурно-професійний простір суспільства є вагомим етапом цієї готовності. Тому у процесі навчання майбутніх фахівців економічних спеціальностей необхідно звертати увагу на психологічні особливості студентського віку, для того щоб сприяти покращенню їх професійної підготовки.

У розвитку особистості науковці звертають увагу на взаємозв'язок психологічного, біологічного та соціального становлення. Яскраво це прослідковується у психологічних науках, особливо у характеристиках вікової періодизації, де розвиток людини поділяють на відповідні етапи і вказують на психологічні особливості у різних періодах та їх вплив на взаємодію із соціумом. Ця проблема є не новою і є доволі суперечливою, тому розкриття цієї проблематики зустрічається у роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних дослідників (Е. Берн [29], М. Варій [30], А. Ватерман [31], Е. Еріксон [32], Л. Жданюк [28], Дж. Марсія [33], Р. Павелків [34], Ж. Піаже [35], К. Роджерс [36], О. Сергєєнкова [37] та ін).

Відомий американсько-німецький психолог Е. Еріксон, послідовник З. Фрейда, поняття розвитку особистості пов'язав із широким спектром соціальних відносин, цінностей та норм суспільства, які передаються

особистості в процесі її розвитку. Науковець стверджував, що вплив різних культурних традицій, які позначаються на способах виховання, створюють різний ефект на розвиток рис дитини, що у подальшому визначає те, чого очікує суспільство від людини, але при цьому, упродовж свого розвитку, людина проходить низку стадій. Науковець розробив та запропонував до використання у психології періодизацію розвитку особистості, яка розділена на вісім вікових періодів, кожен з яких характеризується своїми особливостями. Серед стадій виокремлені період немовляти (0 – 1 рік); раннє дитинство (1 – 3 роки); дитинство (3 – 6 років); шкільний вік (6 – 12 років); підлітковий вік та юність (12 – 20 років); рання зрілість (20 – 25 років); середній вік (25 – 65 років); пізня зрілість (після 65) [32].

Вітчизняні науковці вважають, що сучасна вітчизняна періодизація у своїй структурі зорієнтована на низку критеріїв, до яких входять соціальний статус індивіда, прояви власної психічної активності, соматичні зміни, спровоковані біологічним розвитком організму. Такі зміни провокують зовнішні та внутрішні суперечності, які виникають на кожному етапі розвитку особистості. Зовнішні суперечності відбуваються між особистістю та вимогами соціуму. Ці суперечності провокують та активізують психологічні особливості особистості, спрямовують на відповідні дії, які у процесі подолання одних суперечностей будуть породжувати інші. Найбільшими внутрішніми суперечностями є розбіжності між новими пізнавальними, комунікативними та іншими потребами і тими, що уже були, і які нездатні задовольнити нові потреби. Відповідно до стадії дорослішання особистість переростає свій стиль життя, що сприяє її самореалізації [37].

Однією із важливих стадій розвитку особистості виокремлюють п'яту стадію – підлітковий вік та юність (12 – 20 років). Цей період охоплює собою важливий період, коли відбувається поступовий процес ідентичності особистості, коли людина приймає себе у взаємодії з навколишнім світом і починає розуміти та визначати систему цінностей, ідеалів, життєвих планів, соціальної ролі з формами поведінки [34].

Студентський вік відзначається найбільшою продуктивністю та досягненнями найвищих результатів, що об'єднують у собі біологічний, психологічний та соціальний розвиток. У цей період з'являються та зміцнюються ті якості особистості, яких не вистачало у старших класах школи – цілеспрямованість, наполегливість, самостійність, ініціативність, володіння собою тощо [28]. Особливостями студентського віку відзначають активність в інтелектуальному та фізичному розвитку, але цей період не завжди відрізняється психологічним та соціальним формуванням та готовністю. Але молоді люди є більш гнучкими до соціальних ролей та здатні бути гнучкими у виборі різних статусів, здобувають значну частину комунікативного розвитку тощо [37, с. 213].

Становлення особистості як майбутнього фахівця у процесі здобування освіти у закладі вищої освіти відбувається через формування «Я-концепції» та створення себе як «Я-професійного». Цей процес відбувається через формування низки компонентів, які проявляються через самосприйняття себе через різні соціальні ролі, самооцінку власних якостей, самоповагу, самопрезентацію, самостворення тощо. Незважаючи на позитивні сторони студентського віку, такі як романтичні почуття, активна соціальна позиція, у цей період відбуваються кризові етапи становлення особистості, такі як фрустрація, дисфункція рольових позицій (взаємовідносини із викладачами та одногрупниками), ціннісно-смісловий аспект, інфантильність, негативні звички тощо [38].

У розрізі поглядів на розвиток особистості психологи виокремлюють співвідношення між мовою та мисленням у пізнавальній діяльності, де мову визначають як необхідний аспект, але не самодостатній для побудови логічних операцій, та при цьому чим складнішими є структури мислення, тим більш необхідною для їх опрацювання є мова [35]. Тобто, для реалізації засвоєних знань необхідні відповідні комунікативні навички, проте ці навички необхідно пов'язувати із культурним аспектом розвитку особистості, що буде сприяти професійній діяльності.

Аналіз наукової літератури дав нам змогу сформулювати власне бачення психологічної готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей та розглянути її структуру. Нинішнє суспільство перенасичене різноманітними факторами, які не сприяють конструктивному входженню особистості у професійну сферу та негативно впливають на її психологічну готовність. Ці фактори можна розділити на зовнішні (глобальні, що позначаються на освітньому процесі ззовні, на які студент не має впливу, але вони відбиваються на ефективності освітнього процесу) та внутрішні (особистісні якості або обставини, що впливають на освітній процес всередині навчального закладу або залежать від особистості). До зовнішніх факторів, що мають негативний вплив на психологічну готовність студента до отримання професії, відносимо:

- пандемії, військові дії та економічно-політичну нестабільність;
- перехід на дистанційну або змішану форму навчання;
- невідповідність навчальних програм із запитами здобувачів освіти та віддаленість від професійної діяльності;
- при наявності нових технологій навчання та засобів інформаційних технологій віддається перевага більш традиційним методам викладання;
- нерозуміння зв'язку із мовою, культурою та професійною підготовкою;
- суб'єктивність або упередженість по відношенню до здобувача освіти.

Зазначені фактори мають значний вплив на психологічний стан майбутнього фахівця економічних спеціальностей, який згодом буде мати негативний вплив на формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, і з яких впливають внутрішні фактори, до яких відносимо:

- мотивованість або дезмотивованість студентів до формування лінгвокультури, нерозуміння ролі мови та культури у професійній діяльності;
- слабка адаптивність до освітнього процесу закладу вищої освіти;
- неповноцінне сприйняття навчальної інформації під час дистанційної або змішаної форм освіти;

- відсутність відчуття професійної ідентичності та не сприймання себе у професійній діяльності;
- нездатність сформулювати власні професійні та особистісні цінності і пріоритети;
- дефіцит навичок самоосвіти та саморозвитку у формуванні лінгвокультурної компетентності в процесі професійної підготовки.

Перераховані фактори сприяли виокремленню складових професійної готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей у формуванні лінгвокультурної компетентності, до яких відносимо мотивацію, соціалізацію, професійну ідентичність.

Мотивацію вважають рухомою силою будь-якої діяльності, а також і в навчально-пізнавальній, через відповідну систему взаємопов'язаних і підпорядкованих мотивів [39, с. 380.]. Окрім мотивів у мотивацію включають спонукання, спрямованість, характер особистості, її поведінку [40].

У психологічній науці виокремлюють позитивну, негативну, внутрішню («мені хочеться») та зовнішню («я змушений») мотивацію. Позитивна мотивація має у собі відчуття відповідальності, потребу у самовираженні, зміцнення репутації, тоді як негативна мотивація спрямована на те, щоб задовольнити потреби інших, а не свої.

Закордонні науковці вважають, що внутрішня мотивація, передусім, це власне бажання задля діяльності, що приносить відповідне задоволення, позитивний емоційний стан, залучення до подальших дій, а не задля нагороди [41; 42, с. 224]. Тоді як зовнішня мотивація має за основу фактори заохочення, зовнішні стимули, винагороду, виконання відповідних дій для отримання винагороди [42, с. 225].

В освітньому процесі науковці акцентують увагу на особливостях мотивації до навчання та отримання професії. Така мотивація не спрямована на вивчення окремого предмету, а є складним утворенням, що складає комплекс різних специфічних ознак, спонукань до освітньої діяльності, а компоненти, з яких складається мотивація, є змінними та постійно проникають

у нову взаємодію [43; 44, с. 175]. При цьому комплекс професійної мотивації зводять до трьох основних напрямів: інтерес, обов'язок, самооцінка професійної діяльності [45, с. 23].

Сучасні психологічні дослідження, що пов'язані із професійною мотивацією, визначають основні періоди і фази у процесі навчання та вказують, що соціальні зміни формують професоналізацію або професійну ідентифікацію. У процесі навчання мотивація студентів відбувається за відповідною динамікою, яка робить явним феномен «збідніння» мотивації незалежно від професійного напрямку. Такий процес пояснюють впливом більш культурних або соціально-економічних чинників, ніж психологічних [46]. Тому, для запобігання такого «збідніння» у майбутніх фахівців економічних спеціальностей формуємо лінгвокультурну компетентність, за допомогою якої буде формуватися професійна компетентність та ідентичність. Така мотивація носить суспільний характер, а здобуваючи знання за спеціальністю, молода людина відчуває, що приносить користь суспільству, а професія сприяє взаємодії з іншими людьми.

У професійній підготовці майбутніх фахівців мотивацію розглядають як спрямоване явище, яке пов'язують з усіма сферами життєдіяльності людини, яка спрямована на психологічну готовність до інноваційної діяльності, що впливає на рівень конкурентної спроможності особистості у змінних умовах [47]. Отже, мотивація є не лише внутрішнє бажання особистості до здійснення будь-яких дій та вплив зовнішніх чинників, а рушійною силою, яка спонукає її до сприйняття і застосування чогось нового, інновацій. Такий підхід свідчить, що вмотивованість студентів є готовністю до їх сприйняття застосування сучасних інноваційних та інформаційних технологій, які є необхідними у процесі вивчення української мови. Мотивація у психологічній готовності є базовим елементом, який присутній ще до вступу у ЗВО та має підтримуватися і розвиватися протягом усього часу навчання. Значну роль у цьому відіграють викладачі, які мають підтримувати та мотивувати студентів до вивчення як спеціальних, так і нефахових дисциплін, застосовуючи при

цьому такі методи і форми навчання, які мають бути актуальними відповідно до суспільного розвитку та відповідати запитам молодшої людини.

Сучасний етап розвитку освіти здебільшого базується на дистанційному або змішаному навчанні, що внесли свої корективи та негативно впливають на мотивацію студентів до навчання. Також цей значний фактор не сприяє ще одній складовій психологічної готовності – соціалізації. Процес соціалізації є складним явищем і студенти, особливо перших курсів, відчують на собі багатогранність цього процесу – нове соціальне оточення, незвичність освітнього процесу, нові соціальні ролі тощо.

Для ефективного функціонування особистості як члена суспільства, має відбуватися постійний процес соціальної взаємодії, який називають соціалізацією і який залежить від широкого соціокультурного контексту розвитку особистості [48].

Сучасні вітчизняні філософи та педагоги вважають, що на професійний розвиток особливий вплив мають соціально-психологічні та культурні процеси, які, з однієї сторони, допомагають індивіду залучатися до системи суспільних відносин, здобувати соціальний досвід, який сприятиме повноцінному розвитку особистості, і який розглядають як соціалізацію [49], з іншої – допомагають засвоїти людині основні риси і зміст культури, сприймати особливості свого та чужого суспільства, менталітету, культурних особливостей, стереотипного мислення і поведінки та вважають цей процес інкультурацією [50, с. 468].

Культурно-історичним процесом соціалізацію вважає В. Москаленко, а змістом цього процесу розглядає стадії, відповідні механізми, які мають історичний характер та модифікуються від однієї культури до іншої, соціальною системою. Відповідно до змін епох, культур, типів соціальних систем змінюються засоби соціального впливу на людину і кожна культура використовує ті засоби, які найбільш їй притаманні та не виходять за межі її культури [51]. Отож, через засвоєння своїх національних культурних надбань (у тому числі лінгвістичних особливостей), у процесі соціалізації відбувається процес інкультурації, де за допомогою власної культури розрізняємо особливості інших культур.

Дослідниця Н. Головіна доволі влучно зауважує, що соціалізація та інкультурація є цілісною картиною відображення процесу становлення особистості через входження в соціум та культуру. Авторка розглядає життєдіяльність людини як процес, який об'єднує соціум і культуру в єдине ціле, але при цьому, і ми погоджуємося з дослідницею, процес інкультурації вона вважає більш ширшим та складнішим процесом, ніж процес соціалізації і засвоєння культурних норм, традицій, звичаїв, цінностей. За твердженнями Н. Головіної, соціалізація є універсальним процесом, інкультурація – специфічно культурним і процес соціалізації відбувається за допомогою інкультурації, як допомога молодій людині увійти в систему ціннісно-сміслових та нормативно-правових культурних установок [52].

Процеси соціалізації та її функції дуже тісно пов'язані із різноманітними проявами культури, а несформованість культурних цінностей у процесі соціалізації може призводити до суперечностей, які в результаті будуть провокувати конфлікти та мати негативний вплив на професійний розвиток студентів [53].

Соціалізація має свої розгалуження і одним із таких елементів, який важливий для майбутніх фахівців економічних спеціальностей, є економічна соціалізація. Лінгвокультурна компетентність, як одна із складових професійної компетентності майбутнього економіста, має сприяти входженню особистості у професійний простір та сприяти розвитку економічної соціалізації, яка має перетворити студента у повноправного члена економічної спільноти, у процесі якого відбувається також освоєння соціального простору, формування уявлення про економічні процеси, явища, економічну поведінку тощо [54].

Отже, процес соціалізації відбувається, маючи за основу мотивацію студента до отримання професійних знань, та супроводжує весь період навчання у ЗВО. Цей процес пов'язує психологічні, культурні, лінгвістичні та професійні компоненти розвитку особистості. Соціалізація допомагає молодій людині зорієнтуватися у соціальному та професійному просторі, а орієнтація особистості на професійні цінності сприяє формуванню професійної ідентичності особистості.

Стрімкі світові зміни та перенасиченість інформацією призводять до того, що людина не завжди може самовизначитися, особливо, якщо це молода людина, яка стоїть на роздоріжжі вибору професії. Маючи пріоритет в одному професійному напрямку, але черпаючи інформацію (або відгуки в інтернеті чи на сайтах), вектор вибору може змінитися або призвести до нерозуміння особистістю, що обрати для майбутньої професійної діяльності. Тому важливим аспектом підготовки майбутнього фахівця економічних спеціальностей розглядаємо його готовність до подальшої професійної діяльності та формування професійної ідентичності, яка є складовою психологічної готовності студентів.

Особистість починає себе приймати у різних соціальних спільнотах, до яких відносять і професійну групу, тобто – професійну ідентифікацію. В цей період відбувається переживання свого нерозривного зв'язку з тією чи іншою групою. Ідентичність є складним психічним утворенням, яке впливає на необхідні життєві складники особистості і якщо вона не складається, то людина не знаходить свого місця в суспільстві [34]. Про важливість ідентичності у цей віковий період вказують зарубіжні психологи, які акцентують увагу на тому, що це внутрішня самостворена якість, інтегративна організація потреб, переконань, індивідуальних особливостей. Ідентичність сприяє вирішенню низки проблем та допомагає з'ясувати свої сильні та слабкі сторони [33].

У вітчизняній науці професійну ідентичність вважають інтегральним поняттям, яке є елементом, що об'єднує особистісної та соціальної ідентичності; вона містить у собі усвідомлені та неусвідомлені компоненти, що складають багаторівневу динамічну структуру. Професійна ідентичність включає в себе складову самосвідомості та характеризує людину зі сторони її професійної взаємодії з оточуючим світом, що має на увазі ставлення до себе як до професіонала, ставлення до професії та членів професійної спільноти [55, с. 127].

У зарубіжних дослідженнях прослідковується думка, що формування професійної ідентичності відбувається тоді, коли особистість починає співвідносити особистісні, притаманні лиш їй індивідуальні особливості із соціальними впливами, які відбуваються у процесі її входження у професію, і це

допомагає їй у здійсненні професійної саморегуляції [56]. Також професійну ідентичність вважають важливою складовою кар'єрного росту особистості та такою, що постійно трансформується в залежності від професійних досягнень. Науковці вважають, що професійна ідентичність залежить від змін різних за значенням видів ідентичності, таких як усвідомлення професійних якостей та знання про свій статус [57]. Тобто, професійну ідентичність пов'язують із інтегруванням особистісних та соціальних явищ у розвитку особистості, та вказують на вплив психологічного становлення особистості та соціального у професійній діяльності.

Про приналежність професійної ідентифікації до соціальних процесів та перебування особистості в соціумі вказують і вітчизняні науковці, які акцентують увагу на тому, що це є уявлення особистості про своє місце у професійній спільноті, бачення себе у тій діяльності, якою вона має бажання займатися. Результативність у професійній діяльності буде досягнута тоді, коли людина буде ідентифікувати себе зі своєю професією і буде самовиражатися через неї. Тому науковці вказують на те, що професійна ідентичність є провідним критерієм становлення особистості як фахівця, який здатний виконувати такі функції, як приналежність соціальному статусу через професійну приналежність, самоповагу, самовдосконалення, відчуття безпеки та зниження тривожності, професійний та особистісний ріст тощо [58].

Зв'язок професійної ідентичності із ціннісними позиціями у професійному просторі вказує український дослідник Ю. Москаль, який пов'язує ціннісні та емоційні складові професійної ідентичності, які відбуваються за допомогою рефлексії та самоопису, відбувається «зіставлення зовнішнього та внутрішнього світу як досвід соціального і духовного життя особистості». Автор зауважує, що становлення професійної ідентичності відбувається поетапно та є тривалим процесом у розвитку особистості та проходить такі етапи, як навчання (накопичення досвіду, освоєння та накопичення теоретичних знань) та саморефлексії (усвідомлення реального стану речей, визнання чи невизнання особистості як професіонала). Нам імпонує думка автора, що вагомим надбанням

у професійній ідентичності є знання, що набуваються у процесі навчання що здобуваються через творчу пізнавальну активність особистості та її психологічну підготовку до здійснення професійної діяльності [59, с. 98].

Отже, професійна ідентичність є однією із компонентів психологічної готовності майбутнього фахівця економічних спеціальностей, що об'єднує у собі психологічні особливості особистості, зовнішні соціальні впливи та самовдосконалення, самоосвіту особистості. З урахуванням цих трьох складових зауважуємо, що вони пов'язані із взаємодією та спілкуванням з іншими, так як психологічні індивідуальні прояви у професійній сфері залежать від внутрішнього сприйняття себе як фахівця, але цей стан формується через призму спілкування з іншими та сприйняття іншими особистості як фахівця, і це є психологічним компонентом, а самоосвіта це той елемент професійної ідентичності, що сприяє безперервному розвитку. Лінгвокультурна компетентність пов'язує усі складові професійної ідентичності через професійне спілкування.

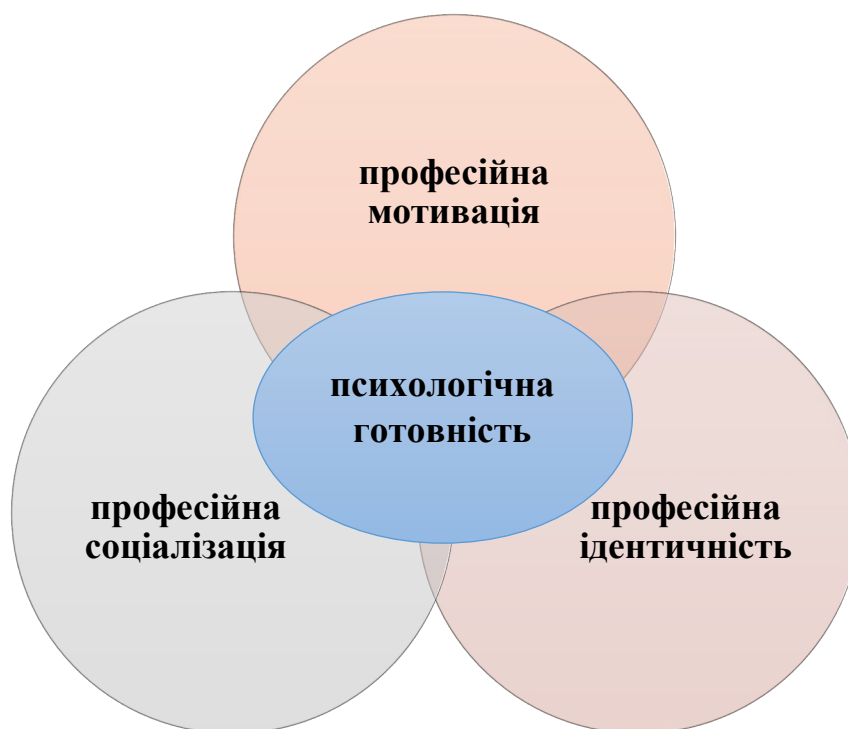

Рис. 2.1. Складові психологічної готовності у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій

Психологічна готовність у формуванні майбутнього фахівця економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій є складним і багатограним процесом, базовими складовими якого ми вважаємо триєдність професійної мотивації, соціалізації, ідентичності та розглядаємо їх як взаємопов'язані особистісні етапи професійного розвитку особистості, які формуються у процесі здобування професійних знань (рис. 2.1).

Професійну мотивацію вважаємо передетапом формування лінгвокультурної компетентності, який розпочинається ще до вивчення дисципліни, а студенти мають уявлення про те, що вони будуть вивчати, але ще не впевнені, що у них є бажання до засвоєння цих знань, так як не розуміють їх значення у професійній діяльності. Цей етап важливий для викладача, якому необхідно зацікавити студентів вивченням української мови, дати поняття значення мови у професійних взаємовідносинах та вказати на роль лінгвокультурної компетентності у професійному становленні майбутнього фахівця. Також цей етап відіграє значну роль у підборі методів та технологій навчання із застосуванням засобів ІТ-технологій, так як це може мотивувати або дезмотивувати студентів до формування лінгвокультурної компетентності. Невірно підібрані технології навчання або неактуальне застосування ІТ-технологій можуть призвести до незворотних негативних реакцій особистості. Засоби ІТ-технологій використовують як зацікавлення та мотиватор до засвоєння знань, але при недоцільному їх застосуванні це не дасть результатів. Мотивація є початковим етапом, який відбувається протягом формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, так як її підтримка необхідна протягом усього освітнього процесу.

Професійна соціалізація є також необхідною складовою психологічної готовності, яка допомагає особистості усвідомити важливість соціальних та культурних процесів, відчутти на собі їх вплив, а за допомогою закладу освіти увійти у професійну сферу через соціокультурні процеси, засвоїти професійні цінності, зрозуміти значення обраної професії у соціальному та культурному

житті суспільства. Цей процес, як і мотивація, відбувається протягом усього періоду засвоєння професії, але він, на відміну від мотивації, починає відбуватися лише після потрапляння молодого людини у заклад вищої освіти. Нове оточення, знайомство з іншими людьми, які мають такі ж професійні інтереси, як і в молодого людини, незнайоме професійно-спрямоване оточення направляє особистість у незнайоме їй до цього професійне русло. Проблемність цього компоненту психологічної готовності у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій відбувається за незвичним для молодого людини системою навчання та освітнього процесу в цілому, використанням методів та технологій, які не використовувалися у процесі навчання у загальноосвітньому навчальному закладі, система оцінювання, взаємовідносини із викладачами. Тому важливу увагу необхідно звертати на активні форми та методи роботи, тренінгові технології, ігрові технології, застосування ІТ-технологій у групових заняттях, використовувати інтерактивні технології навчання, тобто ті методи, технології та засоби навчання, що будуть сприяти соціалізації особистості, її взаємодії та спілкуванню з іншими, підвищувати лінгвокультурну компетентність майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Професійна ідентичність поєднує у собі необхідні соціокультурні, лінгвістичні та психологічні основи особистості, які ефективно впливають на формування майбутнього фахівця економічних спеціальностей через призму лінгвокультурної компетентності.

Отже, психологічна готовність до формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей є поєднанням таких зовнішніх та внутрішніх факторів, які допомагають особистості сприймати освітнє середовище як початок професійної діяльності, а формування лінгвокультурної компетентності як важливу складову професійної компетентності. Також психологічна готовність допомагає сприйняттю сучасних методів, технологій та засобів навчання, дає готовність

до застосування ІТ-технологій не лише як засобу для розваг, а як важливого навчального засобу.

2.2. Використання ІТ-технологій в освітньому процесі як засобу оптимізації формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей

Останні десятиліття освітній процес зазнає глобальних змін, які супроводжуються його тотальною технологізацією. Актуальною на сьогодні можна вважати використання у формуванні майбутніх фахівців інформаційних технологій. Сучасну освіту не можливо розглядати без впровадження в освітній процес інформаційних технологій навчання, які все більш переплітаються та стають одним цілим із освітою та наукою. Інформаційні технології (ІТ) з кожним роком відіграють все більш провідну роль у формуванні фахівців із різних сфер. Пандемія Covid-19 і повномасштабна війна в Україні спрямували освітній процес у дистанційне поле та невимушено стимулювали активне використання й застосування різноманітних педагогічних технологій на всіх рівнях освіти.

У сучасній освіті є багато розгалужень, що пов'язані із технологіями навчання та сприяють ефективному формуванню майбутніх фахівців економічних спеціальностей, але у вітчизняній педагогіці немає єдиного підходу до визначень «технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання». Нині нараховується більше 300 дефініцій цих визначень, що спричиняє відповідні наукові диспути.

Сучасні вітчизняні дослідники зауважують, що доцільно розглядати освітню технологію більш значущим та ширшим поняттям і визначати його як стратегія освітнього процесу, тоді як педагогічна технологія несе у собі більш тактичні завдання, навчальна технологія відображає шлях навчально-пізнавальної діяльності суб'єкта навчання [60, с. 29]. Процес формування лінгвокультурної компетентності, з урахуванням її різноманітності та

багатогранності, пов'язуємо з педагогічними технологіями як такими, що спрямовані на формування необхідних компетентностей майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Питання використання педагогічних технологій в освітньому процесі, їх класифікація та значення у формуванні майбутніх фахівців розкривалося науковцями у різних напрямках. У педагогічних словниках педагогічні технології потрактовують як: сукупність засобів і методів відтворення теоретичного матеріалу для успішної реалізації навчальних цілей [61, с. 290]; системний метод створення, використання і визначення процесу викладання в цілому і засвоєння знань із використанням та взаємодією технологій та людини [62, с. 33]; сукупність психолого-педагогічних установок, що komponують форми, методи, засоби, прийоми, виховні засоби для досягнення ефективного результату у засвоєнні знань, умінь та навичок, а також слугує процесом упорядкування педагогічного середовища [63]; конкретизація методики та проєкт певної педагогічної системи, що реалізується на практиці [64]; забезпечення трансформації педагогічного процесу в освітній установі на цілеспрямовану діяльність усіх її суб'єктів [65, с. 661]. Тобто, педагогічні технології у вітчизняних словниках і довідниках є системним та узагальнюючим явищем, що поєднує у собі усі напрями та визначені педагогічні системи.

Про актуальність проблеми використання педагогічних технологій в освітньому процесі свідчать багато наукових пошуків, у яких дослідники розкривають їх суть через особистісно-зорієнтований підхід в освіті (І. Бех [66] та ін.) та розглядають як ефективність досягнення запланованих результатів (О. Комар [67], О. Пометун [68], Л. Пироженко [68], П. Сікорський [69] та ін.); систему дій, поєднання форм, методів та засобів навчання (О. Степанов [70], Д. Чернілевський [71], М. Фіцула [70] та ін.); сукупність психолого-педагогічних настанов та когнітивних особливостей особистості (Дж. Брунер [72], В. Каплінський [73], О. Комар [67], М. Свініцкі [74], Д. Чернілевський [71] та ін.); інтегративну педагогічну (дидактичну) систему (В. Ортинський

[75], О. Пометун [68], Л. Пироженко [68], Д. Чернілевський [71] та ін.); використання принципів організації навчального процесу на основі та з використанням інновацій (І. Дичківська [76], В. Євдокімов [77], І. Прокопенко [77], Ю. Хайчіна [64] та ін.) (Додаток В).

Вітчизняні науковці визначили три рівні у підходах до визначення поняття «педагогічні технології», до яких віднесли такі рівні, як: загальнопедагогічний, який орієнтується на цілісний освітній процес та педагогічну технологію, розглядають як синонім педагогічної системи; методичний, у якому педагогічну технологію вважають сукупністю методів та засобів для реалізації змісту освіти та використання її обмежено, у рамках одного предмету або викладача тощо; локальний – розглядає окремі частини освітнього процесу [78, с. 128].

У вітчизняній педагогіці існують різні підходи до класифікації педагогічних технологій, але найбільш ґрунтовною вважаємо класифікацію, запропоновану науковицею І. Дичківською, яка, орієнтуючись на наукові здобутки, виокремила сім напрямів класифікації, серед яких педагогічні технології виокремлюються за типом організації та управління пізнавальною діяльністю, до яких увійшли: структурно-логічні технології навчання (формулювання дидактичних завдань, спосіб розв'язання, діагностика, оцінювання); інтеграційні технології (інтеграція різнопредметних знань, умінь, навчальних тем, форм організації навчання); ігрові технології; комп'ютерні технології (впровадження в освітній процес комп'ютерного навчання за допомогою інформаційних, тренінгових, розвивальних, контролюючих та інших навчальних програм); діалогові технології (створення комунікативного освітнього середовища); тренінгові технології (тести, психологічні тренінги інтелектуального розвитку, розв'язання управлінських задач) [79, с. 65]. За запропонованою класифікацією можемо проаналізувати, що педагогічні технології уже розглядаються через призму інновацій.

Отож, *педагогічні технології* консолідують у собі форми, методи, засоби навчання, систематизують знання, уміння та навички й спрямовують їх на

досягнення позитивного результату через освітньо-пізнавальну діяльність особистості. Різноманіття педагогічних технологій та їх застосування не буде мати позитивний результат без поєднання їх із інноваціями, які пропонує сучасна освіта, але основою залишається традиційний підхід до освіти.

Використання традиційного навчання у сучасній вищій школі є суперечливим, особливо нині, коли відбувається активне застосування інноваційних методів та технологій, застосування інформаційних технологій. Традиційне навчання через шлях осмислення і запам'ятовування навчального матеріалу розглядається як цілеспрямований процес формування знань, умінь і навичок. В його основі лежить асоціативно-рефлекторна теорія учіння, яка вказує на те, що психіка людини здатна сприймати, зберігати і відтворювати зв'язки між окремими подіями життя, які чимось подібні або відрізняються [80, с 123].

На сучасному етапі розвитку освіти багато критики щодо традиційного навчання як неефективного для формування компетентностей, але, на нашу думку, традиційне навчання неможливо повністю викоринити із освітнього процесу, так як воно задає фундаменту засвоєнню знань, і є такі процеси, що потребують традиційних підходів. Науковці серед переваг традиційного навчання акцентують увагу на отриманні концентрованих знань та способів діяльності великою кількістю осіб; міцність засвоєння знань та швидке формування практичних умінь та навичок; забезпечення можливості швидкої корекції осмисленню, перешкодам, появі прогалин у знаннях; колективний характер засвоєння знань, що сприяє виявленню типових помилок і орієнтує на їх уникнення [80, с. 128].

Сучасна освіта потребує нових підходів, які повинні задовольняти потреби здобувачів вищої освіти та бути спрямовані на компетентнісний підхід в освіті, розвиток комунікативних навичок та роботи у колективі, тобто тих умінь та практичної діяльності, що потребують інноваційного підходу під час здобування професії. Тому наприкінці минулого століття в освітньому просторі з'явилося поняття інноваційної освіти, яка прийшла на заміну традиційній школі і спрямована на гнучкість особистості до динамічних змін

у суспільстві через призму розвитку креативних здібностей, різних форм мислення, здатності працювати в колективі [76, с. 4].

У Законі України «Про інноваційну діяльність» інновація розглядається як щось новостворене або удосконалене, конкурентоспроможна технологія, послуга або продукція, організаційно-технологічні рішення різного характеру, що покращують структуру та якість виробництва або соціальної сфери [81]. Про провідне значення інновацій в освітньому процесі йдеться у документі, затвердженому на Паризькому комюніке міністрів освіти країн-членів Болонського процесу, де акцентується увага на тому, що студенти повинні активно впроваджувати у дослідження та свою діяльність інновації на всіх рівнях вищої освіти, що сприятиме розвитку критичного і креативного мислення та допоможе застосовувати інновації у професійній діяльності [82].

Нині впровадження інновацій у педагогіку та вплив інноваційних технологій на формування фахівців висвітлено у працях багатьох вітчизняних науковців (О. Гречановська [53], О. Акімова [83], О. Біда [84], В. Суліма [85], Р. Гуревич [86], І. Дичківська [76], О. Дубасенюк [87], Н. Дудник [88], М. Кадемія [86], В. Стрельников [89], Н. Токарева [80], Л. Шевченко [86], В. Хименець [90] та ін.).

Вітчизняні науковці пов'язують інноваційну спрямованість педагогічної діяльності із соціально-економічними процесами, які вимагають оновлення освітньої політики, бажанням педагогів удосконалюватися та застосовувати педагогічні новинки. Конкуренція закладів вищої освіти також спричинила значний вплив на впровадження інновацій в освітній процес та стимулювала пошук нових форм, методів, технологій, організації освітнього процесу, відповідних критеріїв щодо науково-педагогічних кадрів [87].

Низка вітчизняних науковців вважають педагогічні інновації процесом, що упорядковує або удосконалює теорію та практику освіти, що оптимізує досягнення мети; розробку, поширення, застосування педагогічних інновацій на усіх рівнях [86, с. 10]. Формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей потребує безперервного

удосконалення форм, методів, технологій та засобів навчання. Цей процес базується на подачі студентам знань про звукові засоби мови, орфографію, пунктуацію, розуміння текстів та їх продукування, багатий лексичний запас, граматику, знань про особливості культури та її зв'язок із мовою, тому традиційні педагогічні технології не будуть у повній мірі задовольняти поставлену навчальну мету та забезпечувати позитивний результат. Вивчення мови нині відбувається через активне застосування інформаційних технологій, які вважаються інноваційними в освітньому процесі.

Нам імпонує бачення інноваційних технологій навчання вітчизняними науковцями, які розглядають їх як ефективні психолого-педагогічні методи, форми та засоби, що мають в основі культурно-виховний аспект та традиційні досягнення освіти, не втратили своєї ефективності, і гнучкі до змін залежно від часу, психологічних особливостей особистості та професійного спрямування навчального закладу [53]. Такий підхід доцільний і у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Серед інноваційних технологій виокремлюють такі, які вважають ефективними в освітньому процесі, до них відносять: нестандартні уроки; індивідуальну роботу; кабінетне, групове і додаткове навчання; проблемне і модульне навчання; запрошення видатних особистостей на заняття; застосування досягнень техніки (інформаційні технології, Інтернет-мережі, мас-медіа тощо); нові підходи у формуванні навчальних планів; оновлення контролю та оцінювання (тести, робочі зошити тощо) [90].

У педагогічній науці також використовується термін «методи навчання», що вносить деякі дискусії щодо застосування цих термінів. Метод навчання групує у собі способи, прийоми, засоби навчання, спрямовані на досягнення освітніх цілей і завдань та оволодіння знаннями, уміннями, навичками [91] та методики, які є полікомпетентними й об'єднують новітні способи навчання, що вважаються ефективними при здійсненні освітнього процесу, що сприяють його модернізації та розвивають творчий потенціал особистості [92].

Науковці також класифікують методи навчання та впроваджені у них інновації через призму особистісно-орієнтованого підходу та виокремлюють такі інноваційні методи навчання, як особистісно-орієнтовані технології, що пов'язані із розвитком психологічних особливостей особистості – це інтерактивні та тренінгові технології, імітаційні ігри, психодіагностика тощо; когнітивно-орієнтовані технології, спрямовані на пізнавальні процеси, і до них відносять діалогічні методи навчання, семінари-дискусії, інтелект-карти, тренінги на рефлексію тощо; діяльнісно-орієнтовані технології – методи проєктів і спрямованих текстів, комплексні дидактичні завдання, імітаційно-ігрове моделювання тощо [93].

Незважаючи на різноманіття підходів щодо застосування в освіті понять технологій і методів навчання, нам імпонує позиція науковців, які розглядають метод більш вузким поняттям, ніж технологія і таким, який входить у технологію, та зауважують, що методика є більш гнучкою та відкритою до варіації, тоді як технології не допускають варіативності (І. Зязюн [94], Н. Наволокова [78], О. Пометун [68], Л. Пироженко [68], С. Сисоєва [95] та ін.). Тому, ми розглядаємо методи навчання як одну із складових технологій, але при цьому вважаємо, що їх застосування можливе як абсолютно самостійних та самодостатніх процесів у навчанні студентів. У формуванні лінгвокультурної компетентності методи навчання є доволі дієвими, адже вони охоплюють необхідні для вивчення мови напрями – словесний, візуальний, аудіальний, а інноваційні методи спрямовані на активне вивчення та застосування отриманих знань на практиці і мають на меті не лише формування когнітивно-професійних здібностей, а й формування психологічної готовності до майбутньої професії.

Нині у педагогічній науці є різні педагогічні технології, до яких відносять традиційні та інноваційні технології, інтерактивні технології, інформаційні технології, комунікативні технології, тренінгові технології, ігрові технології та ін. Ці технології не мають ієрархії та застосовуються в залежності від їх актуальності та необхідності, від освітньої мети та завдання.

Але серед педагогічних інновацій у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, ми хочемо зацентувати увагу на тій технології, яка нині, на нашу думку, пов'язує усі інші педагогічні технології і на якій, здебільшого, базується сучасний освітній процес. До такої технології відносимо інформаційні технології.

Активне впровадження інформаційних технологій в освіту відбулося наприкінці минулого століття через інформатизацію у суспільстві, а у 1996 р. на другому Міжнародному конгресі ЮНЕСКО «Освіта та інформатика» значним ресурсом в освіті було оголошено інформаційні технології. У цей період вітчизняні науковці, які займалися аналізом питань освіти в Україні, акцентували увагу також на такому аспекті ідеї інформатизації як цікавої та цивілізованої, але за умови не ідеалізувати інформатизацію як щось оригінальне і не сприймати її як самоціль, а використовувати як засіб в навчально-пізнавальній діяльності [96, с. 4]. Науковці вбачають в інформатизації суспільства позитивний вплив на активність у використанні інтелектуального потенціалу, який постійно збагачується, концентрується у друкованому фонді, науковому, виробничому та інших видах діяльності особистості; інтеграцію інформаційних технологій із різними сферами діяльності людини та інтелектуалізацію трудової діяльності; високий рівень інформатизації суспільства та доступність до джерел інформації; візуалізацію представленої інформації, її достовірність [97].

У словниках інформатизацію освіти потрактовують як процес, який охоплює правові, соціально-економічні, навчально-методичні, науково-технічні, виробничі, управлінські ланки, спрямовані на задоволення інформаційних, телекомунікаційних потреб, що пов'язані із методами і засобами інформаційних та комунікаційних технологій суб'єктів освітнього процесу та тих, хто цим процесом управляє [65, с. 359].

Вітчизняна науковиця О. Ключко виокремлює етапи, які вважає необхідними у процесі реалізації інформатизації освіти: «розробка та систематичне оновлення технічного та програмного забезпечення; розробка

та реорганізація навчальних планів з метою орієнтації на використання сучасних комп'ютерних технологій; розробка професійно-орієнтованих систем освіти шляхом систематизації даних та побудови баз даних (баз знань); впровадження нових засобів інформатизації (комп'ютерного апаратного і програмного забезпечення та їх змістовного наповнення) у сферу освіти, які повинні бути доповнені ідеологічною базою інформатизації освіти, діяльністю спеціалістів різних галузей знань з метою досягнення цілей інформатизації». Авторка також зазначає, що засоби інформатизації освіти включають в себе інформаційно-комунікативні засоби та вказує на те, що в освіті їх використовують для розв'язання двох освітніх задач – навчання та управління навчальними процесом [98]. В інформатизації освіти, для ефективності освітнього процесу, виокремлюють інформаційні та інформаційно-комунікативні технології.

Інформаційні технології (ІТ) в освіті набувають есенціального значення і відіграють все більш провідну роль в отриманні великої кількості інформації, безперешкодному спілкуванні з іншими, не зважаючи на відстань, можливості швидко отримувати результати. Окрім цього, ІТ-технології кардинально впливають на трансформування освіти усіх рівнів в усьому світі, що дало змогу усім суб'єктам освітнього процесу отримувати онлайн доступ до освітніх світових ресурсів, спілкування в Інтернет-мережах, самоосвіти. Викладачам ІТ-технології стали найпершими помічниками у плануванні навчально-виховної роботи, проведення моніторингу, корекції та оцінювання знань. Інформатизація освіти сприяє забезпеченню інформатизаційного обслуговування, візуалізації інформації, є джерелом великих обсягів навчальної інформації тощо.

В «Енциклопедії Сучасної України» інформаційні технології потрактовують як «сукупність методів, програмно-технічних і технологічних засобів, що забезпечують збирання, накопичення, оброблення, зберігання, представлення і розповсюдження інформації», та пов'язують їх із керуванням бізнес-процесами, проєктуванням та виробництвом устаткування, також

вказано, що інформаційні технології мають іншу назву – інформаційно-комунікаційні технології [99].

Нині немає єдиного підходу до трактування поняття інформаційних технологій, тому у наукових доробках зустрічаються підходи, у яких інформаційні технології розглядають як сукупність відповідних методів, технічних та інструментальних засобів, методів засвоєння знань (В. Балута [100], Р. Гуревич [60], М. Жалдак [101], М. Кадемія [102], А. Любович [97], Н. Морзе [103], В. Плєскач [104], В. Тарасюк [99], І. Шахіна [102] та ін.); сприяють оволодінню новими засобами освіти (В. Браткевич [105], В. Ковальчук [106], М. Кадемія [102], Л. Коношевський [107], А. Любович [97] та ін.); елемент методики викладання та досягнення результатів (В. Балута [100], Р. Гуревич [86], В. Ключко [108], О. Ключко [98], Є. Рехлецький [109] та ін.); психологічний чинник покращення професійної підготовки (Р. Вернидуб [110], В. Кириченко [111], Л. Коношевський [112] та ін.). Інформаційні технології є популярним засобом вивчення української мови, про що свідчать наукові дослідження із зазначеної проблематики таких науковців, як Я. Галета [113], О. Горошкіної [114], О. Дорошенка [115], С. Карамана [116], О. Когут [117], Л. Скуратівського [118], Г. Шелехової [119], Х. Щепанської [120] та ін. (Додаток Д).

В освіті використовують два поняття – інформаційні технології та інформаційно-комунікаційні технології, і нині науковці не дійшли єдиної думки, щодо їх визначення та ролі в процесі формування майбутніх фахівців. В одних наукових джерелах їх трактують як синоніми, або вказують, що: в інформаційних технологій інша назва – інформаційно-комунікаційні технології (А. Любкевич [97], В. Тарасюк [99] та ін.), узагальнене поняття (Р. Гуревич [88], В. Ключко [108], В. Плєскач [104] та ін.), соціальні технологічні інструменти, що сприяють комунікації (К. Блертон [121], В. Ковальчук [106], А. Любович [97], Х. Стокхоф [122] та ін.), важливий елемент оновлення та соціалізації навчального процесу (М. Греб [123], М. Цуркан [123]) (Додаток Д).

У науковому світі, як загальне поняття, інформаційні технології (ІТ), розглядають через призму використання обчислювальної техніки та систем

зв'язку, які використовуються через систему методів, процесів для створення; збір, обробку, пошук, поширення інформації з метою ефективної діяльності людини. Поряд з інформаційними технологіями (ІТ) як більш загальніший термін використовують поняття інформаційно-комунікаційні технології [104, с. 222]. Дослідники-педагоги інформаційні технології пов'язують з освітнім процесом та вважають їх комплексом, який поєднує навчальні і навчально-методичні матеріали, технічні та інструментальні засоби навчального призначення, а також як система знань про технічні можливості, форми і методи, які виконують ІТ-технології для вдосконалення роботи викладача та студентів [97, с. 119].

Оновлення системи освіти із застосуванням ІТ-технологій не залишають сумнівів, так як відбуваються зміни у важливих елементах традиційного освітнього процесу, де звичайну дошку змінює електронна дошка, комп'ютери, з'являється електронна бібліотека, аудиторія трансформується із звичайної на мультимедійну [124, с. 136]. Дослідники також вбачають у ІТ-технологіях потужний психологічний вплив на суб'єктів освіти, так як їх застосування позитивно впливає на мислення та пам'ять, сприяє покращенню навчальної мотивації та відношення до навчання в цілому, змінює систему передання знань та методики навчання [110, с. 77].

Переваги сучасних інформаційних технологій в освітньому процесі вищої школи полягають, першочергово, у розширенні можливостей студентів у доступі до джерел інформації, сприянні і підвищенні ефективності засвоєння знань, мотивації до самостійної роботи, розкриття нових можливостей для розвитку творчості, закріплення професійних (лінгвістичних) знань та навиків.

У наукових дослідженнях зустрічаємо різні підходи науковців щодо порівняння ІТ-технологій та ІКТ-технологій. Інформаційні технології пов'язують із освоєнням нових засобів пошуку, застосування й переробки навчальної та наукової інформації за допомогою комп'ютерної техніки, інтернету, аудіо та відеотехніки і сприяють формуванню особливого інформаційного середовища в закладі освіти, активізують комунікативні

зв'язки усіх учасників освітнього процесу, розширюють спілкування через сучасні технічні засоби [106, с. 544]. Тобто, створюють повноцінні інформаційні умови для формування майбутнього фахівця та вказують на те, що вони активують особистість до комунікацій. Тоді як комунікативні технології вважають вдосконаленням способів взаємодії між людьми та пов'язані із різними видами спільної діяльності (група, колектив, організація тощо); до них відносять такі технології, як діалогічні, тренінгові, спілкування тощо [106, с. 546].

Дослідник Ю. Триус інформаційні та комунікаційні технології поєднує у визначенні, де вважає їх комплексом засобів, методів та прийомів, пов'язаних із різними діями щодо комунікації та її передачі, переробки та доставки. Автор також до них відносить усі технології і галузі, які «забезпечують організаційні, правові, політичні, соціально-економічні, науково-технічні, виробничі процеси, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, розроблених на основі сучасної комп'ютерної та комунікаційної техніки» [125, с.22].

Інформаційно-комунікаційні технології вважають сукупністю технологічних інструментів та ресурсів, що мають за мету забезпечення процесу комунікації та інформації [122, с.56]. На необхідність впровадження ІКТ в освітній процес вказує низка науковців, які наголошують на тому, що у нинішніх освітніх реаліях ІКТ виступає не лише як допоміжний засіб, який покращує традиційну систему навчання, а є важливим механізмом до впровадження та застосування нових способів навчання, які будуть задовольняти освітні потреби [123].

Інформаційно-комунікаційні технології дослідники вважають такими, що включають у себе всі технології, що використовують для спілкування та комунікації, тому їх можна вважати педагогічними технологіями, а педагогічні технології є інформаційними технологіями, оскільки освітній процес

складається із отримання та переробки інформації [97]. Тобто, ІКТ можна вважати складовою інформаційної та педагогічної технологій.

Отож, ІТ-технології та ІКТ пов'язані технологічними засобами, які залежать від розвитку сучасних технологій та доцільності їх впровадження в освітній процес. Також, важливим є те, що в освітньому процесі рівноцінно розглядають застосування цих технологій. Інформаційно-комунікаційні технології пов'язують більше із взаємодією особистості через засоби ІТ-технологій. Науковці спрямовують нашу увагу на те, що інформаційні технології та інформаційно-комунікаційні технології мають багато спільного, якщо розглядати їх в освітньому просторі, і спільним у них є спрямованість на ефективність та результативність навчання із використанням сучасних технологій.

Нам імпонує думка науковців про те, що використання інформаційних технологій є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти, а в освіті інформаційні технології є системою, що поєднує методи засвоєння знань, способи діяльності на основі взаємодії викладача, студента та інформаційно-комунікаційних технологій, спрямованих на досягнення результату навчального процесу [100].

Отож, *інформаційні технології у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей* розглядаємо як синергетичний комплекс, який об'єднує методи і засоби навчання, що сприяють міжособистісній взаємодії в освітньому середовищі та спрямовані на засвоєння знань та навичок майбутнього фаху з урахуванням його особливостей та доцільності (або «дозування») його використання. Тобто, якщо майбутня професія пов'язана із інформаційними технологіями, то перенасиченість ними, наприклад, у процесі формування лінгвокультурної компетентності, може спричинити несприйняття інформації або її нівелювання у професійній діяльності. Тоді як використання ІТ-технологій під час формування лінгвокультури майбутніх фахівців економічних спеціальностей вважаємо доцільним, так як вони нададуть баланс між

засвоєнням фахових, мовних та культурологічних знань і будуть сприяти мотивації до засвоєння дисципліни.

Інформаційно-комунікативні технології вважаємо одним із провідних елементів та засобом інформаційних технологій, який здатний впливати на взаємодію та спілкування суб'єктів освітнього процесу з метою засвоєння та використання професійно необхідних знань. Отже, при формуванні лінгвокультурної компетентності у процесі вивчення української мови ІТ-технології розглядаємо через призму використання технічних засобів, тоді як ІКТ розглядаємо як навчально-методологічну основу освітнього процесу.

Інформаційні технології є більш спрямовані на суб'єкт-об'єктну взаємодію, тоді як інформаційно-комунікативні технології тримають вектор на суб'єкт-суб'єктну або суб'єкт-об'єкт-суб'єктну взаємодію, тобто, в основі мають міжособистісні зв'язки через технологічні засоби. Також, ІКТ є важливим посередником між інтернет-мережами та освітнім процесом, так як соціальні мережі для молодих людей нині є необхідним ресурсом в отриманні інформації, особливо, якщо інформація стосується лінгвістичних та соціально-культурних аспектів особистості.

Впровадження ІТ-технологій у процес формування лінгвокультурної компетентності є необхідним процесом, особливо, якщо це відбувається через призму вивчення української мови. Реалії сьогодення такі, що вивчення української мови неможливе без впровадження комп'ютерного навчання, тому нині у філологічних науках розглядають поняття електронної лінгводидактики, тобто, залучення до вивчення мови електронних носіїв. Науковці визначили перспективи розвитку електронної лінгводидактики, які є актуальні нині, і до яких входить розробка електронних лексографічних продуктів навчального спрямування, електронних навчальних підручників, посібників, методичних рекомендацій, програмних засобів, навчальних курсів тощо, уроків з комп'ютерною підтримкою; створення блогів, сайтів навчально-методичного спрямування; здійснення наукових досліджень з актуальних питань використання ІКТ в освіті тощо [126]. Звичайно, що може

виникнути скептична думка, що це все і так впроваджується та використовується, але важливим залишається питання його оновлення, яке буде відповідати сучасним технологіям та інформаційним тенденціям, які є більш сприйнятливі для розуміння сучасною молоддю і будуть пропагувати лінгвокультурну компетентність як важливий елемент професійної підготовки. Тоді, як застарілий матеріал може призвести до небажання вивчення мови та культури, нездатність викладача використовувати новітні інформаційні технології в освітньому процесі може викликати недовіру студентів до нього як до фахівця.

Засобами ІТ-технологій науковці розуміють програмні та технічні засоби, а також різноманітні прилади, що функціонують на базі мікропроцесорної, обчислювальної техніки, сучасні засоби, пов'язані з трансляванням, обміном, збереженням, зберіганням, обробкою інформації, забезпеченням доступу до інформаційних ресурсів комп'ютерних мереж. До таких засобів відносять пристрої введення-виведення інформації, маніпулювання текстовою, графічною, аудіоінформацією, системи штучного інтелекту, машинної графіки, засоби зв'язку на усіх рівнях тощо [124, с.135].

Ефективними та результативними засобами ІКТ у вивченні мови в освітньому процесі визначають: технічні засоби (комп'ютери, комп'ютерні комплекси, мультимедійні проектори, сенсорні дошки, апаратні гаджети, графічні планшети, смартфони тощо); програмні засоби (системні, загального призначення, прикладне програмне забезпечення, у тому числі навчального призначення); засоби для під'єднання до Інтернету та забезпечення повноцінної можливості роботи в ньому (сервери, лінії зв'язку, модеми, програми пошуку різноманітних даних в Інтернет тощо); спеціально створене для системи освіти інформаційне наповнення (контент) в Інтернеті; методичне забезпечення стосовно використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій [127, с. 59]. Засоби навчання залежать від форм, методів та технологій навчання, які використовує викладач для задоволення освітньої мети.

Освітні трансформації та необхідність зміни форми навчання призвело до появи нових форм навчання, які неможливі без ІТ-технологій. Нині активно запроваджуються та використовуються форми навчання, які залежні від ІТ-технологій і без них не відбувся б повноцінний освітній процес та формування лінгвокультурної компетентності. До таких форм навчання відносяться: дистанційне, аудиторне (з використанням інноваційних технологій) та змішане навчання, інтерактивне онлайн-навчання, використання відповідного програмного забезпечення, лінгвістичні заняття (курси), електронне спілкування, чати тощо, лекційні, семінарські, практичні, лабораторні заняття із використанням ІТ-технологій. У процесі використання запропонованих форм навчання пропонуємо застосування таких засобів ІТ-технологій, які будуть доповнювати форми навчання, і до яких віднесли: застосування аудіо- і відеоматеріалів, словники, Інтернет-ресурси, електронну пошту, віртуальне освітнє середовище (віртуальний клас, екскурсія і т. ін.), електронні довідники, підручники, завдання для самостійної роботи, мультимедійні презентації.

Розглядаючи засоби навчання, мову теж можна віднести до одного з основних засобів навчання, а при вивченні української мови всі засоби ІТ-технологій, що пов'язані із взаємодією, комунікацією, спілкуванням та сприяють їхньому розвитку, вважаємо ефективними засобами ІТ-технологій у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Нині освіта не можлива без дистанційного або змішаного навчання. У законодавчих документах дистанційне навчання визначають як «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [128]. Отже, на рівні держави визначено, що використання інформаційних технологій є необхідним елементом сучасної освіти.

Не зважаючи на те, що дистанційне навчання відбувається безпосередньо із застосуванням засобів ІТ-технологій, вітчизняні науковці зауважують, що дистанційна форма роботи із здобувачами освіти є універсальною, із використанням традиційних і нових інформаційних технологій навчання, з використанням технічних засобів, а сам процес навчання не залежить від розташування учасників у просторі та часі [129]. Також дистанційне навчання відбувається, коли суб'єкти освіти знаходяться на відстані один від одного і застосовують ІТ-технології, що змінюють традиційну форму подання матеріалу [130], тобто, впровадження ІТ-технологій трансформують саму форму освітнього процесу.

На зв'язок дистанційного навчання з інформаційними технологіями вказує у своєму дослідженні науковець К. Черненко та розглядає дистанційне навчання як комплекс сучасних технологій, що «забезпечують доставку інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання інформаційно-комунікативних технологій від суб'єктів освіти» [131, с. 139]. Основними формами навчання в дистанційному форматі залишаються лекція, семінар, консультація, практичні заняття, лабораторні, які проводяться відповідно у режимах передачі навчальної інформації – синхронний (одночасна взаємодія усіх суб'єктів освітнього процесу із застосуванням засобів ІКТ); асинхронний (використовується обраний студентом час та засоби навчання); змішаний (поєднання попередніх режимів навчання).

Нині однією із пріоритетних форм навчання у вітчизняній освіті стало змішане навчання, яке також потребує синергії форм та ІТ-технологій. Змішане навчання зарубіжні та вітчизняні науковці описують як систему освіти, що поєднує навчання в аудиторіях та за допомогою комп'ютерних технологій [132], технології традиційного навчання та гнучкого підходу до навчання за допомогою завдань у мережі [133], використання традиційних формальних засобів навчання (в аудиторіях) у поєднанні з неформальними (засоби інформаційно-комунікативних технологій) [134], одержання знань очно і самостійно онлайн за сприяння позитивного інформаційного

середовища [135], традиційні методи навчання у поєднанні із комп'ютерною опосередкованою діяльністю [136, с. 50].

Для формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей однією із технологій змішаного навчання найефективнішим вважаємо «перевернуте навчання», під час якого відбувається інтерактивний процес і лекція набуває більше форми обговорення або дискусії. Щодо загального розуміння «перевернутого навчання», то необхідно зацентувати увагу на тому, що воно спрямоване, на відмінну від традиційного навчання, на зміну ролей основних етапів освітнього процесу – аудиторного та домашньої роботи: заняття відбувається вдома, тоді як домашня робота виконується аудиторно та має свої етапи: самостійне ознайомлення із навчальним матеріалом вдома (перегляд відеолекцій, робота з презентацією, із відповідними сайтами, літературою тощо); аудиторно відбувається взаємодія учасників освітнього процесу (інтерактивні завдання, рольові ігри, проекти, тренінгові технології, ігрові технології тощо); оцінювання та зворотній зв'язок [137].

Отже, як бачимо, змішане навчання через застосування інформаційних технологій не заперечує використання традиційних технологій навчання, тобто ІТ-технології використовують як засіб оновлення, набуття гнучкості до сучасних освітніх реформ тих традиційних форм навчання, які є незамінними, наприклад лекція, семінар, практичне заняття тощо.

Для формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей інформаційні технології слугують тим фактором, що об'єднує усі форми, методи, технології навчання і можуть виступати як технології, так і засоби навчання, в залежності від поставленої навчальної мети.

Інформаційні технології навчання потребують до їхнього використання ретельного підходу, який ми умовно розділили по відповідних рівнях, що впливають на результативність як викладача – його професійна майстерність до їх використання, так і студентів, які здатні їх використовувати у процесі засвоєння знань (під час виконання різних завдань).

Початковий рівень ІТ-технологій застосовується, здебільшого, під час використання традиційного навчання, де увага зосереджена на теоретичному засвоєнні знань, їх репродукуванні та здатності застосовувати на практиці.

Рис. 2.2. Рівні застосування ІТ-технологій у процесі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей

Вітчизняні науковці виокремлюють деякі недоліки традиційного навчання, серед яких «суб'єкт-суб'єктна» взаємодія між викладачем та студентом; недостатня автономність студента; відсутність мотивації студента до розвитку творчих здібностей та можливості їх виявлення; пригнічення ініціативи, орієнтація на формування шаблонного мислення; відсутність

індивідуального підходу та студентоцентризму, пасивність студентів до знань; визначення викладачем переваги одних студентів над іншими; придушення студентської ініціативи; керована викладачем інформація; незбалансованість системи оцінювання [138].

Тобто, аналізуючи характеристику цих недоліків, ми бачимо чітко виражену систему авторитарної взаємодії між викладачем та студентом. Може виникнути запитання, чи можливе формування лінгвокультурної компетентності за відсутності конструктивного діалогу (авторитаризм – швидше породжує монолог, ніж діалог), але ми акцентуємо увагу на тому, що такий стиль спілкування іноді необхідний, наприклад, при першому знайомстві, коли викладач презентує себе та розповідає про умови вивчення дисципліни та систему оцінювання, особливо для студентів першого курсу, які ще не усвідомлюють, як відбувається спілкування між викладачем та студентом.

Не зважаючи на недоліки, традиційне навчання має низку переваг, які позитивно впливають на засвоєння знань, до таких переваг включають: орієнтацію на науковість знань; чітку організацію навчального процесу та системність; ідейно-емоційний вплив викладача на студента; масовість навчання; усвідомленість завдань; логічно структурована подача навчального матеріалу; спрямованість на розвиток пам'яті; доступність; систематичний контроль знань (модульний та контрольний) [138].

Отож, не зважаючи на прояви авторитарного стилю викладання традиційне навчання перетворює його на конструктивний інструмент у засвоєнні знань. Аналізуючи освітній процес, вважаємо, що традиційне навчання є незмінною основою усього процесу формування лінгвокультурної компетентності, адже, її формування не пов'язане напряму із фаховими дисциплінами та вимагає не лише знань мови, а й охоплює ще культурологічні знання, розуміння взаємодії у соціумі. Тому без занять із використанням традиційних технологій, формування лінгвокультурної компетентності неможливе.

Для викладача цей процес може відбуватися під час лекційних занять, де проходить ознайомлення з новою темою і зосереджується увага на подачі

великого обсягу навчального матеріалу. Під час таких занять можливе використання ІТ-технологій, які нині стали традиційними – це відео- або аудіоматеріали, створені викладачем та спрямовані на формат – побачив або почув – запам’ятав. Або презентації, які створені за допомогою простих програм або запозичені, що не потребує особливих технологічних знань для їх створення.

Для студента початковий рівень полягає у здатності використання простих відео- або аудіоматеріалів, запозичених та створених іншими, або створення простої презентації у форматі – скопійований текст, який вставили у шаблон презентації тощо.

На другому рівні застосування ІТ-технологій в освітньому процесі розглядаємо інноваційні технології, які спрямовані на тісну взаємодію викладача та студента, студентоцентровані, сприяють розвитку творчих здібностей особистості, впровадженню знань у практичну діяльність без використання шаблонних підходів навчання або на основі таких шаблонів створювати щось нове, застосовуючи задовільний рівень технологічних знань та розуміння доцільності застосування ІТ-технологій, використання яких відбувається із застосуванням мультимедійних презентацій, використанням Інтернет-ресурсів та мереж, інтерактивних методик, мультимедійних тренінгів, електронних наукових, літературних енциклопедичних джерел тощо.

У науковій літературі вказують як на переваги, так і на недоліки інноваційного навчання. До переваг відносять відчуття впевненості та незалежності студента; налагоджений взаємозв’язок усіх суб’єктів освітнього процесу; заохочення студентів до співпраці із викладачем; відсутність страху допустити помилку; здатність використовувати свої знання та вміння на практиці [139]; активне засвоєння знань; формування знань, умінь та навичок із допомогою проблемного навчання, їх застосування; різноманітність викладацької діяльності викладача і творчий характер навчання студентів; індивідуальні форми контролю знань студентів, самоконтроль, рефлексія; навчання є студентоцентрованим [138].

Інноваційне навчання спрямоване на демократичний стиль спілкування, що позитивно впливає на формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, так як інноваційне навчання будується на діалогічності, дискусіях, вільному спілкуванні, тобто, мовних аспектах викладання. Нині взаємодія та спілкування є не лише особистісними та неможливими без інформаційних технологій, а для молоді, здебільшого, спілкування відбувається через Інтернет-мережі. Тому, застосування методик та технологій інноваційного навчання неможливі без використання ІТ-технологій.

Попри позитивне бачення щодо інноваційного навчання та його перспектив, таке навчання має свої негативні сторони, які здебільшого, стосуються кількості засвоєння знань, використання ІТ-технологій, та розуміння того, що намагається відтворити студент на основі отриманих знань. До недоліків інноваційного навчання відносять: значну кількість часу на засвоєння знань; технічні можливості студентів та викладачів; знаходження необхідної інформації та її застосування; відсутність дисципліни та нездатність до спілкування під час лекції чи практичного заняття; викладачу необхідно постійно урізноманітнювати аудиторну та позааудиторну роботу, враховуючи рівень знань, умінь та навичок студентів; викладач має бути креативною особистістю, удосконалювати свою професійну майстерність, бути здатним до пошуку форм, методів, технологій, які будуть спонукати студентів до самостійної діяльності [138]. Отож, інноваційне навчання неможливе без застосування ІТ-технологій, так як воно не буде інноваційним. Особливістю цього навчання, яке має демократичні основи спілкування та діалогічність, є високий рівень знань як викладача, так і студента.

Для викладача цей рівень полягає у здатності не лише застосовувати технічні засоби навчання та запропоновані матеріали, а ставати самому творцем навчальних матеріалів із використанням новітніх технологій, уміння користуватися Інтернет-ресурсами та мережами для пошуку інформації та створення наочних засобів навчання, які неможливі без використання ІТ-технологій. Враховуючи, що лінгвокультурна компетентність включає в себе

лінгвістичні та культурні процеси, важливим є моніторинг достовірної інформації та здатність до її пошуку. Нині пропонується багато ресурсів для поглиблення мови та вивчення культури, але викладач має розуміти доцільність їх використання.

Також для студентів цей рівень полягає у здатності застосовувати ІТ-технології у вивченні необхідного матеріалу, запам'ятовуванні, пошуках необхідної інформації, у самостійній роботі. Студент має володіти високим рівнем лінгвокультурної компетентності, щоб уміти застосовувати ІТ-технології під час своїх виступів, підбирати ті технологічні ресурси, що збагатять його виступ і донесуть до слухача необхідну інформацію. Також, молодь більше часу комунікує в Інтернет-мережах, тому необхідні навички Інтернет-спілкування, які надають змогу освоїти можливості ІТ-технологій на наступному, третьому рівні.

Наступний рівень використання ІТ-технологій вбачаємо у здатності студентів та викладачів до онлайн-навчання із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій. Суть цього навчання полягає в індивідуалізації освітнього процесу, який відбувається на відстані та функціонує на основі психолого-педагогічних та інформаційних технологій [128]. Основною платформою цієї форми роботи є самостійна робота.

Вітчизняні педагоги виокремлюють позитивні сторони дистанційної освіти, серед яких акцентують увагу на можливості навчання у зручний час та здатності корегувати часом та темпом навчання; доступ до багатьох джерел інформації (електронні бібліотеки, бази даних, допоміжні курси тощо); здатність спілкування через Інтернет та електронну пошту, соціальні мережі, чати; концентрований виклад інформації та багаторазовий доступ до неї; застосування останніх досягнень ІКТ та телекомунікаційних технологій в освітньому процесі тощо [140]. Також впровадження дистанційного навчання у вітчизняну освіту сприяє вирішенню проблем із надання освітніх послуг, які стають доступнішими, забезпечує можливість здобуття неперервної освіти та безперервного саморозвитку людини, не зважаючи на вік, стать, стан здоров'я,

матеріальне становище, забезпечує рівні права в освітньому просторі кожної людини [141].

Для викладача цей рівень полягає у здатності на відстані та не спілкуючись напряму із студентами ефективно подати навчальний матеріал та уміти використовувати інформаційні технології. У процесі дистанційного навчання використовуються методи та технології традиційного навчання (лекції можуть відрізнитися від традиційних лише онлайн-форматом проведення) та інноваційне навчання (використання під час заняття форм і методів за допомогою засобів інформаційних технологій). Завдання викладача – уміло використовувати необхідні ресурси, під час підготовки заняття враховувати складні моменти, які можуть виникати (наприклад, студент, будучи за межами досяжності викладача, може не проявляти активність під час заняття, ігнорувати запитання чи процес виконання завдання тощо). З урахуванням того, що лінгвокультурна компетентність формується нами на базі дисциплін української мови, діалогічність, спілкування, взаємозв'язок усіх учасників освітнього процесу є обов'язковою умовою, а під час дистанційного навчання цей процес ускладнюється, так як окрім підготовки до заняття, викладачу необхідно враховувати психологічні моменти, які можуть негативно впливати на сприйняття студентом усього, що відбувається на занятті – від несприйняття навчального матеріалу до участі у всьому процесові.

Для студентів економічних спеціальностей складність дистанційного навчання у процесі формування лінгвокультурної компетентності полягає у тому, що більша частина засвоєння знань відбувається самостійно, а враховуючи, що знання з мови та культури не є для них фаховими, а взаємозв'язок цих напрямів є незрозумілим, то багато навчального матеріалу може бути незасвоєним, що спричинить втрату мотивації до подальшого вивчення. Також, важливу роль відіграє самоорганізація студента та спрямованість до самостійного навчання, що не завжди є розвиненим у студентів перших курсів.

Вітчизняні дослідники розподіляють дистанційну освіту на системи, до яких відносять: синхронні (відбувається тісна одночасна інтерактивна взаємодія між викладачем та студентом, яка забезпечується засобами інформаційних технологій); асинхронна (не вимагає одночасного взаємозв'язку суб'єктів освітнього процесу і базується, здебільшого, на самостійній роботі за допомогою підручників, методичного забезпечення тощо); змішана (поєднання синхронної та асинхронної систем) [142, с. 65]. Отож, у дистанційному навчанні поєднуються традиційне та інноваційне навчання із використанням інформаційних технологій, але таке навчання не повністю забезпечує засвоєння знань, так як значна увага приділяється самостійному вивченню та можуть виникати питання щодо оцінювання знань. Інформаційні технології застосовуються одноманітно, за допомогою комп'ютерних засобів, Інтернету та не надають необхідного спілкування, без якого неможливе формування лінгвокультурної компетентності. Тому однією із ефективних форм навчання, яке охоплює велику кількість різновидів ІТ-технологій, нині можна вважати змішане навчання, яке є наступним рівнем застосування ІТ-технологій.

Змішане навчання спрямоване на взаємодію всіх учасників освітнього процесу на основі дистанційного та аудиторного навчання з використанням традиційних та інноваційних технологій. Таке навчання є симбіозом методик, пов'язаних безпосередньо із роботою в аудиторії та онлайн-доступу до освітнього контенту, що дозволяє, на відміну від дистанційного навчання, персоналізувати навчальний процес [143]. Змішане навчання спрямоване на здобуття знань і формування умінь та навичок в умовах інтеграції аудиторного та дистанційного навчання на основі взаємодоповнення різних технологій навчання – традиційного, електронного, дистанційного та мобільного [144, с. 29.]. При такому навчанні поєднують протилежні підходи: формальне та неформальне навчання, онлайн та аудиторне, керовані дії зі сторони викладача та зі сторони самостійного вибору студента для досягнення особистих цілей та цілей організації [145]. Це навчання надає студентові змогу отримувати знання очно і самостійно

онлайн, воно створює комфортне освітнє інформаційне середовище, системи комунікацій, що доставляють інформацію [135].

Серед переваг змішаного навчання науковці виокремлюють такі: гнучкість освітнього процесу (синхронне та асинхронне навчання, неважливе місце перебування тощо); персоналізація та індивідуалізація; варіативність навчання (надлишкова інформація, викладач перестає бути єдиним джерелом інформації); інтерактивність; чіткість освітньої траєкторії, спостереження, корегування та адаптування навчальної діяльності; умови творчої та пошукової діяльності; прозорість системи оцінювання; підвищення мотивації, активності, самостійності та самореалізації суб'єктів освітнього процесу; відсутність логістичних обмежень за рахунок дистанційного навчання [146]. До переваг можна віднести також мобільне навчання, коли студенти можуть використовувати власні мобільні пристрої для навчання, що підвищує регулярність та результативність, так як студент не обмежений у доступі до занять та виконанні завдань. У формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей безпосередньо взаємодія викладача і студента є необхідною, а змішане навчання надає можливість як здобувати знання студентам самостійно, так і продемонструвати їх на практиці під час аудиторного навчання. Змішане навчання надає можливість викладачам і студентам здобути уміння та досвід використовувати ІТ-технології на практиці.

Окрім позитивних моментів у змішаного навчання є відповідні недоліки, які здебільшого стосуються: психологічної складової (втрата взаємодії між суб'єктами освітнього процесу); викладачам необхідний високий рівень володіння ІТ-технологіями, щоб зацікавити студентів та зробити заняття ефективним; невисока якість навчального матеріалу (зазвичай, традиційне використання тексту) та великі затрати часу для створення нового навчального контенту; відсутність у студентів самодисципліни та саморозвитку; затрати власного часу як викладача, так і студентів для підготовки до занять; проблеми у співпраці та колективній роботі; технічні проблеми (відсутність Інтернету, програмний збій,

відсутність електроенергії тощо); низький рівень комп'ютерної та інформаційної грамотності учасників освітнього процесу тощо.

У роботі викладача змішане навчання потребує як високого рівня знання комп'ютерної техніки та інформаційних технологій, так і здатності це поєднувати із аудиторним навчанням. Тобто, це мають бути чітко продумані завдання, які будуть включати в себе навчальні матеріали, пов'язані із методиками, спрямованими на формування лінгвокультурної компетентності студентів, поєднувати у собі інновації та традиційність навчання, інтегрувати у діалогічність інформаційні засоби навчання. Викладач має досконало володіти темою, щоб зможти її донести студентам як дистанційно, так і аудиторно, а під час офлайн-навчання зуміти поєднувати його із інноваціями та новітніми технологіями, а не переходити на традиційний виклад навчального матеріалу або перевірки завдань (наприклад, завдання, де запитання – відповідь і відсутність інтерактивної взаємодії).

Студентам змішане навчання є складним здебільшого з психологічних причин, які стосуються не здатності самоорганізуватися, а різні формати навчання призводять до складнощів в адаптації, особливо студентів молодших курсів. Виконання завдань у змішаному форматі вимагає більшої затрати часу, так як їх виконання – це не лише паперова чи усна відповідь, тут уже задіюються ІТ-технології, а їх використання потребує допоміжних знань.

Отож, застосування інформаційних технологій в освітньому процесі, на наш погляд, є складним процесом, а рівні здатності його застосування, вказані нами, допоможуть зрозуміти викладачам і студентам сформованість їх умінь та навичок до застосування ІТ-технологій. Засобом оптимізації ефективного формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей є ІТ-технології, тому вважаємо за необхідне володіння усіма чотирма рівнями їх застосування в освітньому процесі.

2.3. Застосування стимулюючих сучасних технологій навчання, спрямованих на інтеграцію лінгвокультурної компетентності у професійну сферу майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій

Безперервний розвиток суспільства призводить до постійних змін у всіх професійних сферах, тому освітній простір поповнюється новими підходами до навчання та оволодіння професійними знаннями. Також безперервно удосконалюються та змінюються зміст, мета та завдання освіти, форми, методи, технології навчання. Для інтеграції у світовий освітній простір і для формування кваліфікованих фахівців, вітчизняна освіта теж спрямовується на відповідні принципи, які стимулюють запровадження новітніх технологій, що тісно взаємодіють із сучасними досягненнями науки і техніки. Нині багато підходів до удосконалення форм освітнього процесу спрямовані на відхід від традиційних методів та технологій навчання, але залишається те, що уже багато століть є незмінним і активно використовується в освітньому процесі. До такого незмінного відносимо лекцію, яка за період її використання (поява – період Стародавньої Греції та Риму, розвитку набула у період Середньовіччя, з кінця XIX-XX ст. стала провідною формою навчання у вищій школі) залишається необхідною для навчання інших.

Для студентів у будь-який історичний період лекція була важливим джерелом нової навчальної інформації, особливо для тих дисциплін, які не є фаховими. Адже інформація не завжди буває зрозумілою і потребує пояснень, що можливо зробити під час лекції, але не можна під час самостійного вивчення. Традиційна лекція полягає, зазвичай, у конспектуванні необхідного навчального матеріалу, який потребував від студента активного самостійного опрацювання. Швидкий розвиток вітчизняної освіти потребує постійного оновлення навчального матеріалу, розроблені підручники та методичні вказівки часто стають неактуальними, а їх оновлення потребує деякого

періоду часу, тому на лекції студент отримує ті знання, які не може почерпнути із інших джерел.

У вітчизняній освіті лекцію розглядають як систематичний, послідовний виклад освітнього матеріалу, висвітлення будь-якого питання, теми, розділу, предмета, метода науки [147]. Лекція має чіткий, систематичний, системний огляд певної наукової проблеми або її частини. Основна відповідальність за результативність лекції покладається на лектора, який виступає відразу у декількох ролях – вченого, психолога, оратора, педагога [148, с. 136]. Нині багато навчального матеріалу надається студентам для самостійної роботи, тому лекція є необхідною складовою освітнього процесу, так як вона є базою для подальшої самостійної роботи, спрямована на виховну і розвивальну взаємодію між викладачем та студентом, зацікавлює наукою, розвиває творчі здібності, позитивно впливає на емоційно-вольову та інтелектуальну сферу особистості, сприйняття та пам'ять особистості [149, с. 28].

Про важливість лекції як провідної форми роботи у закладі вищої освіти точаться суперечки і в наукових джерелах дослідники вказують як на переваги лекції, так і на її недоліки. Серед переваг лекції виокремлюють такі, як: у достатньо невеликій формі сконцентрована інформація, що передбачена змістом освіти; швидше за друковані видання відбувається реакція на освітні зміни; компенсація новітніх підручників та друкованих матеріалів; класифікація та здатність прокоментувати протилежні точки зору; зосередження на складних питаннях; сприяння формуванню усвідомлювати побачене та почуте, уміння слухати, проводити такі розумові операції, як аналіз, синтез, порівняння тощо; емоційний контакт та вплив викладача на студентів; окреслення подальшої самостійної роботи; врахування специфіки майбутньої професії (особливо, якщо дисципліна не є профільною, у нашому випадку це є важливим, так як українська мова (за професійним спрямуванням) потребує окремої підготовки до кожного фаху); творча співпраця викладача та студента; активізація мисленнєвої діяльності; вироблення синтетичного способу освоєння системи знань із філософсько-

гносеологічними можливостями самостійного пізнання професійних явищ; сприяє встановленню взаємозв'язку між новим матеріалом і тим, що вивчався раніше, прискорює темп навчання; загальна активність у вивченні матеріалу; розвиток наукового світогляду тощо [150; 151; 152].

Окрім позитивних впливів лекції на освітній процес, науковці вказують на недоліки, які супроводжують лекційний процес. Такими проявами є нетривале запам'ятовування навчального матеріалу, так як він залишається у короткостроковій пам'яті, а його відтворення має незначний відсоток інформації; значна кількість присутніх, більше 50 чоловік, не сприяють зворотному зв'язку між викладачем та студентами; студентам перших курсів складно зорієнтуватися у просторі лекційної інформації, так як є неадаптованість до освітнього процесу ЗВО; лекція не стимулює студентів до генерації чогось нового, а спрямовує на привласнення чужих думок, позбавляє мотивації до самостійного освоєння знань та саморозвитку, що не забезпечує індивідуального, диференційованого підходу до навчання тощо [150].

Сучасні педагогічні технології спрямовані на відхід від традиційного проведення лекцій, тому, у нинішній педагогіці прослідковуються різні види лекцій, які активно використовуються в освітньому процесі. У закладах вищої освіти прослідковується використання *тематичних лекцій*, які є найбільш використовуваним видом лекцій, що ознайомлюють присутніх із конкретною темою навчальної програми з дисципліни. Ці лекції поділяють на вступні (дають загальне уявлення про завдання, зміст, мету, структуру курсу, розкривають логіку запропонованого курсу, пояснюють взаємозв'язок з іншими дисциплінами та науками тощо), тоді як підсумкова лекція спрямована на підведення підсумку пройденого матеріалу та завершує курс; *оглядова лекція* надає можливість проаналізувати найважливіші наукові питання курсу, які пов'язані із практичним досвідом студентів, тому її проведення доцільне перед виробничою практикою, написанням бакалаврських або магістерських робіт, складанням іспитів тощо; *консультативна лекція* спрямована на уточнення та доповнення вивченого матеріалу, на розгляд тих питань, що

викликають труднощі у процесі самостійного вивчення; *лекційний спецкурс* виходить за межі навчальної програми та ґрунтується на матеріалах науково-дослідної роботи викладача. Така лекція значно розширює і поглиблює наукові знання, полегшує їх творче осмислення, допомагає студентам зрозуміти проблематику певної наукової школи [153, с. 69].

Необхідно зауважити, що будь-яка лекція спрямована на діяльність студента та розділяється на активність зовнішню (слухання) і внутрішню (мислення), які не завжди збігаються, так як не кожна лекція може зацікавити слухача. Академічна лекція може бути сухою за змістом, тому у такому випадку слід впроваджувати вольову мотивацію (самонаказ, самоактивізацію, самонавіювання тощо) [153, с. 72], тому нині активно запроваджуються нетрадиційні підходи до проведення лекції із використанням інноваційних, інформаційно-комунікаційних та інтерактивних технологій, тренінгових вправ тощо. За способом викладання виокремлюють: проблемні лекції, лекції-візуалізації, бінарні лекції, лекції-бесіди, лекції-дискусії, лекції-прес-конференції, лекції-концерти, лекції-екскурсії, кіно(відео) лекції, лекція-брейстормінг тощо. Але науковці застерігають, що плануючи та впроваджуючи нетрадиційні види лекцій, необхідно враховувати, що сучасна лекція характеризується з різних позицій, таких як «приклад аргументованого дискурсу, зразок єднання завдань і переконань; джерело питань, проблем, що дає можливість присутнім активізувати власний хід думання, проявляти власне відношення до положень, які розглядаються; втілення авторитету викладача-вченого в єдності його наукових, професійно-педагогічних і мовних характеристик; безпосередній та живий спосіб спілкування та взаємодії викладача та студентів; втілення мови в живому виразі – усному мовленні» [154].

Сучасна молодь активно використовує різноманітні інформаційні технології у повсякденному житті і розглядати без їх використання впровадження будь-яких форм навчання або педагогічних технологій буде неефективним. Нині,

навіть лекції тісно пов'язані із інформаційними технологіями і їх використання доцільне для проведення будь-якого виду і типу лекцій.

В «Енциклопедії освіти» зазначено, що «упровадження сучасних ІТ-технологій у навчально-виховний процес змінює технологію організації самостійного навчання, передбачаючи використання в освітньому процесі комплексу уніфікованих програмно-технічних і різноманітних дидактичних засобів, що забезпечують інтенсифікацію самостійної пізнавальної діяльності студентів. ІТ-технологія навчання – це комп'ютерна технологія, яка базується на використанні певної формалізації моделі змісту, що представлена педагогічними програмними засобами, записаними в пам'ять комп'ютера і можливостями телекомунікаційних мереж» [65, с. 364].

Одним із незамінних засобів інформаційних технологій навчання залишається використання комп'ютерів, що сьогодні стало основою навчання, так як в освітньому процесі стали активно використовувати дистанційне та змішане навчання. Використання комп'ютера в навчальному процесі допомагає реалізувати низку дидактичних завдань, які поділяють на чотири складові, у яких комп'ютер виступає як допоміжний засіб для розв'язання існуючих дидактичних завдань та існуючої системи; засіб вирішення нових дидактичних завдань зі збереженням загальної структури, мети, завдань без машинного навчання; засіб вирішення нових дидактичних завдань, які не здатні розв'язати традиційні технології; засіб для створення складних абстрактних понять шляхом моделювання [90, с. 265]. Також науковці вказують на важливі сторони комп'ютера в освіті, при цьому комп'ютер для викладача вважають засобом, що сприяє: здійсненню навчальної роботи; здобуттю навчальної інформації (словники, довідники, підручники тощо); довготривалому збереженню інформації; тренувальній діяльності суб'єктів навчального процесу; контролю за освітнім процесом тощо. Тоді як тому, хто навчається, комп'ютер слугує засобом, який допомагає: керівництву самостійної роботи; формуванню мовних і мовленнєвих умінь і навичок; контролювати і самооцінювати знання і навички поетапно та безперервно в

процесі навчання; навчальній взаємодії всіх учасників освітнього процесу (дистанційне та змішане навчання); знайти джерело навчальної інформації; універсалізації мовного середовища [119, с. 5]. Отож, у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей комп'ютер може виступати засобом навчання для аудиторної, позааудиторної та самостійної роботи; засобом для пошуку, реалізації та впровадження навчальної інформації для розвитку фахових знань; засобом для взаємодії, комунікації та зворотного зв'язку.

Також зазначаємо, що підготовка занять із використанням ІТ-технологій потребує від викладача знань, умінь та навичок використання зазначених технологій, так як візуальне або мультимедійне заняття – це не лише засіб навчання або відповідні методи у поєднанні із ІТ-технологіями – це освітній продукт, який побудований на застосуванні різноманітних програм та професійній педагогічній майстерності. Нині молодь активно використовує різноманітні комп'ютерні програми для демонстрації власних відео-, аудіопродуктів у соціальних мережах, тому рівень розуміння студентами складності наочного матеріалу призводить до того, що здивувати або зацікавити мультимедійною презентацією чи використанням відеоконтенту під час заняття доволі складно. Тому викладач має володіти на достатньому рівні комп'ютерними технологіями та програмами, які сприяють створенню таких занять. Якщо йдеться про мультимедійну презентацію, яка буде орієнтуватися лише на ілюстративний матеріал і текст до нього, то до використання необхідні знання із застосування таких програм як PowerPoint (програма спрямована на створення класичних презентацій, з можливістю застосування елементарної анімації або руху картинок, є зрозумілою для користувачів, але не підтримує 3D-моделі), Impress (інтерфейс схожий до PowerPoint, але на відміну від першого дає змогу демонстрації 3D-моделі), Google Презентації, Prezi (створення сучасних презентацій, є вибір шаблонів), Focusky (при створенні презентацій є змога додавати ролики) тощо. Також викладач може розширити горизонти візуальної лекції і використати такі

комп'ютерні продукти, які допоможуть (якщо у цьому є необхідність) створити анімовані презентації або відео: ProShowProducer (програма для створення слайд-шоу, надає можливість використовувати зображення і відеоролики та накладати на них аудіодоріжку); VideoScribe (створення презентацій-малюнків у мультиплікаційному стилі, відеороликів із додаванням аудіодоріжки та тексту); DaVinci Resolve (програма для монтажу відео з різноманітними інструментами) та інші. Цікавими та популярними для створення навчальних матеріалів є: онлайн-платформа для організації освітнього процесу «Вчимо» (<https://vchymo.com/application/Vchymo>), яка допоможе у створенні квестів, презентацій та онлайн-інструментів, необхідних для підготовки занять; онлайн-інструмент для створення презентацій, сайтів, ментальних карт, друкованих матеріалів «Canva» (<https://www.canva.com/>) та ін.

Однією із форм навчання, що відповідає сучасним інформаційним технологіям та їх розвитку, розглядають мультимедійні лекції. Застосування мультимедійних технологій у процесі проведення лекцій дозволяє поєднувати «слайди текстового, графічного, анімаційного характеру з результатами моделювання досліджуваних процесів», що сприяє втіленню класичного принципу дидактики, до яких відносять наочність. Науковці зазначають, що мультимедійні засоби впливають на формування і розвиток мислення людини. На зміну друкованому тексту, який був основним джерелом інформації та спрямований на формування відповідних навичок розумової діяльності, що аналогічна структурі друкованого тексту, прийшли інші засоби масової комунікації та інформації (кіно, фотографія, радіо, телебачення), які за структурою відрізняються від структури друку і спрямовують слухача до створення моделі впізнавання, звернення до чуттєвої сторони людини [155, с. 144]. Тобто, поєднання різних засобів (друкованих та мультимедійних) допоможуть у засвоєнні навчального матеріалу. У педагогіці лекція-візуалізація виникла як результат пошуку та створення нових наочних засобів навчання. Викладач використовує демонстраційні матеріали, форми

наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а також виступають носіями змістовної інформації. Така лекція базується на реконструюванні змісту лекції у візуальну форму подання інформації через технічні засоби. Основою є вільне та розгорнуте коментування підготовлених матеріалів. Провідним у візуальних лекціях є візуальна логіка, ритм подачі матеріалу, педагогічна майстерність викладача у спілкуванні з аудиторією [156].

У процесі проведення візуальної лекції багато десятиліть одним із активних видів наочності була презентація, створення якої неможливе без ІТ-технологій. Мультимедійна презентація – це електронний документ, який може містити текстові матеріали, фотографії, малюнки, звук, відео та анімацію, тривимірну графіку тощо. Завдяки комбінації цих елементів вона є найефективнішою формою подання навчальної та наукової інформації [157].

Аналізуючи мультимедійну презентацію як необхідну складову освітнього процесу, ми погоджуємося із науковицею Н. Білоус, яка, розглядаючи застосування презентацій як подання навчального матеріалу у вивченні творів української літератури, пропонує їх застосування у розрізі новітніх поглядів акцентує увагу на тому, що такий спосіб донесення інформації може включати у себе важливі компоненти, за допомогою яких викладач може продемонструвати необхідні фрагменти твору, публіцистичні виступи, характеристики персонажів, продемонструвати художню суть подій твору, створити віртуальну виставку із застосуванням архівних документів і документальних матеріалів. Такий підхід, вважає автор, спрямовує учнів до самостійної роботи, вивчення проблемного матеріалу, здійснення творчого пошуку тощо [158, с. 29]. Цікаве застосування мультимедійних презентацій пропонує вітчизняна науковиця В. Уліщенко, яка у практичному застосуванні розглядає різні форми презентацій та радить використовувати їх як рекламу, метою якої буде зацікавлення або інтригування аудиторії ймовірною зустріччю або знайомством із героями твору тощо; звіту, як засобу переконання у достовірності дослідів; характеристики, яка буде включати міждисциплінарні чи міжособистісні зв'язки персонажа, імітацію художнього простору тощо; узагальнення, у яких окреслено різні точки зору на обрану автором

проблему, різні підходи до її вирішення, дані різних досліджень тощо [159, с. 46]. Тобто, мультимедійна презентація є універсальним засобом навчання, який надає можливість охопити необхідний навчальний матеріал та досягти мети заняття, застосовуючи ІТ-технології. Також науковці виокремлюють такі переваги мультимедійної презентації: можливість в одній презентації розмістити значний обсяг графічної, текстової або звукової інформації; компактність (можливість гармонійно поєднати звукові та візуальні образи із сприятливою для сприймання кольоровою гамою); візуальне подання теоретичних положень; емоційна привабливість; мобільність (використання різних технічних засобів навчання); інтерактивність; функціональність (можливість трансформації або переробки презентації) [160; 161]; використовуються для самоосвіти; надає можливість визначення початку та тривалості навчання та змінювати, доповнювати чи зменшувати обсяг інформації; демонстрація можлива на будь-якому технічному носії; корисний для наочності у будь-якій доповіді тощо [162].

При цьому науковці виокремлюють недоліки мультимедійної презентації: значна трудомісткість підготовки; значний рівень навичок роботи зі спеціальним технічним забезпеченням (ІТ-технологіями); невідповідність вимогам навчального середовища; можлива перевантаженість слайдів текстом; зловживання спецефектами; перевантаженість інформацією; різниця темпу лекції та слайдів презентації тощо [163]. Отож, мультимедійні презентації є для викладача зразком його професійної майстерності, сприяють комунікації, взаємозв'язку, зворотному зв'язку зі студентом, а також є важливим засобом для ефективного засвоєння знань у різних формах організації освітнього процесу— аудиторному, дистанційному або змішаному навчанні; при проведенні лекційних, практичних, семінарських, лабораторних занять; слугують засобом виконання самостійної та позааудиторної роботи тощо.

Значну роль у процесі вивчення дисципліни ми відводимо вступній лекції, яка, на нашу думку, закладає фундамент розуміння навчального предмету та його мети у професійному спрямуванні. Науковці у сфері лінгводидактики (Н. Захлюпана, І. Кочан) акцентують увагу на ефективності поєднання лекції та

бесіди, що сприятиме організації та спрямуванню мислительної діяльності здобувачів освіти, дає навички аналізу фактів, їх узагальнення, формування висновків [164, с.123]. Але ми вважаємо, що для проведення вступної лекції засобом однієї бесіди буде недостатньо, а бесіда у поєднанні із презентацією, відео- та аудіоматеріалами, 3D-проектуванням, інтерактивними та інноваційними методами та технологіями, буде більш результативною.

Вступна лекція, окрім презентації пізнавального чи ознайомчого матеріалів, має відігравати психологічну функцію у процесі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей – це мотиваційна функція. Вступна лекція має мотивувати студентів до подальшого вивчення дисципліни, тому необхідні такі засоби, що зацікавлять спочатку самою лекцією, а потім і суттю повідомлення лектора і запам'ятовування матеріалу. Складність зацікавлення студентів у процесі формування лінгвокультурної компетентності полягає у тому, що цей процес відбувається за допомогою дисципліни українська мова (за професійним спрямуванням), основи якої молодь вивчала під час навчання у загальноосвітньому навчальному закладі. Тому, необхідно віднайти такі засоби та методи, які спонукають та мотивують здобувачів освіти до формування лінгвокультурної компетентності через вивчення дисципліни українська мова.

Під час *вступної лекції* ми намагалися поєднати основний ознайомчий текст, інтерактивну вправу та ІТ-технології навчання. Основою вступного слова була презентація, у якій виокремлено опис навчальної дисципліни; її мету, передумови та результати, які мають бути і студента по закінченню вивчення дисципліни; акцентовано увагу на основних темах дисципліни та міждисциплінарних зв'язках (у тому числі із економічними спеціальностями). Для більшого зацікавлення студентів дисципліною та задля її пропагування ми використали метод інтелект-мапи («карти розуму», «карти-пам'яті», «ментальні карти», «схема мислення»), який у минулому столітті запропонував використовувати англійський письменник, психолог Е. Б'юзен

як метод, що спрямований на покращення навчання, асоціативного мислення та запам'ятовування [165].

Тому, по закінченню вступної частини та для покращення запам'ятовування студентами отриманої інформації було запропоновано опрацювати спільну інтелект-карту, яка була створена за допомогою інтерактивної дошки та шаблону ментальних мап на платформі «Canva» (<https://www.canva.com/design/DAGJEWdEDbU/RU7l0zE7Gp38Sw40VnEwdQ/edit>) із застосуванням комп'ютерних технічних засобів та спроектована на дошку. У цій ментальній карті ми виокремили розгалуження, про які уже розповідали у вступній частині (опис навчальної дисципліни, мета, передумови, результати, теми дисципліни, міждисциплінарні зв'язки), а також додали допоміжну гілку, яку мали заповнити самі студенти, і завданням було – роль мови у професійному розвитку. Це завдання дало нам змогу також з'ясувати усвідомлення студентами значення вивчення мови і чи поєднують вони цю дисципліну із професійним спрямуванням (Додаток Е).

Підготовка вступної візуальної лекції із застосуванням ІТ-технологій у поєднанні із інтерактивними та інноваційними методами навчання потребує від викладача довготривалої та ретельної підготовки, яка включає низку послідовностей: розробка сценарію заняття, що буде базуватися на логіці побудови та поєднання візуального та мовного матеріалів; розробка та підбір візуального матеріалу, тексту, відео- та аудіоматеріалів, ілюстрацій тощо, що будуть відповідати темі лекції; продумування послідовності тексту, ілюстрацій та доцільності їх використання; не перенавантаження ілюстраціями або текстом поданої інформації; здатності гнучко реагувати на непередбачені ситуації, тобто, зникнення електроенергії або технічні неполадки, що можуть негативно повпливати на заняття та не повинні завадити провести заняття на відповідному рівні тощо.

У процесі підготовки лекції викладач має вирішувати самостійно, які засоби ІТ-технологій доцільно використовувати. Адже є теми, навчальний матеріал яких складно донести до слухача без візуального представлення,

наприклад, якщо йдеться про мистецтво – картини, про які не можливо тільки розповісти, або музика, яку необхідно прослухати, також деякі історичні події, демонстрація яких може вплинути на студента більше, ніж виклад тексту. Під час вивчення української мови (за професійним спрямуванням) однією із складних для сприйняття майбутніми фахівцями економічних спеціальностей є тема «*Державотворча роль мови*», яка пов'язана із нормативними документами, що стосуються української мови та акцентується увага на мові, як кодові нації, засобу спілкування, українській ідентичності. Тому, для ефективного засвоєння теми ми використали візуальну лекцію, на якій окрім ознайомчих із темою тез було продемонстровано короткометражний фільм «Що таке українська мова?» (запис із відеохостингу YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=nqReOxAjuWg>), який у доступному форматі із цікавим оформленням розповідає про виникнення української мови, її особливості та значення в житті народу. По закінченню перегляду відбувається обговорення побаченого матеріалу.

Отож, лекції із застосуванням ІТ-технологій трансформують традиційні методи викладання в інноваційні та інтерактивні, що дає змогу студентам відчувати себе активними учасниками заняття, що допомагає формуванню лінгвокультурної компетентності.

Окрім лекцій в освітньому процесі ЗВО для формування необхідних компетенцій значну роль відіграють семінарські заняття, які розглядають як вид практичних занять, що спрямовані на самостійне засвоєння навчального матеріалу за завданнями викладача, окремих питань і тем лекційного курсу з використанням наочного оформлення [156, с. 127]. Тобто, підготовка семінарських занять тісно пов'язана із ІТ-технологіями як засобами наочного представлення матеріалу. Головним завданням практичних занять науковці вважають закріплення вивченого та переведення його у довготривалу пам'ять (теоретичних знань з дисципліни), оволодіння дослідницьким апаратом [75, с. 232]. Такі заняття спрямовані на переформатування теоретичних знань, отриманих у процесі вивчення теми під час лекційного заняття, у практичну

площину, тобто, формування навичок використання теоретичних знань на практиці. Підготовка до семінарського заняття є складним процесом та потребує ретельної підготовки: опрацювання декількох джерел, аналіз основних положень та джерел, групування отриманого матеріалу під час лекцій, поглиблення і розширення отриманих знань, обмірковування відповідей на запитання, концентрація уваги на головному, консультація з викладачем [166]. Поряд із традиційними вимогами до підготовки семінарського заняття студентом, виконання завдання із застосуванням ІТ-технологій вимагають творчого підходу до роботи; достатні знання із дисципліни та заданої теми; уміння користування необхідними для представлення завдання ІТ-технологіями; розуміння доцільності використання тих чи інших інформаційних ресурсів; володіння аналітичним та критичним мисленням, що допомагатиме відібрати достовірну інформацію у великій кількості інформації; уміння комунікувати та відстоювати власну думку, але з повагою ставитися до думки інших; безконфліктно виходити із складної ситуації. Такі навички допомагають формувати у майбутніх фахівців економічних спеціальностей уміння практичного застосування ІТ-технологій у поєднанні з публічними виступами, що є важливою ланкою лінгвокультурної компетентності.

У процесі підготовки семінарських занять із застосуванням ІТ-технологій завданням викладача залишається виокремлення тем, які зацікавлять студента своєю нестандартністю. Наприклад, виконання завдань може відбуватися нестандартно – питання, його підготовка, виступ (доповідь), із застосуванням інтерактивних або ігрових технологій, засобів ІТ-технологій («Хмара слів», ментальна карта, прес-конференція, віртуальна подорож, реклама, створення мему тощо). Також викладач бере на себе відповідальність неупередженого оцінювання таких завдань, тобто, необхідно студентам чітко окреслити вимоги до завдання, за якими їх буде оцінювати викладач або учасники семінару.

У формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей провідним завданням є навчити їх правилам спілкування у професійній сфері, умінню вести діалог, диспут, бесіду із дотриманням усіх етично-професійних правил. Тому семінарські заняття у процесі вивчення української мови (за професійним спілкуванням) неможливі без застосування таких інтерактивних діалогічно-дискусійних технологій навчання, які допоможуть студентам: практично застосувати знання, уміння та навички професійної комунікації; зрозуміти, як відбувається взаємодія з іншими людьми, що пов'язана із трудовою діяльністю; оцінювати свої навички спілкування з іншими та рівень знань у відповідній сфері (процес самооцінки, рефлексії, емпатії); навчитися працювати у групі, команді, колективі та здатності співпраці з іншими; усвідомити рівень відповідальності за виконане (або невиконане) завдання перед іншими тощо.

Цікавим та захоплюючим для студентів є інтерактивний метод «Ток-шоу», який знайомий присутнім за структурою проведення, мається на увазі загальні положення ток-шоу, які молодь бачить у мас-медіа. Нами було запропоновано студентам розглянути важливу тему щодо етики ділового спілкування, його суть, професійну необхідність, значення у трудовій діяльності, обговорити проблеми, до яких може призвести порушення етики ділового спілкування.

Для студентів перших курсів спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» у рамках вивчення та закріплення знань з тем «Поняття етики ділового спілкування, її предмет і завдання» та «Структура ділового спілкування. Мовленнєвий етикет» було проведено *інтерактивне заняття у стилі ток-шоу «В гостях у Етики»*. Заняття проходило аудиторно із застосуванням ІТ-технологій та було спрямовано на розвиток навичок публічного виступу та уміння дискутувати. На початку заняття демонструвалися відзняті «інтерв'ю» студентів різних спеціальностей, які роздумували над важливістю етикету ділового спілкування і розповідали, що вони про нього знають. Роль ведучого виконує викладач, який ознайомлює

присутніх з темою дискусії, основою якої було значення професійного етикету ділового спілкування, його порушення та наслідки. Окрім учасників заняття, були «запрошені гості» (у нашому випадку – це були студенти старших курсів, які були на виробничій практиці в організації, та які працюють за фахом), але «гостями» можуть бути і студенти однієї групи. На початку дискусії «запрошені гості» висловлювалися щодо заданої теми, розповідали про значення етикету у банківській справі та у процесі страхування людей, також навели приклади випадків, що відбулися в організації та пов'язані із етикетом ділового спілкування, демонстрували відеоматеріали, які підготували, і в яких висвітлювалися різні професійні ситуації. По закінченню розповіді ведучий надав слово «глядачам», які задавали питання, що їх зацікавили та висловлювали власну думку щодо зазначеного почутого. «Запрошені гості» не лише відповідають на запитання, а й можуть ставити запитання глядачам та вступати з ними у дискусію. Враховуючи, що таке заняття пов'язане із етикетом ділового спілкування, «гості» є зразком цього спілкування, а також вони підготовлені викладачем для задавання провокативних та дискусійних питань «глядачам», які будуть спрямовувати на роздуми щодо теми. Тому, для ролі «запрошених гостей» було обрано студентів-старшокурсників, які мають більший авторитет у перших курсів, аніж їх одногрупники. Оцінювалися студенти, які брали активну участь в обговоренні теми та дискутували з «гостями». На деяких ток-шоу глядачі мають змогу голосувати, у нас студенти теж анонімно голосували про те, наскільки їм сподобалося заняття. Кожному присутньому було роздано листочки із зображенням like (червоний знак) або dislike (синій знак). За результатами голосування 83% студентів заняття дуже сподобалося, про що вони повідомляли під час голосування; 14% - не сподобалося (аргументували тим, що не подобаються ток-шоу або що тема не підходить для обговорення); 3% присутніх – не проголосували. Отож, необхідно зазначити, що кожен виступ ведучого і «гостей» супроводжувався відеоматеріалами, тому без задіяння ІТ-технологій, які дали змогу продемонструвати відеозаписи, схеми

та графіки, текстовий матеріал, аудіоозвучування заняття не було б настільки ефективним та активним.

Семінарські заняття мають нести у собі дослідницький аспект, у якому студенти є пошукачами чогось нового, незвичного, шокуючого з теми, і при цьому оперувати достовірними та авторитетними джерелами, що можуть оспорювати інші учасники. Але для пошуку такої інформації, студентам необхідно мати високий рівень знань та уміння дослідно-пошукової роботи, бо щоб зробити запит у Google-пошук, потрібно знати, як правильно поставити запитання.

З розвитком комп'ютерних технологій та спілкування через повідомлення у гаджетах, науковцями акцентується увага на тому, що молодь втрачає навички читання, адже твір можна послухати, переглянути короткий опис або фільм, на багато тем відповіді можна знайти у доступних соціальних мережах і не заглиблюватися у деталі проблеми. Таке ігнорування навичками читання призводить до зниження грамотно писати та доносити свою думку до інших, прослідковувати причинно-наслідковий зв'язок будь-якої проблеми, не замислюватися над текстом повідомлення та не запам'ятовувати (адже це завжди можна знайти в Інтернеті), не проблема у великому інформаційному просторі відшукувати необхідну та достовірну інформацію за темою. Тому семінарські заняття мають бути спрямовані на виправлення цих проблем. Звичайно, що нині для молоді основним джерелом інформації є Інтернет, куди звертаються за відповіддю на будь-яке запитання. Але соціальні мережі та різноманітні Інтернет-ресурси теж мають ставати на допомогу освітньому процесу, особливо, коли йдеться про комунікацію.

Англійська науковиця, професор Дж. Блекбурн у своїй статті про пошуки інформації та проблеми цифрової грамотності «The Web Surfer: What (Literacy) Skills Does It Take to Surf Anyway?» («Веб-серфер: які (грамотні) навички все-таки потрібні для серфінгу?») наголошує на тому, що багато студентів не читають у такій кількості, як раніше, тому що є активними споживачами Інтернету, що впливає на академічну грамотність. Авторка вважає, що відокремлення

академічної грамотності від онлайн-грамотності можуть для деякого розглядатися шкідливими, але вони все більш заглиблюються в освітній простір [167].

Семінарські заняття мають бути спрямовані на дослідницько-пошукову роботу студентів, що буде охоплювати самостійну роботу та аудиторну. На відміну від самостійної роботи, яка є домашнім завданням та передбачає багато часу на підготовку, самостійна робота під час заняття має обмежений час, за який студентові необхідно виконати роботу, презентувати її одногрупникам, вислухати запитання опонентів та дати відповідь. Тому пошукові семінари є необхідними у процесі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Під час *пошукового семінару на тему «Занурення у stemming (морфологічний пошук)»* студенти мають закріпити знання з морфологічних норми сучасної української літературної мови, тому ми використали метод навчального *веб-серфінгу*, який поєднує у собі здатність пошуку інформації та використання ІТ-технологій. На початку заняття студенти об'єднуються у групи, які отримують завдання розкрити проблемне питання, що дісталось команді («Уживання іменників на позначення професій, посад, звань»; «Узгодження прикметників з іменником на позначення певних професій»; «Історична основа прізвищ, імен»; «Цифрова інформація і професійні тексти» та ін.). Для виконання завдання студенти використовують веб-серфінг як один із видів пошуку в Інтернеті, який передбачає багаторазові переходи за різними посиланнями та веб-сторінками інтернет-сайтів тощо. На підготовку дається 15-20 хв., по закінченню яких група обирає доповідача по темі, котрий розкриє проблематику теми та продемонструє, яким шляхом проходив їх командний веб-серфінг, скільки сайтів було опрацьовано, яку інформацію група розглядала як достовірне джерело, а яку відхиляли, як недостовірну інформацію і чому? Після виступу студенти групи спільно відповідають на запитання, задані викладачем або іншими учасниками заняття. Оцінювання такого заняття є складним, так як оцінка викладача, яка не задовільнить групу, може розглядатися як упереджене ставлення до її учасників. Тому є доцільним, щоб це було

самооцінювання, тобто, відповідно до результатів жеребкування, кожна група має того опонента, кого необхідно оцінити за заданими викладачем критеріями. До критеріїв оцінювання входить: повнота розкриття завдання; оформлення виступу (творчий підхід до завдання, наприклад виконання завдання у вигляді «хмари слів» тощо); кількість опрацьованих джерел (інформація для розкриття теми має братися із декількох джерел, якщо у команді 5 чоловік – то веб-серфінг має бути більше 10 джерел, тобто, кожна особа має переглянути щонайменше 2 сайти, які не повторюються із іншими); достовірність підібраної інформації (надається перевага науковим або навчальним джерелам, можливі ті, що були запропоновані викладачем під час лекції); правильні відповіді під час дискусії; толерантна та безконфліктна поведінка по відношенню до інших.

Семінарське заняття з поєднанням дискусії, веб-серфінгу, ІТ-технологій сприяє не лише засвоєнню інформації, а й дає молоді розуміння грамотного пошуку необхідної інформації, поглянути зі сторони та бути учасником в обговоренні віднайденної інформації і одночасно засвоювати необхідні знання та навички, що будуть впливати на формування лінгвокультурної компетентності.

Незмінним у розвитку необхідних професійних компетентностей є саморозвиток студента, який розглядають як розвиток особистості, що досягається самостійними заняттями або вправами [168, с. 45] та як рівень самореалізації, що впливає на бажання займатися саморозвитком, тісно пов'язаний із особистісними якостями людини [169, с. 374.].

У процесі здобуття професії, особливо на перших курсах, саморозвиток відбувається під час виконання самостійної роботи. Самостійну роботу студентів вважають процесом, який спрямований на розвиток професійних якостей, умінь, навичок, інтересу до трудової діяльності, зацікавлення майбутньою професією [170, с. 80]. Самостійна робота спрямовує студентів у професійне русло через самостійне переосмислення її ролі та функцій у

соціумі, а також допомагає міждисциплінарним зв'язкам та інтегруванню нефахових дисциплін у професійне русло.

Проаналізувавши робочі навчальні програми з дисциплін, хочемо зазначити, що значна кількість годин виділяється на самостійну роботу студента. З дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» на лекційні заняття виділено 8 годин, практичні – 34 години, самостійну роботу – 48 годин, але необхідно враховувати, що самостійна робота може відбуватися і під час заняття, тобто, значну частину освітнього процесу студенти опановують самостійно за спрямуванням викладача. Також, не можливо уявити самостійну роботу студента без застосування ІТ-технологій.

Вітчизняні дослідники виокремлюють типи сценаріїв, за якими відбувається самостійна робота із використанням засобів ІТ-технологій. Серед таких сценаріїв акцентують увагу на: використання ІТ-технологій у позааудиторній самостійній роботі (ознайомлення студента з відповідним матеріалом, запропонованим викладачем, і для виконання завдання у процесі підготовки до заняття продовжує працювати з матеріалом у електронному вигляді після занять); ІТ-технологій у процесі аудиторної роботи (студент працює індивідуально, виконує завдання самостійно). Науковці зазначають, що використання ІТ-технологій надає студенту більше можливостей у виконанні завдань та вивільняє час, надає вибір способів виконання завдань – від простого до складного, розширює можливості використання комп'ютера [171].

У формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей провідне значення виділяємо методу проєктів як одному із ефективних видів самостійної роботи студента, який є багатокомпонентним та допомагає у розвитку різноспрямованих знань, умінь та навичок. У вітчизняних дослідженнях науковці розглядають питання впровадження методу проєктів як інноваційної технології (І. Дичківська [76], І. Єрмакова [172], Л. Пироженко [68], О. Пометун [68], їх значення в освітньому процесі (О. Гречановська [53], С. Сисоєва [173]; вплив ІТ-технологій на ефективність методу проєктів [174] та інші.

Метод проєктів визначають як одну із складових організації навчання, що допомагає набуттю «знань і навичок у процесі планування і виконання практичних завдань-проєктів» [147, с. 205]. Українські науковці «метод проєктів» у педагогіці потрактовують як «сукупність навчально-пізнавальних прийомів, що дозволяють студентам набувати знання й уміння в процесі планування і самостійного виконання певних практичних завдань із обов'язковою презентацією результатів» [174].

Вітчизняні науковці акцентують на низці функцій, які виконує метод проєктів і до яких відносять: мотивування до вивчення та зацікавлення дисципліною; набуття навичок безперервного навчання та самостійної роботи; навички роботи у групах; формування комунікативних здібностей та уміння публічних виступів; розвиток навичок пошуку, систематизації та застосування знань у наукових дослідженнях; розвиток творчого потенціалу та критичного мислення [53, с. 338].

Метод проєкту неможливо виконати та презентувати без застосування ІТ-технологій, так як значна частина роботи над проєктом пов'язана із зазначеними технологіями навчання. Нам імпонує думка українських науковців Р. Гуревича та Л. Шевченко, які вважають, що комп'ютерне «навчання, навіть фрагментарне, має значний мотиваційний потенціал і відповідає принципам активізації і індивідуалізації навчання». Автори зауважують, що виконання проєкту із використанням інформаційно-комунікаційних технологій допомагає студенту в самостійному пошуку інформації, розвивати творчі навички, активізує пізнавальний процес та роботу у групах, формує уявлення про діалог культур тощо [174, с. 200].

У формуванні методу проєктів нами було запропоновано студентам виконання групових проєктів, що мало значний психологічний ефект, так як окрім пошуку інформації студентам необхідно було працювати у групах та спілкуватися між собою, що покращує їх комунікацію, розвиває здатність до конструктивної дискусії, толерантного спілкування, що сприяє формуванню складових лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних

спеціальностей. Теми проєктів було запропоновано обирати самостійно, для орієнтування було запропоновано теми занять.

Робота над проєктом складається із декількох етапів: перший етап – *організаційний* (формується мікро-групи для виконання проєкту (не більше 4 чоловік), самостійно визначається тема проєкту, подають назви (або спрямування), теми викладачу (цей процес необхідний для того, щоб не було повтор тем), також окреслити проблему, мету і завдання майбутнього проєкту (для внесення правок викладачем); другий етап – *формувальний* (пошук ідей, «мозковий штурм», підбираються матеріали, моніторяться необхідні літературні, наукові джерела та відео-, аудіоматеріали, визначаються необхідні для реалізації проєкту ІТ-технології); третій етап – *підготовчий* (розробляються єдиний погляд на об'єднання підбраного матеріалу, відбувається робота над текстовим, відео- або аудіоматеріалом, програмним забезпеченням, формується презентація тощо); четвертий етап – *заключний* (узагальнення інформації та формування висновків; виготовлення ілюстративного матеріалу, підготовка презентації та виступу, вибір доповідачів); п'ятий етап – *підсумковий* (захист проєкту перед глядачами). З огляду на багатоетапність виконання проєкту важливим завданням викладача є безупереджене оцінювання усіх учасників проєкту. Тому доцільно, щоб кожна мікрогрупа своїх учасників оцінювала сама, за виконаною роботою кожного, а результат проєктів може оцінювати комісія із викладачів або однокласників (із кожної мікрогрупи обирається представник, який за визначеними критеріями буде оцінювати проєкти). Журі роздаються бланки із зазначеними вимогами до виконання проєкту та бали, за якими їх оцінювати.

Отож, ІТ-технології є провідним засобом навчання у сучасній вищій школі, вони здатні трансформувати традиційний підхід у інноваційний та інтерактивний. Залишається актуальним питання про застосування ІТ-технологій у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Застосування сучасних технологій навчання має мотивувати студентів до вивчення дисциплін нефахового спрямування, тому викладачу

необхідно ретельно планувати та продумувати ті технології і методи навчання, які будуть найбільш ефективними. У формуванні компонентів лінгвокультурної компетентності ми використовували поєднання традиційних, інноваційних, інтерактивних технологій навчання із застосуванням засобів ІТ-технологій у процесі аудиторної, позааудиторної та самостійної роботи.

2.4. Структурно-функціональна модель супроводу організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій

Підготовка майбутніх фахівців економічних спеціальностей є складним процесом, який потребує ретельного підходу до змісту освітнього процесу, що забезпечить позитивний результат навчання. Особливо складним є процес формування професійно важливих компетентностей через призму дисциплін, які не є фаховими (наприклад, українська мова чи культурологія для економістів). Тому формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій є багатоскладовим процесом, який необхідно розглядати у поєднанні психолого-педагогічних теоретичних, методологічних, дидактичних основ, що потребує застосування методу моделювання для системності виконання поставлених завдань.

Поняття «модель» не має єдиного трактування, про що свідчать визначення з різних наукових напрямів, у яких «модель» потрактують як: «метод дослідження у різних науках та є схемою для пояснення предметів, явищ, процесів у суспільстві» [175, с. 461]; «умовний зразок чогось, будь-якого об'єкта або системи, який зберігає зовнішню схожість і пропорції частин при певній схематизації й умовності засобів зображень» [62, с. 213]; «абстрактне подання теорії, яке можна передати емпіричним шляхом» [176, с. 339]; «систему, яка є відображенням та відтворенням об'єкту дослідження та має можливість його змінити так, що вивчення нової системи висвітлить нову інформацію про об'єкт» [177]; «система, що дає нову інформацію про об'єкт і є уявним або умовним образом через

схематичні зображення, креслення тощо або прообразом будь-якого об'єкта або системи об'єктів» [178, с. 113].

В «Енциклопедії освіти» визначені вимоги, які необхідні для планування моделі. Одна із провідних вимог – це відповідність моделі реальній дійсності та суттєвим властивостям об'єкта, її адекватність. У процесі побудови моделі потрібно брати за основу два взаємопов'язані спрямування: конструкти, які розкривають уявлення дослідника щодо змістовного визначення та вимірювання об'єкта за допомогою певної кількості індикаторів; концепти, що відповідають за загальні положення, що утворилися з використанням конструктів [65, с. 516]. Тобто, модель допомагає трансформувати традиційне у новаційне, систематизувати цей процес та його унаочнити, що дозволить бачити переваги та недоліки проєкту.

У педагогіці при створенні нових підходів до формування важливих складових професійних компетентностей, до яких відносимо лінгвокультурну компетентність майбутніх фахівців економічних спеціальностей, активно застосовують метод моделювання, який вважають основою наукового дослідження, він розкриває теоретичну основу через використання різних знакових систем у поєднанні з експериментом, у якому використовують предметні моделі [179, с. 171].

Основою моделювання, як вважає дослідник С. Терещенко у своїй роботі стосовно використання комп'ютерних технологій у процесі вивчення фахових дисциплін, має бути «операція абстрагування», завдяки якій, основувшись на структурі та функціях, «створюється образ досліджуваного об'єкта у формі таблиць, схем, формул тощо», а процес моделювання сприяє унаочненню об'єкта, розумінню його глибини, розпізнанню складових елементів, опису теоретичних питань дослідження [180].

Педагогічне моделювання спрямоване на передбачення перспектив, засобів, цілей розвитку та змін педагогічних процесів, а модель має включати в себе результати аналізу наявного стану об'єкту моделювання, методи і засоби, які сприяють її видозмінам, способи вимірювання ефективності педагогічних змін [181]. Також науковці акцентують увагу на вплив моделювання щодо переходу від традиційності в освітньому процесі до введення інновацій та зазначають, що

існуючі педагогічні системи моделювання є відображенням педагогічної системи, яка є у створеному об'єкті, тобто педагогічній моделі. Тоді як для інноваційних педагогічних систем це є етапом проектування прогностичної моделі досліджуваного явища, процесу, системи [182].

Особливості педагогічної моделі описує у своєму дослідженні вітчизняний дослідник В. Алфімов, який вважає її особливого роду формою абстракції, у якій взаємозалежні частини об'єкта скріплені наочними зв'язками, що допомагають сприймати і уявляти процес і тим самим демонструють «єдність одиничного і загального, де першочерговим є загальне і суттєве» [183]. Тоді, як дослідниця Г. Катеринюк вважає, що у педагогічних дослідженнях модель має спрямовувати на теоретичне уявлення педагогічного процесу, який є ідеалізований по відношенню до реального об'єкта дослідження, у ньому відбивається уся система елементів, їх взаємозв'язки, функції, умови для функціонування усього педагогічного процесу [184, с. 263].

Отже, *модель* у педагогіці є системою, яка окрім демонстрації необхідних складових та їх функціонування має поєднувати абстрактний підхід до її створення і теоретичні основи, що в цілому дасть змогу їй ефективно функціонувати та приведе до позитивного результату. Багато підходів до поняття моделі, її функцій призвело до виокремлення видів моделей, які використовують у дослідженнях різного спрямування.

У наукових джерелах дослідники визначають різноманітні підходи до класифікації видів моделей, серед яких виокремлюють: структурні, що передають через графічне зображення структурні властивості об'єкта; функціональні, що забезпечують вивчення особливостей освітнього процесу з урахуванням взаємозв'язку усіх складових та елементів [185, с. 53]; концептуальні, що розкривають концепції однієї позиції щодо об'єкта дослідження; інтуїтивні мають за основу уявний експеримент; математичні; імітаційні, які пов'язані з програмним комп'ютерним комплексом [186]; структурно-функціональні, які графічно демонструють роботу усіх структурних елементів (у тому числі передбачають результативність) [187]. Отже, різноманіття видів моделей дає можливість обирати ту, яка є найбільш доцільною до визначеного дослідження.

У дослідженнях, пов'язаних із вивченням мови та застосуванням ІТ-технологій в освітньому процесі науковці виокремлюють у моделях такі структурні блоки як: цільовий, концептуальний, змістовний, організаційний, методичний, результативний [188, с. 126].

У дослідженні формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій вважаємо ефективним використання *структурно-функціональної моделі*, яку розглядаємо як унаочнення розвитку, функціонування та результативності запропонованої організації роботи, яка об'єднує в одне ціле мету, підходи, методи та технології, цілісна і системна робота яких передбачає ефективність та результативність усієї моделі.

Розроблена структурно-функціональна модель складається із взаємозалежних та взаємопов'язаних між собою блоків: *теоретично-цільового, змістово-організаційного та результативного*. Також структурно-функціональна модель включає мету та організаційно-педагогічні умови, які, як було зазначено вище (вступ до другого розділу), є об'єднуючим елементом, котрий об'єднує, корегує та систематизує функціонування усіх складових моделі. Модель у нашому дослідженні має за мету візуалізувати процес формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, тому на рисунку 2.3 представлено структурно-функціональну модель формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.

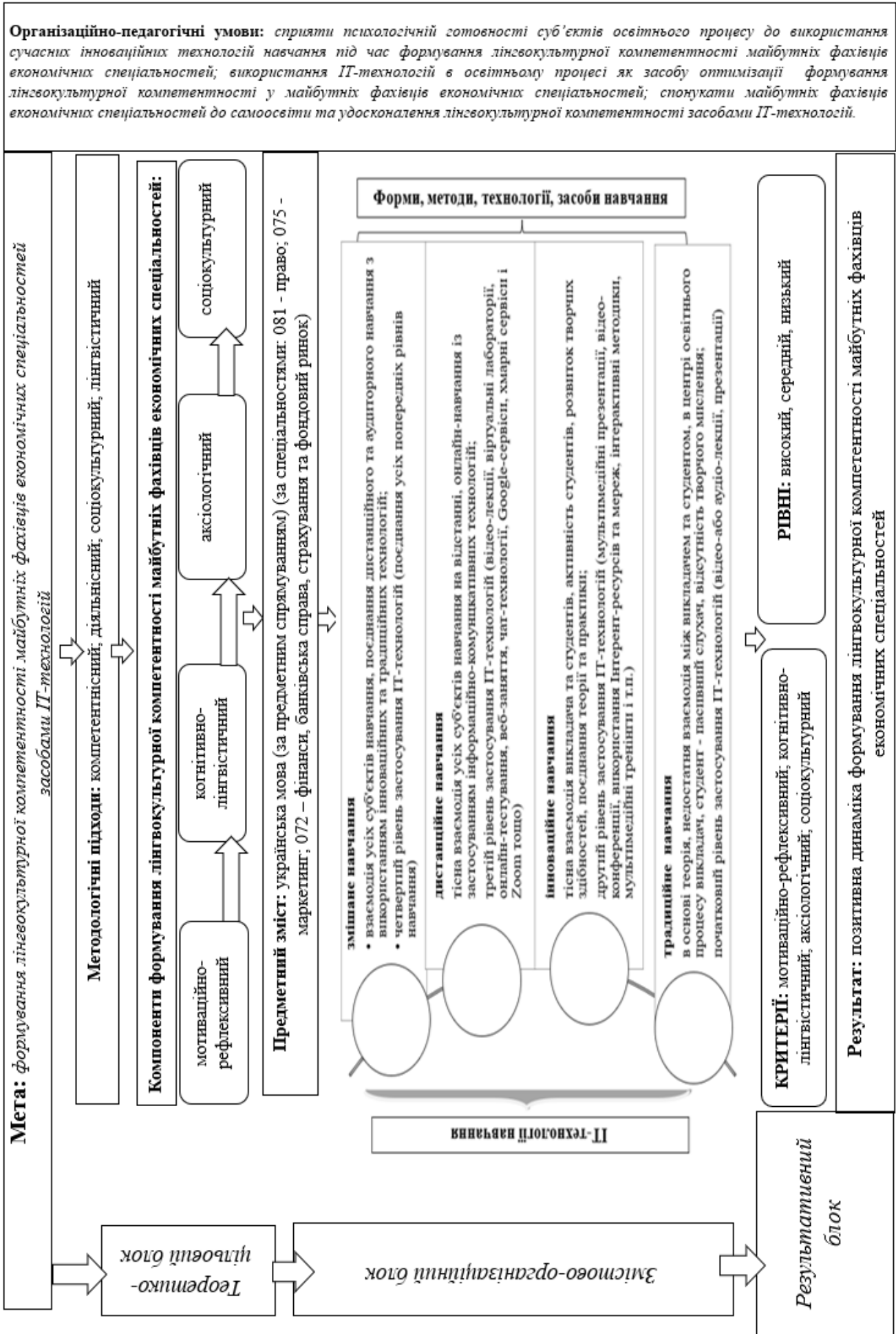
Теоретико-цільовий блок структурно-функціональної моделі поєднує у собі мету, теоретичні та методологічні основи дослідження, визначення методологічних підходів та виокремлені компоненти, необхідні для формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Відповідно метою є формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. Серед важливих методологічних підходів нами визначено компетентнісний, діяльнісний, соціокультурний та лінгвістичний підходи.

Нами відзначено, що методологічні підходи мають свою послідовність, яка не є ієрархією, і можуть змінювати чергування, яке залежить від поставленої мети.

Також до цього блоку віднесено компоненти формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей: мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-лінгвістичний, аксіологічний та соціокультурний. Визначені нами компоненти мають відповідну послідовність, яка враховує багатогранність лінгвокультурної компетентності та складність її формування у майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Сформованість зазначених компонентів має бути послідовною, що є важливим для результату, а несформованість одного із компонентів або формування у невідповідному порядку може призвести до негативного результату сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Змістово-організаційний блок включає предметний зміст, у якому зазначено дисципліну українська мова (за професійним спрямуванням), на основі якої відбувалося формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій, та зазначені спеціальності, які слугували дослідницькою базою дослідження. Також зазначений блок охоплює форми, методи, засоби, технології навчання, для яких ІТ-технології слугують об'єднуючим фактором і можуть виступати як засоби, так і технології навчання. Також використання ІТ-технологій умовно розділено на рівні їх використання, які залежать від активності ІТ-технологій у процесі навчання. Нами визначено застосування ІТ-технологій у процесі традиційного навчання як початковий рівень застосування (обмежено використанням відео- або аудіолекцій, презентацій), який переходить на наступний рівень – коли ІТ-технології використовують в інноваційному навчанні (мультимедійні презентації, відео-конференції, використання Інтернет-ресурсів чи мереж, мультимедійні тренінги тощо). Третій рівень застосування засобів ІТ-технологій у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей розглядаємо як здатність їх застосовувати викладачем та студентом у процесі онлайн-навчання

Рис. 2.3. Структурно-функціональна модель формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій

(відео-лекції, віртуальні лабораторії, онлайн-тестування, веб-заняття, хмарні-сервіси тощо). Четвертим рівнем є здатність поєднання усіх попередніх рівнів навчання у процесі змішаного навчання (розділ 2, п. 2.2.).

Результативний блок є необхідною складовою структурно-функціональної моделі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. Цей блок допомагає визначити рівень сформованості компонентів лінгвокультурної компетентності, прогнозувати та контролювати результат процесу формування. Тому у результативному блоці визначено критерії оцінювання, якими стали компоненти лінгвокультурної компетентності: мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-лінгвістичний, аксіологічний, соціокультурний. Також визначено рівні оцінювання – високий, середній, низький. Результатом передбачено позитивну динаміку формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Отож, процес формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій є складним та багатоетапним процесом, який поєднує у собі традиційне, інноваційне, дистанційне та змішане навчання та потребує ретельного підходу до реалізації цього процесу. Структурно-функціональна модель формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій наочно демонструє увесь шлях та формує системне бачення процесу в цілому, що дає змогу не лише реалізувати усі етапи формування, зазначені у структурно-функціональній моделі, а також, враховуючи розвиток ІТ-технологій, допоможе у трансформації та удосконаленні моделі при необхідності або за запитом здобувачів студентів.

Висновки до другого розділу

У сучасних умовах шаленого розвитку технологій зростають потреби у використанні ІТ-технологій, особливо у процесі формування необхідних для професійної діяльності компетентностей, які не пов'язані із вивченням фахових дисциплін. Тому, для позитивної динаміки формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей необхідно впровадити відповідні *організаційно-педагогічні умови*, які ми розглядаємо як такі, що систематизують, упорядковують та забезпечують результативність освітнього процесу, слугують об'єднуючим фактором усіх складових та конгломерують психолого-педагогічні, соціальні та культурні аспекти освітнього процесу та інтегрують їх у професійну готовність через застосування сучасних методів, технологій та засобів навчання. Нами було виокремлено такі організаційно-педагогічні умови: *сприяти психологічній готовності суб'єктів освітнього процесу до використання сучасних інноваційних технологій навчання під час формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей; використання ІТ-технологій в освітньому процесі як засобу оптимізації формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей; спонукати майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвіти та удосконалення лінгвокультурної компетентності засобами ІТ-технологій.*

У першій організаційно-педагогічній умові нами розглянуто психологічну готовність студентів до формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій та виокремлено і охарактеризовано її складові: професійна мотивація, професійна ідентичність, професійна соціалізація.

Друга організаційно-педагогічна умова окреслює ІТ-технології як об'єднуючий фактор усіх форм, методів, технологій навчання, вони можуть виступати як технології, так і засоби навчання, в залежності від поставленої

навчальної мети. Інформаційні технології навчання потребують ретельного підходу до їх використання, який було умовно розділено на відповідні рівні, які впливають на результативність: традиційне навчання – початковий рівень застосування (обмежено використанням відео- або аудіолекцій, презентацій); другий рівень – ІТ-технології використовують в інноваційному навчанні (мультимедійні презентації, відеоконференції, використання Інтернет-ресурсів чи мереж, мультимедійні тренінги тощо); третій рівень застосування засобів ІТ-технологій викладачем та студентом у процесі онлайн-навчання (відеолекції, віртуальні лабораторії, онлайн-тестування, веб-заняття, хмарні сервіси тощо); четвертий рівень – здатність поєднання усіх попередніх рівнів навчання у процесі змішаного навчання.

У третій організаційно-педагогічній умові методологічно описуються сучасні технології навчання, які сприяють інтеграції лінгвокультурної компетентності у професійну сферу майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Пропонується характеристика лекцій із використанням ІТ-технологій (мультимедійні презентації на лекціях, відеолекція у поєднанні з інтерактивними технологіями «Державотворча роль мови», вступна лекція з використанням ІТ-технологій та інтелект-карт тощо); семінарських занять (інтерактивні заняття у стилі ток-шоу «В гостях у Етики» з використанням ІТ-технологій, пошуковий семінар на тему «Занурення у stemming (морфологічний пошук)», використання методу веб-серфінгу); самостійної роботи (метод-проекти із використанням ІТ-технологій, використання методу «Хмара слів» тощо).

У другому розділі дисертації спроектовано структурно-функціональну модель супроводу організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. *Структурно-функціональну модель* розглядаємо як унаочнення розвитку, функціонування та результативності запропонованої організації роботи, яка об'єднує в одне ціле мету, підходи, методи та технології, цілісна і системна робота яких передбачає ефективність

та результативність усієї моделі. Запропонована структурно-функціональна модель складається із взаємозалежних та взаємопов'язаних між собою *теоретично-цільового, змістово-організаційного та результативного блоків, мети та організаційно-педагогічних умов.*

Основні результати дослідження відображено у публікаціях автора [189; 190; 191].

Список використаних джерел до другого розділу

1. Малихін О. Самооцінка та її здійснення суб'єктом самостійної навчальної діяльності. Педагогічний артистизм сучасного вчителя та викладача вищої школи: данина моді чи потреби часу?: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції 26 жовтня 2012 р. / за ред. проф. Л. М. Голубенко, проф. О. С. Цокур. Одеса, 2012. С. 58–60.
2. Академічний тлумачний словник української мови. [Електронний ресурс]. URL: [http:// sum.in.ua/s](http://sum.in.ua/s). (дата доступу: 16.01.2021).
3. Матійків І. М. Психологічні умови формування професійної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів сфери обслуговування : дис. на здобуття наук. степ. канд. психол. наук : 19.00.07 / Львів. наук.-практ. центр проф.-техн. освіти АПН України. Львів, 2008. 240 с.
4. Ашеров А. Т., Логвіненко В. Г. Методи і моделі оцінки педагогічного впливу на розвиток пізнавальної самостійності студентів / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків : УПА, 2005. 164с.
5. Гуцан, Т. Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів економіки до профільного навчання старшокласників [Електронний ресурс] / Гуцан Тетяна Григорівна. URL: <http://intkonf.org>
6. Демидова Г. А. Організаційно-педагогічні умови формування лідерського потенціалу менеджера соціально-трудової сфери в рефлексивному середовищі додаткової професійної освіти. Педагогічні та психологічні науки: актуальні питання: матеріали Міжнародної заочної науково-практичної конференції. Ч. I.(31 жовтня 2012 року), 2012. 200 с.
7. Єжова О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 3. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32308608.pdf>
8. Зубко А. М. Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А. М. Зубко. Київ, 2002. 22 с.

9. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови : на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів : СПОЛОМ, 2014. 76 с.

10. Малихін О. Педагогічні умови формування самоорганізації і самоконтролю студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Методи і засоби забезпечення неперервності едукативного процесу в закладах освіти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (24–25.11.2008). Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. С. 50–52.

11. Мельник Н. І. Організаційно-педагогічне забезпечення професійної підготовки фахівців дошкільної освіти в країнах Західної Європи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 4(48). С. 87–97, с. 87

12. Пехота О. М. Освітні технології: навчально-методичний посібник. Київ К.: А.С.К., 2001. 256с.

13. Повідайчик О. С. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2007. 20 с.

14. Потапчук О. Організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до професійної діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2015. Вип. 37. С. 141–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2015_37_46.

15. Сагач О. М. Організаційно-педагогічні умови неперервного професійного зростання майбутнього вчителя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2019. Вип. 4(160) С. 202–206.

16. Сорокотяга І. О. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх менеджерів у галузі морського та річкового транспорту. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 97. 2021 С. 57-63. URL: <http://D:%D0%9C%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%>

[83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%20%D0%86%D0%86/%D0%97%D0%90%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%A2%D0%90%D0%96%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF/4495-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-7817-1-10-20220208.pdf](#)

17. Левочко М. Т. Наступність у професійній підготовці майбутніх фахівців економічної галузі в системі «коледж-університет» : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 717 с.

18. Поясок Т. Б. Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів : монографія / за ред. докт. пед. наук, проф. С. О. Сисоєвої. Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2009. 348 с.

19. Буровицька Ю. М. Інформаційно-комунікаційні технології у вищих навчальних закладах: алгоритм впровадження. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2016. С. 133.

20. Кондрашова Л. В., Друзь З. В., Білоконна Н. І., Мірошник З. М. Формування творчої особистості в процесі навчання: теорія, практика, досвід : монографічний посібник. Кривий Ріг – Київ, 2009. 559 с.

21. Карамушка Л.М. Психологічна готовність студентів до майбутньої професійної кар'єри: зміст, структура, рівні та чинники. Правничий вісник Університету «КРОК». 2013. Вип. 16. С. 211–219.

22. Бровченко А. К. Психологічна готовність студентів до навчання в умовах дистанційної освіти / А. К. Бровченко // Психологія та педагогіка : сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування : зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 23–24 жовтня 2020 р.). Львів : ГО Львівська педагогічна спільнота, 2020. С. 40–44.

23. Керницький О. М. Морально-психологічна підготовка військово-службовців та проблеми вищої військової школи. Військова освіта : зб. наук. праць. 2003. №12. С. 45–53.

24. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. 200 с.
25. Кондрашова Л. В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності. Київ : Вища школа, 1987. С. 40.
26. Самойленко О. Психологічна готовність особистості як предмет наукового дослідження / О. Самойленко, П. Лисак // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологічні науки. 2019. № 2. С. 232-241. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_pn_2019_2_18
27. Хохліна О.П., Чернявська С. М. Психологічна готовність до діяльності як умова професійної самореалізації студентів пілотів цивільної авіації/ О. П. Хохліна, С. М. Чернявська // Moderní aspekty vědy: XIV. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. - Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2021. С.287-306.
28. Жданюк Л .О. Соціально-психологічні особливості студентського віку. Вісник післядипломної освіти. Серія: «Соціальні та поведінкові науки». 2017. Вип. 4–5. С. 28–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vispdoso_2017_4-5_6.
29. Berne E. Games People Play: The Basic Handbook of Transactional Analysis / Erik Berne. New York: Ballantine Books, 1996. 216 p.
30. Варій М. Й. Психологія особистості: Навч. пос. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
31. Waterman A. S. Identity as an Aspect of Optimal Psychological Functioning / A. S. Waterman // Adolescent Identity Formation, Sage Publications, Inc., 1992. P. 50–72.
32. Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. W W Norton & Co. 445 p.
33. Marcia J. E. Identity in Adolescence // Handbook of Adolescent Psychology (Ed. by J. Adelson) / J. E. Marcia. New York: John Wiley & Sons, 1980. P. 159–187.
34. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник / Р. В.Павелків. Вид. 2-е, стер. Київ: Кондор, 2015. 469 с.
35. Piaget J. The Language and Thought of the Child, London: Routledge 1959.

36. Rogers C. R. Bringing Together Ideas and Feelings in Learning. *Learning Today*, 5, Spring, 1972. P. 32–43.
37. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
38. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Київ: ТОВ “Філ-студія”, 2006. 320с.
39. Гуревич Р. С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах : монографія. Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 410 с.
40. Психологічний словник [Текст] / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергеєнкова ; ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 274 с.
41. Deci E., Ryan R. Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions // *Contemporary Educational Psychology*. 2000. № 25. P. 54-67
42. Amabile T. The motivation to be creative / T. Amabile // S. Isaksen (Ed.), *Frontiers of Creativity Research: Beyond the basics*. Buffalo, NY: Bearly Limited, 1987. P. 223-256.
43. Меденцова Т. М. Аналіз понять «мотиви» та «мотивація навчання» особистості. *Народна освіта*. 2009. Вип. № 1 (7), URL: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/7/statti/2medencova.htm (дата звернення: 09.02.2019)
44. Староста В. І., Попадич О. О. Мотивація навчальної діяльності студентів-першокурсників у процесі їх адаптації в умовах класичного університету. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2019. Випуск 2 (45). С. 173–177.
45. Єрохін С. А., Нікітін Ю. В., Нікітіна І. В. Концепція професійної мотивації студентів як фактора конкурентності на ринку праці. *Юридична наука*. 2011. № 1. С. 20–28.

46. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Павленко В. М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів : навч. посіб. Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін.-т», 2011. 40 с.

47. Способи посилення мотивації студентів закладів вищої освіти для підвищення якості навчального процесу / Б. Ю. Силенко, Г. Я. Силенко, Ю. І. Силенко, О. А. Писаренко, Л. О. Лугова. Медична освіта за новими стандартами: виклики та інтеграція в міжнародний освітній простір : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 30 березня 2023 р. Полтава, 2023. С. 220–222.

48. Raj Stacey P., Raval Vaishali Vidhatri. Parenting and Family Socialization within a Cultural Context. Socialization: Theories. Processes and Impact itors./ Ethan L. Anderson and Sophia Thomas (Ed.). 2013: Nova Science Publishers. Inc. P.57-78.

49. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Голов. ред. УР, 1986. 751с.

50. Морська Н. Л. Українська освіта у світлі вимог Болонської системи // Молодь у сучасному світі: філософсько-культурологічні виміри : зб. матеріалів Міжнародної наукової конференції, 26–27 березня 2009 р. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. С. 467–470.

51. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 688 с.

52. Головіна Н. Проблема формування культурної компетентності особистості в контексті реформування вищої школи. *Філософські обрії*. 2015. С. 147–156. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/4770> .

53. Гречановська О. В. Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 015 – професійна освіта (спеціалізація: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти). Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, 2020. 589 с.

54. Ковальова К. І., Ковальов В. В. Методика викладання економіки в школі: навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра. 2012. 184 с.
55. Борисюк А. С. Професійна ідентичність медичного психолога: соціально-психологічний аналіз: Монографія. Чернівці: Книги-XXI, 2010. 440 с., с. 127
56. Finchman R. The individual, work, and organization: behavioral studies for business and menegement / R. Finchman, P. Rhodes. New York : Oxford University Press, 1994. 488 p.
57. Sonnenfeld J.A. Managing career systems: channeling the flow of executive careers / J.A. Sonnenfeld. Homewood, Ill.: Irwin, 1984. 942 p.
58. Андрушко Я. С. Професійна ідентичність особистості як психологічний феномен / Я. С. Андрушко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2013. Вип. 19. С. 104-110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2013_19_17.
59. Москаль Ю. Ідентифікація й ідентичність у суспільному форматі теоретичного аналізу // Психологія і суспільство. 2006. № 1. С. 96-112.
60. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник / за ред. Р. С. Гуревича. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. 348 с.
61. Ярмаченко М. Д. Педагогічний словник / за ред. дійсн. члена АПН України М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
62. Український педагогічний словник / уклад. С. У. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
63. Словник-довідник з професійної педагогіки: довідкове видання / А. В. Семенова та ін.; за ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
64. Хайчіна Ю. Словник педагогічних термінів від К до Я. URL: http://www.model.poltava.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=579:2012-12-18-17-32-37&catid=102:2012-11-21-09-00-45&Itemid=427.
65. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
66. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ, 1998.

67. *Комар О. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дисертація на здобуття звання д-ра пед. наук: 13.00.04. Умань, 2011. 405 с.*
68. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : Науково-методичний посібник / за ред. О. І. Пометун. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
69. Сікорський П. І. Кредитно-модульна технологія навчання : навч. пос. Київ : Європейський університет, 2004. 126 с.
70. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології та педагогіки : навч. пос. Київ : Академвидав, 2005. 520 с.
71. Чернілевський Д. В. Педагогіка вищої школи / [за ред. Д. В. Чернілевського]. Вінниця : АМСКП, Глобус – Прес, 2010. 408 с.
72. Jerome S. Bruner. The process of education / Jerome S. Bruner Hardcover – January 1, 1962. Harvard University Press; 2nd edition (September 25, 1977) 97 p.
73. Каплінський В. В. Професійне становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки: теорія і практика. Монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2018. 492 с.
74. McKeachie, W. and Svinicki, M. (2006) McKeachie's Teaching Tips: Strategies, Research and Theory for College and University Teachers Boston/New York: Houghton Mifflin.
75. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, Київ : Центр навчальної літератури, 2009, с. 348. С. 12.
76. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
77. Педагогічна технологія / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. Харків : Основа, 1995. 105 с.
78. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 176 с.

79. Дичківська І. М. Основи педагогічної інноватики : навчальний посібник. Рівне : РЛГУ, 2001. 233 с.

80. Токарева Н. М. Основи педагогічної психології: навчально-методичний посібник / Н. М. Токарева. Кривий Ріг, 2013. 223 с.

81. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 року № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення : 10. 02. 2021).

82. Паризьке комюніке. Переклад за підтримки проєкту ЄС «Національний Еразмус+ офіс в Україні». 2018 р. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf> (дата звернення: 10.02.2022)

83. Акімова О.В., Сапогов М.В., Гапчук Я.А. Лінгвокультурна компетентність майбутніх учителів як педагогічна проблема у період цифрової трансформації вищої освіти. Журнал «Наукові інновації та передові технології». № 7(35) 2024 (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка») : журнал. 2024. № 7(35). 2024. С. 1117. С. 778-788.[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14\(28\)-](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-).

84. Біда О.А., Кучай Т.П., Чичук А.П. Формування економічної культури майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами акмеологічного підходу «Наука і техніка сьогодні». Серія «Педагогіка», № 4(32) 2024. 486–495 [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4\(32\)-486-495](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4(32)-486-495)
<http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/issue/archive>

85. Сулим В.Т., Чичук А.П., Біда О.А., Кучай Т.П., Рокосовик Н.В. Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Вісник науки та освіти (Серія «Педагогіка»), Випуск № 4(22) 2024. 1442 -1452[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4\(22\)-1442-1452](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4(22)-1442-1452)<http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/issue/archive>

86. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник / за ред. Р. С. Гуревича. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. 348 с., с. 10.

87. Дубасенюк О. А. Інноваційні навчальні технології – основа модернізації університетської освіти. *Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін* : зб. наук.-метод праць / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2004. С. 3–14.

88. Дудник Н. Застосування інноваційних технологій в освіті України. *Молодь і ринок. Щомісячний науково-педагогічний журнал*. Дрогобич, 2010. № 12 (71). С. 99–103.

89. Стрельников В. Ю. До проблеми складання тезаурусу інноваційних технологій навчання. *Вісник Київського національного ун-ту технологій та дизайну*. 2008. Том 1. С. 20–23.

90. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2007. 364 с.

91. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі : навчальний посібник / С. У. Гончаренко та ін. / за ред. С.У. Гончаренка, П. М. Олійника. Київ : Вища школа, 2003. 323 с.

92. Осадчий В. В. Система дистанційного навчання університету. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2020. № 5. С. 7–16.

93. Ніколаєнко С. М. Якість вищої освіти в Україні: погляд в майбутнє. *Вища школа*. 2006. № 2. С. 3–22.

94. Зязюн І. А. Технологізація освіти як історична неперервність / І. А. Зязюн // Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: [монографія / С. О. Сисоєва, П. М. Воловик, Л. Є. Сігаєва та ін.]; за ред. С. О. Сисоєвої. Київ, 2001. С. 3-11.

95. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навчально-методичний посібник. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.

96. Радул В. В. Окремі проблеми освітнього простору України// Наукові записки. Випуск 41. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2002. С.3-5., с.4.

97. Любович А. А. Сучасні інформаційні технології в освіті / А. А. Любович, О. Г. Єсіна // Інформатика та інформаційні технології : студ. Наук. конф., 20 квітня 2015 р.: метер. Конф. Одеса, ОНЕУ. С. 118-120.

98. Ключко О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в аграрній освіті. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.*
 Серія: "Педагогічні науки", (11). 2017. С. 84-91. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1621/1684>

99. Інформаційні технології / В. В. Тарасюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL: <https://esu.com.ua/article-12474>. (Останнє поновлення : 1 січ. 2023).

100. Балута В. С. Інформаційні технології у навчанні дорослих в контексті євроінтеграції *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology* Vol. 3, № 1 (2016) С. 1-5.

101. Жалдак М. І. / Проблеми інформатизації навчального процесу в школі і в вузі / М. І. Жалдак // Сучасна інформаційна технологія в навчальному процесі : зб. наук. праць. Київ : КДПІ, 1991. С. 3-17.

102. Кадемія М. Ю., Шахіна І. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : навч. посіб. Вінниця, ТОВ «Планер». 2011. 220 с. , с. 24.

103. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики : навч. посіб. : [у 3 ч.] / Н. В. Морзе ; за ред. акад. М. І. Жалдака. Київ : Навчальна книга, 2004. Ч. 1 : Загальна методика навчання інформатики. 256 с.

104. Плєскач В. Л. Інформаційні системи і технології на підприємствах: підручник /В. Л. Плєскач, Т. Г. Затонацька. Київ : Знання, 2011. 718 с.

105. Інформатика: Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології : посібник : [для студ. вищих навч. закл.] / В. В. Браткевич [та ін.] ; ред. О. І. Пушкар. Київ : Академія, 2001. 693 с.

106. Ковальчук В. І. Впровадження інноваційних технологій навчання у процесі професійної підготовки студентів закладів вищої освіти / В. І. Ковальчук, А. В. Щербак // Молодий вчений. 2018. № 3(2). С. 543-547. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_3\(2\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_3(2)_34).

107. Коношевський Л. Л., Мамонов П. Д. Підвищення ефективності самостійної роботи студентів засобами інформаційних технологій. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 2, 2021. С. 289-295. URL : <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/837>.

108. Клочко В. І. Нові інформаційні технології навчання математики в технічній вищій школі : дис. докт. ... пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання інформатики»/ Віталій Іванович Клочко. Вінниця, 1998. 396 с.

109. Рехлецький Є., Плеша В., Хмілярчук Л., Крутяк М. (2023). Вплив інформаційних технологій на еволюцію системи освіти. *Інформаційні технології та суспільство*, 3. С. 68–71. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.it.2023.3.9>

110. Вернидуб Р. Інформаційноосвітнє середовище як чинник забезпечення якості професійної підготовки педагогічних кадрів / Р. Вернидуб // Вища освіта України. 2012. №2. С. 75-79., с. 77.

111. Кириченко В. В. Психологія інформаційної діяльності : Навчальний посібник / В. В. Кириченко, 2-ге вид. вип. і доп. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 146 с.

112. Коношевський Л. Л., Мамонов П. Д. Підвищення ефективності самостійної роботи студентів засобами інформаційних технологій. (2021). *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 2, 289-295. URL : <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/837> .

113. Галета Я. В. Використання елементів інформаційних технологій на уроках української мови та літератури / Ярослав Володимирович Галета, Олена Миколаївна Євдокимова // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. В. В. Радул [та ін.]. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. Вип. 97. С. 71-75.

114. Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: Монографія. Луганськ: Альма-матер, 2004. 362 с.

115. Дорошенко О.А. Нестандартність при вивченні української мови в середній школі // Укр. мова і літ. в шк. 1990. №№ 2-3. С. 20-21.

116. Караман С.О. Методика навчання української мови в гімназії: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2000. 272 с.

117. Інноваційні технології навчання української мови і літератури / Укладач О. І. Когут. Тернопіль: Астон, 2005. 204 с.

118. Скуратівський Л. Інформаційні технології як засіб мовленнєвого розвитку учнів у процесі навчання української мови в основній школі // Українська мова і література в школі. 2005. №4. С.7-10.

119. Шелехова Г. Використання комп'ютерних технологій на уроках української мови // Українська мова і література в школі. 2006. №8. С.4-8.

120. Щепанська Христина. Інформаційні технології на заняттях української мови як іноземної в умовах дистанційного навчання. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2023. Випуск 17. С. 50–57
Theory and Practice of Teaching Ukrainian as a Foreign Language. 2023. Issue 17. P. 50–57.

121. Blurton C. New directions in Education [Electronic resource] / Craig Blurton // Communication, Information and Informatics Sector / World Communication and Information Report 1999-2000. [1999]. P. 46-61. Mode of access : http://www.unesco.org/webworld/wcir/en/pdf_report/chap2.pdf.

122. Stokhof H, de Vries D, Bastiaens, T. & Martens, R. (2019) Mind Map Our Way into Effective Student Questioning: a Principle-Based Scenario. Volume 49. Issue 2. P. 347 – 369., с. 56.

123. Цуркан М. В., Греб М. М., Ільків А. В. Використання засобів ІКТ у процесі навчання української мови іноземних студентів-медиків. ІТЛТ. 2021. Т. 83. Вип. 3. С. 288–300. DOI : 10.33407/itlt.v83i3.3517.

124. Лучанінова О. Педагогічні технології у вищій школі : Навч. посібник. / О. Лучанінова. Дніпропетровськ : ЛІРА, 2013. 224 с.

125. Триус Ю. В. Інноваційні технології навчання у вищій школі [Електронний ресурс] / Триус Ю. В. ; Черкаський державний технологічний університет // Сучасні педагогічні технології в освіті : Х Міжвузівська школа-семінар. Харків, 2012. 52 с. URL : <http://www.slideshare.net/kvntkf/tryus-innovacai-iktvnz>.

126. Кучерук О. Основні напрями розвитку електронної лінгводидактики . Інформаційні технології і засоби навчання, 2014, Том 41, №3. С. 83-91, с. 84. [Електронний ресурс]. URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>. (дата звернення: 19 жовтня 2019).

127. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України : монографія [Текст] / [В. В. Лапінський, А. Ю. Пилипчук, М. П. Шишкіна та ін.]; за наук. ред. проф. В. Ю. Бикова. Київ : Педагогічна думка, 2010. 160 с.

128. Положення про дистанційне навчання № 466 від 25 квітня 2013 року (Із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства освіти і науки № 660 від 01.06.2013, № 761 від 14.07.2015): Наказ МОН № 466 від 25.04.13 року. URL : https://osvita.ua/legislation/Dist_osv/2999/ (дата звернення: 02.04.2021), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>.

129. Самойленко О. М. Поняття дистанційної освіти та дискусії навколо неї. Збірник наукових праць. Херсон : «Міськдрук», 2011. С. 61.

130. Glenn A. A comparison of distance learning and traditional learning environment. 2001. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED457778.pdf>.

131. Черненко К. В. Дистанційне навчання у вищій школі в умовах COVID–19. Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти: зб. наук. праць матеріалів І Всеукраїнської науковопрактичної конференції, 16 червня 2020 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н.П. Муранова. К. : НАУ, 2020. С. 138-140.

132. Graham C. R. Blended learning systems [Електронний ресурс] / C. R. Graham // CJ Bonk & CR Graham, The handbook of blended learning: Global perspectives, local designs. Pfeiffer. 2006. URL: http://mypage.iu.edu/~cjbbonk/graham_intro.pdf (Назва з екрана).

133. Banados E. A. Blended-learning pedagogical model for teaching and learning EFL successfully through an online interactive multimedia environment. *CALICO Journal*. 2006. № 23 (3). P. 533–550.

134. Чередніченко Г. А., Шапран Л. Ю. Модель змішаного навчання і її використання у викладанні іноземних мов [Електронний ресурс]. Третя міжнародна науково-практична конференція «*MoodleMoot Ukraine 2015. Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle*». (Київ, КНУБА, 21-22 травня 2015 р.) : тези доповідей. 68 с. URL : <http://2015.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=83> (Назва з екрана).

135. Кадемія М. Ю. Використання змішаної технології навчання у дистанційній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ-Вінниця, 2016. Вип. 44. С. 330–333 (дата звернення: 20.05.2019).

136. Кухаренко В. М. Системний підхід до змішаного навчання. *Інформаційні технології в освіті*. 2015. № 24. С. 53–67.

137. Bergmann J. Solving the Homework Problem by Flipping the Learning. ASCD, 2017. 100 p.

138. Волікова, М. М., & Братанич, О. Г. Традиційне та інноваційне навчання у вищих навчальних закладах України: переваги та недоліки. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (194), 2021. С. 78-84. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-194-78-84>.

139. Кречотень О. В. Використання інноваційних педагогічних технологій на занятті з іноземної мови / О.В.Кречотень// Збірник наукових праць «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку». Переяслав-Хмельницький, 2017р. Вип 30. С. 136-140.

140. Прибилова В. М. Проблеми та переваги дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. Проблеми сучасної освіти : зб. науково-методичних праць. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2017. № 4. С. 27 – 36.

141. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / М. Л. Смульсон та ін.; за ред. М. Л. Смульсон. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 240 с.

142. Колесникова О. А. Діяльнісний підхід до формування в учнів експериментаторських умінь засобами мобільних та дистанційних технологій у навчанні фізики :. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Київ, 2021. 250 с.

143. Caner Mustafa. The definition of blended learning in higher education. 2012. URL:https://www.researchgate.net/profile/MustafaCaner/publication/288443155_The_Definition_of_Blended_Learning_in_Higher_Education/links/56d9883b08aee73df6cf5674/The-Definition-of-Blended-Learning-in-Higher-Education.pdf

144. Стрюк А. М. Система «Агапа» як засіб навчання системного програмування бакалаврів програмної інженерії [Текст] : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.10 / Національна академія педагогічних наук України інституту інформаційних технологій і засобів навчання, м. Київ, 2012. 312 с.

145. Rossett A., Vaughan F. (2003) Blended learning Opportunities. Publ. CEO Epic Group, Brighton. Available at: https://www.researchgate.net/publication/228669485_Blended_Learning_Opportunities (дата звернення: 05.12.2022).

146. Шелестова Л. В. Змішане навчання у початковій школі : методичні рекомендації / Л. В. Шелестова. Київ : «Фенікс», 2021. 48 с.

147. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

148. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 316 с.
149. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі/В. М. Нагаєв // Київ : Центр учбової літератури. 2007. 232с.
150. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. пос., Київ : Знання, 2005. 486 с.
151. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник / Н. І. Мачинська, С. С. Стельмах. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.
152. Кучеренко І. Урок-лекція – основні види та сучасні технології проведення / І. Кучеренко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 52. Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. С.106–110.
153. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. / Г. М. Мешко. Київ : Академвидав, 2010. 200 с. С. 68 -75.
154. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій : модульне навчання / А. М.Алексюк. Київ, 1998. 260 с.
155. Міщенко С. В. Теоретичні та методичні аспекти використання мультимедійних технологій у викладанні медичної і біологічної фізики / С. В. Міщенко, Г. Ю. Мороховець // Удосконалення якості підготовки лікарів у сучасних умовах : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 24 березня 2016 р. Полтава, 2016. С. 144–145.
156. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. Київ : «Академвидав», 2006. 352 с.
157. Нелюбов В. А., Дубів О. В., Куруца О. С. Електронний підручник : електронний навчальний посібник. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2016.
158. Білоус Н. В. Застосування мультимедійних технологій під час вивчення кіноповісті О. Довженка «Україна в огні» / Наталія Білоус // Українська література в загальноосвітній школі, 2014. № 1. С. 28- 30.

159. Уліщенко В. В. Представлення чи ілюстрування? Презентація та її роль у діалогічному навчанні української літератури / Віолета Уліщенко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах, 2008. № 9. С. 46.

160. Городецький В. І. Мультимедійна презентація : методичні рекомендації. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2020. 68 с.

161. Маршицька В. Про використання мультимедійних технологій у процесі викладання навчальних дисциплін. Вісник Черкаського національного університету (педагогічні науки). Черкаси, 2012. №8(221). С. 47-54.

162. Дементієвська Н., Морзе Н. Комп'ютерні технології для розвитку учнів та вчителів. Інформаційні технології і засоби навчання. Том 1, № 1, 2006. [Електронний ресурс]. URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/293>. (Дата звернення: 19 жовтня 2019).

163. Григор'єва В. А., Лисак Л. К. Застосування мультимедійних презентацій на лекційних заняттях у закладах вищої освіти. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 213, 2024 р. С. 114-117. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/1749/1720>.

164. Захлюпана Н. М., Кочан І. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2002. 250 с.

165. Б'юзен Т. Мапа думок. *Серія «Бізнес і саморозвиток»* / переклад Олени Замойської. Видавництво Старого Лева, 2021. 224 с.

166. Кабакова Л., Мирончк Н. М. Організаційні форми роботи у вищому навчальному закладі // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : збірник наукових праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С. С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н. М. Мирончук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 150-154.

167. Jessie Blackburn "The Web Surfer: What (Literacy) Skills Does It Take to Surf Anyway?" *Composition Forum* vol. 21 (2010). URL : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1080501.pdf>.

168. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. С. Назарової, О. П. Петровської та ін. К. : Наукова думка, 1978. Т. 9. 916 с.
169. Психологія та педагогіка : навч. посіб. / Колесніченко Л. А. та ін.; за заг. ред. Л. А. Колесніченко. Київ : КНЕУ, 2008. 408 с.
170. Картель Т. М. Самостійна робота студентів як умова їх професійного становлення. Педагогічні науки. Наукові праці. Том 50. Випуск 37, С. 76-82. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-13.pdf>
171. Мартиненко М. Ю. Імплементация IT-технологий у процес організації самостійної роботи студентів вищої школи. Проблеми інформатизації навчального процесу у вищій та середній школі. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Освітні вимірювання в інформаційному суспільстві». Київ: НПУ, 2010. 135 с.
172. Єрмаков І. Компетентнісний потенціал проектної діяльності / Проектна діяльність у школі / Упорядн. М. Голубенко. Київ: Шкільний світ, 2007. 128 с.
173. Сисоєва С. *Особистісно зорієнтовані технології: метод проектів* // Підручник для директора. 2005. № 9-10. с. 25-31.
174. Гуревич Р., Шевченко Л. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід: навчальний посібник; за ред. Гуревича Р. С. Вінниця, 2012. 348 с., с. 200.
175. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : УРЕ, 1985. 966 с.
176. Соціологія : короткий енциклопедичний словник / уклад. : В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін. ; під заг. ред. В.І. Воловича. Київ : Укр. центр духовної культури, 1998. 736 с.
177. Антонова О. Є. Базові знання з педагогіки: становлення, розвиток, технологія формування : [монографія] / О. Є. Антонова. Житомир: ЖДПУ, 2003. 208 с.

178. Вербицький В. Провідні ідеї педагогіки А. С. Макаренка в сучасній системі виховання. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 4. С. 112-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_4_30

179. Трухан М. А. Модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до розв'язання професійних конфліктів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота» / гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород : Говерла, 2014. Випуск 30. С. 170–173.

180. Терещенко С. П. Модель підготовки майбутніх учителів технологій до використання комп'ютерної техніки у процесі вивчення фахових дисциплін. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 36 С. 367-373.

181. Янушевський В. М. Моделювання професійного розвитку майбутніх викладачів філологічних дисциплін. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*, [online] 4, 2009. URL : http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n4_2009_st_17/ (Дата звернення 04. 05. 2021).

182. Цимбалару А. Д. Моделювання інноваційного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу: наукові підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*, [online] 4, 2007. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em4/content/07cadast.htm> . (Дата звернення 11. 01. 2022).

183. Алфімов В. М. Творча особистість: педагогічне моделювання. *Наукова скарбниця Донеччини*, [online] 1, 2009. с. 13-21. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nsod/2009_1/Alfimov.pdf. (Дата звернення 10 березня 2019).

184. Катеринюк Г. Д. Критерії та показники сформованості здатності до математичного моделювання в учнів профільної школи. *Проблеми та перспективи фахової підготовки вчителя математики: зб. наук. праць з матеріалами Міжнар. Наук.-практ. конф., 30 травня – 1 червня 2018 р. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського [та ін.]*. Вінниця: ТОВ «НіланЛТД», 2018. 334 с. С. 263-264.

185. Моделювання й інтеграція сервісів хмаро орієнтованого навчального середовища : монографія / [Копняк Н. та ін. ; за заг. ред. С. Г. Литвинової] ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. Київ : Компринт, 2015. 160 с.

186. Брюханова Н. О., Корольова Н. В. Педагогічне моделювання: стан і тенденції розвитку. Теорія і практика управління соціальними системами. Розділ: Навчально-педагогічна діяльність: методика та технології викладання. 2015. № 3. URL: <http://tipus.khpi.edu.ua/article/view/50855>.

187. Вакалюк Т. А. Структурно-функціональна модель хмаро орієнтованого навчального середовища для підготовки бакалаврів інформатики. Інформаційні технології і засоби навчання, 2017, Том 59, №3. С. 51-61.

188. Галецький С. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата педагогічних наук) за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, 2020.292с., С. 126.

189. Мотрук В. Г., Давидюк М. О. Методичні аспекти застосування інтерактивних освітніх технологій в умовах дистанційного та онлайн-навчання. Вісник науки та освіти. № 3(9). 2023. С. 365-376. URL : [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3\(9\)-365-376](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3(9)-365-376).

190. Motruk V. H. Ensuring the quality of professional training of future economics with the help of it technologies. Актуальні питання у сучасній науці. № 4(22). 2024. С. 831-837. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4\(22\)-831-837](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-4(22)-831-837).

191. Жовнич О. В., Мотрук В. Г. Соціально-педагогічні умови модернізації початкової освіти: виклики та перспективи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2024, № 4 (138). DOI 10.24139/2312-5993/2024.04/026033<https://pedscience.sspu.edu.ua/wpcontent/uploads/2024/07/%D0%96%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%87-2.pdf>

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ

3.1. Критеріально-діагностичний апарат формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій

Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей є процесом, складність якого є у тому, що основою є нефахова дисципліна (українська мова (за професійним спрямуванням)), яку студенти вивчали у загальноосвітньому навчальному закладі і це дезмотивує до її вивчення у процесі навчання у ЗВО.

За опитуванням студентів, у якому брали участь студенти першого року навчання бакалаврського рівня (другий семестр), чи вважають вони вивчення української мови (за професійним спрямуванням) важливою ланкою знань для майбутньої професії, нами було отримано такі результати: 49% респондентів вважають, що знань, отриманих у загальноосвітньому навчальному закладі, їм достатньо для кваліфікованого виконання професійних завдань; 34% – вважають, що знання мови для професійної діяльності є важливим компонентом обраної ними професії; 13% – вважають, що необхідно більшу увагу приділяти фаховим дисциплінам; 4% не знають і вважають, що це питання необхідно вирішувати тим структурам, які надають їм освітні послуги. Тобто, як бачимо, студенти не завжди проявляють захоплення щодо вивчення мови у процесі здобуття професійних знань та не розуміють її необхідності. Така поведінка призводить до несформованої лінгвокультурної компетентності, що може негативно позначитися у подальшій трудовій діяльності.

Опитування проводилося у другому семестрі, коли студенти уже здали першу сесію та оцінюють необхідність вивчення тих чи інших дисциплін, але анкетування старших курсів бакалаврату показало інший результат, за яким 63% вважають необхідним вивчення української мови (за професійним спрямуванням).

Такі показники вказують на проблеми, які можуть виникати і серед проблем мотивації, поганого засвоєння знань, незацікавленості вивчення дисципліни, тому гостро постає проблема оцінювання сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій.

Вітчизняні науковці відводять оцінці провідну роль та розглядають її не лише як оцінювання знань, а як процес взаємозв'язку між викладачем та студентом та один із способів управління освітнім процесом, що стимулює внутрішнє бажання до вивчення дисципліни та робить ефективним навчальний процес та його управління [1].

У законодавчих документах стосовно вищої освіти (Закон України «Про вищу освіту») та вплив результату на її якість вказано, що якість вищої освіти забезпечує «відповідність умовам провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам зацікавлених сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості» [2]. Тобто, формування майбутнього фахівця залежить від контролю та оцінювання знань здобувачів освіти.

Питання оцінювання та проблеми пошуку оптимальних варіантів контролю знань розкриваються у наукових роботах вітчизняних та закордонних науковців. Серед зарубіжних науковців проблему оцінювання розглядав відомий науковець та творець таксономії навчання Б. Блум [3] в середині минулого століття, яку на початку XXI ст. удосконали американські дослідники Л. Андерсон [4] та Д. Кретвол [4]; про оцінювання у вищих навчальних закладах йдеться у дослідженнях Д. Саллера [5]; суперечливі

питання узгодження викладання та оцінювання у процесі вивчення дисциплін та пропозиції інноваційних тенденцій в оцінюванні розкривав у своїх працях Дж. Біггс [6].

У сучасній педагогіці розкривають проблеми оцінювання у вищій школі як необхідної складової професійної підготовки майбутніх фахівців (Т. Канівець [7], О. Кузнєцова [8], І. Мельничук [9], Т. Плачинда [1] та ін.); інноваційні методи оцінювання та інноваційні технології (М. Євтух [10], Л. Ткаченко [11] та ін.) тощо. У наукових роботах вітчизняних науковців прослідковується зацікавленість вивченням питання щодо оцінювання знань студентів у процесі вивчення мови через призму формування комунікативної компетентності (І. Клак [12], О. Корніяка [13] та ін.) та лінгвокультурної компетентності (І. Давидченко [14], К. Ковальова [15], О. Попова [16], С. Шехавцова [17] та ін.).

Оцінка є показником контролю засвоєння знань, який вказує на успішність студентів через систему показників, які охоплюють наявні у здобувачів освіти знання, уміння та навички та вказують на ступінь їх засвоєння відповідно до навчальної програми. Науковиця Т. Канівець вважає, що оцінка – це не лише визначений бал, вона має бути вказівником, який вказує на позитивні та негативні результати навчання, регулює емоційне ставлення. Тому основними принципами оцінювання мають бути «системність, плановість, відкритість (наочність), об'єктивність, диференційованість» [7]. Тобто, оцінювання має об'єднувати у собі когнітивні (знання, уміння та навички) та психологічні (емоційне ставлення, самооцінка, мотивація) основи особистості.

На психологічну основу оцінювання звертали й звертають увагу низка вітчизняних дослідників (М. Євтух, Е. Лузік, Л. Дибкова), які наголошують на тому, що вивчення будь-якої дисципліни навчального плану має бути спрямоване на формування певних груп, у тому числі особистісних якостей особистості (що є актуальним та доцільним при формуванні лінгвокультурної компетентності). Важливою умовою в оцінюванні навчальних досягнень

студентів автори розглядають професійне проектування навчальної діяльності [10]. Тобто, оцінювання є взаємозалежним процесом від загального освітнього процесу, при цьому ефективне формування майбутнього фахівця неможливе без контролю та оцінювання.

Оцінювання навчальної діяльності відповідає принципам плановості (позбавлення стихійного аналізу і оцінювання), систематичності і системності (методи оцінювання та їх відповідність навчальному матеріалу), об'єктивність (обґрунтування критеріїв оцінювання), диференційованість (співвідношення особливостей, можливостей, здібностей), відкритість (однакове оцінювання, повідомлення вимог перед вивченням навчального матеріалу, зворотній зв'язок, аналіз оцінювання) [7, с. 12].

Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей охоплює багато складових, які студенти не пов'язують із професійним становленням: культура, соціологія, комунікація та спілкування тощо. Тому в оцінюванні сформованості лінгвокультурної компетентності необхідно доволі чітко визначити її показники, рівні та критерії, які напряду залежать від мотивації, адаптації, зацікавленості студентів вивченням дисципліни та навчання у ЗВО.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «показник» трактується як свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результат якоїсь роботи чи процесу; дані про досягнення в чому-небудь [18]. У педагогіці в рамках організації та проведення педагогічного експерименту показник розглядають як «засіб, за допомогою якого вимірюються альтернативи найбільш оптимального вирішення практичних завдань в існуючих або заданих конкретних умовах» [19, С. 21.]. Тобто, показник у формуванні лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій вважаємо обґрунтованими та чітко сформульованими даними щодо необхідного відповідного об'єму знань згідно з навчальним планом, а орієнтування на показники призводить до високих кінцевих результатів.

Для визначення формування будь-якої компетентності необхідно визначити відповідні рівні, які будуть показниками результатів. У словниках результат потрактовують як міру величини, розвитку, значущості чогось [18]; ступінь якості, величини, досягнень у будь-чому; мірило освіти, культури, підготовки [20]. У формуванні професійних компетентностей рівень сприяє пізнати предмет у різних властивостях, відносинах, зв'язках та є відображенням діалектичного характеру в процесі розвитку [21, с. 206]. Тобто, рівень можна розглядати як міру сформованості лінгвокультурної компетентності, що допоможе у визначенні кінцевого результату педагогічного експерименту.

Важливими у процесі оцінювання є критерії, обґрунтування та визначення яких ознайомлює студентів із вимогами, передбаченими навчальною програмою, а такий відкритий підхід стимулює студентів до навчання, активних дій під час освітнього процесу. Такий підхід допомагає покращенню в плануванні вільного часу, самостійно коригувати власні навчальні досягнення. Також критерії сприяють підвищенню ефективності зворотного зв'язку й об'єктивного оцінювання [8].

Поняття «критерій» у педагогіці в процесі експериментальної роботи розкривають як «засіб перевірки гіпотези дослідження за допомогою інтеграції експериментальних даних» [22]. Розглядаючи критерії узагальнено, в освітньому процесі розглядають як класифікацію, що окреслює вміння розрізнення, приймаються як мірило, вимоги для визначення або оцінки людини, предмета, явища [23]. Критерії при дослідженні складних систем є засобами непрямого оцінювання явищ і процесів та відображають характерологічні властивості стану й рівня функціонування предмету пізнання [24].

Ретельно вивчивши наукові джерела, методи та дидактичні підходи щодо оцінювання знань, умінь та навичок студентів, нами було визначено критерії, показники та рівні формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. Критеріями було узяті виокремлені компоненти лінгвокультурної

компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей – *мотиваційно-рефлексивний; когнітивно-лінгвістичний; аксіологічний; соціокультурний*. Проаналізувавши показники, критерії та рівні нами було створено узагальнену таблицю, за допомогою якої визначаємо рівні сформованості компонентів лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей (Додаток Є).

Сформувавши критерії та показники, нами було виокремлено три рівні сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій – *низький, середній, високий*.

I рівень – низький у мотиваційно-рефлексивному компоненті лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей характеризується відсутністю мотивації у студента до вивчення української мови (за професійним спрямуванням), як основи формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей та відсутність зацікавленості до удосконалення цих знань, здобування нового досвіду у спілкуванні; низьким рівнем культурологічних знань та небажанням їх здобуття; недосконалістю комунікативних умінь та відсутністю рефлексії у процесі спілкування, що призводить до конфліктних ситуацій. Яскраво виражена відсутня мотивація до професійного самовдосконалення та виконання самостійної роботи щодо удосконалення знань з української мови, а практичні та самостійні роботи студент не має бажання виконувати в повному обсязі, при виконанні завдань або самостійної роботи не бажає використовувати ІТ-технології як навчальний засіб, намагається все зробити швидко, не проявляючи креативність у своїй роботі.

Низький рівень когнітивно-лінгвістичного компоненту відзначається неволодінням студентом навчального матеріалу, допуском багатьох грубих лексичних, орфоепічних, стилістичних та синтаксичних помилок. Студент на цьому недостатньому рівні формулює власну думку та не може відтворити щойно почутий матеріал і очно відтворити вивчений матеріал. У здобувача освіти прослуховується збіднена лексика, у мові присутній суржик. Під час занять студент не здатний дати правильну відповідь на поставлене запитання

викладача. Не використовує та немає навиків використання ІТ-технологій при виконанні завдань (домашньої роботи або самостійної роботи) з української мови (за професійним спрямуванням).

У аксіологічного компонента лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій низький рівень включає в себе відсутність ціннісного ставлення до обраної професії та до навчання в цілому. Студент схильний до професійного маргіналізму, що проявляється через втрату професійної ідентичності, байдужості до виконання професійних завдань. Студент із низьким рівнем когнітивно-лінгвістичного компоненту створює конфліктні ситуації з представниками інших професій, проявляє до них неповагу або навпаки – принижує значення власної професії та її роль у соціумі. Така людина не завжди дотримується загальноприйнятих ціннісних норм та нечасто дотримується етичних правил ділового спілкування, а вивчення української мови вважає недоцільним для фахівців економічних спеціальностей. Студент проявляє низький рівень особистісних культурних цінностей та не здатен правильно розставити професійні пріоритети.

Перший низький рівень соціокультурного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей характеризується недостатнім базовим рівнем культурологічних знань, а студент не вбачає доцільності поглиблювати культурологічні та соціологічні знання, так як вважає їх непродуктивними в економічній спеціальності. Студенти з таким рівнем проявляють нетолерантне ставлення до інших культур, народів, етносів, релігій. У них присутні прояви індиферентності та етнотероризму. Вони не проявляють зацікавленість до вивчення особливостей національної культури та не розуміють її ролі в соціумі. У них недостатньо досвіду міжкультурного спілкування та низький рівень соціалізації.

II рівень – середній у мотиваційно-рефлексивному компоненті лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей виявляється через мотивацію до вивчення української мови (за

професійним спрямуванням), але вона є недостатньою для досягнення високих результатів. Зацікавленість студентом до удосконалення української мови є частковою, але відбувається несистемно (за принципом – «хочу-не хочу»), що впливає на результативність. Рівень базових знань здобувача освіти є недостатнім для формування лінгвокультурної компетентності, але студент проявляє наполегливість, особливо, коли тема або методика проведення заняття його зацікавила. У студентів із зазначеним рівнем присутні комунікативні вміння та прояви рефлексії до інших осіб чи подій, але він не пов'язує цей процес із професійним становленням. У процесі вивчення дисципліни присутня мотивація до професійного самовдосконалення та самостійної роботи з удосконалення базових знань. Практичні та самостійні роботи студентом виконуються, якщо його цікавлять або відрізняються неординарністю завдань. Також, під час виконання завдань, студент використовує відомі йому ІТ-технології (або рекомендовані викладачем), але не намагається використати або шукати нові.

Процес формування когнітивно-лінгвістичного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей характеризується тим, що студент, в цілому, володіє навчальним матеріалом і здатен реалізувати його під час виконання професійних завдань, має достатній рівень формулювання власної думки, але не завжди може донести її іншим (не зрозуміло висловлюється, недостатній запас інформації, недоцільне використання або недостатнє володіння професійною лексикою тощо). Студент здатен давати чіткі відповіді на запитання викладача відповідно до вивченого на попередньому занятті матеріалу і вільно працює із засобами ІТ-технологій під час підготовки завдань з української мови (за професійним спрямуванням) (у роботі з онлайн- або електронними словниками, у процесі роботи з літературними, науковими та креолізованими текстами, на достатньому рівні відбувається онлайн-спілкування та інші онлайн-комунікації).

Сформованість аксіологічного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей на середньому рівні відбувається, коли у студента присутнє ціннісне ставлення

до обраної професії та до навчання в цілому, не проявляє професійний маргіналізм. Така особистість толерантно ставиться до представників інших професій, але до деяких «більш престижних», на його думку, професій ставиться з більшою повагою, ніж до обраної, що проявляється у процесі спілкування. Майбутній фахівець систематично дотримується вимог етикету ділового спілкування та загальноприйнятих ціннісних норм, розглядає вивчення української мови як важливого елемента у професійній діяльності. У такої особистості достатній рівень особистісних культурних цінностей та здатність розставляти професійні пріоритети.

Студент із середнім рівнем соціокультурного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей вирізняється достатніми базовими культурологічними знаннями, але вивчає їх у ЗВО заради отримання оцінки, а не заради знань (прояв зовнішньої мотивації, яка не поєднується з внутрішньою мотивацією). Такий майбутній фахівець здатен проявляти толерантне ставлення до інших культур, народів, етносів, релігій, але, попри це, у таких осіб можуть бути прояви етнічного етноігілізму (відхід від власної етнічної групи в пошуку стійких соціально-психологічних ніш не за етнічним критерієм) або етнічної індиферентності (відсутні межі етнічної ідентичності, невизначеність етнічної приналежності, неактуальності етнічності). Студент із середнім рівнем соціокультурного компоненту проявляє зацікавленість до вивчення особливостей національної культури лише в рамках занять, має достатній рівень міжкультурного спілкування, але не на рівні ділового спілкування, є достатньо соціалізований для активної участі в освітньому процесі, що позитивно впливає на його професійне становлення.

III рівень – високий характеризується у мотиваційно-рефлексивному компоненті лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей високою мотивацією студента до вивчення української мови за професійним спрямуванням та отримання професійних знань в цілому. Студент проявляє зацікавленість до удосконалення у вивченні мови та має

високий рівень базових знань, який достатній для формування лінгвокультурної компетентності, але студент продовжує удосконалювати свої знання, уміння та навички відповідно до інновацій. Майбутні фахівці економічних спеціальностей із сформованим високим рівнем мотиваційно-рефлексивного компоненту вирізняються високим рівнем комунікативних умінь, є активними учасниками інноваційних та інтерактивних занять, навчальних дискусій, тренінгів тощо. Студент проявляє рефлексію по відношенню до інших осіб чи подій і пов'язує цей процес із професійним становленням. У нього висока мотивація до професійного самовдосконалення та самостійної роботи по удосконаленню знань з української мови, намагається дотримуватися системності у навчанні. Практичні та самостійні роботи такі студенти виконують у повному обсязі, а при виконанні завдань використовують ІТ-технології не лише відомі або запропоновані викладачем, а використовують нові ІТ-технології.

Сформованість високого рівня когнітивно-лінгвістичного компоненту проявляється через досконалість володіння навчальним матеріалом, вільним діалогічним та полілогічним спілкуванням у професійному та повсякденному житті, умінням чіткого формулювання власної думки, яку зрозуміло може донести до оточуючих. Студент із зазначеним рівнем здатний добре відтворювати почутий матеріал, при допущенні помилок сам може їх виправити, дає чіткі відповіді на запитання викладача відповідно до вивченого на попередньому занятті матеріалу, аргументовано пояснює своє бачення проблеми. Уміє вільно працювати з ІТ-технологіями при виконанні завдань, проявляє ініціативу та удосконалюється у цьому напрямі.

Студент із сформованим високим рівнем аксіологічного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей проявляє яскраво виражене ціннісне ставлення до обраної професії та до навчання у цілому. У нього відсутній професійний маргіналізм. Він толерантно ставиться до представників інших професій та адекватно оцінює роль кожної професії у житті соціуму. Студент повністю дотримується правил етикету ділового спілкування та

загальноприйнятих ціннісних норм, вважає ділове спілкування необхідною складовою професійної діяльності та важливим етапом для удосконалення професійних досягнень. Майбутні фахівці економічних спеціальностей із сформованим високим рівнем аксіологічного компоненту мають чималий рівень особистісних культурних цінностей та здатні адекватно визначити пріоритети у професійній діяльності.

Високий рівень соціокультурного компоненту вирізняється достатнім базовим рівнем культурологічних знань, культурологічні та соціальні знання вивчає із зацікавленістю. Такий студент толерантно ставиться до інших культур, народів, етносів, релігій, виявляє позитивну етнічну індиферентність, що проявляється через поєднання позитивного ставлення до власного народу та до інших. Такий студент активно цікавиться особливостями національної культури та удосконалює знання у цій сфері, так як розглядає їх важливими у професійному становленні. Має високий рівень міжкультурного спілкування та при професійній комунікації відповідає вимогам ділового спілкування.

Отож, процес оцінювання є складним процесом, але необхідним для споглядання кінцевого результату. Оцінювання потребує чіткості, визначеності, неупередженості у судженнях, креативності для того, щоб створити об'єктивну реальність засвоєних студентом знань або сформованості необхідного компоненту у процесі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. У своєму дослідженні ми орієнтуємося на показники, якими виступили компоненти лінгвокультурної компетентності, критерії та три рівні її сформованості. Представлене нами оцінювання охоплює усі необхідні для цього процеси та важливі для формування особистості аспекти – психологічний, когнітивний, культурологічний, ціннісний та соціальний. Викладач завдяки оцінюванню має можливість визначити рівень сформованості того чи іншого компоненту лінгвокультурної компетентності, контролювати, проводити моніторинг та корегувати знання студента. Тоді, як студент має змогу регулювати процес здобуття своїх знань відповідно заданих критеріїв, удосконалюватися у тому

напряму, який вважає найбільш уразливим, мотивуватися у самоосвіті та усвідомлювати, який результат його очікує.

3.2. Організація та методика проведення педагогічного експерименту.

Експеримент є невід'ємною частиною існування та розвитку людства, адже без експерименту неможливо з'ясувати кінцевий результат, як нагорода за практичні дії. У науці експеримент є тим методом, який допомагає з'ясувати її суть через дослідження, яке складається у побудові гіпотези та проведенні експерименту для її перевірки та підтвердження. У науках, де дослідження пов'язані із людьми потребують ретельної перевірки, адже такий експеримент неможливо повторити декілька раз, тому педагогічний експеримент має бути чітко структурований та послідовний із урахуванням усіх особливостей освітнього процесу та його взаємозв'язку із усіма суб'єктами цього процесу. Метою нашого педагогічного експерименту сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей є перевірка ефективності запропонованих організаційно-педагогічних умов, ефективності використання засобів ІТ-технологій в освітньому процесі у поєднанні із різними формами, методами, технологіями навчання на основі розробленої структурно-функціональної моделі.

Експеримент у психолого-педагогічних науках, поряд із спостереженням, є одним із основних методів наукового пізнання, який дозволяє в контрольованих умовах досліджувати ті чи інші явища. Також у педагогіці та психології експеримент спрямований на з'ясування змін у поведінці людини під час маніпуляції факторами, що впливають на цю поведінку [25].

Значення педагогічного експерименту у дослідженнях освітньої сфери розкрито у працях багатьох науковців (О. Василенко [26], Г. Ващенко [27], С. Гончаренко [28], О. Жосан [29], М. Карташов [30], В. Кислий [31],

В. Петрук [32], М. Рубцов [33], В. Руденко [34], С. Сисоєва [35], О. Спирін [36], В. Староста [25], Г. Товканець [25], М. Фіцула [37] та ін.).

У педагогіці експеримент, на відміну від інших методів, дозволяє більш ретельніше, підходити до перевірки ефективності впровадження інновацій, порівнювати різні впливи на структуру освітнього процесу, обирати найбільш доцільне об'єднання компонентів, виявляти необхідні умови реалізації певних педагогічних завдань. Педагогічний експеримент є активним методом, що має вплив на навчально-виховні явища, на які впливають нові умови, та які спрямовані на здійснення мети дослідження. Суть педагогічного експерименту науковці розглядають у відокремленні досліджуваних явищ у цілеспрямованих змінах умов педагогічного впливу на суб'єктів дослідження [35 с. 122]. У методології наукових досліджень науковці акцентують увагу на планування, яке вважають важливим фактором в освітньому процесі, що впливає на проведення експерименту, так як постає необхідність звернути увагу на кількість досліджуваних та способи вибірки, продумати послідовність експерименту, спрогнозувати вірогідний результат, їх інтерпретацію [31]. Педагогічний експеримент надає можливість вивчати та спостерігати за процесом у такій кількості, скільки цього потребує ретельне вивчення досліджуваного явища, при цьому дозволяє розділити елементи та вивчати окремо кожен з них [27, с. 123].

Низка науковців наукове дослідження у галузі освіти розглядають через поєднання психологічних та педагогічних факторів в єдиний комплекс та аргументують це тим, що психологія вивчає закономірності розвитку психіки особистості, тоді як педагогіка – закономірності освітнього процесу, які мають вплив на такі психологічні якості, як розвиток, поведінка, виховання тощо; впровадження педагогічних технологій неможливе без урахування індивідуальних та психологічних особливостей особистості; такий інтегрований підхід до аналізу сутності проблеми в освіті сприяє об'єктивності процесу пізнання і сприяє ефективному перетворенню дійсності [35, с. 60].

Отже, у нашому випадку *педагогічний експеримент* є методом дослідження, що дозволяє поєднати в одне ціле різні компоненти, на які впливають відповідні організаційно-педагогічні умови, а завдяки застосуванню різних методів та технологій перевірити ефективність запропонованої структурно-функціональної моделі.

Педагогічний експеримент, як було зазначено, потребує чітко визначеного планування, тобто, карти дослідження, у якій вказано послідовне виконання визначених поетапних методів дослідження, що дасть змогу з'ясувати результат (позитивний або негативний) дослідження. Основними вимогами до планування педагогічного експерименту було забезпечення закритого характеру експерименту; проведення його у природніх умовах; забезпечення «чистоти» експерименту; забезпечення комфортних умов для усіх учасників педагогічного експерименту; забезпечення анонімності експерименту та необізнаність учасників експерименту, що вони беруть у ньому участь; проведення досліджень (тестувань, контрольних зрізів, анкетувань) одночасно у експериментальних (ЕГ) та контрольних (КГ) групах; обирати групи, які беруть участь у експерименті, орієнтуючись на спорідненні спеціальності, вікову категорію, соціальні умови проживання (вплив військових дій на освітній процес).

У процесі педагогічного експерименту нами було використано такі методи дослідження:

- аналіз документації (ознайомлення із нормативними документами Міністерства освіти і науки щодо надання освітніх послуг майбутнім фахівцям; вивчення, аналіз робочих навчальних програм та освітніх програм за необхідною спеціальністю або суміжними до неї спеціальностями; методичні матеріали щодо впровадження інноваційних та інтерактивних технологій та застосування ІТ-технологій у процесі вивчення української мови (за професійним спрямуванням);

- вивчення педагогічного досвіду (опрацювання філософських та психолого-педагогічних наукових джерел; вивчення історії, проблем та

сучасного стану формування лінгвокультурної компетентності; аналіз різних підходів учених, які працюють над цією проблемою, виявлення суперечливих думок, що дало змогу сформулювати необхідні для дослідження поняття тощо);

- спостереження (метод педагогічного спостереження застосовувався для з'ясування когнітивних, мотиваційних, ціннісних, культурно-соціальних якостей та проявів учасників експерименту; визначення їх готовності до формування лінгвокультурної компетентності; з'ясування ставлення студентів до використання засобів ІТ-технологій у процесі вивчення української мови (за професійним спрямуванням); систематичність та частоту звертань до певних джерел інформації (особливо тих, що потребують застосування ІТ-технологій); обраний метод є ефективним для досягнення «чистоти» експерименту, так як найбільш наближений до природніх умов; результати методу спостережень сприяли у підборі та розробці інноваційних та інтерактивних технологій навчання для формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей);

- методи опитування (анкетування, психологічне тестування, бесіда, інтерв'ю, які допомогли з'ясувати проблеми, що виникають у майбутніх економістів у процесі вивчення української мови; процес соціалізації у студентському середовищі та адаптації до навчання; ціннісного ставлення до майбутньої професії; осмислення значущості лінгвокультурної компетентності у професійній діяльності; визначати рівень зацікавленості до поглиблення культурологічних знань; бажання до самоосвіти та самовдосконалення);

- методи математичної статистики (визначення однорідності груп, аналіз результативності та сформованості компонентів лінгвокультурної компетентності на різних етапах педагогічного експерименту).

Для підтвердження запропонованої гіпотези було проведено педагогічний експеримент (2019–2023 рр.) у Вінницькому кооперативному інституті (спеціальності: 075 – Маркетинг, 081 – Право, 072 Фінанси,

банківська справа, страхування та фондовий ринок). Учасню у експериментальній роботі було охоплено 411 студентів: експериментальна група (ЕГ) – 198 осіб; контрольна група (КГ) – 213 осіб.

Педагогічний експеримент на перевірку ефективності формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій відбувався у чотири етапи:

- *аналітико-констатувальний етап* (2019-2020 рр.) (вивчення науково-теоретичних джерел з проблем формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій; виокремлення та обґрунтування компонентів лінгвокультурної компетентності; розробка критеріїв, показників та рівнів сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій; визначення склад та формування експериментальної та контрольної груп; опрацювання наукових статей щодо проблеми формування лінгвокультурної компетентності та методики її формування у майбутніх фахівців економічних спеціальностей);

- *діагностично-пошуковий етап* (2020-2021 рр.) (розроблено та охарактеризовано складові структурно-функціональної моделі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій; відповідно до результатів статистичного аналізу визначено компоненти лінгвокультурної компетентності; визначено методи дослідження, період їх проведення та апробовано обрані методики; розроблено та охарактеризовано організаційно-педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій);

- *формувальний етап* (2021-2023 рр.) (проведення дослідження та експериментальної перевірки запропонованих організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій; проведено аналіз

результатів сформованості компонентів лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей);

- *завершально-узагальнювальний етап* (2023 р.) (систематизація результатів формувального етапу педагогічного експерименту; узагальнення отриманих даних та узагальнення результатів дослідження у загальних висновках).

Провідним етапом педагогічного експерименту є кількісний та якісний підбір студентів для ЕГ та КГ. Окрім суміжних спеціальностей учасників експерименту їх мають об'єднувати схожі соціальні умови навчання, так як нинішня ситуація призвела до процесів, які не сприяють результатам навчання, наприклад, студенти, які навчаються на територіях, які потерпають від військових дій або ті, хто переселилися із тимчасово окупованих територій і мають психологічні складнощі у адаптації та соціалізації до закладу освіти. Також є групи, суміжні за спеціальностями, але мають різний погляд на вивчення української мови (за професійним спрямуванням), яка не є фаховою дисципліною, а викладач не докладав зусиль, щоб мотивувати студентів до її вивчення. Тому, вважаємо, що для «чистоти» експерименту необхідно визначити однорідність груп за факторами, які найбільше, на нашу думку, є необхідними для подальшого дослідження.

Студентський вік (17 – 25 років) є неоднозначним періодом у розвитку особистості, про що свідчать наукові розвідки зарубіжних та вітчизняних науковців (М. Варій [38], Е. Еріксон [39], Дж. Марсія [40], І. Мартинюк [41], Т. Рогачова [42], О. Сергеєнкова [43] та ін.). Психологи характеризують його як період розвитку соціальних потенцій людини, складним становленням особистісних рис та професійної ідентифікації. У цей період в особистості відбувається становлення таких необхідних рис як рішучість, цілеспрямованість, самостійність, здатність володіння собою та нести відповідальність за свої поступки. Цей вік відзначається високою продуктивністю у процесі засвоєння знань, умінь та навичок. Молоді люди здатні оцінювати проблеми морального спрямування, що пов'язані із

поставленими цілями, обов'язком (у професійній діяльності та особистому житті), коханням, але поряд з цим, психологи зауважують, що свідома регуляція власної поведінки у такому віці розвинута не повною мірою. Усі зазначені фактори впливають на формування самооцінки особистості, що позначається на навчальних досягненнях та формуванні молодого людини.

Аналізуючи самооцінку особистості у процесі навчання в ЗВО вітчизняні науковці пов'язують її з процесом адаптації до закладу освіти, системи викладання, нових вимог до навчання, і проблеми перебування у навчальному закладі відчувають студенти, що при вступі керувалися більше зовнішньою мотивацією, аніж внутрішньою, що має негативний вплив на самооцінку [42]. Розглядаючи види самооцінки можна проаналізувати різні підходи науковців.

Самооцінку поділяють на два види – адекватну, яка характеризується правильним співвідношенням особистості можливостей та досягнень. Тоді, як неадекватна самооцінка, яку поділяють на завищену та занижену самооцінку, викликана неправильним уявленням людини про себе, це може бути ідеалізований образ своєї особистості, перебільшення своїх досягнень (завищена самооцінка) або навпаки, недооцінка своїх можливостей, невпевненість у своїх діях (занижена самооцінка) [44]. Також розглядають схожий поділ на самооцінку, яка залежить від рівня та стабільності: висока – неадекватна, завищена; середня – адекватна; низька – неадекватна, занижена. Щодо стабільності самооцінки, то тут її поділяють на стабільну, яка є характерною для сильних та впевнених у собі особистостей та плаваючу самооцінку – незбалансована, яка є приналежністю людей, які залежать від думки інших, від власних досягнень та успіхів [45].

Неадекватність самооцінки, завищена або занижена самооцінка, спотворюють реальність та впливають на самоконтроль особистості. Особливо це проявляється у спілкуванні, де неадекватність самооцінки стає причиною конфліктів. Особистість із завищеною самооцінкою буде зневажливо ставитися до інших і проявляти неухвалене ставлення до них,

дозволяти різкі висловлювання на їх адресу, нетерпимість до думки чи зауважень інших, через занижену самокритичність такі особи не здатні розуміти, що ображають інших, не проявляють емпатії та не здатні рефлексувати. У людей із завищеною самооцінкою може проявлятися афект неадекватності, такий психічний стан є спробою захистити себе від реальних обставин та залишити самооцінку на тому рівні, який є, що призводить до конфліктів з іншими. Тоді, як при заниженій самооцінці конфлікти можуть виникати через надмірну критичність людини до себе, вони є вимогливими до себе, але ще більш вимогливими є до інших, не прощають жодного промаху, підкреслюють недоліки, що також призводить до конфліктів та негативно впливає на психологічний стан самої особистості.

Зважаючи на вплив самооцінки на розвиток та професійне становлення особистості для визначення однорідності груп та «чистоти» проведення експерименту нами була застосована «Методика визначення самооцінки за Л. Кайдаловою» для студентів обраних груп. Ця методика має три рівні визначення самооцінки учасників експерименту: високий (впевненість у своїх діях); середній (адекватна самооцінка); низький (переживання з приводу критичних зауважень інших на свою адресу, сумніви у правильності своїх дій) [46] (Додаок 3).

За результатами психологічної методики було визначено рівні самооцінки КГ та ЕГ, що посприяло визначенню їх однорідності (рис. 3.1, табл. 3.1)

Таблиця 3.1

**Діагностика рівнів самооцінки ЕГ та КГ
на констатувальному етапі педагогічного експерименту
(визначення однорідності груп)**

Групи	Рівні самооцінки		
	високий	середній	низький
ЕГ	14	167	17
КГ	21	177	15
Різниця d	7	10	2

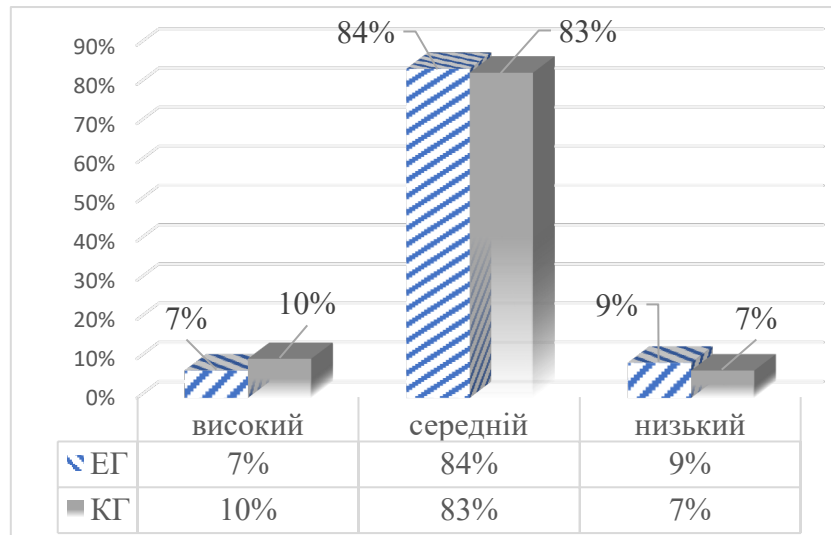

Рис. 3.1. Діаграма діагностики рівнів самооцінки ЕГ та КГ на констатувальному етапі педагогічного експерименту (визначення однорідності груп у відсотках)

Результати методики визначення рівнів самооцінки дало змогу констатувати, що у більшості опитуваних адекватний рівень самооцінки, про що свідчать показники середнього рівня самооцінки: ЕГ – 167 осіб (84%); КГ – 177 осіб (83%). Отож, більшість студентів мають адекватний рівень самооцінки, що проявляється в особистості через правильне співвідношення своїх можливостей та здібностей, здатні критично оцінити свої дії, ставлять перед собою адекватні цілі, які особистість здатна досягти, реально оцінюють свої успіхи та невдачі. Студенти з середнім (адекватним) рівнем самооцінки намагаються оцінювати досягнення не лише за своїми мірками, а прогнозувати, як до цього поставляться інші люди. Адекватна самооцінка характеризується пошуком міри, яка буде усіх задовольняти, тобто без переоцінки або недооцінки щодо спілкування, поведінки, діяльності своїх та інших людей. Студенти з таким рівнем самооцінки можуть вести конструктивну та безконфліктну дискусію, злагоджено працювати в команді, брати активну участь у інноваційних або інтерактивних заняттях, вони прагнуть дізнаватися щось нове та прагнуть до саморозвитку, що є дуже важливим у процесі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. Незначний

відсоток студентів із завищеною та заниженою самооцінкою не повпливають на результати дослідження.

Тому, для підтвердження достовірності статистичних даних щодо визначення однорідності груп за рівнями самооцінки нами було використано критерій узгодженості $D_\lambda = \max \left| \frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m} \right|$, де $\lambda_{\text{кр}}(0,05) = 1,36$ [32, с.15-18], для якого має бути виконана умова $\lambda_{\text{емп}} < \lambda_{\text{кр}}$ на рівні надійності 95% (прийнято для педагогічних досліджень) можна констатувати, що відмінність порівнюваних ознак відрізняється несуттєво і навпаки, якщо $\lambda_{\text{емп}} > \lambda_{\text{кр}}$, – відмінність порівнюваних ознак відрізняється суттєво. Однорідність показників рівнів самоосвіти ЕГ та КГ на констатувальному етапі педагогічного експерименту представлено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Рівні самооцінки	Діагностика рівнів самооцінки ЕГ та КГ на констатувальному етапі педагогічного експерименту (визначення однорідності груп)						
	ЕГ			КГ			d_{max}
	n_i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{\text{інак}}}{n}$	m_i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{\text{інак}}}{m}$	$\left \frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m} \right $
Високий	14	0,0707	0,0707	21	0,0986	0,0986	0,0279
Середній	167	0,8434	0,9141	177	0,8310	0,9296	0,0155
Низький	17	0,0859	1,0000	15	0,0704	1,0000	0,0000
Σ	198	1		213	1		$d_{\text{max}}=0,0279$

$$\lambda_{\text{емп}} = 0,0279 \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,0279 \cdot 10,1297 = 0,2826; \lambda_{\text{кр.}}(0,05) = 1,36$$

Оскільки $\lambda_{\text{емп}} < \lambda_{\text{кр}}$ можна стверджувати, що обрані групи відповідно до результатів діагностики **рівнів самооцінки є однорідними**.

У наукових дослідженнях самооцінку пов'язують з певним рівнем домагань людини, який є соціальною позицією, що її займає індивід через свій індивідуальний вибір. Науковці зазначають, що самооцінка та рівень домагань вивчаються через призму мотивації досягнення особистості та розглядають її

як мету актуальної дії та рівень складності, обраної на основі самооцінки попередньо виконаних різних за складністю видів завдань [47].

Отож, самооцінку пов'язують із мотивацією до виконання будь-яких завдань, а розглядаючи формування майбутнього фахівця, це стосується освітнього процесу та виконання навчальних аудиторних та самостійних завдань, у чому сприяють здатність особистості до самоосвіти і саморозвитку.

Питання самоосвіти і саморозвитку майбутніх фахівців у процесі навчання в ЗВО аналізується та розкривається у наукових працях вітчизняних науковців (Н. Безлюдна [48], С. Грищенко [49], Н. Дудуник [48], Т. Медведовська [50], М. Солдатенко [51], Л. Хомич [52] та ін.). Самоосвіта є багатогранною і підхід до її трактування не є однозначним. Самоосвіту майбутніх фахівців вважають одним із видів пізнавальної діяльності, що є усвідомленим, цілеспрямованим процесом самостійного засвоєння знань, усвідомлене отримання теоретичних знань, накопичення умінь та навичок самовдосконалення для подальшої професійної діяльності [48, с. 121]. Самоосвіту вважають особистісним проявом людини, що пов'язаний із індивідуальною здатністю особистості до здобуття досвіду, бажанням до самоосвіти і самовдосконалення, а провідним у самоосвіті є здатність до саморозвитку, як одного із компоненту самовдосконалення. Самоосвіту розглядають як рушій для створення чогось креативного, нового [52, с. 19], що є необхідним для формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій за допомогою дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Адже самоосвіта базується на умінні самостійно здобувати інформацію, застосовувати її при виконанні завдань, систематизувати, структурувати, передавати засобами ІТ-технологій. Для ефективного формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей, поряд із самоосвітою, необхідне бажання саморозвитку особистості.

Науковці пов'язують саморозвиток із розумовим та фізичним розвитком, який досягається самостійними вправами або знаннями, а також як розвиток, який досягається власними силами, без впливу зі сторони, це є як

саморух у визначеному напрямі [53, с. 126]. Отож, саморозвиток є не лише отримання необхідної інформації, він є безперервним процесом зростання особистості на основі самоосвіти, який допомагає людині трансформуватися відповідно до отриманих знань та сприяє покращенню професійних і особистісних якостей особистості. Якщо самоосвіта можлива через вплив на особистість зі сторони, наприклад, викладача, то саморозвиток є самостійним рішенням людини та не підлігає зовнішнім факторам. Тому вважаємо, що самоосвіта і саморозвиток є необхідними для формування лінгвокультурної компетентності та важливим показником для визначення однорідності груп.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту для визначення однорідності груп, окрім методики на рівень самооцінки, нами було застосовано тест-анкету «Самооцінка здатності до самоосвіти і саморозвитку особистості» [54, с. 196]. (Додаток 3). Результати тесту подані за вісьма шкалами, які вказують на такі рівні розвитку: 1-й – дуже низький, 2-й - низький, 3-й - трохи нижче середнього, 4-й - середній, 5-й - трохи вище за середній, 6-й - вище за середній, 7-й - високий, 8-й - дуже високий. Ці рівні ми поєднали відповідно балам та створили три рівні: низький (1-й та 2-й рівні), середній (3-й, 4-й, 5-й рівні); високий (6-й, 7-й, 8-й рівні).

Використання психологічного тесту-анкети дало змогу з'ясувати рівні самоосвіти та саморозвитку експериментальної та контрольної груп (табл. 3.3, рис. 3.2)

Таблиця 3.3

Діагностика рівнів здатності до самоосвіти і саморозвитку особистості між ЕГ та КГ на констатувальному етапі педагогічного експерименту (визначення однорідності груп)

Групи	Рівні самоосвіти і саморозвитку		
	високий	середній	низький
ЕГ	57	93	48
КГ	62	100	51
Різниця d	5	7	3

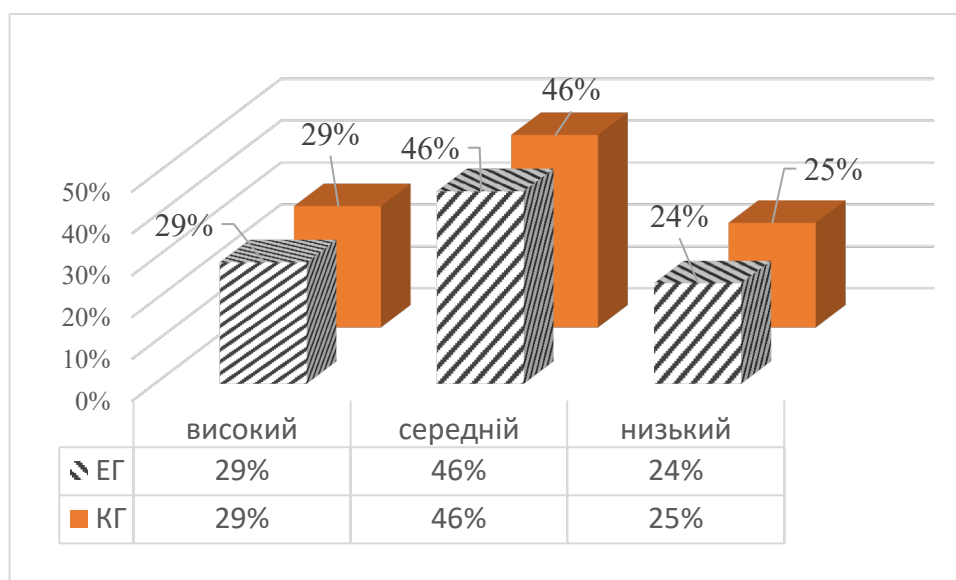

Рис. 3.2. Діаграма діагностики рівнів самоосвіти і саморозвитку ЕГ та КГ на констатувальному етапі педагогічного експерименту (визначення однорідності груп у відсотках)

Проаналізувавши результати діагностики рівнів самоосвіти і саморозвитку ми з'ясували, що у найбільшій кількості респондентів середній (ЕГ – 46%, КГ – 46%) та високий (ЕГ – 29%, КГ – 29%) рівні здатності до самоосвіти та саморозвитку, що свідчить про достатній рівень студентів до засвоєння нових знань, на основі яких вони будуть удосконалювати професійні здібності. Такий результат свідчить про активність студентів у процесі виконання завдань, пов'язаних із самостійною роботою (аудиторною та позааудиторною). Студенти із високим та середнім рівнями здатності до самоосвіти та саморозвитку мотивовані до вивчення дисциплін, які пов'язані із професійною діяльністю, що дасть можливість відслідкувати достовірність результативності формування компонентів лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. За результатами тесту-анкети та із застосуванням методів математичної статистики визначено рівні здатності до самоосвіти та саморозвитку учасників опитування (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Рівні здатності до самоосвіти і саморозвитку особистості	Діагностика рівнів здатності до самоосвіти і саморозвитку особистості між ЕГ та КГ на констатувальному етапі педагогічного експерименту (визначення однорідності груп)						
	ЕГ			КГ			d_{max}
	n_i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{інак}}{n}$	m_i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{інак}}{m}$	$ \frac{n_{інак}}{n} - \frac{m_{інак}}{m} $
Високий	57	0,2879	0,2879	62	0,2911	0,2911	0,0032
Середній	93	0,4697	0,7576	100	0,4695	0,7606	0,0030
Низький	48	0,2424	1,0000	51	0,2394	1,0000	0,0000
Σ	198	1		213	1		$d_{max}=0,0032$

$$\lambda_{емп} = 0,0032 \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,0032 \cdot 10,1297 = 0,0324; \lambda_{кр.}(0,05) = 1,36$$

Оскільки $\lambda_{емп} < \lambda_{кр}$ можна стверджувати, що обрані групи відповідно до результатів діагностики **рівнів здатності до самоосвіти і саморозвитку особистості є однорідними.**

Отож, згідно з результатами психолого-педагогічного тестування щодо визначення рівнів самооцінки, самоосвіти та саморозвитку, обрані для педагогічного експерименту групи на визначення сформованості компонентів лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей є однорідними за складом.

3.3. Аналіз результатів педагогічного експерименту

Процес формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей відбувається через призму вивчення дисципліни українська мова (за професійним спрямуванням), яка сприяла результативності та сформованості рівнів виокремлених компонентів: мотиваційно-рефлексивного, когнітивно-лінгвістичного, аксіологічного та соціокультурного. Для з'ясування рівнів сформованості зазначених компонентів нами було визначено та охарактеризовано критерії та показники (параграф 3.1, Додаток Є). Взнявши за

основу опрацьовані нами дані пропонуємо до розгляду процес формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Мотиваційно-рефлексивний компонент у формуванні лінгвокультурної компетентності виступає як психологічний фактор у становленні особистості як майбутнього фахівця. Зважаючи на той факт, що лінгвокультурну компетентність ми формуємо на основі дисципліни українська мова (за професійним спрямуванням), а зазначений компонент поєднує бажання студентів до вивчення дисципліни для здобуття професійних знань та навичок і уміння до рефлексування, так як воно складає основу уміння спілкування та розуміння інших. Для визначення рівня мотиваційного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей нами було використано «Опитувальник для визначення рівня рефлексії міжособистісної взаємодії» [55, с. 196], який охоплює не лише рефлексивний аспект компоненту, а й вказує на здатність його застосування у процесі спілкування, тобто, не практики. Опитувальний складається із 27 запитань, результативність визначається за допомогою трьох рівнів – достатнього, задовільного та низького.

Достатній рівень рефлексії міжособистісної взаємодії характеризує опитуваного, як особистість, що здійснює рефлексію міжособистісної взаємодії, адекватно оцінює ефективність власних дій та намагається корегувати власну поведінку в залежності від обставин. Студенти із таким рівнем здатні планувати хід спілкування із партнерами, намагається не притримуватися стереотипного спілкування та поведінки і не використовувати загальноприйнятих фраз, має багатий та різноманітний лексикон, проблемні ситуації у міжособистісній взаємодії розглядає як здобутий досвід і основу для подальшого розвитку.

Задовільний рівень рефлексії міжособистісної взаємодії свідчить про те, що особистість здійснює рефлексію міжособистісної взаємодії, але цей процес відбувається не систематично та має ситуативний характер. Студент з таким рівнем не завжди здатен оцінити ефективність своїх дій у міжособистісній взаємодії, тому, в залежності від обставин або внутрішнього бажання,

використовує стереотипну поведінку у процесі спілкування. Такий респондент не завжди здатен витлумачити якість своїх взаємин із тим, з ким взаємодіє.

Низький рівень рефлексії міжособистісної взаємодії вказує на те, що особистість здебільшого не здійснює рефлексії у міжособистісній взаємодії та не оцінює ефективність власних дій. Такі люди не намагаються коригувати свою поведінку залежно від обставин, не прогнозують хід спілкування та не аналізують наслідки взаємодії. Здебільшого такі студенти притримуються стереотипних моделей поведінки у процесі міжособистісної взаємодії та не вважають проблеми, що виникають при взаємодії, як майбутній досвід.

Описані нами рівні рефлексії міжособистісної взаємодії відповідають рівням та критеріям оцінювання мотиваційно-рефлексивного компонента лінгвокультурної компетентності – високому, середньому низькому. Результат вхідного рівня мотиваційно-рефлексивного компонента лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей представлено у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Рівні здатності мотиваційно- рефлексивного компоненту лінгвокультурної компетентності	Визначення вхідного рівня мотиваційно-рефлексивного компонента лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій за психолого-педагогічним тестуванням						
	ЕГ			КГ			$d_{\max}$
	n_i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{\text{інак}}}{n}$	m_i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{\text{інак}}}{m}$	$ \frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m} $
Високий	73	0,3687	0,3687	81	0,3803	0,3803	0,0116
Середній	84	0,4242	0,7929	89	0,4178	0,7981	0,0052
Низький	41	0,2071	1,0000	43	0,2019	1,0000	0,0000
Σ	198	1		213	1		$d_{\max}=0,0116$

$$\lambda_{emn} = 0,0116 \cdot \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,0116 \cdot 10,1297 = 0,1175;$$

$$\lambda_{кр.}(0,05) = 1,36$$

Оскільки $\lambda_{emn} < \lambda_{кр}$ можна стверджувати, що обрані групи відповідно до результатів діагностики вхідного рівня мотиваційно-рефлексивного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій за психолого-педагогічним тестуванням є однорідними.

Зважаючи на те, що мотивація є складним психологічним утворенням, яке у подальшому впливає на результативність студентів, для визначення вхідного рівня мотиваційно-рефлексивного компоненту, окрім психолого-педагогічного тестування нами було проведено анкетування щодо рівня мотивації до вивчення дисципліни українська мова (за професійним спрямуванням) та стосовно зазначеного компоненту (Додаток І). Результати представлено у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Рівні здатності мотиваційно-рефлексивного компоненту лінгвокультурної компетентності	Визначення вхідного рівня мотиваційно-рефлексивного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій						
	ЕГ			КГ			d_{max}
	n_i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{інак}}{n}$	m_i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{інак}}{m}$	$ \frac{n_{інак}}{n} - \frac{m_{інак}}{m} $
Високий	59	0,2980	0,2980	65	0,3052	0,3052	0,0072
Середній	87	0,4394	0,7374	91	0,4272	0,7324	0,0050
Низький	52	0,2626	1,0000	57	0,2676	1,0000	0,0000
Σ	198	1		213	1		$d_{max}=0,0072$

$$\lambda_{emn} = 0,0072 \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,0072 \cdot 10,1297 = 0,0729; \lambda_{кр.}(0,05) = 1,36$$

Оскільки $\lambda_{emn} < \lambda_{кр}$ можна стверджувати, що обрані групи відповідно до результатів діагностики вхідного рівня сформованості мотиваційно-рефлексивного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій є однорідними.

Мотиватором для майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі формування лінгвокультурної компетентності є доцільно підібрані

методи та технології навчання, а використання засобів ІТ-технологій посилюють мотивацію до навчання та вивчення нефахових дисциплін. Для формування мотиваційно-рефлексивного компоненту лінгвокультурної компетентності в ЕГ ми використовували заняття, в яких поєднували елементи традиційного, інноваційного, інтерактивного навчання спільно із самостійною роботою та використанням ІТ-технологій. Важливою формою навчання для мотивації студентів у процесі засвоєння знань є лекція, особливу увагу необхідно приділити вступній лекції, яка є показником та створює своєрідну «рекламу» для дисципліни та повідомляє умови її подальшого вивчення. Тому проведення вступної лекції необхідно ретельно продумати і намагатися відійти від традиційних методів проведення, щоб зацікавити студентів. Окрім мультимедійної презентації, яка є обов'язковою, так як на ній подається інформація щодо основних положень дисципліни, формат оцінювання, виконання завдань, мета тощо нами було використання метод інтелект-карти у поєднанні із методом «брейнстормінг». На інтелект-карті усі учасники заняття виокремили розгалуження, що стосуються дисципліни та «гілку», яка показує взаємозв'язок української мови із професійною діяльністю за обраним фахом (розділ 2, параграф 2.3) (Додаток Е).

Викладачу також необхідно звернути увагу на те, що під час лекції не завжди є теми, які можуть зацікавити студентів або можуть бути складними до засвоєння. Однією із складних для засвоєння тем є тема «Державотворча роль мови», яка пов'язана із нормативними документами, що стосуються становлення української мови. Низькою є зацікавленість студентів темами, що мають багато міждисциплінарних та наукових зав'язків. Представлена нами тема поєднує знання з історії, української культури, мови, літератури, культурології, соціології, потребує достатнього рівня базових знань, яких не завжди достатньо для аналізу навчального матеріалу під час лекції, що ускладнює мотивування студентів до вивчення дисципліни. Тому, зазначене заняття ми вирішили провести з використанням лекції-візуалізації з демонстрацією фільму «Що таке українська мова?» (запис із відеохостингу

YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=nqReOxAjuWg>), по закінченню заняття відбувся «мозковий штурм», обговорення цієї теми та опитування, що дало змогу визначити результати сформованості мотиваційно-рефлексивного компонента лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, результати якого представлено у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Рівні сформованості мотиваційно-рефлексивного компонента лінгвокультурної компетентності	Результат сформованості мотиваційно-рефлексивного компонента лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій						
	ЕГ			КГ			$d_{\max}$
	n_i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{\text{інак}}}{n}$	m_i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{\text{інак}}}{m}$	$ \frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m} $
Високий	94	0,4748	0,4748	70	0,3286	0,3286	0,1462
Середній	80	0,4040	0,8788	93	0,4366	0,7652	0, 1136
Низький	24	0,1212	1,0000	50	0,2348	1,0000	0,0000
Σ	198	1		213	1		$d_{\max} = 0,1462$

$$\lambda_{eml} = 0,1462 \cdot 10,1297 = 1,4810; \lambda_{кр.}(0,05) = 1,36$$

На рівні достовірності 95% маємо $\lambda_{eml} > \lambda_{кр.}$, це засвідчує, що відмінність груп за показниками рівня сформованості мотиваційно-рефлексивного компонента лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій *відрізняється суттєво на користь групи ЕГ*.

Когнітивно-лінгвістичний компонент лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей є однією із необхідних складових, яка спрямована на пізнання мови як культурного явища та здатності її застосування у професійній діяльності. Цей компонент керується когнітивними і лінгвістичними основами щодо розуміння того чи іншого дійства чи предметів та передачі ґрунтовної інформації про дійство чи предмет, що проявляється у застосуванні знань на практиці. Нами було розроблено авторську таблицю-опитувальник (Додаток І), яка дала змогу визначити вхідний рівень когнітивно-лінгвістичного

компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій (таблиця 3.8).

Таблиця 3.8

Рівні сформованості когнітивно-лінгвістичного компоненту	Визначення вхідного рівня когнітивно-лінгвістичного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій						
	ЕГ			КГ			$d_{\max}$
	n_i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{\text{інак}}}{n}$	m_i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{\text{інак}}}{m}$	$ \frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m} $
Високий	49	0,2475	0,2475	53	0,2488	0,2488	0,0013
Середній	78	0,3939	0,6414	86	0,4038	0,6526	0,0112
Низький	71	0,3586	1,0000	74	0,3474	1,0000	0,0000
Σ	198	1		213	1		$d_{\max} = 0,0112$

$$\lambda_{emn} = 0,0112 \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,0112 \cdot 10,1297 = 0,1135;$$

$$\lambda_{кр.}(0,05) = 1,36$$

Оскільки $\lambda_{emn} < \lambda_{кр.}$ можна стверджувати, що обрані групи відповідно до результатів діагностики вхідного рівня сформованості когнітивно-лінгвістичного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій є однорідними.

Для з'ясування дієвості запропонованих організаційно-педагогічних умов у формуванні когнітивно-лінгвістичного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій у ЕГ групі було проведено низку інтерактивних занять, спрямованих на розвиток зазначеного компонента. На тему «Структура ділового спілкування. Мовленнєвий етикет» було проведено інтерактивне заняття у стилі ток-шоу «В гостях у Етики». Заняття було спрямоване на активне використання різних засобів ІТ-технологій у процесі вивчення української мови та їх вплив на розвиток мовленнєвих навичок, здатності дискутувати, вести конструктивний діалог.

Заняття потребувало високого рівня підготовки студентів та ретельно розробленого сценарію заняття, так як участь у ньому брали студенти старших курсів (опис заняття у розділі 2, параграф 2.3). Таку ж тему вивчали студенти КГ але заняття проходило у традиційному форматі, без активного залучення ІТ-технологій. Студентам необхідно було підготувати відповіді на окресленні викладачем завдання та виступити перед одногрупниками, що спрямоване на розуміння теми або передачу інформації, але не дає значного досвіду у веденні дискусії чи веденні конструктивного діалогу з опонентами, на відміну від заняття проведеного в ЕГ. По закінченню проведення занять нами було проведено повторне опитування КГ та ЕГ груп по шкалі-анкеті для з'ясування рівня сформованості когнітивно-лінгвістичного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. Результати представлено у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Рівні сформованості когнітивно-лінгвістичного компоненту	Результат сформованості когнітивно-лінгвістичного компоненту майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій						
	ЕГ			КГ			$d_{\max}$
	n_i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{\text{інак}}}{n}$	m_i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{\text{інак}}}{m}$	$ \frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m} $
Високий	86	0,4343	0,4343	65	0,3052	0,3052	0,1291
Середній	91	0,4596	0,8939	88	0,4132	0,7184	0,1755
Низький	21	0,1061	1,0000	60	0,2816	1,0000	0,0000
Σ	198	1		213	1		$d_{\max} = 0,1755$

$$\lambda_{eml} = 0,1755 \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,1755 \cdot 10,1297 = 1,7778;$$

$$\lambda_{кр.}(0,05) = 1,36$$

На рівні достовірності 95% маємо $\lambda_{eml} > \lambda_{кр.}$, це засвідчує, що відмінність груп за показниками рівня сформованості когнітивно-лінгвістичного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх

фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій відрізняється суттєво на користь групи ЕГ.

Знання та практичні навички не надають цінності мови, так як це надають ціннісні орієнтири, які базуються не національній свідомості особистості, на її моральних, етичних, духовних цінностях. Тому аксіологічний компонент є необхідною складовою лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, який поєднує загальнолюдські та професійні цінності через мовну та культурологічну призму. Здатність працювати із пошуком інформації, її вірне трактування, наукова основа є базою для усвідомлення ціннісних основ мови та формування лінгвокультурної компетентності. Нами було проведено анкетування на визначення розуміння мовних цінностей через вхідний рівень аксіологічного компоненту у майбутніх фахівців економічних спеціальностей (Додаток І), результат представлено у таблиці 3. 10.

Таблиця 3.10

Рівні сформованості аксіологічного компоненту	Визначення вхідного рівня аксіологічного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій						
	ЕГ			КГ			$d_{\max}$
	n_i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{\text{інак}}}{n}$	m_i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{\text{інак}}}{m}$	$ \frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m} $
Високий	38	0,1919	0,1919	41	0,1925	0,1925	0,0006
Середній	100	0,5051	0,6970	114	0,5352	0,7277	0,0307
Низький	60	0,3030	1,0000	58	0,2723	1,0000	0,0000
Σ	198	1		213	1		$d_{\max} = 0,0307$

$$\lambda_{emn} = 0,0307 \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,0307 \cdot 10,1297 = 0,3110; \lambda_{кр.}(0,05) = 1,36$$

Оскільки $\lambda_{emn} < \lambda_{кр}$ можна стверджувати, що обрані групи відповідно до результатів діагностики вхідного рівня сформованості аксіологічного

компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій є однорідними.

Для майбутніх фахівців економічних спеціальностей важливим є знання морфологічних норм сучасної української літературної мови, що має вплив на їх професійне становлення, але поглиблене вивчення норм не завжди зацікавлює студентів. Звичайно, що у таких випадках для зацікавлення студентів необхідно застосовувати такі методи та технології навчання, які перетворюють вивчення теми на цікаву гру або подорож. У експериментальній групі нами було проведено пошуковий семінар на тему «Занурення у stemming (морфологічний пошук)», під час якого було використано метод навчального веб-серфінгу, який поєднував у собі здатність пошуку інформації та використання ІТ-технологій і під час якого студенти засвоюють морфологічні норми сучасної української мови (опис заняття у розділі 2, параграф 2.3). Студенти були поділені на команди, які мали свої теми, що стосувалися морфології та мови у професійній діяльності («Уживання іменників на позначення професій, посад, звань»; «Узгодження прикметників з іменником на означення певних професій»; «Історична основа прізвищ, імен»; «Цифрова інформація і професійні тексти» та ін.). Для контрольної групи заняття відбувалося з використанням традиційних технологій навчання і зазначені теми студенти опрацьовували самостійно. По закінченню експерименту, нами було проведено повторне опитування за допомогою авторської анкети на визначення рівнів сформованості аксіологічного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій та за допомогою методів математичної статистики було визначено рівні сформованості цього компоненту у ЕГ та КГ групах (таблиця 3.11)

Таблиця 3.11

Рівні сформованості аксіологічного компоненту	Результат сформованості аксіологічного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій						
	ЕГ			КГ			$d_{\max}$
	n_i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{\text{інак}}}{n}$	m_i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{\text{інак}}}{m}$	$ \frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m} $
Високий	50	0,2525	0,2525	46	0,2160	0,2160	0,1173
Середній	132	0,6667	0,9192	118	0,5540	0,7700	0,1492
Низький	16	0,0808	1,0000	49	0,2300	1,0000	0,0000
Σ	198	1		213	1		$d_{\max}=1492$

$$\lambda_{емп} = 0,1492 \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,1492 \cdot 10,1297 = 1,5114; \lambda_{кр. (0,05)} = 1,36$$

На рівні достовірності 95% маємо $\lambda_{емп} > \lambda_{кр}$, це засвідчує, що відмінність груп за показниками рівня сформованості аксіологічного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій відрізняється суттєво на користь групи ЕГ.

Майбутній фахівець, окрім здатності до професійного спілкування, має володіти навичками міжкультурного спілкування, мати відповідний рівень знань не лише з рідної мови та культури, а й взаємодіяти із представниками інших культур, національностей, віросповідань, субкультур тощо. Усі ці вимоги можуть бути виконані за умови сформованості соціокультурного компоненту, який забезпечує молодій людині соціалізацію, інкультурацію, здатність до спілкування в інтернет-просторі. Складовими цього компоненту ми розглядаємо через нормування етнічної ідентифікації, рівні етніцизму, ідентифікації, етноогоїзму, етноізоляції тощо. Основу спілкування становить рівень толерантності комунікантів, тому для визначення вхідного рівня соціокультурного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей нами було використано

експрес-опитувальник «Індекс толерантності» [56, с. 237], який охопив необхідні для соціокультурного компоненту питання на визначення етнічної, соціальної толерантності та толерантності як риси особистості. За допомогою цієї методики ми визначили рівні толерантності (високий, середній, низький), також ми орієнтувалися на міжсесійний контроль знань із дисципліни українська мова (за професійним спрямуванням), результати представлено у таблиці 3. 12.

Таблиця 3.12

Рівні сформованості соціокультурного компоненту	Визначення вхідного рівня соціокультурного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій						
	ЕГ			КГ			$d_{\max}$
	n_i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{\text{інак}}}{n}$	m_i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{\text{інак}}}{m}$	$ \frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m} $
Високий	34	0,1717	0,1717	42	0,1972	0,1972	0,0255
Середній	118	0,5960	0,7677	114	0,5352	0,7324	0,0353
Низький	46	0,2323	1,0000	57	0,2676	1,0000	0,0000
Σ	198	1		213	1		$d_{\max} = 0,0353$

$$\lambda_{\text{емп}} = 0,0353 \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,0353 \cdot 10,1297 = 0,3576; \lambda_{\text{кр.}}(0,05) = 1,36$$

Оскільки $\lambda_{\text{емп}} < \lambda_{\text{кр}}$ можна стверджувати, що обрані групи відповідно до результатів діагностики вхідного рівня сформованості соціокультурного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій є однорідними.

Соціокультурний компонент охоплює низку занять, що проводилися на різну тематику. Тому для визначення сформованості соціокультурного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій ми використали повторне

експрес-опитування «Індекс толерантності» та міжсесійний контроль знань з дисципліни (таблиця 3.13).

Таблиця 3.13

Рівні сформованості соціокультурного компоненту	Результат сформованості соціокультурного компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій						
	ЕГ			КГ			$d_{\max}$
	n_i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{\text{інак}}}{n}$	m_i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{\text{інак}}}{m}$	$ \frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m} $
Високий	78	0,3940	0,3940	59	0,2770	0,2770	0,1170
Середній	104	0,5252	0,9192	105	0,4930	0,7700	0,1492
Низький	16	0,0808	1,0000	49	0,2300	1,0000	0,0000
Σ	198	1		213	1		$d_{\max} = 0,1492$

$$\lambda_{\text{емп}} = 0,1492 \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,1492 \cdot 10,1297 = 1,5114;$$

$$\lambda_{\text{кр.}}(0,05) = 1,36$$

На рівні достовірності 95% маємо $\lambda_{\text{емп}} > \lambda_{\text{кр.}}$, це засвідчує, що відмінність груп за показниками рівня сформованості **соціокультурного компоненту лінгвокультурної компетентності** майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій *відрізняється суттєво на користь групи ЕГ.*

Згідно з результатами компонентів лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій сформованість її вхідного рівня є такою, як зазначено у таблиці 3.14

Таблиця 3.14

Діагностика вхідного рівня сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій

Рівні	Констатувально-діагностичний етап педагогічного експерименту						
	ЕГ			КГ			$\frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m}$
	n _i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{\text{інак}}}{n}$	m _i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{\text{інак}}}{m}$	
Високий	51	0,2576	0,2576	56	0,2629	0,2629	0,0047
Середній	93	0,4697	0,7273	99	0,4648	0,7277	0,0004
Низький	54	0,2727	1,0000	58	0,2723	1,0000	0,0000
Σ	198	1,0000		213	1,0000		

$$\lambda_{\text{емп}} = 0,0047 \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,0047 \cdot 10,1297 = 0,0476; \lambda_{\text{кр.}}(0,05) = 1,36$$

Оскільки $\lambda_{\text{емп}} < \lambda_{\text{кр}}$ можна стверджувати, що обрані групи відповідно до результатів діагностики вхідного рівня сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій є однорідними.

Результат формувального етапу педагогічного експерименту сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій виявився наступним (таблиця 3.15, рисунок 3.3).

Таблиця 3.15

Результати рівня сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій

Рівні	Формувальний етап педагогічного експерименту						
	ЕГ			КГ			$\frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m}$
	n _i	$\frac{n_i}{n}$	$\frac{n_{\text{інак}}}{n}$	m _i	$\frac{m_i}{m}$	$\frac{m_{\text{інак}}}{m}$	
Високий	77	0,3889	0,3889	60	0,2817	0,2817	0,1072
Середній	102	0,5151	0,9040	101	0,4742	0,7559	0,1481
Низький	19	0,0960	1,0000	52	0,2441	1,0000	0,0000
Σ	198	1,0000		213		1,0000	

$$\lambda_{емп} = 0,1481 \sqrt{\frac{198 \cdot 213}{198 + 213}} = 0,1481 \cdot 10,1297 = 1,5002; \lambda_{кр.}(0,05) = 1,36$$

На рівні достовірності 95% маємо $\lambda_{емп} > \lambda_{кр.}$, це засвідчує, що відмінність груп за показниками рівня сформованості **лінгвокультурної компетентності** майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій *відрізняється суттєво на користь групи ЕГ*.

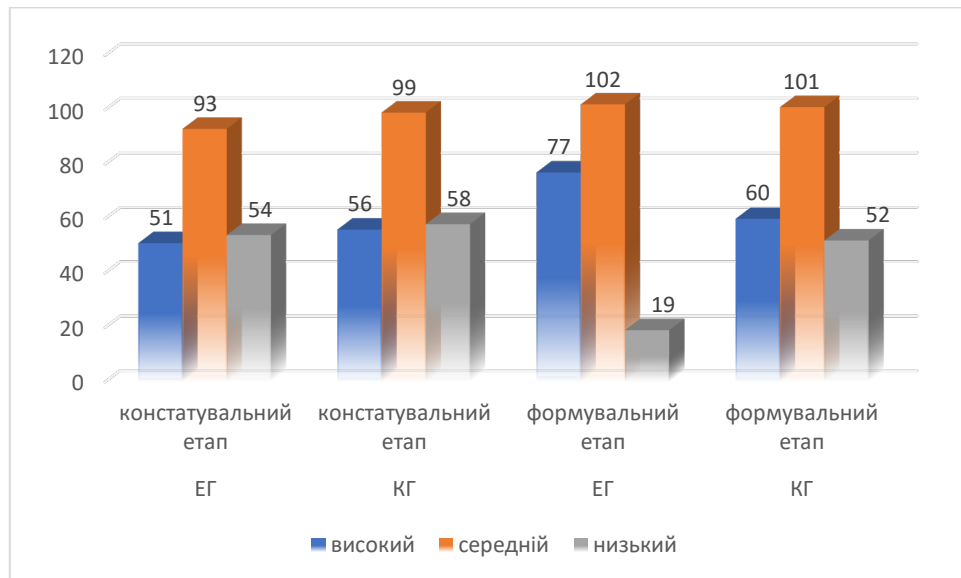

Рис. 3.3. Порівняльна гістограма сформованості компонентів лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій

Висновок до третього розділу

У третьому розділі розглядаємо експериментальну перевірку ефективності формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. Нами було охарактеризовано критеріально-діагностичний апарат дослідження, у якому визначено критерії, рівні та показники сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей. За критерії було узято компоненти лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей: мотиваційно-рефлексивний; когнітивно-

лінгвістичний; аксіологічний; соціокультурний. Відповідно до сформованих критеріїв та показників було виокремлено три рівні сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій – високий, середній, низький і створено узагальнюючу таблицю.

Педагогічний експеримент розглядаємо як метод дослідження, що дозволяє поєднати в одне ціле різні компоненти, на які впливають відповідні організаційно-педагогічні умови, а завдяки застосуванню різних методів та технологій перевірити ефективність запропонованої структурно-функціональної моделі.

У третьому розділі подається опис організації та методики проведення педагогічного експерименту ефективності організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій, який проходив у чотири етапи: аналітико-констатувальний, діагностично-пошуковий, формувальний та завершально-узагальнювальний. Проаналізовано методи дослідження, які використовувалися у процесі проведення педагогічного експерименту (аналіз документації, вивчення педагогічного досвіду, спостереження, методи опитування, методи математичної статистики). За результатами формувального етапу педагогічного експерименту на рівні достовірності 95% маємо $\lambda_{емп} > \lambda_{кр}$, вказує на те, що відмінність груп за показниками сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій суттєво відрізняється на користь експериментальної групи.

Список використаних джерел до третього розділу

1. Плачинда Т. С. Рейтингове оцінювання у вищій школі як стимулюючий чинник якісної професійної підготовки майбутніх фахівців. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2015. Вип. 2. С. 251–256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppog_2015_2_34
2. Закон України «Про вищу освіту». *Освіта*. 2014. 1 липня (1556-VII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 19.12.2022).
3. Bloom B. S. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. New York : Longman, 1984. 207 p.
4. Anderson L. W., Krathwohl D. R. A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives: Complete Edition. New York : Longman, 2001. 216 p.
5. Sadler D. R. (2010). Assessment in higher education. In International encyclopedia of education. 2010. С. 249–255. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/b978-0-08-044894-7.00336-5>
6. John Biggs. Aligning teaching and assessing to course objectives Teaching and learning in higher education: New trends and innovations. University of Aveiro, 2003. P. 9. URL: https://www.dkit.ie/.../Aligning_Reaching_and_Assessing_to_Course_Ob (дата звернення: 14.10.2021)
7. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. 102 с.
8. Кузнецова О., Штефан, Л. Оцінювання у вищій освіті: історичний розвиток й сучасні функції. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, С. 66–75. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2023.60.04>
9. Мельничук І. М. Оцінювання навчальних досягнень студентів в сучасних умовах підготовки майбутніх фахівців. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України* : електрон. наук. фах. вид. Хмельницький : [б. в.], 2009. С. 101–112.

10. Євтух М. Б., Лузік Е. В., Дибкова Л. М. Інноваційні методи оцінювання навчальних досягнень : монографія. Київ : КНЕУ, 2010. 248 с.
11. Ткаченко Л. П. Підходи до оцінювання знань в умовах застосування інноваційних технологій навчання. *Сучасні педагогічні технології підготовки фахівців нового покоління* : матеріали IV Міжнародної конференції. Кривий Ріг, 2006. С. 207–211.
12. Клак І. Є. Критерії, показники та рівні сформованості професійної комунікативної компетентності майбутніх учителів англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: Серія: Філологічна. Вип. 64(1), 2017. С. 165-168.
13. Корніяка О. М. Вивчення розвитку комунікативної компетентності студентів. *Психолінгвістика*: збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». Вип. 3, 2009. с. 60-69.
14. Давидченко І. Д. Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх вихователів дошкільних закладів у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій загальноосвітній школах* : зб. Наук. Пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред) та ін. / Запоріжжя : КПУ, 2015. Вип. 43 (96). С. 104 – 108.
15. Ковальова Катерина. Формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх економістів в процесі вивчення іноземної мови *Pedagogy and Psychology. Scientific Journal Natural Science Readings* No. 1, 2019, Vol. I С. 138-143.
16. Попова О. В. Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх менеджерів у процесі фахової підготовки. Дис. канд. пед. наук. 13.00.04. Теорія та методика професійної освіти. ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Покровськ, 2020. С. 286.
17. Шехавцова С. О. Лінгвокультурна компетентність майбутніх фахівців як ключова в сучасному освітньому просторі. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, № 2 (333). Ч. II. 2020, С. 72-79.

18. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
19. Лаврентьєва Г. П., Шишкіна М. П. Методичні рекомендації з організації та проведення науково-педагогічного експерименту. Київ : ПТНЗ, 2007. 74 с.
20. Словник української мови : в 11 т. / Упоряд. : О. Є.Марцинківська, Л. О. Родні, В. М. Русанівський, Н. І. Швидка та ін. Київ : Наукова думка, 1976. Т. 7. 722 с.
21. Калінін В. О. Педагогічна технологія «діалог культур» як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови : монографія / за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 276 с.
22. Гончаренко, С. У. *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь., 1997. С.181.
23. Федірчик Т. Д. Розвиток педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи (теоретико-методичний аспект) : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. 448 с.
24. Лемак, М. В., Петрище, В. Ю. *Психологу для роботи. Діагностичні методики*: збірник. Ужгород: Вид-во О. Гаркуші. 2011.613 с.
25. Староста В. І., Товканець Г. В. *Методологія та методи науково-педагогічних досліджень: навчально-методичний посібник*. Мукачево: МДУ, 2015. 64 с. Бібліогр: С. 58-60. С-77.
26. Василенко О. А., Сенча І. А. *Математично-статистичні методи аналізу у прикладних дослідженнях: навч. посіб.* Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2011. 166 с.
27. Ващенко Г. Г. *Загальні методи навчання : підручник для педагогів*. Київ : Всеукраїнське Педагогічне Товариство ім. Г. Ващенка, 1997. 410 с., с. 123.

28. Гончаренко С. У. Організаційно-педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям/ Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
29. Жосан О. Е. Педагогічний експеримент: навчально-методичний посібник. Кіровоград: Видавництво КОШПО ім. В. Сухомлинського, 2008. с. 29.
30. Карташов М. В. Імовірність, процеси, статистика. Київ : ВПЦ Київський університет, 2007. 504 с.
31. Кислий В. М. Методологія та організація наукових досліджень : конспект лекцій для студ. спец. 8.050201 «Менеджмент організацій» усіх форм навчання. Суми : СумДУ, 2009. 111 с.
32. Петрук В. А. Кашканова Г.Г. Ймовірно-статистичні моделі та статистична оцінка рішень. Навчальний посібник МОН України, „Універсум-Вінниця”, 2006. 131 с.
33. Рубцов М., Муртазієв Е., Рубцова Н. Методика вибору статистичного критерію та його застосування до результатів педагогічного експерименту. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2018. № 2 (21). С. 164–172.
34. Руденко В. М. Математична статистика. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 304 с.
35. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с., С. 122–123., с. 122.
36. Спірін О. М., Яцишин А. В., Іванова С. М., Кільченко А. В., Лупаренко Л. А. Модель інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень на основі електронних систем відкритого доступу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Вип. 3. Т. 59, С. 134–154.
37. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: «Академвидав», 2006. 352 с.
38. Варій М. Й. Психологія особистості : навч. пос. Київ : Центр навчальної літератури, 2008. 592 с.

39. Erikson, E. H. (1959). Identity and the life cycle: Selected papers. *Psychological Issues*. P. 1–171.
40. Marcia J. E. Identity in Adolescence. *Handbook of Adolescent Psychology* (Ed. by J. Adelson). New York : John Wiley & Sons, 1980. P. 159–187.
41. Мартинюк І. Психологічні особливості студентського віку. Психологія стресостійкості студентської молоді / за заг. ред. В. Шмаргуна. Київ : Видав. центр НУБіП України. 2018. С. 55–65. URL: http://dglib.nubip.edu.ua/bitstream/123456789/5810/1/Martinjuk_kolektivna_monograf%D1%96ja.pdf (дата звернення: 29.01.2023).
42. Рогачова Т. Психологічні проблеми студентів на першому році навчання у ВНЗ: причини виникнення та можливості подолання. Психологія і особистість. 2016. № 2 (10). Ч. 2 С. 228–235. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6576/1/Rohachova.pdf> (дата звернення: 02.02.2023).
43. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
44. Ліпковська Ю. Формування адекватної самооцінки у школярів. / Ю. Ліпковська // Психологічні виміри культури, економіки, управління. 2016. № 9. С. 61-69.
45. Загальна психологія: Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ: Каравела, 2009. 464 с.
46. Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В. Психологія спілкування. Харків : НФаУ. 2011. С. 132.
47. Кулаков Р. С. Особливості становлення самооцінки та рівня домагань старшокласників як психологічних детермінант їх професійного самовизначення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2013. 20 с.
48. Безлюдна Н. В., Дудник Н. В. Самоосвіта в процесі професійної діяльності майбутнього педагога. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2015. № 12. С. 119–124.

49. Грищенко С. В. Самовдосконалення особистості : монографія ; за наук. ред. Курлянд З. Н., Бужиної І. В. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2019. с. 120.

50. Медведовська Т. Самоосвіта студентів вищих навчальних закладів в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців на сучасному етапі. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2013. № 4. С. 160–165.

51. Солдатенко М. М. Неперервна освіта як засіб професійного становлення і розвитку фахівця в умовах інформаційно-технологічного суспільства. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2011. № 2. С. 188–191.

52. Хомич Л.О. Зміст культурологічної парадигми розвитку педагогічної освіти. *Культурологічна складова професійного розвитку педагога* : зб. наук. праць. Київ-Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2012. 126 с.

53. Цокур Р. М. Формування потенціалу професійного саморозвитку майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки : дис. канд. пед. наук / Цокур Р. М. Одеса, 2004. 245 с.

54. Сергеєнкова О. П. Психологічна технологія розвитку професійної індивідуальності студентів / О. П. Сергеєнкова // *Дидактика професійної школи* : [зб. наук. праць]; Вип. 3. Хмельницький : ХНУ, 2005. С. 195-198.

55. Іллющенко С. Ю. Рефлексивна компетентність як чинник професійного розвитку офіцера Збройних Сил України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053 «Психологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»). Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, 2023. 207 с.

56. Темрук О.В. Соціальні психологія : практикум. Навчальний посібник. Київ: Каравела, 2013. 280 с.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Проаналізувавши наукові філософські, філологічні, психолого-педагогічні підходи до формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій, з'ясовано актуальність лінгвокультурної компетентності як педагогічної проблеми. Акцентовано увагу на професійно важливих компетентностях, необхідних для формування майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Однією із складових професійної компетентності визначено лінгвокультурну компетентність.

Грунтуючись на аналізі зарубіжних та вітчизняних науковців, а також на основі дефініцій було уточнено сутність понять «лінгвокультурна компетентність», «інформаційні технології», «інформаційно-комунікаційні технології», «педагогічні технології». У результаті термінологічного моніторингу було скомпоновано авторське визначення *лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей*, яку розглядаємо як конгломерат культурологічних, мовних (лінгвістичних), історичних знань та вмінь, які гуртуються на національних традиціях, що формують соціально необхідні навички та поступово інтегруються у професійний досвід, базуючись на психолого-етнічних особливостях кожної особистості. Лінгвокультурна компетентність є осередком формування професійної компетентності фахівця економічних спеціальностей, який сприяє інтегративним процесам загальноосвітніх знань у професійний простір через призму особливостей мови та культури та набутого досвіду.

Ретельний розгляд наукової методологічної літератури сприяв визначенню необхідних для формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей методологічних підходів: компетентнісний, діяльнісний, соціокультурний та лінгвістичний.

2. Виокремлено та охарактеризовано структурні складові лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. Зазначена компетентність є складним

та багатокомпонентним утворенням, тому було виокремлено необхідні для формування зазначеної компетентності компоненти, до яких віднесли: мотиваційно-рефлексивний, когнітивно-лінгвістичний, аксіологічний, соціокультурний. Детально описано взаємодію компонентів, які є взаємопов'язаними та взаємозалежними один від одного та потребують чіткої послідовності у їх формуванні. Порушення цієї послідовності або не сформованість одного із компонентів може призвести до негативних результатів у процесі формування лінгвокультурної компетентності. Виокремлені нами компоненти є важливими при формуванні майбутніх фахівців економічних спеціальностей і їх основи спрямовані на цю професію, а формування лінгвокультурної компетентності фахівців інших спеціальностей може потребувати трансформації цієї структури та компонентів у цілому.

Для визначення результативності сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій було розроблено критеріально-діагностичний апарат, де було визначено критерії, за які було взято виокремлені компоненти лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей: *мотиваційно-рефлексивний; когнітивно-лінгвістичний; аксіологічний; соціокультурний*; показники та рівні (високий, середній, низький).

3. Визначено, аргументовано та детально описано організаційно-педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій та запропоновано авторське визначення, у якому *організаційно-педагогічні умови* розглядаємо як такі, що систематизують, упорядковують та забезпечують результативність освітнього процесу, слугують об'єднуючим фактором усіх складових та конгломерують психолого-педагогічні, соціальні й культурні аспекти освітнього процесу, інтегрують їх у професійну готовність через застосування сучасних методів, технологій та засобів навчання. Виокремлено

такі організаційно-педагогічні умови: сприяти психологічній готовності суб'єктів освітнього процесу до використання сучасних інноваційних технологій навчання під час формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей; використання ІТ-технологій в освітньому процесі як засобу оптимізації формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей; спонукати майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвіти та удосконалення лінгвокультурної компетентності засобами ІТ-технологій.

Реалізація організаційно-педагогічних умов здійснювалась через поєднання традиційних, інноваційних, інтерактивних технологій навчання із використанням засобів ІТ-технологій у процесі аудиторного, дистанційного та змішаного навчання. Ефективними визначено проведення вступного заняття з використанням інтерактивної дошки та шаблону ментальних карт на платформі «Canva»; лекції на тему «Державотворча роль мови» з демонстрацією короткометражного фільму «Що таке українська мова?» (запис із відеохостингу YouTube) та методом мозкового штурму; практичне інтерактивне заняття у стилі ток-шоу «В гостях у Етики» з тем «Поняття етики ділового спілкування, її предмет і завдання» та «Структура ділового спілкування. Мовленнєвий етикет», яке було проведено із застосуванням ІТ-технологій та спрямовано на розвиток навичок публічного виступу та уміння дискутувати; пошуковий семінар на тему «Занурення у stemming (морфологічний пошук)» із використанням методу навчального веб-серфінгу, який поєднує у собі здатність пошуку інформації та використання ІТ-технологій; самостійна робота через використання методу проєктів з використанням ІТ-технологій.

Спроектовано структурно-функціональну модель супроводу організаційно-педагогічних умов формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. *Структурно-функціональну модель* розглядаємо як унаочнення розвитку, функціонування та результативності запропонованої організації

роботи, яка об'єднує в одне ціле мету, підходи, методи та технології, цілісна і системна робота яких передбачає ефективність та результативність усієї моделі. Запропонована структурно-функціональна модель складається з взаємозалежних та взаємопов'язаних між собою *теоретично-цільового, змістово-організаційного та результативного блоків, мети та організаційно-педагогічних умов.*

4. Ефективність реалізації організаційно-педагогічних умов і розробленої структурно-функціональної моделі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій була визначена за допомогою методу математичної статистики, де було використано критерій узгодженості $D_\lambda = \max \left| \frac{n_{\text{інак}}}{n} - \frac{m_{\text{інак}}}{m} \right|$, де $\lambda_{\text{кр}}(0,05) = 1,36$. Для визначення результативності використовували психолого-педагогічне тестування, авторські опитувальники та оцінювання контрольної перевірки знань студентів. За результатами формувального етапу педагогічного експерименту на рівні достовірності 95% маємо $\lambda_{\text{емп}} > \lambda_{\text{кр}}$, вказує на те, що відмінність груп за показниками сформованості лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій суттєво відрізняється на користь експериментальної групи.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кафедра природничих, правових та суспільних дисциплін

ПОГОДЖЕНО
 Директорка Фахового коледжу
 Кооперативний
 економіки і права ВКІ
 І.К.
 01788043
 Олена ЯКОВЕЦЬ

ЗАТВЕРДЖЕНО
 Педагогічною радою коледжу
 Протокол № 1 від 31.08.2023 р.

РОБОЧА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Українська мова (за професійним спрямуванням)

галузь знань 07 Управління та адміністрування
 спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
 ринок
 відділення економіко-правове

2023-2024 навчальний рік

Робоча навчальна програма з української мови (за професійним спрямуванням) розроблена на основі навчальної програми "Українська мова (за професійним спрямуванням)" для закладів фахової передвищої освіти, що здійснюють підготовку фахових молодших бакалаврів, схвалено Вченою радою Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (протокол №7 від 28 вересня 2022 р.).

Мова навчання: українська

Розробник: Мотрук Валентина Григорівна, викладач вищої категорії
 кафедри природничих, правових та суспільних дисциплін, викладач-методист

Робочу програму схвалено на засіданні
 кафедри природничих, правових та суспільних дисциплін
 Протокол від 30 серпня 2023 року № 1
 Завідувачка кафедри природничих, правових та суспільних дисциплін
 _____ Анна КУЛИК

«31» серпня 2023 року

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3 Загальна кількість годин – 90	Галузь знань 07 Управління та адміністрування (шифр і назва)	Обов'язкова	
	Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок (шифр і назва)	Рік підготовки: II	
	Освітньо-кваліфікаційний рівень: фаховий молодший бакалавр	Семестр	
		4-й	
		Лекції	
		8 год.	год.
		Практичні	
		34 год.	год.
		Лабораторні	
год.	год.		
Самостійна робота			
48 год.	год.		
Вид контролю: екзамен			

2. Мета вивчення дисципліни

Мета навчальної дисципліни – сформувати національноорієнтовану мовну особистість фахового молодшого бакалавра; поглибити мовні знання і мовленнєві уміння; удосконалити навички, що є необхідними в майбутній фаховій діяльності; ознайомити здобувачів освіти з нормами сучасної української мови у професійному спілкуванні, з основними вимогами до складання та оформлення професійних документів, вимогами до професійного мовлення; збагатити слововжиток термінологічною, фаховою лексикою; підвищити загальномовний рівень майбутніх фахівців; розвивати комунікативні здібності у цілому, практичні навички ділового усного і писемного спілкування зокрема; удосконалити вміння самоконтролю за дотриманням мовних норм у спілкуванні, навичок оптимальної мовної поведінки в професійній сфері, оперування фаховою термінологією, редагування, корегування та перекладу професійних текстів.

3. Передумовами для вивчення дисциплін є:

Загальні компетентності	<p>ЗК 1. Здатність реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини й громадянина в Україні.</p> <p>ЗК 2. Здатність зберігати й примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу й суспільство та в розвитку суспільства, техніки й технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку й ведення здорового способу життя.</p> <p>ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.</p> <p>ЗК 6. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК 8. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.</p>
Спеціальні компетентності	<p>СК 10. Здатність здійснювати ефективні комунікації між фахівцями й користувачами послуг у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.</p> <p>СК 11. Здатність підтримувати належний рівень знань та постійно підвищувати рівень професійної підготовки у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.</p>

4. Очікувані результати навчання з дисципліни:

PH 02. Володіти державною та іноземною мовами для складання ділових паперів і комунікації в професійній діяльності.

PH 06. Застосовувати набуті теоретичні знання в практичній діяльності для розв'язання професійних завдань.

PH 08. Здійснювати пошук, відбір та опрацювання інформації з різних джерел у процесі професійної діяльності.

PH 13. Використовувати професійну аргументацію для донесення інформації до фахівців і користувачів послуг у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку для досягнення спільної мети.

PH 15. Виявляти навички самостійної роботи та роботи в команді, демонструвати гнучке мислення, відкритість до нових знань

Оволодівши зазначеними вище компетентностями, **здобувач освіти повинен знати:** важливість вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», взаємозумовленість досконалих знань державної мови і можливість фахової кар'єри фахового молодшого бакалавра; особливості офіційно-ділового стилю, його призначення та можливості; поняття «літературна мова», «мовна норма», «функції мови», «культура мовлення»; основні умови ефективного ділового спілкування, композицію публічного виступу, основні закони риторики; структуру та техніку ділового спілкування; правила спілкування фахівця при проведенні зустрічей, переговорів, прийомів та по телефону; вимоги щодо етики ділового спілкування, етичні норми та нормативи; специфіку мовлення фахівця (відповідно до напрямку підготовки), термінологію свого фаху; типи термінологічних словників (відповідно до фаху); особливості використання багатозначних слів, паронімів та омонімів у професійному мовленні, правила написання складноскорочених слів, аббревіатур; основні орфографічні, морфологічні, синтаксичні норми сучасної української літературної мови; призначення, кваліфікацію документів, вимоги до складання та оформлення різних видів документів;

повинен уміти: здійснювати регламентування спілкування, застосовувати орфоепічні та акцентологічні норми української літературної мови в усному

спілкуванні, доречно використовувати моделі звертання, привітання, увічливості; володіти різними видами усного спілкування; готуватися до публічного виступу та здійснювати його; застосовувати правила спілкування фахівця при проведенні зустрічей, переговорів, прийомів та по телефону; знаходити в тексті й доречно використовувати в мовленні власне українську та іншомовну лексику, терміни та професіоналізми; користуватися загальномовними та фаховими/галузевими словниками, довідковою літературою, онлайн-джерелами; знаходити в тексті і стилістично доречно використовувати в професійному мовленні синоніми, пароніми, омоніми; перекладати професійні тексти українською мовою, використовуючи термінологічні словники, зокрема електронні; правильно вживати іменники-назви посад, ділових статусів; правильно записувати цифрову інформацію в професійних текстах; узгоджувати числівники з іменниками; правильно використовувати найпоширеніші дієслівні форми в професійному спілкуванні; правильно вживати прийменникові конструкції в професійних текстах; правильно використовувати синтаксичні конструкції при складанні документів; укладати та редагувати різного виду документи ділової та фахової тематики; вести (підтримувати) розмову, складати зв'язні монологічні висловлювання на відповідну ділову або фахову тематику.

5. Зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Культура фахового мовлення

Тема 1.1. Вступ. Державотворча роль мови. Мова як засіб пізнання, мислення спілкування. Функції мови. Стилї і типи мовлення

Предмет і структура курсу «Українська мова за професійним спрямуванням».

Нормативні документи про державний статус української мови. Мова як генетичний код нації, засіб пізнання, мислення, спілкування, як показник рівня культури особистості.

Стилї сучасної української літературної мови. Особливості лексики та синтаксичної організації офіційно-ділового стилю. Типи мовлення.

Здобувачі освіти повинні:

знати важливість вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», особливості стилів та жанрів сучасної української літературної мови; сприяти утвердженню державної української мови; визначати стилї різних текстів; користуватися державною мовою в усіх сферах життя.

Тема 1.2. Літературна мова. Мовна норма. Культура мовлення. Культура мовлення під час дискусії

Поняття літературної мови. Мовна норма, варіанти норм. Ознаки та аспекти культури мовлення. Мовленнєва культура – критерій професійної майстерності фахівця.

Причини недостатнього рівня культури мовлення та способи підвищення мовленнєвої культури. Культура мовлення під час дискусії.

Здобувачі освіти повинні:

знати зміст понять «літературна мова», «мовна норма», «функції мови»; орієнтуватися в основних процесах розвитку сучасної літературної української мови.

Тема 1.3. Специфіка мовлення фахівця (відповідно до галузі знань)

Мова і професія. Майстерність публічного виступу. Види підготовки до виступу.

Управління мовленням та його структурування з допомогою тематичної організації, зв'язності та логічності. Тактичні та мовні засоби в межах конкретного виду усного вербального спілкування.

Здобувачі освіти повинні:

знати основні умови ефективного мовленнєвого спілкування, композицію публічного виступу; готуватися до публічного виступу, правильно сприймати факсову інформацію; володіти різними видами усного професійного спілкування.

Тема 1.4. Формування навичок і прийомів мислення. Види, форми, прийоми розумової діяльності. Основні закони риторики

Мова і мислення. Види, форми, прийоми розумової діяльності. Формулювання понять; порівняння і зіставлення, виділення головного, систематизація, узагальнення, аргументація, доведення; установлення причинно-наслідкових зв'язків, спростування, складання алгоритму, робота за аналогією, висунення гіпотези, експериментування і моделювання. Основні закони риторики.

Здобувачі освіти повинні:

знати прийоми мислення, вимоги до мовлення і мислення, читання й осмислення прочитаного; володіти прийомами мислення та мовлення, збагачувати власний словник; правильно осмислювати, опрацьовувати й редагувати текст.

Розділ 2. Етика ділового спілкування

Тема 2.1. Поняття етики ділового спілкування, її предмет і завдання

Поняття спілкування. Сутність і зміст етики ділового спілкування. Етичні норми. Професійна етика.

Здобувачі освіти повинні:

знати сутність, види, завдання етики ділового спілкування, етичні норми та нормативи; використовувати набуті знання в процесі ділового спілкування.

Тема 2.2. Структура ділового спілкування. Техніка ділового спілкування. Мовленнєвий етикет

Форми та функції ділового спілкування. Мовленнєві перешкоди в спілкуванні, можливості їх усунення. Основні види ділового спілкування:

публічний виступ, ділова бесіда, службова нарада та ділові переговори. Основні правила ділового спілкування.

Мовленнєвий етикет.

Здобувачі освіти повинні:

знати основні функції, рівні ділового спілкування; уміти долати мовленнєві перешкоди, формувати запитання, сприймати партнера та вести переговори.

Тема 2.3. Правила спілкування фахівця при проведенні зустрічей, переговорів, прийомів та по телефону

Загальні принципи ділового спілкування: толерантність, взаємоповага, раціональність та конструктивність; правила критики та самокритики. Культура телефонного діалогу.

Здобувачі освіти повинні:

знати загальні принципи і правила ділового спілкування фахівця; уміти спілкуватися по телефону; брати участь у ділових зустрічах та прийомах.

Розділ 3. Лексичний аспект сучасної української літературної мови в професійному спілкуванні

Тема 3.1. Терміни і термінологія. Спеціальна термінологія і професіоналізми. Типи термінологічних словників (відповідно до галузі знань)

Поняття «термін» і «термінологія». Термінологічна і професійна лексика, її відмінність від загальноживаної. Функції та граматичні особливості термінів. Джерела поповнення, способи творення термінологічної лексики.

Здобувачі освіти повинні:

знати особливості мови своєї професії, термінологію фаху, джерела поповнення лексики сучасної української літературної мови, вимоги до вживання термінів, професіоналізмів, номенклатурних назв, фразеологізмів, мовних кліше та використання їх у професійному мовленні; користуватися термінологічними словниками та словниками іншомовних слів; правильно, доречно використовувати терміни свого фаху, професіоналізми, номенклатурні назви, фразеологізми, мовні кліше.

Тема 3.2. Складні випадки слововживання. Пароніми та омоніми. Вибір синонімів

Багатозначні слова і контексти. Синонімічний вибір слова. Словники синонімів та паронімів. Пароніми та омоніми в мові фаху. Складноскорочені слова, аббревіатури та графічні скорочення. Аббревіатури загальноживані та вузькоспеціальні (граматичні норми).

Здобувачі освіти повинні:

знати особливості використання багатозначних слів, паронімів та омонімів у професійному мовленні; правила написання та введення до тексту складноскорочених слів, аббревіатур, графічних скорочень; уміти знаходити в тексті синоніми, пароніми, омоніми та доречно використовувати їх у професійному мовленні; користуватися словниками; редагувати тексти професійно-ділової тематики.

Розділ 4. Нормативність та правильність фахового мовлення

Тема 4.1. Орфографічні та орфоепічні норми сучасної української літературної мови (робота з орфографічним та орфоепічним словниками)

Принципи українського правопису. Орфоепічні норми. Повторення та систематизація раніше набутих знань з орфографії (на фахово-орієнтованому мовному матеріалі).

Здобувачі освіти повинні:

знати правописні правила української мови; уміти використовувати правила орфографії сучасної української літературної мови в професійному спілкуванні.

Тема 4.2. Морфологічні норми сучасної української літературної мови, варіанти норм

Особливості використання різних частин мови у професійному спілкуванні (на фахово-орієнтованому мовному матеріалі). Уживання іменників на позначення професій, посад, звань. Узгодження прикметників з іменником на означення певних професій. Відмінювання прізвищ, імен, по батькові, географічних назв. Рід, число невідмінюваних іменників. Особливості використання займенників у діловому мовленні.

Числівники в діловому мовленні: написання цифрової інформації в професійних текстах. Складні випадки вживання прийменників у професійному мовленні.

Здобувачі освіти повинні:

знати особливості вживання частин мови в професійному спілкуванні; уміти доречно добирати граматичні форми іменників; правильно вживати форми прикметників у діловому спілкуванні; правильно записувати цифрову інформацію; використовувати прийменникові конструкції в професійних текстах.

Тема 4.3. Синтаксичні норми сучасної української літературної мови в професійному спілкуванні

Синтаксичні структури в професійному мовленні. Розповідна форма викладу матеріалу. Прямий порядок слів, вживання інфінітивних конструкцій, дієприслівникових та дієприкметникових зворотів, однорідних членів речення. Вставні слова та словосполучення в діловому мовленні. Складні випадки керування та узгодження. Просте і складне речення: особливості використання в текстах професійної/ділової тематики.

Здобувачі освіти повинні:

знати синтаксичні аспекти професійного мовлення, основні форми викладу матеріалу, структуру речень і словосполучень, особливості узгодження підмета й присудка; правильно будувати синтаксичні конструкції при складанні професійних текстів.

Розділ 5. Укладання професійних документів

Тема 5.1. Поняття «документ», «документування». Види документів. Загальні вимоги до укладання документів. Основні реквізити. Текст документа

Документ як матеріальний носій інформації, що має юридичну силу й оформлений відповідно до загальноприйнятих вимог. Види документів та їх класифікація. Вимоги до укладання та оформлення різних видів документів. Основні реквізити. Стандартні і нестандартні документи. Правила оформлення сторінки документа, рубрикація тексту.

Здобувачі освіти повинні:

знати призначення, класифікацію документів, вимоги до складання та оформлення різних видів документів, реквізити документів та правила їх оформлення; уміти складати ділові папери управлінської документації (відповідно до галузі знань).

Тема 5.2. Укладання документів щодо особового складу

Документи щодо особового складу: резюме, автобіографія, службова характеристика, наказ щодо особового складу (про прийняття на роботу, заохочення, відрадження тощо), заява (про прийняття роботи, роботу за сумісництвом, відпустку тощо). Реквізити документів та вимоги до їх написання.

Здобувачі освіти повинні:

знати особливості оформлення документів щодо особового складу, різновиди документів, їх реквізити; уміти укладати документи відповідної фахової тематики.

Тема 5.3. Укладання довідково-інформаційних документів

Ділове листування. Види службових листів. Вимоги до офіційного листування. Етикет ділового листування. Кореспонденція за характером інформації. Доповідні та пояснювальні записки. Виробничі звіти (про виконання певного службового доручення).

Виробничі протоколи (виробнича нарада). Витяг з протоколу.

Здобувачі освіти повинні:

знати нормативи оформлення довідково-інформаційної документації, класифікацію службових листів, правила ділового листування, склад реквізитів; уміти оформляти довідково-інформаційні документи, складати різні види ділових листів, правильно укладати виробничі протоколи, витяги з протоколів, службові записки.

Тема 5.4. Укладання фахових документів (відповідно до галузі знань)

Здобувачі освіти повинні:

знати основні документи свого фаху, їх призначення та особливості оформлення; уміти укладати документи відповідної фахової тематики з дотриманням усіх норм сучасної української літературної мови.

Тема 6. Контрольна робота. Підсумки та узагальнення

6. Структура навчальної дисципліни

Назва змістових модулів і тем	Кількість годин			
	денна форма			
	Усього	у тому числі		
Лекції		Практичні	Самостійна робота	
Розділ 1. Культура фахового мовлення	24	4	8	12
Вступ. Державотворча роль мови. Мова як засіб пізнання, мислення, спілкування. Функції мови. Стили і типи мовлення	8	2	2	4
Літературна мова. Мовна норма. Культура мови. Культура мовлення під час дискусії	8	-	4	4
Специфіка мовлення фахівця (відповідно до галузі знань)	4	2	-	2
Формування навичок і прийомів мислення. Види, форми, прийоми розумової діяльності. Основні закони риторики	4	-	2	2
Розділ 2. Етика ділового спілкування	14	2	4	8
Поняття етики ділового спілкування, її предмет та завдання	4	2	-	2
Структура ділового спілкування. Техніка ділового спілкування. Мовленнєвий етикет	4	-	2	2
Правила спілкування фахівця при проведенні зустрічей, переговорів, прийомів та по телефону	6	-	2	4
Розділ 3. Лексичний аспект сучасної української літературної мови у професійному спілкуванні	10	-	4	6
Терміни і термінологія. Спеціальна термінологія і професіоналізми. Типи термінологічних словників (відповідно до галузі знань)	6	-	2	4
Складні випадки слововживання. Пароніми та омоніми. Вибір синонімів	4	-	2	2
Розділ 4. Нормативність та правильність фахового мовлення	18	-	8	10
Орфографічні та орфоепічні норми сучасної української літературної мови (робота з орфографічними та орфоепічними словниками).	8	-	4	4
Морфологічні норми сучасної української літературної мови, варіанти норм.	6	-	2	4
Синтаксичні норми сучасної літературної мови в професійному спілкуванні.	4	-	2	2
Розділ 5. Укладання професійних документів	24	2	10	12
Поняття «документ», «документування». Види документів. Загальні вимоги до укладання документів. Основні реквізити. Текст документа	8	2	2	4
Укладання документів щодо особового складу.	4	-	2	2
Укладання довідково-інформаційних документів.	4	-	2	2
Укладання фахових документів (відповідно до галузі знань).	6	-	2	4
Контрольна робота. Підсумки та узагальнення	2	-	2	-
Усього годин	90	8	34	48

7. Тематика лекційних (практичних, семінарських, індивідуальних занять, самостійної роботи) та кількість годин, виділених на їхнє проведення

7.1. Темі лекційних занять

№ з/п	№ заняття	Назва теми	Кількість годин
1.	1	Тема 1. Вступ. Державотворча роль мови. Мова як засіб пізнання, мислення, спілкування. Функції мови. Стилї і типи мовлення. Лекція 1. Вступ. Державотворча роль мови. Мова як засіб пізнання, мислення, спілкування. Функції мови. Стилї і типи мовлення	2
2.	5	Тема 3. Специфіка мовлення фахівця (відповідно до галузі знань). Лекція 2. Специфіка мовлення фахівця (відповідно до галузі знань).	2
3.	7	Тема 5. Поняття етики ділового спілкування, її предмет та завдання. Лекція 3. Поняття етики ділового спілкування, її предмет та завдання.	2
4.	16	Тема 13. Поняття «документ», «документування». Види документів. Загальні вимоги до укладання документів. Основні реквізити. Текст документа Лекція 5. Поняття «документ», «документування». Види документів. Загальні вимоги до укладання документів. Основні реквізити. Текст документа.	2
Разом			8

7.2. Темі практичних занять

№ з/п	№ заняття	Назва теми	Кількість годин
1.	2	Тема 1. Вступ. Державотворча роль мови. Мова як засіб пізнання, мислення, спілкування. Функції мови. Стилї і типи мовлення.	2
2.	3-4	Тема 2. Літературна мова. Мовна норма. Культура мови. Культура мовлення під час дискусії.	4
3.	6	Тема 4. Формування навичок і прийомів мислення. Види, форми, прийоми розумової діяльності. Основні закони риторики.	2
4.	8	Тема 6. Структура ділового спілкування. Техніка ділового спілкування. Мовленнєвий етикет .	2
5.	9	Тема 7. Правила спілкування фахівця при проведенні зустрічей, переговорів, прийомів та по телефону.	2
6.	10	Тема 8. Терміни і термінологія. Спеціальна термінологія і професіоналізми. Типи термінологічних словників (відповідно до галузі знань) .	2
7.	11	Тема 9. Складні випадки слововживання. Пароніми та омоніми. Вибір синонімів	2
8.	12-13	Тема 10. Орфографічні та орфоепічні норми сучасної української літературної мови (робота з орфографічними та орфоепічними словниками).	4
9.	14	Тема 11. Морфологічні норми сучасної української літературної мови, варіанти норм.	2
10.	15	Тема 12. Синтаксичні норми сучасної української літературної мови у професійному спілкування.	2
11.	17	Тема 13. Поняття «документ», «документування». Види документів. Загальні вимоги до укладання документів. Основні реквізити. Текст документа.	2
12.	18	Тема 14. Укладання документів щодо особового складу.	2
13.	19	Тема 15. Текстове оформлення довідково-інформаційних документів.	2
14.	20	Тема 16. Укладання фахових документів (відповідно до галузі знань).	2
15.	21	Тема 17. Контрольна робота. Підсумки та узагальнення	2
Разом			34

7.3. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1-2	Вступ. Державотворча роль мови. Функції мови. Стили, типи і форми мовлення. <i>Офіційно-діловий стиль – функціональний різновид мови, який слугує для спілкування в державно-політичному, громадському й економічному житті, законодавстві тощо. Його призначення, специфіка, головні ознаки, функціональні підстили.</i>	4
3-4	Літературна мова. Мовна норма. Культура мови. Культура мовлення під час дискусії. <i>Мовленнєва культура - критерій професійної майстерності фахівця. Причини недостатнього рівня культури мовлення та способи підвищення мовленнєвої культури. Нормативність – головна ознака культури фахового спілкування.</i>	4
5	Специфіка мовлення фахівця (відповідно до галузі знань). <i>Майстерність публічного виступу. Види підготовки до виступу.</i>	2
6	Формування навичок і прийомів мислення. Види, форми, прийоми розумової діяльності. Основні закони риторики. <i>Формування навичок і прийомів мислення. Види, форми, прийоми розумової діяльності. Основні закони риторики.</i>	2
7	Поняття етики ділового спілкування, її предмет та завдання. <i>Основні правила етики спілкування в професійному мовленні.</i>	2
8	Структура ділового спілкування. Техніка ділового спілкування. Мовленнєвий етикет. <i>Форми та функції ділового спілкування. Бар'єри в спілкуванні, його рівні. Сучасні теорії міжособистісних стосунків.</i>	2
9-10	Правила спілкування фахівця при проведенні зустрічей, переговорів, прийомів та по телефону. <i>Характерні особливості телефонного діалогу. Соціально-психологічні вимоги до телефонного етикету. Культура ділової телефонної розмови.</i>	4
11-12	Терміни і термінологія. Спеціальна термінологія і професіоналізми. Типи термінологічних словників (відповідно до галузі знань). <i>Фразеологічні одиниці, мовні кліше та використання їх у мовленні. Джерела походження фразеологізмів та сфери вживання.</i>	4
13	Складні випадки слововживання. Пароніми та омоніми. Вибір синонімів. <i>Складноскорочені слова, аббревіатури та графічні скорочення. Аббревіатури загальнозживані та вузькоспеціальні у тексті (граматичні форми).</i>	2
14-15	Орфографічні та орфоепічні норми сучасної української літературної мови. Орфографічні та орфоепічні словники. <i>Правопис складних іменників та прикметників. Правопис прислівників.</i>	4

16-17	Морфологічні норми сучасної української літературної мови, варіанти норм. <i>Ступені порівняння прикметників. Вживання присвійних прикметників. Вживання прикметників, які означають географічні назви. Узгодження прикметника з іменником на означення певних професій. Прийменники в професійному мовленні. Прийменник по в діловому мовленні.</i>	4
18	Синтаксичні норми сучасної літературної мови у професійному спілкуванні <i>Розповідна форма викладу матеріалу. Місце в реченні вставних слів та словосполучень у діловому мовленні. Просте й складне речення.</i>	2
19-20	Поняття «документ», «документування». Види документів. Загальні вимоги до укладання документів. Основні реквізити. Текст документа <i>Вимоги до складання й оформлення різних видів документів. Правила оформлення сторінки, рубрикація тексту, правила оформлення заголовків, виділення окремих частин тексту.</i>	4
21	Укладання документів щодо особового складу. <i>Укладання документації щодо особового складу: заяви, автобіографії, характеристики, резюме. Реквізити документів.</i>	2
22	Укладання довідково-інформаційних документів. <i>Ділове листування. Види службових листів. Телеграма. Факс. Електронне листування.</i>	2
23-24	Укладання фахових документів (відповідно до галузі знань). <i>Управлінська документація. Розпорядчі документи: наказ, розпорядження, постанова. Ознайомлення з організаційними документами. Обліково-фінансова документація</i>	4
Разом		48

8. Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти з української мови за професійним спрямуванням

Оскільки головною метою навчання при вивченні дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є різнобічний мовленнєвий розвиток студентів, то й оцінювання його результатів передбачає високий рівень мовленнєвої культури в професійному спілкуванні.

Предметом оцінювання навчальних досягнень студентів є знання, вміння та навички, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності, а критеріями – ступінь навчальних досягнень в оволодінні освітнім змістом, що характеризується такими рисами, як рівень самостійності студентів у пізнавальній діяльності, результати творчої діяльності, ступінь естетичного розвитку, дотримання норм сучасної літературної мови.

Рівень	Оцінка	Вимоги до знань та вмінь
Незадовільний	2	Здобувач освіти в цілому не володіє навчальним матеріалом, не знає основні нормативні вимоги української літературної мови за професійним спрямуванням, допускає багато грубих лексичних, орфоепічних, стилістичних та синтаксичних помилок; не має навичків роботи зі словниками та довідниками; спосіб висловлення думок спрощений, низький рівень умінь формулювання власної думки; не може відтворити щойно почутий навчальний матеріал; лексика збіднена; не завжди дотримується вимог етикету ділового спілкування; не може достовірно викласти опрацьований теоретичний матеріал; не виявляє знання і розуміння основних положень певної теми, викладає матеріал неповно, нелогічно навіть з допомогою викладача; не відповідає правильно на додаткові запитання викладача з метою виявлення розуміння того чи іншого навчального матеріалу; навички організації самостійної роботи не результативні; практичні та самостійні роботи не виконані в повному обсязі (менше ніж 50%).
Задовільний	3	Здобувач освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, знає не всі основні нормативні вимоги української літературної мови за професійним спрямуванням, не завжди реалізує їх практично при складанні професійних мінітекстів та мінітекстів ділової тематики, діалогів та полілогів, допускає змішування мовних, мовознавчих та фахових понять; не завжди дотримується орфоепічних, граматичних, лексичних, синтаксичних та стилістичних норм літературної української мови; мовлення не відзначається лексичним багатством, композиційною стрункістю, логічністю, виразністю, досконалим знанням фахової синонімії, найуживанішої фразеології та термінології; правильно складає лише окремі види ділових паперів; виявляє знання і розуміння основних положень певної теми, але викладає матеріал неповно, з допомогою викладача; не завжди відповідає на додаткові запитання викладача з метою виявлення розуміння того чи іншого навчального матеріалу; у цілому виявляє вміння перекладати тексти українською мовою із значною допомогою викладача, використовуючи термінологічні словники; не завжди дотримується вимог етикету ділового спілкування; у цілому достовірно викладає опрацьований теоретичний матеріал; навички організації самостійної роботи з наступним її коментуванням недостатні; практичні та самостійні роботи не виконані в повному обсязі (менше ніж 60%).

Добрий	4	Здобувач освіти в цілому володіє навчальним матеріалом, знає нормативні вимоги української літературної мови в усному та письмовому професійному спілкуванні, реалізує їх практично при складанні професійних міні-текстів та міні-текстів ділової тематики, а також у діалогічному та полілогічному спілкуванні (хоча й допускає кілька незначних неточностей, що суттєво не впливає на загальну результативність роботи, а саме: допускає одиничні різних видів помилки, які сам виправляє після зауваження викладача; несуттєво порушує послідовність викладу матеріалу); мовлення відзначається лексичним багатством, композиційною стрункістю, логічною довершеністю, виразністю, знанням фахової синонімії, фразеології та термінології; аргументує свою точку зору; практично виявляє уміння перекладати тексти українською мовою з незначною допомогою викладача, використовуючи термінологічні електронні словники (хоча й допускає кілька незначних неточностей, що суттєво не впливає на загальну результативність роботи); систематично дотримується вимог етикету ділового спілкування; достовірно викладає опрацьований теоретичний матеріал; правильно відповідає на додаткові запитання викладача (хоча й допускає кілька несуттєвих неточностей) з метою виявлення розуміння того чи іншого навчального матеріалу має достатні навички щодо коментування знань, здобутих у результаті самостійної роботи; практичні та самостійні роботи виконані в повному обсязі.
Відмінний	5	Здобувач освіти досконало володіє навчальним матеріалом, знає нормативні вимоги української літературної мови в усному та письмовому професійному спілкуванні, реалізує їх практично при складанні професійних міні-текстів та міні-текстів ділової тематики, а також в усному діалогічному та полілогічному спілкуванні; мовлення відзначається лексичним багатством, композиційною стрункістю, логічною довершеністю, виразністю, знанням фахової синонімії, фразеології та термінології змістовно відповідає на запитання викладача, аргументовано пояснює своє розуміння тієї чи іншої навчальної проблеми; уміє оперувати вивченим лексико-граматичним матеріалом з конкретною комунікативною метою; достовірно і повно викладає опрацьований теоретичний матеріал; практично виявляє уміння перекладати тексти українською мовою, використовуючи термінологічні електронні словники; систематично дотримується вимог етикету ділового спілкування; має досконалі навички щодо коментування знань, здобутих у результаті самостійної роботи; правильно відповідає на додаткові запитання викладача з метою в'яснення розуміння того чи іншого навчального матеріалу; практичні та самостійні роботи виконані в повному обсязі.

8. Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є:

- реферати;
- доповіді та дискусії;
- презентації результатів самостійно опрацьованих тем, виконаних завдань;
- стандартизовані тексти;
- документи.

10. **Форми поточного та підсумкового контролю:** усне опитування, письмове опитування, тестовий контроль, самоконтроль, перевірка практичних завдань та самостійної роботи, контрольні зрізи знань, контрольна робота, екзамен

11. **Інструменти, обладнання, використання яких передбачає навчальна дисципліна:** персональний комп'ютер, мультимедійний проектор; програмне забезпечення: програмний комплекс власної розробки «Тест» для поточної та підсумкової перевірки знань студентів, система дистанційного навчання на базі Moodle, інформаційно-аналітичні програмні продукти та Internet-ресурси.

12. Рекомендовані джерела інформації:

Базова:

1. Авраменко О. О., Яковенко Л. В., Шийка В. Я. Ділове спілкування : навч. посіб. / за наук. ред. О. О. Авраменка. Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2015. 160 с.
2. Антонюк Т. М. Українська мова (за професійним спрямуванням). Чернівці, 2015. 448 с.
3. Галузинська Л. І., Науменко Н. В., Колосюк В. О. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 430 с.
4. Глушак С. В., Дзяк О. В., Шевчук С. В. Сучасні ділові папери : навч. посіб. Київ : А.С.К., 2013. 400 с.
5. Гриценко Т. Б. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 624 с.
6. Загнітко А. П., Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення: професійне й непрофесійне спілкування. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2014. 480 с.
7. Зубков М. Г. Мова ділових паперів. Харків : Торсінг, 2014. 384 с.
8. Зубков М. Г. Норми та культура української мови за оновленим правописом. Київ : Арії, 2020. 608 с.
9. Культура фахового мовлення : навч. посіб. / за ред. Н. Д. Бабич. Чернівці : Книги ХХІ, 2015. 572 с.
10. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура фахової мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
11. Мацько З., Станкевич Н. Українська мова професійного спрямування : навч. посіб. Київ : Каравела, 2008. 52 с.
12. Український правопис / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні : Інститут української мови. Київ, 2019. 391 с.
13. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. 5-ге вид., виправ. і доповнен. Київ : Алерта, 2019. 640 с.
14. Шевчук С. В., Карбиш О. О., Клименко І. В. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. Київ : Алерта, 2017. 544 с.
15. Шевчук С. В. Усне і писемне ділове спілкування (для державних службовців). Київ : Алерта, 2015. 448 с.
16. Шевчук С. В., Лобода Т. М. Практикум з української мови : модульний курс. Навч. посіб. Київ : Алерта, 2020. 284 с.

Допоміжна:

1. Авраменко О. Було – стало: зміни в правописі. Київ, 2019. 40 с.
2. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / за заг. ред. О. Сербенської. Львів, 2017. 304 с.
3. ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів». ДСТУ ДП «УкрНДНЦ» від 01.07.2020 № 144.
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 342 с.
5. Зубков М. Г. Норми та культура української мови за оновленим правописом. Ділове мовлення. 2-ге вид., доп. і змін. Київ : Арії, 2019. 608 с.
6. Капавець Р. С. Українська мова : усна і писемна (ділове спрямування) : навч. посіб. Київ : Алерта, 2020. 264 с.
7. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 291 с.
8. Сербенська О. Культура усного мовлення : практикум : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 216 с.
9. Ющук І. П. Практикум з правопису української мови. Київ : Освіта, 2008. 254 с.

Словники:

1. Береза Т. Гарна мова – одним словом : словник вишуканої української мови. Львів, 2017. 420 с.
2. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 896 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
4. Пустовіт Й. О. Словник іншомовних слів. Київ : Довіра, 2000. 635 с.
5. Словник фразеологізмів української мови / уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 2003. 1104 с. (Словники України).
6. Фінансово-економічний словник : словник-довідник / кол. авт. : О. С. Юнін, О. О. Круглова, М. О. Савельєва та ін. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2018. 164 с.

Інтернет-ресурси:

1. Довідник з української мови. URL: https://litmisto.org.ua/?page_id=12423
2. Енциклопедія «Українська мова». URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>
3. Офіційний сайт української мови. URL: <http://ukrainskamova.com/>
4. Є-мова – онлайн-платформа для вивчення української мови. URL: <https://emova.org.ua/>
5. Лайфхаки з української мови. URL: <https://ukr-lifehacks.ed-era.com/>
6. Мова ділових паперів. URL: <http://arbis-nbuw.gov.ua/ulib/item/ukr0000013418>
7. Український правопис. URL: <https://2019.pravopys.net/>
8. Словники онлайн: орфографічний, тлумачний, синонімів. URL: <http://www.rozum.org.ua/>

Дефініції понять «компетенція» та «компетентність»

Автор, джерело	Визначення поняття «компетенція»
Психологічний тлумачний словник	психологічна якість, яка означає силу і впевненість, що виходять із почуття власної успішності й корисності, котрі дають людині усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням <i>Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Х. : Прапор, 2004. 604 с., С. 203.</i>
Великий тлумачний словник сучасної української мови	достатній рівень знань в якій-небудь галузі; кваліфікований, ґрунтується на знанні, з чим-небудь гарно обізнаний, тямущий <i>Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.</i>
Дж. Равен	специфічна здатність, що необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі <i>Raven, J., Stephenson, J. (Eds.). Competence in the Learning Society. New York : Peter Lang. 2001. 348 p.</i>
О. Пометун	складна інтегрована характеристика особистості яка має на увазі сукупність знань, умінь, навичок, ставлень, а також досвіду, що разом дає змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції <i>Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. Вісник програм шкільних обмінів. 2005. № 23. С. 18–24.</i>
Л. Хоружа	суб'єктивно ціннісну систему знань, моральні якості людини, що забезпечують адекватність розуміння й оцінювання ситуації з погляду особистісних і загальнозначущих цінностей <i>Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика. К., 2003. 319 с.</i>
О. Овчарук	здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти і виконувати поставлені завдання <i>Овчарук О. В. Компетентності як ключ до формування змісту осві-ти. Стратегія реформування освіти України. Київ : К.І.С. 2003. 295 с., С. 22.</i>
Н. Ничкало	охоплює не лише професійні знання, навички і досвід у спеціальності, а й ставлення до справи, визначені (позитивні) схильності, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати знання, уміння та особистісні

	<p>якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці у конкретній робочій ситуації</p> <p>Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький : ТУП, 2002. 334 с.</p>
Дж. Куллахан	<p>необхідність загальних здібностей особистості, що базуються на знаннях, досвіді, цінностях, які особистість розвинула шляхом освіти та практики</p> <p>Дж. Куллахан. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : наук.-метод. пос. / за ред. І. Г. Єрмакова. Запоріжжя : Центуріон, 2005. 650 с.</p>
С. Гончаренко	<p>сукупності знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію</p> <p><i>Професійна освіта: Словник: Навч. пос. / Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. с. 149.</i></p>
І. Родигіна	<p>не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції (хоча, звісно, ґрунтується на останніх), а конкретні життєві, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану – взагалі будь-якій людині</p> <p>Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. 96 с. – (Б-ка журн. «Управління школою»; вип. 8(32)), с. 32-33</p>
С. Бондар	<p>здатність особистості діяти. Але жодна людина не діятиме, якщо вона особисто не зацікавлена в цьому. Природа компетентності така, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистісної зацікавленості в даному виді діяльності... цінності є основою будь-яких компетенцій</p> <p><i>Бондар С. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – с. 8-9., с. 9</i></p>
О. Кучай	<p>володіння людиною відповідною компетенцією, що охоплює його особисте ставлення до неї та предмета діяльності. Поняття компетентність і компетенція розмежовані, однак сукупно вони відображають цілісність і збірну, інтеграційну суть як результату освіти, так і результату діяльності людини</p> <p><i>Кучай О. В. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. Рідна школа. 2009. № 11. С. 44–48., с. 45</i></p>
С. Лейко	<p>якість особистості, її певне надбання, що ґрунтується на знаннях, досвіді, моральних засадах і проявляється в</p>

	критичний момент за рахунок вміння знаходити зв'язок між ситуацією та знаннями, у прийнятті адекватних рішень нагальної проблеми <i>Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. Педагогічний процес: теорія і практика. 2013. Вип. 4. С. 128–135., с. 133</i>
Р. Юварай	орієнтується на поведінку людини, описує риси особистості, складається переважно з основних характеристик особистості з високою продуктивністю в роботі <i>Yuvaraj R. Competency Mapping: A Drive For Indian Industries. International Journal of Scientific & Engi-neering Research, 2011.Vol. 2. Issue 8. URL: https://www.ijser.org/onlineResearchPaperViewer.aspx?Competency-Mapping.pdf.</i>
Автор, джерело	Визначення поняття «компетенція»
О. Пометун	інтегративне поняття, що містить такі аспекти: готовність до цілепокладання, готовність до оцінювання, готовність до дії, готовність до рефлексії <i>Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. Рідна школа. 2005. № 1. С. 65–69.</i>
Ф. Хартле	характеристики індивідуальності, що вказують на шлях відмінного виконання роботи і включають у неприхованій частині такі складові, як знання і навички, а в прихованій – риси характеру і мотиви <i>Hartle F. How to Re-engineer your Performance Management Process. London : Kogan Page, 1995. 245 p.</i>
С. Бондар	здатність розв'язувати проблеми, що забезпечуються не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів <i>Бондар С. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – с. 8-9., с. 9</i>
С. Лейко	певна сфера, коло діяльності, наперед визначену систему питань щодо яких особистість повинна бути добре обізнана, тобто володіти певним набором знань, умінь, навичок та власного до них ставлення. <i>Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. Педагогічний процес: теорія і практика. 2013. Вип. 4. С. 128–135., с. 133</i>
М. Головань	деяка відчужена, наперед задана вимога до підготовки особи (властивості або якості, потенційні здатності особи), наперед задана вимога щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері

	<i>Головань М.С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять / М.С. Головань // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2011. – №8. – С. 224-233.</i>
С. Ткачов	описані характеристики (знання, вміння, якості тощо), які забезпечують якісне виконання людиною певного виду діяльності в різних ситуаціях <i>Ткачов А.С. Теоретичний аналіз понять «компетентність» та «компетенція». Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія», 2016. Вип. 55. С. 37–42</i>

Джерело розроблено автором

Дефініції поняття «педагогічні технології»

Автор, джерело	Визначення поняття
Педагогічний словник	сукупність засобів і методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання і виховання, що дозволяють успішно реалізувати поставлені освітні цілі; <i>Ярмаченко М. Д. Педагогічний словник / за ред. дійсн. члена АПН України М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.</i>
Український педагогічний словник	системний метод створення, використання і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технологічних і людських ресурсів у їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти <i>Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с., с. 331</i>
Словник- довідник з професійної педагогіки	сукупність психолого-педагогічних установок, що складають спеціальний підбір та компоновання форм, методів, засобів, прийомів, виховних засобів, за допомогою яких забезпечується можливість досягнення ефективного результату в засвоєнні учнями знань, умінь, навичок, у розвитку їхніх особистих властивостей та моральних якостей; в основі поняття «педагогічна технологія» лежать процеси конструювання, моделювання, прогнозування, проектування, програмування, тобто процеси упорядкування педагогічного середовища <i>Словник-довідник з професійної педагогіки: довідкове видання / А. В. Семенова та ін.; за ред. А. В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.</i>
Ю. Хайчіна	своєрідна конкретизація методики, проект певної педагогічної системи, що реалізується на практиці; змістова техніка реалізації навчально-виховного процесу; закономірна педагогічна діяльність, яка реалізує науково-обґрунтований проект навчально-виховного процесу і має вищий рівень ефективності, надійності, гарантованого результату, ніж традиційні методики навчання й виховання <i>Хайчіна Ю. Словник педагогічних термінів від К до Я</i> <i>Режим доступу: ://www.model.poltava.ua/index.php?option=com_content&</i>

	<i>view=article&id=579:2012-12-18-17-32-37&catid=102:2012-11-21-09-00-45&Itemid=427)</i>
Енциклопедія освіти	технології, які забезпечують перетворення педагогічного процесу в освітній установі на цілеспрямовану діяльність усіх його суб'єктів <i>Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с., С. 661</i>
І. Прокопенко, В. Євдокимов	навчання, розробка й системне використання принципів організації навчального процесу на основі новітніх досягнень науки й техніки. Педагогічна технологія виступає як педагогічна система, у якій використання методів навчання підвищує ефективність навчального процесу <i>Педагогічна технологія / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Харків : Основа, 1995. – 105 с.</i>
І. Бех	знання (організовані у формі приписів), смислова структура яких спрямована на продукт діяльності, а самі вони побудовані таким чином, щоб забезпечити організацію діяльності суб'єктів виховного процесу <i>Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання. – К., 1998.</i>
П. Сікорський	алгоритм організації ефективного засвоєння знань та умінь, що забезпечує досягнення запланованих результатів <i>Сікорський П. І. Кредитно-модульна технологія навчання : навч. пос. Київ : Європейський університет, 2004. 126 с.</i>
О. Комар	сукупність способів (методів, прийомів, операцій) педагогічної взаємодії, послідовна реалізація яких створює умови для розвитку учасників педагогічного процесу і передбачає його певний результат <i>Комар О. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дисертація на здобуття звання д-ра пед. наук: 13.00.04. Умань, 2011. 405 с.</i>
Д. Чернілевський	сукупність знань про способи і засоби здійснення процесів, при яких відбувається якісна зміна об'єкту; система впорядкованих операцій та дій, які забезпечують реалізацію педагогічних цілей, змістовні, інформаційно-предметні та процесуальні аспекти навчання, спрямовані на засвоєння систематизованих знань, професійних умінь і формування особистісних якостей учнів; <i>Чернілевський Д. В. Педагогіка вищої школи / [за ред. Д. В. Чернілевського]. Вінниця : АМСКП, Глобус – Прес, 2010. 408 с.</i>

І. Дичківська	<p>моделювання шляху засвоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного навчального предмета, теми, питання і визначає, що за багатьма параметрами вона наближена до окремих методик</p> <p><i>Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. К. : Академвидав, 2004. 352 с.</i></p>
О. Степанов та М. Фіцула	<p>сукупність психолого-педагогічних настанов, які визначають спеціальний підхід і поєднання форм, методів, способів, прийомів, виховних засобів (схем, креслень, діаграм, карт)</p> <p><i>Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології та педагогіки : навч. пос. К. : Академвидав, 2005. 520 с.</i></p>
О. Пометун та Л. Пироженко	<p>науково обґрунтована педагогічна (дидактична) система, яка гарантує досягнення певної освітньої мети через чітко визначену послідовність дій, спрямованих на розв'язання проміжних цілей і заздалегідь визначений остаточний результат</p> <p><i>Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : Науково-методичний посібник / за ред. О. І. Пометун. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.</i></p>
В. Ортинський	<p>комплексна інтегративна система, що містить чимало упорядкованих операцій і дій, які забезпечують педагогічне цілепокладання, змістовні, інформаційно-предметні та процесуальні аспекти, спрямовані на засвоєння систематизованих знань, надбання професійних умінь формування особистісних якостей студентів, що задані цілями навчання</p> <p><i>Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, К. : Центр навчальної літератури, 2009, с. 348. С. 12.</i></p>

Джерело розроблено автором

Дефініції поняття «інформаційні технології» та «інформаційно-комунікативні технології»

Автор, джерело	Визначення поняття «інформаційні технології»
Енциклопедія Сучасної України	<p>сукупність методів, програмно-технічних і технологічних засобів, що забезпечують збирання, накопичення, оброблення, зберігання, представлення й розповсюдження інформації, а також автоматизацію керування бізнес-процесами організацій, проектування та виробництва устаткування. Інша назва – інформаційно-комунікаційні технології.</p> <p><i>Інформаційні технології / В. В. Тарасюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL: https://esu.com.ua/article-12474. – Останнє поновлення : 1 січ. 2023.</i></p>
В. Ковальчук	<p>спрямовані на оволодіння новими засобами пошуку, застосування та переробки навчальної або наукової інформації, а саме: засобами комп'ютерної техніки, інтернету, аудіо- та відеотехніки, інформаційні технології сприяють формуванню особливого інформаційного середовища в навчальному закладі, інтенсифікують комунікативні зв'язки суб'єктів навчального процесу, доповнюють безпосереднє спілкування через сучасні засоби. Сучасні інформаційні технології дають змогу отримувати освіту з будь-якого місця</p> <p><i>Ковальчук В. І. Впровадження інноваційних технологій навчання у процесі професійної підготовки студентів закладів вищої освіти / В. І. Ковальчук, А. В. Щербак // Молодий вчений. 2018. № 3(2). С. 543-547. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_3(2)_34.</i></p>
В. Балута	<p>система сукупності методів засвоєння знань і способів діяльності на основі взаємодії викладача, учня та засобів інформаційно-комунікативних технологій, спрямованих на досягнення результату навчального процесу</p> <p><i>Балута В.С. Інформаційні технології у навчанні дорослих в контексті євроінтеграції Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology Vol. 3, No 1 (2016) С. 1-5</i></p>
Р. Вернидуб	<p>сприяє розвиткові мислення, пам'яті, підвищує навчальну мотивацію, позитивно впливають на процес навчання, змінюють схему передання знань і методи навчання</p> <p><i>Вернидуб Р. Інформаційноосвітнє середовище як чинник забезпечення якості професійної підготовки педагогічних кадрів / Р. Вернидуб // Вища освіта України. 2012. №2. С. 75-79., с. 77</i></p>

А. Любович	<p>комплекс навчальних і навчально-методичних матеріалів, технічних та інструментальних засобів техніки навчального призначення, а також система наукових знань про роль і місце обчислювальної техніки в навчальному процесі, про форми і методи їх застосування для вдосконалення праці викладачів та студентів.</p> <p><i>Любович А. А. Сучасні інформаційні технології в освіті / А. А. Любович, О. Г. Єсіна // Інформатика та інформаційні технології : студ. Наук. конф., 20 квітня 2015 р.: метер. Конф. Одеса, ОНЕУ. С. 118-120</i></p>
В. Плєскач, Т. Затонацька.	<p>використання обчислювальної техніки та систем зв'язку, які використовуються через систему методів, процесів для створення, збір, обробку, пошук, поширення інформації з метою ефективної діяльності людини. Поряд з інформаційними технологія (ІТ), як більш загальніший термін використовують поняття інформаційно-комунікаційні технології</p> <p><i>Плєскач В.Л. Інформаційні системи і технології на підприємствах: підручник /В.Л. Плєскач, Т.Г. Затонацька. Київ : Знання, 2011. 718 с.</i></p>
Р. Гуревич	<p>це узагальнююче поняття, що описує різні методи, способи та алгоритми збирання, зберігання, оброблення, представлення і передавання інформації</p> <p><i>Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навч. посіб. / за ред. Р. С. Гуревича. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. 348 с. , с. 39</i></p>
М. Кадемія	<p>методи і програмно-технічні засоби, об'єднані в технологічний ланцюг, що забезпечує збір, обробку, зберігання і відображення інформації з метою зниження трудомісткості її використання, а також для підвищення її надійності і оперативності. В освіті технології навчання, виховання, наукових досліджень і управління, засновані на використанні обчислювальної та інформаційної техніки і спеціального програмного, інформаційного та методичного забезпечення</p> <p><i>Кадемія М. Ю., Шахіна І. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : навч. посіб. Вінниця, ТОВ «Планер». 2011. 220 с., с. 9.</i></p>
Концепція впровадження медіа-освіти в Україні	<p>надають студентам доступ до сучасних методів навчання, завдяки чому відбуваються кардинальні зміни в організації навчального процесу, в якому головна роль переходить від викладача до студента, що відповідає завданням гуманізації та гуманітаризації освіти.</p> <p><i>Концепція впровадження медіа-освіти в Україні. Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України. URL: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm</i></p>

В. Браткевич	<p>людино-машинну технологію збирання, оброблення та передавання інформації. До інформаційних технологій відносять усі види технологій, що використовуються для створення, збереження, обміну і використання інформації в усіх можливих формах .</p> <p><i>Інформатика: Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології : посібник : [для студ. вищих навч. закл.] / В. В. Браткевич [та ін.] ; ред. О. І. Пушкар. Київ : Академія, 2001. 693 с.</i></p>
М. Жалдак	<p>сукупність методів та технічних засобів, що використовують для збирання, створення, організації, зберігання, опрацювання, передавання, подання і використання інформації, розширюючи знання людей і розвиваючи їх можливості в управлінні технічними і соціальними процесами.</p> <p><i>Жалдак М. І. / Проблеми інформатизації навчального процесу в школі і в вузі / М. І. Жалдак // Сучасна інформаційна технологія в навчальному процесі : зб. наук. праць. Київ : КДПІ, 1991. С. 3-17.</i></p>
Н. Морзе	<p>сукупність методів, засобів, прийомів, що забезпечують пошук, збирання, зберігання, опрацювання, подання, передавання інформації між людьми на основі електронних засобів, комп'ютерної техніки та зв'язку.</p> <p><i>Морзе Н. В. Методика навчання інформатики : навч. посіб. : [у 3 ч.] / Н. В. Морзе ; за ред. акад. М. І. Жалдака. – К. : Навчальна книга, 2004. Ч. 1 : Загальна методика навчання інформатики. 256 с.</i></p>
В. Клочко	<p>система сучасних методів, засобів, організаційних форм, що використовуються для цілеспрямованого створення, збереження, обробки, представлення і використання інформації в навчанні</p> <p><i>Клочко В. І. Нові інформаційні технології навчання математики в технічній вищій школі: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 / Вінницький держ. техн. ун-т. Вінниця, 1998. 396 с.</i></p>
Автор, джерело	Визначення поняття «інформаційно-комунікативні технології»
В. Ковальчук	<p>спрямовані на вдосконалення способів взаємодії з людьми та пов'язані з організацією парної, групової, колективної або індивідуальної роботи. до таких технологій можна віднести діалогічні технології, технології організації групової та колективної діяльності, тренінг, спілкування тощо.</p> <p><i>Ковальчук В. І. Впровадження інноваційних технологій навчання у процесі професійної підготовки студентів закладів вищої освіти / В. І. Ковальчук, А. В. Щербак // Молодий вчений. 2018. № 3(2). С. 543-547. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_3(2)_34.</i></p>

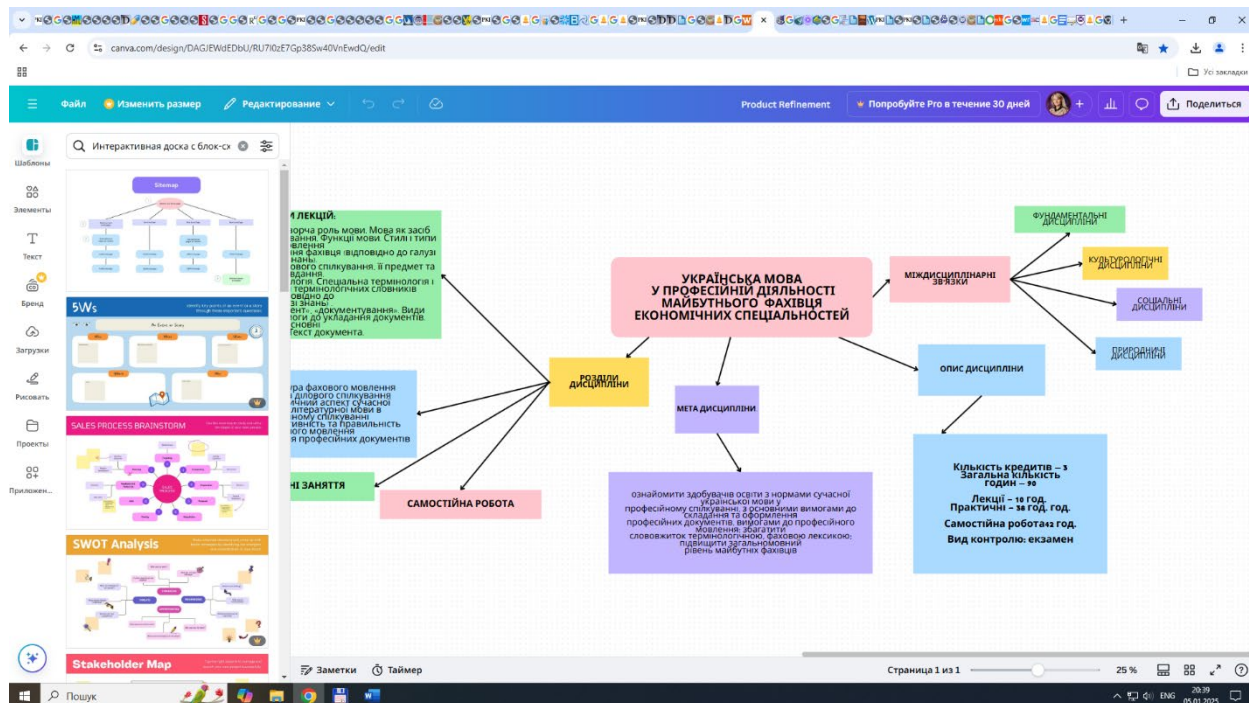
Stokhof, H, de Vries D, Bastiaens, T. & Martens, R.	сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, що застосовуються з метою забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження й керування інформацією <i>Stokhof, H, de Vries D, Bastiaens, T. & Martens, R. (2019) Mind Map Our Way into Effective Student Questioning: a Principle-Based Scenario. Volume 49. Issue 2. Pp. 347-369., p. 56</i>
Termi Kaur Ranjit Singh, and Samli Chan	розглядається не лише як допоміжний інструмент, який можна додати до традиційних методів навчання, але й як важливий інструмент для підтримання нових способів навчання. В умовах інформаційної доби, щоб задовольнити потреби ХХІ століття, людям потрібно знати більше, ніж основні предмети <i>Termi Kaur Ranjit Singh, and Samli Chan, "Teacher readiness on ict integration in teaching-learning: a malaysian case study". International Journal of Asian Social Science, 4 (7), pp. 874-885, 2014., с. 875</i>
А. Любович	засоби, пов'язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою та управлінням інформації. Цей термін є широким та включає у себе всі технології, що використовуються для спілкування та роботи з інформацією. <i>Любович А. А. Сучасні інформаційні технології в освіті / А. А. Любович, О. Г. Єсіна // Інформатика та інформаційні технології : студ. Наук. конф., 20 квітня 2015 р.: метер. Конф. Одеса, ОНЕУ. С. 118-120</i>
Г. Швачич	сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, демонстрації та використання даних в інтересах їх користувачів <i>Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навч. посіб. / Г. Швачич та ін. Дніпро : НМетАУ, 2017. 230 с., с. 7</i>
Н. Морзе	сукупність методів, засобів та прийомів пошуку, зберігання, опрацювання, подання і передавання графічних, текстових, цифрових, аудіо- та відеоданих на базі персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж і засобів зв'язку <i>Морзе Н. В. Методика навчання інформатики : в 4-х част. Київ : Навчальна книга, 2003. Ч. 1. Загальна методика навчання інформатики. 254 с., с. 12</i>
М. Жалдак	сукупність методів, засобів і прийомів, використовуваних для збирання, систематизації, зберігання, опрацювання, передавання, подання різних повідомлень і даних та визначає інформаційно-комунікаційні технології як інформаційні технології на базі персональних комп'ютерів, комп'ютерних мереж і засобів зв'язку, для яких характерна наявність доброзичливого середовища роботи користувача

	<p><i>Жалдак М. І. / Проблеми інформатизації навчального процесу в школі і в вузі / М. І. Жалдак // Сучасна інформаційна технологія в навчальному процесі : зб. наук. праць. Київ : КДПІ, 1991. С. 3-17.</i></p>
Ю. Триус	<p>оригінальні технології (методи, засоби, способи) створення, передавання і збереження навчальних матеріалів, інших інформаційних ресурсів освітнього призначення, а також організації і супроводу навчального процесу (традиційного, електронного, дистанційного, мобільного) за допомогою телекомунікаційного зв'язку та комп'ютерних систем і мереж, що цілеспрямовано, систематично й послідовно впроваджуються в педагогічну практику з метою підвищення якості освіти.</p> <p><i>Триус Ю. В. Інноваційні технології навчання у вищій школі [Електронний ресурс] / Триус Ю. В. ; Черкаський державний технологічний університет // Сучасні педагогічні технології в освіті : X Міжвузівська школа-семінар. Харків, 2012. 52 с. URL: http://www.slideshare.net/kvntkf/tryus-innovacai-iktvnz.</i></p>
С. Blurton	<p>різноманітні технологічні інструменти та ресурси, що використовуються для спілкування і для створення, поширення, зберігання та управління інформацією.</p> <p><i>Blurton C. New directions in Education [Electronic resource] / Craig Blurton // Communication, Information and Informatics Sector / World Communication and Information Report 1999-2000. [1999]. P. 46-61.</i></p> <p><i>Mode of access : http://www.unesco.org/webworld/wcir/en/pdf_report/chap2.pdf</i></p>

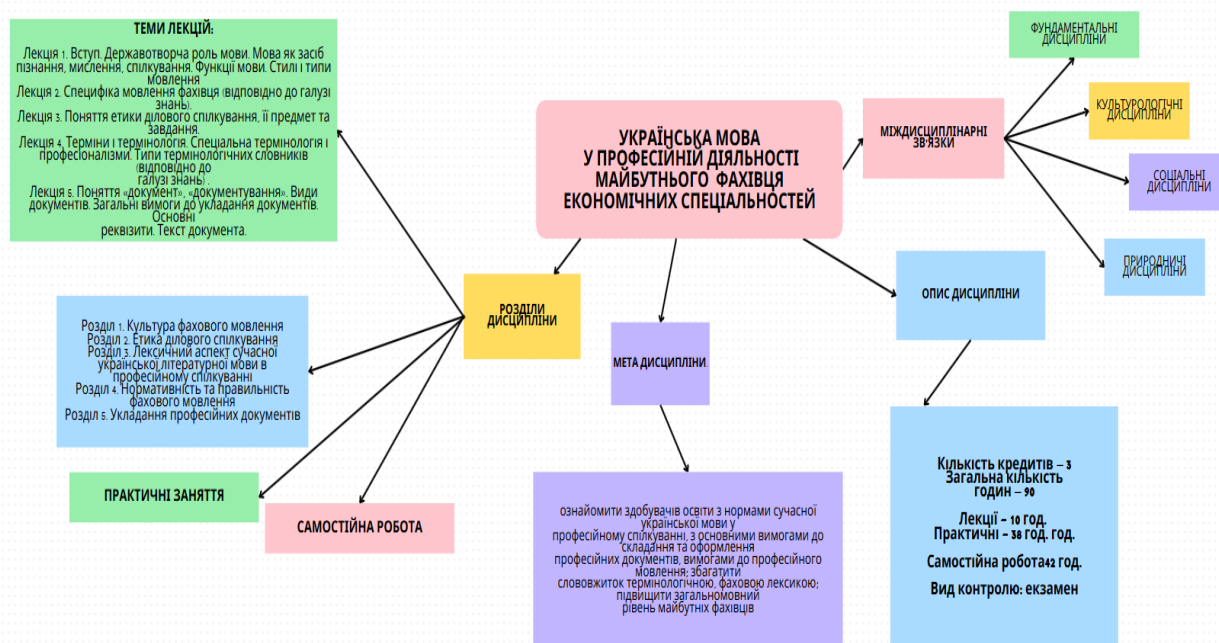
Джерело розроблено автором

Інтелект-мапа на вступну лекцію для ознайомлення з дисципліною

Процес підготовки інтелект-карти на лекцію яка була створена за допомогою інтерактивної дошки та шаблону ментальних карт на платформі «Canva» (<https://www.canva.com/design/DAGJEWdEDbU/RU710zE7Gp38Sw40VnEwdQ/edit>)

Інтелект-мапа, що використовувалася на вступній лекції

Критерії, показники та рівні формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій

Критерії (компоненти)	Показники	Рівні
Мотиваційно-рефлексивний	відсутня мотивація до вивчення української мови за професійним спрямуванням; не проявляє зацікавленість до удосконалення знань та здобування нового досвіду в спілкуванні (у тому числі професійному); недостатній рівень базових культурологічних знань та небажання їх здобувати; недосконалість комунікативних умінь та відсутність рефлексії у процесі спілкування, що призводить до конфліктних ситуацій; відсутня мотивація до професійного самовдосконалення та виконання самостійної роботи для удосконалення знань з української мови; практичні та самостійні роботи не бажає виконувати в повному обсязі; під час виконання завдань не бажає використовувати ІТ-технології як навчальний засіб.	Низький
	мотивація до вивчення української мови (за професійним спрямуванням) недостатня для досягнення високих результатів; зацікавленість до удосконалення української мови є частковою та відбувається несистемно (за принципом – «хочу-не хочу»); рівень базових знань є недостатнім для формування лінгвокультурної компетентності, але студент проявляє зацікавленість та намагається удосконалюватися; присутні комунікативні вміння та прояви рефлексії до інших осіб чи подій, але не пов'язує цей процес із професійним становленням; присутня мотивація до професійного самовдосконалення та самостійної роботи щодо удосконалення знань з української мови, але цей процес не має системності, що впливає на результат; практичні та самостійні роботи виконуються, якщо цікавлять студента своєю неординарністю; при виконанні завдань використовує відомі ІТ-технології, але не намагається використати нові	Середній
	висока мотивація до вивчення української мови за професійним спрямуванням та отримання знань в цілому; проявляє зацікавленість до удосконалення у вивченні мови; високий рівень базових знань достатній для формування лінгвокультурної компетентності, але студент продовжує удосконалювати свої знання, уміння та навички; високий рівень комунікативних умінь, бере активну участь в навчальних дискусіях; проявляє рефлексію по відношенню	Високий

	до інших осіб чи подій і пов'язує цей процес із професійним становленням; висока мотивація до професійного самовдосконалення та самостійної роботи щодо удосконалення знань з української мови, дотримується системності у навчанні; практичні та самостійні роботи виконуються у повному обсязі; при виконанні завдань у повному обсязі використовує ІТ-технології та є пошуках нових засобів	
Когнітивно-лінгвістичний	не володіє навчальним матеріалом, допускає багато грубих лексичних, орфоепічних, стилістичних та синтаксичних помилок; низький рівень формулювання власної думки; не може відтворити щойно почутий матеріал; не може очно відтворити вивчений матеріал; збіднена лексика, у мові присутній суржик; не дає правильних відповідей на поставлене запитання викладача; немає навиків роботи з ІТ-технологіями при вивченні української мови (за професійним спрямуванням)	Низький
	студент в цілому володіє навчальним матеріалом та здатен реалізувати його при виконанні професійних завдань; достатній рівень формулювання власної думки, але не завжди може донести її іншим (незрозуміло висловлюється, недостатній запас професійної лексики); дає чіткі відповіді на запитання викладача відповідно до вивченого на попередньому занятті матеріалу; вільно працює із засобами ІТ-технологій під час підготовки завдань з української мови (за професійним спрямуванням)	Середній
	досконало володіє навчальним матеріалом; вільно володіє діалогічним та полілогічним спілкуванням; чітко формулює власну думку та може донести її до оточуючих; відтворює почутий матеріал, при допуску помилок сам може їх виправити; дає чіткі відповіді на запитання викладача відповідно до вивченого на попередньому занятті матеріалу, аргументовано пояснює своє бачення проблеми; вільно працює з ІТ-технологіями під час виконання завдань та проявляє ініціативу в удосконаленні у цьому напрямі	Високий
Аксіологічний	відсутність ціннісного ставлення до обраної професії та до навчання в цілому; проявляє професійний маргіналізм; створює конфліктні ситуації з представниками інших професій, проявляє до них неповагу або навпаки – принижує значення власної професії у соціумі; не завжди дотримується загальноприйнятих ціннісних норм та не завжди дотримується етичних правил ділового спілкування; вважає недоцільним вивчення української мови для економічної професії; низький рівень особистісних	Низький

	культурних цінностей та нездатність розставлення професійних пріоритетів	
	присутнє ціннісне ставлення до обраної професії та до навчання в цілому; професійний маргінлізм не проявляє; толерантно ставиться до представників інших професій, але до деяких «модних» професій ставиться з більшою повагою, ніж до обраної, що проявляється у процесі спілкування; систематично дотримується вимог етикету ділового спілкування та загальноприйнятих ціннісних норм; розглядає вивчення української мови як важливого елемента у професійній діяльності; достатній рівень особистісних культурних цінностей та здатність розставляти професійні пріоритети	Середній
	яскраво виражене ціннісне ставлення до обраної професії та до навчання в цілому; відсутній професійний маргіналізм; толерантно ставиться до представників інших професій та адекватно оцінює роль кожної професії у житті соціума; повністю дотримується правил етикету ділового спілкування та загальноприйнятих ціннісних норм; вважає ділове спілкування необхідною складовою для удосконалення професійної діяльності; високий рівень особистісних культурних цінностей та адекватне розуміння пріоритетів у професійній діяльності	Високий
Соціокультурний	недостатній базовий рівень культурологічних знань, не вбачає доцільність у вивченні культурологічних та соціологічних знань; нетолерантне ставлення до інших культур, народів, етносів, релігій; присутність індиферентності, етнотроїзму; незацікавленість вивченням особливостей національної культури та її ролі у соціумі; недостатньо досвіду міжкультурного спілкування; низький рівень соціалізації	Низький
	достатній базовий рівень культурологічних знань, культурологічні та соціальні дисципліни вивчає заради отримання оцінки, а не заради знань; проявляє толерантне ставлення до інших культур, народів, етносів, релігій; присутність етнотроїзму; проявляє зацікавленість вивчення особливостей національної культури в рамках занять; достатній рівень міжкультурного спілкування, але не на рівні ділового спілкування; достатньо соціалізований для активної участі в освітньому процесі	Середній

	високий базовий рівень культурологічних знань, культурологічні та соціальні дисципліни вивчає із зацікавленістю; толерантно ставиться до інших культур, народів, етносів, релігій; нормування відчуття етнічної ідентифікації; активно цікавиться особливостями національної культури та удосконалює знання; рівень міжкультурного спілкування відповідає вимогам ділового спілкування.	Високий
--	---	---------

Джерело розроблено автором

Методика визначення самооцінки за Л. Кайдаловою

Поміркуйте над запропонованими твердженнями, указавши за чотирибальною системою своє ставлення до них. При цьому бали повинні означати:

Я думаю про це: дуже часто – 4 бали; часто – 3; інколи – 2; рідко – 1; ніколи – 0.

1. Мені хочеться, щоб мої товариші підбадьорювали мене.
2. Постійно відчуваю свою відповідальність за роботу.
3. Я піклуюся про своє майбутнє.
4. Більшість мене ненавидять.
5. Я володію меншою ініціативою, ніж інші.
6. Я піклуюся про свій психічний стан.
7. Я боюся здаватися дурнем.
8. Зовнішній вигляд інших кращий, ніж мій.
9. Я боюсь виступати з промовою перед незнайомими людьми.
10. Я часто припускаюся помилок.
11. Шкода, що мені не вистачає впевненості в собі.
12. Мені б хотілося, щоб мої дії частіше погоджувалися з іншими.
13. Шкода, що я не вмю як слід говорити з людьми.
14. Я занадто скромний, скромна.
15. Моє життя марне.
16. Більшість людей неправильної думки щодо мене.
17. Мені ні з ким поділитися своїми думками.
18. Люди занадто багато чекають від мене.
19. Люди не особливо цікавляться моїми досягненнями.
20. Я трохи хвилююсь.
21. Я відчуваю, що більшість людей не розуміє мене.
22. Я не почуваю себе в безпеці.
23. Я нерідко хвилююсь даремно.
24. Я почуваю себе незручно, коли заходжу до кімнати, де вже сидять люди.
25. Я почуваю себе скуто.
26. Я відчуваю, що люди говорять про мене за мою спиною.
27. Я впевнений, що люди майже все сприймають легше, ніж я.
28. Мені здається, що зі мною має відбутися якась неприємність.
29. Мене хвилює, як люди ставляться до мене.
30. Шкода, що я не такий товариський.
31. У суперечках я висловлююся лише тоді, коли впевнений, що маю рацію.
32. Я думаю про те, чого від мене чекає товариство.

Оброблення результатів

Якщо Ви набрали: від 0 до 25 балів – Ви в основному впевнені у своїх діях; від 26 до 45 балів – у Вас середній рівень самооцінки; від 46 балів і вище – у Вас низький рівень самооцінки (переживання з приводу критичних зауважень на свою адресу, сумніви в правильності своїх дій).

Література: Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В. Психологія спілкування. Харків : НФаУ. 2011. С. 132.

Тест-анкета «Самооцінка здатності до самоосвіти і саморозвитку особистості»

Методика дозволяє здобути точні уявлення про рівень здібностей майбутніх працівників до самоосвіти й саморозвитку.

Інструкція: Уважно ознайомтеся з питаннями тесту-анкети. Виберіть один із запропонованих варіантів відповіді: «ні», «частково, періодично», «так». Визначте кількість балів за кожну відповідь, відповідно до обраного варіанта: «ні» — 1 бал; «частково, періодично» — 2 бали; «так» — 3 бали. Додайте набрану вами кількість балів за усі відповіді і співвідніть цю суму балів зі шкалою визначення рівнів розвитку здібностей до самоосвіти і саморозвитку.

1. Чи читали ви і чи знаєте щось про принципи, методи, правила самоосвіти, самовиховання, саморозвитку особистості?
2. Чи маєте ви серйозні і глибокі прагнення до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку своїх особистісних якостей, здібностей?
3. Чи відмічають ваші друзі, знайомі ваші успіхи в самоосвіті, самовихованні, саморозвитку?
4. Чи відчуваєте ви прагнення глибше пізнати себе, свої творчі здібності?
5. Чи маєте ви свій ідеал і чи спонукає він вас до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку?
6. Чи часто ви задумуєтесь про причини своїх промахів, невдач?
7. Чи здатні ви до швидкого самостійного оволодіння новими видами діяльності, наприклад, до самостійного вивчення проблем, пов'язаних з профорієнтацією?
8. Чи здатні ви і далі вирішувати складну задачу, якщо перші дві години не дали очікуваних результатів?
9. Чи ведете ви щоденник, де записуєте свої ідеї, плануєте своє життя (на рік, на найближчий місяць, тиждень, день), і чи аналізуєте, що із запланованого виконати не вийшло і чому?
10. Чи ваші друзі вважають вас людиною, здатною до переборення труднощів?
11. Чи знаєте ви свої сильні і слабкі сторони?
12. Чи хвилює вас майбутнє?
13. Чи прагнете ви до того, щоб вас поважали ваші найближчі друзі, батьки?
14. Чи здатні ви керувати собою, стримувати себе у конфліктних ситуаціях?

15. Чи здатні ви до ризику?
16. Чи прагнете ви виховувати в собі силу волі або інші якості?
17. Чи досягаєте ви того, щоб до вашої думки прислуховувались?
18. Чи вважаєте ви себе цілеспрямованою людиною?
19. Чи вважають (вважали) вас батьки людиною, яка здібна до самоосвіти, саморозвитку?
20. Чи вважають (вважали) вас людиною, яка здібна до самоосвіти, саморозвитку вчителі?
21. Чи вважають (вважали) вас людиною, яка здібна до самоосвіти, саморозвитку друзі?

Опрацювання результатів. Опрацювання результатів здійснюється за допомогою шкали, яка наводиться нижче.

<i>Рівень розвитку</i>	<i>Сума балів</i>
Дуже низький	21 - 28
Низький	29 - 32
Трохи нижче середнього	37 - 40
Середній	41 - 44
Трохи вище середнього	45 - 48
Вище за середній	49 - 52
Високий	53 - 56
Дуже високий	57 - 63

Література: Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник / укладач М. В. Лемак, В. Ю. Петрище. Вид. 2-ге, виправ. Ужгород : видавництво Олександри Гаркуші, 2012. 616 с.

**Анкета-опитувальник самооцінки визначення рівня
мотиваційно-рефлексивного компонента лінгвокультурної
компетентності**

Шановні студенти, оцініть, будь ласка, ваш рівень мотиваційно-рефлексивного компонента лінгвокультурної компетентності за 5-ти бальною шкалою, де рівні відповідають таким балам: 5 – високий, 4 – достатній, 3 – задовільний, 2 – не задовільний, 1 – дуже низький.

Опитувальник:

1. Оцініть рівень Вашої мотивації до вивчення української мови (за професійним спрямуванням).

2. Оцініть рівень Вашої мотивації до формування та удосконалення лінгвокультурної компетентності.

3. Який Ваш рівень зацікавленості у вивченні та удосконаленні комунікативних умінь у професійній діяльності.

4. На скільки Ви оцінюєте здатність до рефлексії у процесі професійного спілкування.

5. Визначте рівень Вашої мотивації до професійного самовдосконалення.

6. Визначте рівень Вашої мотивації до виконання самостійної роботи з удосконалення лінгвокультурної компетентності.

7. Оцініть рівень використання ІТ-технологій у процесі виконання завдань.

8. Чи достатній ваш рівень базових знань для формування лінгвокультурної компетентності?

Оцінка рівня мотиваційно-рефлексивного компонента лінгвокультурної компетентності здійснюється за такими рівнями:

від 40 до 30 балів – високий рівень,

31 – 27 балів – середній,

28 – 18 балів – низький.

Авторська розробка

**Таблиця-опитувальник на визначення рівнів когнітивно-лінгвістичного
компоненту лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців
економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій**

Шановні студенти, пропонуємо Вам взяти участь в опитуванні. Дайте, будь ласка, відповідь на запитання та відзначте значком «+» відповідь, яка Вам імпонує.

№	Твердження	Відповіді		
		високий	середній	низький
1.	Який рівень здатності використання Вами теоретичних знань, умінь і навичок у практичній професійній діяльності (знання термінології, скорочень тощо)			
2.	Оцініть рівень умінь застосування ІТ-технологій у підготовці самостійних завдань з дисципліни українська мова			
3.	Як Ви вважаєте, на якому рівні здатні відтворити почутий матеріал під час лекційного заняття з дисципліни українська мова (за професійним спрямуванням)?			
4.	Як Ви вважаєте, який рівень володіння Вами діалогічного та полілогічного мовлення?			
5.	На якому рівні, Ви вважаєте, здатні аргументовано пояснити своє бачення проблеми?			
6.	На якому з рівнів Ви вважаєте що здатні вести конструктивну безконфліктну розмову?			
7.	Визначте ваш рівень самостійної підготовки до занять з української мови (за професійним спрямуванням)			
8.	Визначте Ваш рівень здатності застосування ІТ-технологій для ефективного пошуку інформації			
9.	Під час дискусії на якому рівні Ви впевненні у собі?			
10.	Визначте Ваш рівень публічних виступів із застосування ІТ-технологій			

Джерело розроблено автором

**Таблиця-опитувальник на визначення рівнів аксіологічного компоненту
лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних
спеціальностей засобами ІТ-технологій**

Шановні студенти, пропонуємо Вам взяти участь в опитуванні. Дайте, будь ласка, відповідь на запитання та відзначте значком «+» відповідь, яка Вам імпонує.

№	Твердження	Відповіді		
		високий	середній	низький
1.	Якого рівня, Ви вважаєте, є Ваше ціннісне ставлення до обраної професії?			
2.	На скільки толерантно Ви ставитеся до представників інших професій?			
3.	Який у Вас рівень поваги до представників інших професій?			
4.	На якому рівні у вас виражена професійна ідентифікація?			
5.	На якому рівні Ви здатні виконувати професійні обов'язки і норми?			
6.	Як Ви вважаєте, який рівень Ваших особистісних цінностей?			
7.	На якому рівні Ви дотримуетесь правил етикету ділового спілкування?			
8.	Чи вважаєте Ви ділове спілкування необхідною складовою професійної діяльності? (опрацювання цього твердження відбувається за такими значеннями рівнів: високий – так, середній – не знаю, низький - ні)			
9.	Чи здатні ви розставляти професійні пріоритети (опрацювання цього твердження відбувається за такими значеннями рівнів: високий – так, середній – не знаю, низький - ні)			
10.	На якому рівні Ви вважаєте необхідність застосування ІТ-технологій у процесі вивчення рідної мови для професійної діяльності			

Джерело розроблено автором

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, Україна, тел. (0432) 616-620, факс (0432) 612-812, E-mail: info@vspu.edu.ua код ЄДРПОУ 02125094

18.12.2024р. № 06/47

на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Мотрук В. Г.

«Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта

Результати науково-дослідної роботи Мотрук В. Г., представлені в дисертаційному дослідженні «Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій», були апробовані та впроваджені в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського впродовж 2023-2024 р.р.

В результаті експерименту було досліджено психологічну готовність студентів економічних спеціальностей до формування лінгвокультурної компетентності та визначено сучасні технології навчання, які сприяють інтеграції та формуванню лінгвокультурної компетентності. Крім того, було розглянуто ІТ-технології як фактор, що об'єднує усі форми, методи і технології навчання, та впливає на результативність здобуття освіти. Так, застосування ІТ-технологій в освітньому процесі (мультимедійні презентації, відео-конференції, використання Інтернет-ресурсів, мультимедійні тренінги) позитивно вплинуло на формування освітніх компетентностей, зокрема оптимізувало формування лінгвокультурної компетентності у майбутніх фахівців економічних спеціальностей, що спонукало їх до самоосвіти та самовдосконалення.

Проректор з наукової роботи

Алла КОЛОМІЄЦЬ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 32-08-89, факс (0522) 24-85-44
E-mail: mails@cuspu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125415

29 листопада 2024 № 60-н
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мотрук Валентини Григорівни
«Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців
економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 Професійна освіта

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Мотрук В. Г. «Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій» здійснювалося упродовж 2022-2024 р.р. в Центральноукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка.

У рамках власного дослідження авторка впроваджувала конкретні технологічні компоненти для розвитку лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців. Обґрунтовано ефективність педагогічних умов, схарактеризувала методи, зміст та форми формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій. Акцентовано на необхідності поєднання традиційних, інноваційних та інтерактивних технологій навчання із використанням засобів ІТ-технологій у процесі аудиторного та змішаного навчання.

Методичні рекомендації, розроблені авторкою, щодо формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій, стали ефективними у вивченні української мови за професійним спрямуванням для здобувачів вищої освіти.

Результати впровадження дисертаційного дослідження Мотрук В. Г. «Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій» обговорено і затверджено на засіданні кафедри менеджменту та підприємництва Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 8 від 25 листопада 2024 року).

Проректор з наукової роботи

Лілія КЛОЧЕК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А. С. МАКАРЕНКА

вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, факс (0542) 22-15-17, тел. (0542) 68-59-02
e-mail: rector@sspu.edu.ua, www.sspu.edu.ua
Код ЄДРПОУ 02125510

04.12.2024 № 2879 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мотрук Валентини Григорівни
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 Професійна освіта
на тему «Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій»

Наукові та методичні результати дисертаційного дослідження Мотрук В. Г. «Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій» були апробовані та впроваджені в освітній процес Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка впродовж 2022-2024 р.р.

У результаті експериментальної роботи, що ґрунтувалася на реалізації визначених у дослідженні організаційно-педагогічних умов і моделі формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей вдосконалено зміст навчальних занять з української мови (за професійним спрямуванням) та визначено ефективність застосування засобів ІТ-технологій, зокрема проведення лекцій з використанням інтерактивної дошки та практичних інтерактивних занять, виконання самостійної роботи здобувачами освіти через використання методу проєктів з використанням ІТ-технологій, що спонукає майбутніх фахівців економічних спеціальностей до самоосвіти та удосконалення лінгвокультурної компетентності.

Апробація роботи підтвердила ефективність розроблених автором рекомендацій та практичне значення запропонованої стратегії формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій, заснованого на новітніх методологічних підходах та теоретичних засадах сучасної педагогічної науки й професійного досвіду автора (результати обговорено на засіданні кафедри інформатики СумДПУ імені А.С. Макаренка, протокол №№ 4 від 26.11.2024).

Ректор

Зав.каф. інформатики

проф. Юрій ЛЯННОЙ

доц. Неля ДЕГТЯРЬОВА

003521

УКРАЇНА
 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І.І. МЕЧНИКОВА

65082, Україна, м. Одеса, вул. Дворянська, 2 тел. (048) 723-52-54
 E-mail: rector@onu.edu.ua факс (048) 723-35-15

11.12.2024 № 01-01-2721

нак № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Мотрук Валентини Григорівни на тему:

**«Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій»,
 поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії**

за спеціальністю 015 Професійна освіта

Упровадження результатів дисертації Мотрук В.Г. «Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта відбувалося протягом періоду професійної підготовки майбутніх фахівців до роботи у досліджуваній сфері, та здійснено шляхом інтеграції соціокультурного, когнітивно-лінгвістичного, діяльнісного, аксіологічного, мотиваційно-рефлексивного, дослідницького підходів, котрі й визначають методологічні засади дослідження.

Апробація виявила ефективність та практичне значення досліджуваних автором підходів до розвитку лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців у поєднанні традиційних, інноваційних та інтерактивних методів навчання із застосуванням ІТ-технологій; визначила організаційно-педагогічні умови формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Аналіз впровадження підтвердив доцільність запропонованого методологічного супроводу для дослідження проблеми формування лінгвокультурної компетентності засобами ІТ-технологій. Також встановлено ефективність компетентнісного підходу до вивчення дисциплін із застосуванням інноваційних технологій, використання ІТ-технологій в освітньому процесі як засобу оптимізації формування лінгвокультурної компетентності.

Результати впровадження дисертаційного дослідження Мотрук В.Г. «Формування лінгвокультурної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей засобами ІТ-технологій» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта обговорено і затверджено на засіданні кафедри педагогічної освіти та соціальної реабілітації (протокол №2 від 20 вересня 2024 року).

Завідувачка кафедри,
 кандидат педагогічних наук, доцент
 Проректор з науково-педагогічної
 роботи, канд. біол. наук, доцент

Лілія ВЕЙЛАНДЕ

Олександр ЗАПОРОЖЧЕНКО

